15

SIGISMUNDI STORCHENAU
IN ACADEMIA VINDOBONENSI
LOGIC. ET METAPH.
*PROFESSORIS PUB. ORD.*

# INSTITUTIONES METAPHYSICÆ

IN IV. LIBROS DISTRIBUTÆ.

## LIBER III.

*Editio Altera*
AB AUCTORE EMENDATA.



VENETIIS
PROSTANT VENALES SUB APOLLINIS SIGNO
*Typis Josephi Molinari*
1825.

# PROLEGOMENON

## IN

# PSYCHOLOGIAM.

§. I. *Psychologia*, λογος περι της ψυχης, aliud non est, quam scientia animæ. Quid Psychologia,

*Schol.* Animam non modo hominibus, sed & belluis tribuimus: utriusque igitur natura, ac proprietates hoc loco investigandæ veniunt. Verum quanto illa hac præstat, tanto ampliorem ipsa pertractationem postulat; præsertim cum facultatibus animæ humanæ distincte explicatis maxima pars disputationis de belluina detrahatur. Quare hoc in argumento ita versabor, ut quæ de anima nostra vi intelligentiæ naturali cognosci possunt, ordine uberius persequar; quæ vero de bestiarum anima dicenda supererunt, appendicis loco ad extremum subnectam.

II. Quæ de anima humana via naturali cognosci possunt, ad duo potissimum capita revocantur. Alia subsidio sensus intimi, seu experientiæ internæ; alia legitima ratiocinationis ope patefiunt: quare psychologia omnis in duas generatim partes rectissime distribuitur. Una est *empirica*, quæ principia per experientiam nota constabilit: altera *rationalis*, quæ illis fundamenti loco substratis interiorem animæ indolem ratiocinando concludit. Inde vero simul patet, utramque ita consociandam esse, ut illa hanc antecedat. & quotuplex?

*Schol.* Præstantiam hujus disciplinæ multis commendat Tullius: *qui se ipse novit, primum aliquid se habere sentit divinum ingeniumque in se suum, sicut simulacrum aliquod dedicatum putabit, tantoque munere* Quæ ejus utilitas? De leg. l. 1. c. 19.

*Deorum semper aliquid dignum et faciet, et sentiet. Et cum se ipse perspexerit, totumque tentarit, intelliget, quemadmodum a natura subornatus in vitam venerit, quantaque instrumenta habeat ad obtinendam, adipiscendamque sapientiam, quoniam principio rerum omnium quasi adumbratas intelligentias animo, ac mente conceperit.* Et sane, si id, quod in vetere proverbio est, nosse se ipsum artem esse omnium maximam, obtineat, ut certe obtinet, inficiari nemo poterit venire ipsam in eorum censum, quæ principem in humanis scientiis locum tenent. Quod si longiori esse liceret, enumerarem singulatim emolumenta, quæ inde in theologiam non naturalem modo, sed illam etiam, quæ sublimiora mysteria scrutatur; in jus naturæ. ac universam philosophiam moralem; in æthicam, litterasque elegantiores redundant; docerem deinde funestis multorum exemplis, in quot, quamque absurdos errores ii prolabantur, qui crassa nobilissimæ hujus disciplinæ ignoratione tenentur. Verum hæc omnia attento lectori per sese perspicua fient.

## *PSYCOLOGIÆ*

## PARS I.

## EMPIRICA

### DE IIS QUÆ DE ANIMA HUMANA PER EXPERIENTIAM NOTA SUNT.

Quid percipere, conscium esse, & cogitare?

§. III. Ego repræsento mihi res varias tum a me, tum inter se diversas, nec ad me pertinentes, atque ideo tamquam extra me positas, hancque diversitatem clare agnosco. Cum

eas res mihi repræsento, earum similitudinem, sive imaginem quampiam, quam ideam vocant, in me inesse experior, atque ego *percipere*; cum eas a me: *mei mihi conscius*; eum eas ab se invicem discerno, *earum rerum mihi conscius*; cum denique horum aliquid efficio, *cogitare* dicor: ego itaque *cogito*.

*Schol.* Vocabulum *cogitare* diversam apud philosophos potestatem obtinet. Cartesius eo sine discrimine usus est ad quasvis mentis actiones, ipsas adeo volitiones denotandas. Leibnitius soli perceptioni cum conscientia, sive ut ille quidem loquitur, cum *apperceptione* conjunctæ cogitationis nomen imposuit. Alii, quos ego mihi sequendo proposui, mediam viam incedunt, atque eo nomine solam, & omnem perceptionem, id est, quidquid ad eam refertur, ut conscientiam, judicium, ratiocinationem, compellant. Nolim tamen quidpiam Leibnitianæ opinioni detractum; eam enim ratione non destitui vel inde patet, quod vulgo nihil nos cogitare pronunciemus, cum in varia distracti nullam ideis animo præsentibus attentionem adhibemus.

IV. Vocabulum *ego* notat hoc loco ens illud, quod cogitat, atque istud *animam* compello. Quid anima?

*Schol.* Non est, cui in admittenda hac definitione quispiam ex eorum etiam grege, qui de animæ indole absurdissime sentiunt, tergiversetur: est ea nominalis tantum, ac eum in finem allata, ut, de quo sermo sit, constet. Cujus porro ens istuc cogitans naturæ sit, altera in parte discutiemus.

V. Quæcumque duce experientia in anima nostra comperimus, ea vel ad perceptiones, vel ad appetitiones, & aversationes, vel ad volitiones referri possunt: cum igitur ex actionibus facultates entis patefiant (ont. §. 130.) distributione maxime generali tres animæ fa- Quod hujus partis argumentum?

cultates tribuendas esse censeo, *cognoscendi* unam; *appetendi, & aversandi* alteram: tertiam *volendi*. Distincta harum explicatio psycologiæ empiricæ argumentum totidem sectionibus pertractandum constituit.

*Schol.* Non inficior equidem ad hanc psychologiæ partem ea quoque pertinere, quæ nobis de actionum animæ cum certis corporis motionibus consensione per experientiam nota sunt: at ista bona lectorum venia, quam, ut spero, non inviti dabunt, in eum alterius partis locum transferam, ubi de commercio animæ cum corpore agendum erit; ut enim eorum pertractatio hic incommoda foret, ita ibi ob argumenti connexionem magnam obtinebit claritudinem.

## SECTIO I.

### DE FACULTATE COGNOSCENDI.

Quid facultas cognoscendi,

§. VI. *Facultas cognoscendi*, seu *percipiendi* est ea animæ facultas, qua ipsa sibi ideas rerum comparare potest, actioque illa, qua idea, sive repræsentatio efficitur, *cognitio*, sive *perceptio* audit.

*Schol.* Juverit hic attente recolere ea, quæ de idearum differentia tam materiali, quam formali in logica dicta sunt. Discrimen autem inter notionem, & ideam a VVolfio, aliisque statutum non moror; putant illi vocabulum *notionis* repræsentationibus solum abstractis, & universalibus; *ideæ* singularibus convenire. Sed quoniam quod græcis idea, latinis notio dicitur, utrumque ejusdem esse potestatis videtur.

& quotuplex?

VII. Ideæ nostræ vel obscuræ sunt, vel claræ; atque hæ rursus vel confusæ, vel distinctæ (§§. 54. 55. log.); inde philosophi fa-

cultatem cognoscitivam animæ nostræ in duas veluti partes distribuunt. Una nempe *inferior*, qua ideas obscuras, aut claras, sed confusas; altera *superior* dicitur, qua ideas distinctas animo informamus.

*Schol.* Cum ordo, ut ajunt, sit anima rerum, necesse habeo, ut præsentem sectionem in duo rursus membra dispertiam, in quorum altero de inferiore, in altero de superiore cognoscendi facultate agam. Iis porro nequaquam repugno, qui facultatem cognoscendi superiorem eam vocant, qua objecta *insensibilia*, vel etiam sensibilia, sed sub ea ratione, qua sensus afficere nequeunt: inferiore autem, qua objecta *sensibilia* percipimus: tametsi enim verbis discrepent, re tamen ipsa non dissentiunt. Quæ sectionis patitio?

# MEMBRUM I.

## DE FACULTATE COGNOSCENDI INFERIORE.

§. VIII. Objecta idearum obscurarum, & confusarum vel nobis præsentia sunt, vel absentia; illa *sensu*, hæc *phantasia* percipimus. Primum igitur facultas cognoscendi inferior sensum, & phantasiam, id est, facultates sentiendi, & imaginandi complectitur. Porro cum de phantasia agitur, prætermitti non debent ea, quæ de insomniis scitu digna occurrunt; denique memoria, facultas maxime affinis, huc pertinet. Quatuor igitur capitibus membrum istuc constabit. Quæ summa hujus membri?

*Schol.* Quo autem pateat, quatenus hæc de facultatibus animæ tractatio proprie pertineat, hæc ex Boehmio habet. *Inquisituri nunc, ita ille, in diversos, quibus anima percipit, modos deprehendemus unamquam-* Psych. emp. 2. 1. c. 1. §. 348.

*que facultatem secundum certas exerceri regulas ex communi aliquo, & generali principio determinabiles. Appellabimus igitur nunc illas* regulas facultatis, *hoc vero ejus* legem, v. g. *Propositio*: quo res sunt remotiores, eo videntur minores, & obscuriores, *est regula visus: propositio vero*: visio explicabilis est ex imagine in oculo delineata, *est lex visus. Ejusmodi regulas, & leges nunc investigabimus.*

## CAPUT I.

### *De Facultate Sentiendi.*

Quid corpus humanum? IX. Ad me pertinet ens quoddam compositum, & extensum; ut enim experior me cogitare, ita quoque experior me actiones quasdam edere, quæ enti solum composito convenire possunt. Ens hocce compositum *corpus humanum* appellamus.

*Schol.* Nemo a me ampliorem corporis humani descriptionem postulet: pertinet ea res ad illos, qui anatome operam dant. Id solum jure quodam peti potest, ut eas partes, quæ ad sensationes, de quibus agimus, efficiendas necessariæ sunt, paullo accuratius exponam; ad has vero partes cum primum referantur *organa sensoria*, quæ vulgo *sensus externos* vocant; tum *nervi*, ac *cerebrum*, & quod in eo latet, *sensorium commune*: igitur de his jam breviter agendum. (Quæ ejus partes ad sensationes necessariæ?)

Quæ, & quot organa sensoria? X. *Organa sensoria* αἰσθητήρια, sunt eæ corporis humani partes, quarum motionibus ab objecto externo convenienter earum structuræ excitatis anima ad percipiendas sensibiles corporum qualitates determinatur. Cujusmodi sunt quinque: *cutis*, *oculi*, *aures*, *nares*, *lingua*.

Quid nervus? XI. *Nervus*, νεῦρος, ut ait Boerhavius in præl. acad. de morb. nerv. edit. a Jacobo van

Ems Medico Leidnensi anno 1762. Francof. & Lips. *est corporis pars orta ex medulla cerebri, cerebellique, medulla oblongata, & spinali, & inde porrecta ad omnes fere corporis partes firmas, forma chordarum, vel funiculorum: nuspiam tensus, sed ubique laxus procedit.*

*Schol.* Nervi hi, quemadmodum docet Christianus Vaterus Archiates Anhaltinus, sunt fasciculi e fibris pluribus collecti, crassiores alii, alii teneriores, per totum corpus dispersi; quorum hi sensationi, illi motibus perficiendis inserviunt; habent vascula sanguinea licet exilissima inter fibras, & tunicas disseminata, ususque eorum est, ut per hos quasi canaliculos fluidum illud spirituosum, seu succus defæcatissimus in cerebri medulla secretus, non solum sensationibus, & motibus animalibus, sed humorum quoque reliquorum digestionibus in visceribus destinatus ad omnes corporis partes derivetur; eumdemque omnes nervi succum vehunt, qui tamen pro diversa partium structura, quibus advehitur, modo sensioni, vel motui tantum, modo utrique simul modo succorum aliorum secretionibus perficiendis inservit. Porro de illis solum nervis mihi hic sermo est, qui ad organa sensoria se porrigunt, vel potius, qui per diversam, quam ultimo obtinent, structuram ipsum organum constituunt, quo fit, ut cum organum ab objecto externo pulsatur, nervus ipse, fluidumque in eo contentum ad motum quoque concitetur. Nervi hi ab ipso organo nomen acquirunt, ac alii *optici*, alii *acustici*, alii *olfactorii*, alii *gustatorii*, alii denique *tactui servientes*, dicuntur, omnesque, uti ejusdem sunt materiæ cum cerebri medulla, utpote ejusdem propagines teste Boerhavio, ita quoque in cerebro oriuntur, de quo nunc. *Physiol. exper. sect. 7.*

Quid cerebrum? XII. *Cerebrum est: viscus vasculosum, & fibrosum, ex meris vasculis, canalibus, & fibrillis mirifice contextum, nec non variis anfractibus, sinibus, & cavitatibus instructum; deinde tunicis, & calvaria optime munitum, in quo succus spirituosus, & subtilissimus, sensibus potissimum, & motionibus necessarius e sanguine separatur, & ad omnes universi corporis partes mandatur.* Ita Vaterus.

L. cit. s. 8. c. 14.

*Schol.* Totius cerebri moles in tres insigniores partes distribuitur: anteriores duæ duo velut hemisphæria constituunt; quod proprie *cerebrum* est: his ex postica parte accumbit quasi novum, & singulare cerebrum, *cerebellum* ab anatomicis dictum. Duo cerebri hemisphæria circa medium inferius una eademque basi, corpore candido, & duriusculo, quod propterea *callosum* vocant, junguntur. Atque hinc nervorum origo repetenda videtur; hoc quippe *corpus callosum* est fibrosa medullæ cerebri basis candida, & duriuscula, atque nihil reapse aliud quam ipsarum fibrarum medullarium fasciculus, vel truncus, ubi fibræ istæ sive tubuli nervei e duobus hemisphæriis anterioribus concurrunt, ut paullo post, factis prius sinubus, & cellulis cum fibris ipsius quoque cerebelli a latere concurrentibus *medullam oblongatam*, & caudicem omnium nervorum constituant. Truncus nempe hic ulterius oblongatur, & funis, vel caudæ equinæ instar occipitis foramen egrediens per totam *spinam* ad *os sacrum* usque descendit; unde *medullæ spinalis* nomen acquirit, & aliud non est, quam ipsissimum cerebrum prolongatum, iisdem usibus, ac nominatim nervorum per universum corpus distributioni destinatum; inde enim nervi ad organa sensoria omnesque alias firmas corporis partes descendunt. Ex cerebro igitur, & ex cerebello nervi prodeunt; sed, quod nota-

Quid cerebellum, & corpus callosum?

tū dignissimum, qui in cerebello originem habent, destinantur solum ad eas actiones, quas *vitales & naturales* compellamus, ut sunt *chylificatio*, *sanguinificatio*, motus cordis, arteriarum, intestinorum &c. Qui vero ex cerebro prodeunt, sensationibus, & motibus spontaneis, quas actiones *animales* dicunt, inserviunt; experientia enim constat, secto nervo ex cerebro prodeunte sensationem, aut motum spontaneum impediri; contra, rupto nervo ex cerebello provenienre tolli actiones naturales; vid. Villisius. Quin adeo functiones cerebelli a functionibus cerebri non determinantur, aut vicissim; ut etiam sine vitæ amissione cerebrum perforari, aut eximi possit; ubi contra cerebello vulnerato, tametsi cerebrum integrum persistat, vita illico extinguitur. Complura hujus rei exempla Wolfius refert. Inde in homine, & bestiis perfectioribus eadem est cerebelli forma, licet cerebrum, & oblongata medulla plurimum sæpe structura differant; est præterea cerebrum majus in hominibus, quam in belluis etiam ingentibus; in his vero eo majus, quo magis ipsarum actiones ad actionum humanarum similitudinem accedunt.

*Anato. cereb. c. 15.*

*Vern ilstige Gedanken von dem Gebrauche der Theile in Menschen. Thieren und Pflanzen. §. 106.*

XIII. *Motus sat validus, qui in organo sensorio quocumque ab objecto externo concitatur, brevissimum intra tempus, ac velut in momento cum medulla cerebri communicatur.* Cum enim a quovis organo sensorio ad cerebrum usque nervus propagetur, qui & substantiam cerebri, & succo subtilissimo, seu, ut ajunt, spiritibus animalibus repletus (§. 11. cum sch.); fieri omnino nequit, ut quando intimæ organi sensorii partes, quæ partes quoque sunt ipsius nervi (ibid.) actione objecti externi pulsantur, partes illæ subtilissimæ, & ad motum maxime aptæ non simul pervellantur, ad motum concitentur, eumque

Motus ab organo ad cerebrum, illico, propagatur.

cum aliis celerrime ad ipsam usque cerebri medullam communicent, quemadmodum simile quid in serie globorum eburneorum continuo evenit.

*Coroll.* Quoties igitur organum sensorium externum sat valide movetur, toties, & talis in fluidissima cerebri substantia motus existit.

Phys. s. 2. memb. 2. l. 6. c. 1. *Schol.* *Neque enim, verba sunt Gassendi, nervus, nervulusque potest contingi, quin aliquatenus prematur; neque potest ullatenus premi, quin ob distensionem spiritus contentus urgeatur, neque spiritus ille sic urgeri, quin pellat, seu potius repellat vicinum instantem, ac pari rationem advenientem ex cerebro; neque iste porro repelli, quin tota serie ob repletionem, continuitatemque compulsâ spiritus existens ad ipsam originem nervi, nervulive in cerebrum quasi resiliat.* Atque hanc explicationem vehementer probat, ac simplicissimam vocat Boerhavius. Hunc porro motum in ipso organo ab objecto excitatum *speciem impressam* objecti, aut etiam *speciem sensibilem*; motum vero in cerebro jam existentem *ideam materialem* compellant. Videatur quoquê Dariesius.

Tom. 4. præl. in suas instit. med. ad pag. 568.

Quid species impressa, ac idea materialis? Phys. emps. s. 2. c. 1. §. 31. schol.

Quid sensorium commune? XIV. *Sensorium commune* est ea cerebri pars, in qua & ipsis nervi ac organi sensorii protensi, & eorum ope motiones ab iisdem organis propagatæ conveniunt.

*Coroll.* Unde nervi e cerebro prodeunt, ibi necessario & ipsi, & motiones illæ concurrere debent: cum igitur id fiat in corpore calloso (§. 12 sch.), in hoc sensorium commune situm esse opinamur.

*Schol.* 1. Confirmari id quoque experientia potest; ea quippe docet, solo corpore calloso non læso, et si reliquum cerebrum vitiatum sit, animam in sentiendo non impediri: impediri contra, si vel hoc unum lædatur. Cel.

de la Peyronie, homini cui jam aliqua cerebri pars exemta fuerat, digito leniter corpori calloso admoto omnem illico sensum abstulit, qui tamen amoto rursus digito statim redivit. *Hist. de l' acad. de l' an. 1741.*

*Schol.* 2. Circa eum locum, sub plexu nimirum choroideo in medio cerebri ventriculo suspenditur glandula quædam exigua, piniformis, duriuscula, ac cinerea, *pinealis* dicta; connectitur ea infima in parte cum cerebri fibrillis, fungiturque Vatero judice eodem cum aliis glandulis munere, ac lympham ibidem a sanguine secretam in ventriculos dimittit. In hac glandula pineali Cartesius sensorium commune, ac propriam animæ sedem constituit; quam recte, alii viderint. *Quid glandula pinealis? Princ. phil. p. 2. §. 36.*

XV. Anima *sentire* dicitur, cum percipiendo motus ab objectis externis in organo sensorio excitatos, atque nervorum ope ad sensorium commune delatos, objecta eadem præsentia percipit. Perceptio ea, quatenus ut animæ actio spectatur, *sensio*, vel *sensatio*; quatenus objectum repræsentat, *idea sensualis*; potentia denique, a qua hic actus proficiscitur, *facultas sentiendi*, sive *sensus* audit. *Quid sensio & facultas sentiendi?*

*Coroll.* 1. Ad sensationem igitur concurrunt organa sensoria motionem ab objecto externo recipiendo; nervi eas notiones ad sensorium commune deferendo, ideæ materiales animam ad preceptionem determinando, anima denique percipiendo ideas materiales, sibique eo ipso corpus externum harum motionum caussam repræsentando. Inde nec sola anima, nec solum corpus sentit; sed anima ut cum corpore conjuncta; quare ipsa in sentiendo a corpore pendet. *Quæ sensionis requisita?*

*Coroll.* 2. Cum quinque sint in corpore humano organa sensoria (§. 10.), facultas quoque sentiendi generatim acceptam quinque *Quotuplex sentiendi facultas?*

species complectitur; facultatem nimirum tangendi, sive *tactum*; vivendi, sive *visum*; audiendi, sive *auditum*; odorandi, sive *odoratum*; gustandi, sive *gustum*. Inde oriuntur sensiones, tactio, visio, auditio, odoratio, gustatio.

Pag. 161. *Schol.* Auctor operis de natura, qui Alembertus esse creditur, sextum sensum adjecit, quo actionem honestam, vel turpitudinem percipere valeamus. *Quemadmodum*, ait ille, *objecto oculis corpore lucido, & colorato in nobis excitatur sensatio lucis, & coloris, ita visa actione aliqua ejus moralitatis idea statim in nobis excitatur. Igitur si admittendum, (ecquis neget?) sensorium visionis, non erit negandum sensorium moralitatis actionis.* At enim falsa hæc est, & absurda opinatio; honestas quippe, & turpitudo actionum, cum solum in convenientia, aut repugnantia earumdem cum regulis morum consistat, nullo modo sentiri, sed intellectu tantum, & ratione cognosci potest. Quare qui ita rationes concludit, in materialistarum castra aut jam transivisse, aut proxime transiturus jure censendus est.

Quid dolor, & titillatio? XVI. Sensionum aliæ gratæ, & jucundæ; aliæ ingratæ, & molestæ menti accidunt; aliæ utraque hac affectione carent. Sensio ingrata *dolor*; grata *titillatio* nuncupatur: reliquæ singulari denominatione carent.

*Schol.* Hæc eleganter pertractat Malebranchius; ego ex laudato sæpius Vatero pauca adnotabo. *Pro diversitate istorum objectorum etiam fibræ istæ varie percelluntur, & moventur; unde diversæ ad modum tactus species oriuntur, cum aliter necessario ab asperis, aliter a lævibus, mollibus, rigidis, acutis, humidis, siccis, frigidis &c. attingantur, et moveantur: Imprimis vero alius gratus, alius ingratus & dolorosus deprehenditur. Ille fit, quando fibræ, &*

Récherch. de la vérité 1. ch. 3. §. 1. ch. 10. Physiol. exper. s. 7. art. 2. c. 9.

*papillæ, istæ nerveæ ab objectis minus rigidis, vel asperis, sed tenerioribus, mollioribus, & lævioribus blandius attinguntur, & quasi fricantur, & titillantur. Ita enim spiritus quoque leniter versus commune sensorium, cerebrum nempe movetur, ex quo nihil incommodi neque corpori, neque menti accidit, sed potius voluptas, & delectatio excitatur. Quod si vero a corporibus valde acutis, aut solum impetuosius motis fibræ istæ inclementius premuntur, tenduntur, aut prorsus dividuntur, & lacerantur, non potest non fieri quin spiritus non solum simul impetuosius quam par est, commoveatur, sed etiam, si ruptura accedit, ultro, citroque extra limites ruat, ex quo tota fibrarum series ad cerebrum usque hostiliter irritatur, eoque ipso mens in consensum trahitur, & ad tristem sensationem, seu dolorem commovetur.* Ceterum a dolorum sensu potissimum conservatio corporis nostri pendet; nisi enim ingrata sensatio ex læsione cujusdam in eo partis oriretur, destructio ipsius sæpe citius, quam mens advertere possit, eveniret. Infantes certe, puerique vel ex ignorantia, vel ex temeritate maximum corpori damnum frequentius inferrent, nisi dolore admoniti a noxiorum corporum contrectatione absterrerentur. Sapientissime igitur, beneficentissimeque supremus naturæ Auctor constituit, ut anima nostra jucundis, molestisque sensationibus de corporis statu admoneatur, quo pro muneris sui ratione ipsius saluti prospiciat; taceo ingentia illa bona, quæ ex his doloribus in vitam moralem redundant. Sed & aliud præterea quoad sensationes observandum monet Silvanus Regis, ex quo non minus summa Dei in nos bonitas elucet. Mens nostra aliquas sensationes refert ad corpus, quocum conjungitur; a-

*System. de phil. t. 1. l. 2. p. 1. ch. 15.*

liquas vero ad objecta externa, a quibus eæ proficiscuntur, istudque ad conservationem hominis maxime conducit: illud fit, cum corpus externum immediate alicui nostri corporis parti applicatur, ut anima sive ad retinendum illud corpus tamquam utile, si sensatio jucunda sit; sive ad repellendum velut noxium, si ea sensatio molestiam adferat, incitetur; alterum: cum corpus externum mediate, & per alia in nostrum agit, quo ipsa pari ratione stimulentur ad eas in suo corpore actione suscipiendas, quæ ad objectum illud vel amplectendum, vel fugiendum necessariæ sunt. Prioris exemplum habes in acu manum pungente; posterioris in pomo eminus conspecto: utraque vero sensatio inutilis foret, si illam extra nostrum corpus ad aliud aliquid; hanc ad nostrum corpus referremus. Quantas igitur Conditori optimo gratias debemus, qui nobis tot subsidia conservando corpori suppeditavit! Utinam in grati animi testificationem iisdem saltem semper bene uteremur.

Quo sensionum lex?

XVII. Cum motiones in organis sensoriis excitatæ nervorum ope ad sensorium commune deferantur (§. 13.), palam est, qualitatem motionis in sensorio communi intelligi posse ex qualitate motionis in organo. Quia porro anima sentit, dum eam motionem in sensorio communi percipit (§. 15.), necesse quoque est, ut sensionis qualitas a qualitate hujus motionis pendeat: igitur etiam talis est in mente sensio, qualis motus ab objecto externo in organo excitatur, id est: *qualis est species impressa, talis est idea sensualis, hæcque ex illa intelligenter explicari potest.* Quare cum hæc propositio universe modum, quem anima, corpore rite constituto, in sentiendo sequitur, enunciet, atque ex ea tamquam generali principio speciales sensionum

regulæ, quarum præcipuas nunc ordine proponam, profluant, ipsa merito sensionu lex, salutatur (conf. §. 8. sch.).

*Schol.* Dixi corpore rite constituto; non enim ignoro, animam minime sentire, quomodocumque organum sensorium pulsetur, si nervus aliquo ex capite vitiatus motum ad cerebrum deferre nequeat: sentire contra ipsa aliquando dolorem in parte jam resecta, si nervi extremum, eo, quo antea, modo afficiatur, ut patebit (§. 268 n. 2.).

XVIII. *Varietas, et diversitas sensionum pendet ab actione obiecti in organo, atque adeo ab omnibus iis, quæ hanc actionem impedire, minuere, augere aut quacumque ratione modificare possunt.* Pro diversa siquidem actione objecti in organum diversa existit in eo motio, sive species impressa; sed talis est sensio, qualis est species impressa (§. præc.): igitur pro diversitate, & varietate actionis objecti in organum diversa, & varia est sensio. Quæ sensionem regulæ?

*Schol.* Actio objectorum in organa pendet: 1.) a diversa ipsorum constitutione: sic diversi luminis radii diverse in eumdem oculum agunt. 2.) A diverso eorum situ comparate ad organum; aliter enim corpus remotum, aliter vicinum: aliter item directe, aliter oblique oculo oppositum eumdem afficit, & averso organo actio prorsus impeditur. 3.) A diversa organorum structura; ita lux aliter in oculos, aliter in frontem, genas, aures agit, undulatio aeris in aere sonum efficit, non item in oculo. 4.) A perfectione structuræ cuivis organo debita; inde morbo regio laborantibus objecta flava apparent; febre jactatis cibi optimi non sapiunt; generatim organo vitiato minus perfecta est actio objecti; eo autem prorsus ablato, aut destructo omnis sensatio ab eo pendens desinit; hinc nec cæcus lumen,

nec surdus sonum sentit. 5.) A perfectione organi accidentali ope instrumentorum procurata; quomodo nobis usu microscopiorum, telescopiorum, tuborum acusticorum eas sensationes comparamus, quas sine iis numquam habuissemus.

XIX. *Quo vehementior, & velocior est motus in organo, eo fortior, vel vividior est sensio.* Cum enim generatim talis sit sensio, qualis est species impressa (§. 27), necesse est, ut quaedam sensionis qualitas vehementiæ, & velocitati majori motionis in organo respondeat; atqui non apparet, in quo ea qualitas reponenda sit, nisi in majore vivacitate, & fortitudine.

*Schol.* Fortior, vel vividior perceptio, monente Wolfio, universim ea dicitur, cujus nobis magis; & debilior, cujus nobis minus conscii sumus. Porro ejus nobis conscii sumus, quod discernimus (§. 3.): & cum discernimus, perceptio, sive idea clara est (§. 54. log.): igitur conscientia claritatem sequitur, & perceptio fortior magis; debilior minus clara est. Patet inde claritatem sensionum a vehementia, & velocitate motus in organo concitati pendere.

XX. *Sensio fortior hebetat debiliorem ab eodem organo pendentem.* Hoc quippe in casu duæ motiones diversæ in eodem organo concurrunt, quarum vehementior, & velocior necessario debiliorem, ac tardiorem hebetat: quare cum talis sit sensio, qualis est species impressa (§. 17.), consequens est ut etiam sensio debilior a fortiori hebetetur.

*Coroll.* 1. Si sensio una aliqua fortitudine alteram valde superet, fit etiam, ut hujus conscientia animo prorsus perdatur, sive ut ea a nobis, licet existens, plane non appercipiatur.

*Coroll.* 2. Cessante fortiore sensione illæ, quæ

in consortione velut delituerant, reviviscunt, & clariores efficiuntur.

*Schol.* Huic sensionum regulæ quotidiana experientia aperte suffragatur: gravis odor incensis suffimentis dispellitur; ingratus cibi sapor aditis condimentis non sentitur; interdiu splendente sole stellarum lumen haud percipimus; excitato magno fragore tenues hominum voces, aut pulsatæ citharæ sonos non distinguimus, & sexcenta alia. Egregium hujus rei specimen protulit doctissimus Scherfferus in dissertatione de coloribus accidentalibus Vindobonæ anno 1761. in lucem data.

XXI. *Excitata in organo sensorio motione non amplius in nostra potestate solum est, ut aliquam, vel nullam, hujus vel illius speciei sensionem habeamus.* Cum enim talis sit sensio in mente, qualis est species impressa in organo (§. 17.), necesse utique est, ut hac existente illa quoque existat, speciesque illius ab hujus specie determinetur.

*Schol.* Prædem iterum habes experientiam; nonne apertis oculis solem intuens cogeris eum videre? cum igne brachium uritur, efficere nequimus, ut sensio nostra aut debilis, aut nobis grata appareat; quis oculo sonum, aure colorem unquam persensit? Indirecte tamen, seu ajunt, remote sæpe sensiones ab arbitrio nostro pendent; possumus siquidem diversa ratione objectorum actionem impedire; organa avertere, excitata fortiore sensione; aut defixa tota mentis attentione in aliud objectum contemplandum debiliorem retundere. Denique recolenda hic sunt, quæ in logica (P. 2. c. 5.) de recto sensuum usu dixi.

XXII. *Vigilare* dicimur, cum gaudemus sensionibus claris, earumque, quod quidem per se intelligitur, conscientia; *vigilia* igitur est status sensionum clararum. *Dormimus* contra

Quid vigilia, somnus, & deliquium animi?

cum nihil clare sentimus; inde *somnus* ille animæ status est, in quo ipsa sibi nullius sensionis claræ conscia est. Si ad somnum notabilis in corpore motuum vitalium remissio accedat, *animi deliquium* oritur.

*Schol.* Somnum rursus in somnum profundum & somnium distribui infra dicam. Ceterum quæ corporis constitutio tum ad vigiliam, tum ad somnum requiratur, ex medicorum libris dici potest. De vigilia docet Boerhavius: *Pendet vigilia a præsentia spirituum bonorum, copiosorum in cerebro, medulla ejus, nervis, & musculis; tum simul a bona conditione partium solidarum cerebrum, nervos, & musculos constituentium.* Quamdiu enim succus spirituosus a cerebro per omnes nervos prompte influit, fibrasque omnes organorum seu ad motum, seu ad sensionem requisitorum debito modo expandit, ac distendit, ut motus omnium objectorum sensibilium recipere queant, tamdiu etiam viget, & exercetur sensus, motusque animalis machinæ, in quo exercitio vigilia consistit. De somno ita scribit Vaterus: *Quamprimum succus nervorum a sua expansione, & elasticitate remittit, eo ipso quoque fibræ organorum motrices a tensione sua remittunt, flaccescunt quodammodo, & consequenter sensus omnis, motusque languent; immo ad tempus aliquod plane cessant, donec novo e sanguine succo repleantur, & ad pristinam extensionem redigantur. Atque hæc remissio, & quies sensus, motusque animalis dicitur somnus. Notanter vero dicitur quies, & remissio tantum in sensibus, & motibus animalibus in specie dictis, non vero vitalibus, quod salva vita fieri non poterat: eaque a succi in nervis aliqua imminutione, vel solum condensatione, et contractione, quæ a variis admodum caussis tam naturalibus, quam præter-*

*Præl. in suas instit. med. t. 4.*

*Phys. exp. s. 1. art. 1. c. 10.*

*naturalibus eidem contingunt, & quidem 1) ab imminutione succi istius spirituosi per labores, vigilias, curas, et similia; 2.) a defectu ipsius succi nutritii spirituosi, sive naturali, ut in senibus, sive præternaturali, ut in ægris; 3.) ab ipsius succi entóre, crassitie, fixitate, cruditate, vel copia nimia, quæ omnia elateri maxime resistunt: unde etiam est, quod phlegmatici, et ebrii maxime in somnum propendeant, & contra. His (.) accedunt etiam alia, quæ succi istius mobilitatem tollere, & impedire possunt, ut medicamenta opiata, venena, & similia. Quamprimum vero per quietem istam vires e sanguine rursus colligit succus ille, id quod communiter intra 6., vel 7. horas contingit, eo ipso quoque nervos, fibrasque replet, ut ad munia sua redeant. Si caussæ præternaturales accedunt, etiam diutius durat, vel plane in apoplexiam terminatur.*

## CAPUT II.

### *De Facultate Imaginandi.*

XVIII. Nervi ab organis sensoriis ad sensorium commune pertinentes duplici ratione moveri possunt; vel enim motus concitatur in extima eorum parte ab objecto externo, ac praesente; vel interiores partes, ipsique sensorio communi proximæ ab alia causa quacumque pervelluntur. In utroque casu motio quædam in sensorio communi, sive idea materialis existat, necesse est; atque in priori quidem anima *sentit*, objectumqne ut præsens sibi repræsentat (§. 15.): in posteriori vero *imaginatur*, ac objectum absens percipit. — Quid imaginari?

*Schol. Tenendum est, ait Malebranchius, quotiescumque aliquid immutatur in illa cerebri parte, in quam nervi coeunt, toties et* Rech. de la vérit. l. 2. p. 1. ch. 1. n. 1.

*iam mentem pati aliquam immutationem, hoc est, ut explicuimus: si in illa parte motus quidam excitetur, qui ordinem fibrarum interturbet, nova etiam fit in mente perceptio, aliquid novi sentit, aut imaginatur, ita ut mens nihil novi umquam sentire aut imaginari queat, nisi aliqua in fibris ejusdem cerebri partis fiat immutatio.*

Quid facultas imaginandi, & quid imaginatio?

XXIV. *Facultas* igitur *imaginandi*, quæ & *phantasia* dicitur, est facultas animæ percipiendi motiones sensorii communis à caussa quadam interiori effectas, earumque ope sibi objecta absentia repræsentandi. Actus hujus facultatis *imaginatio*; idea vero excitata *phantasma* nuncupatur. Inesse porro in anima nostra hanc facultatem sensus intimus docet.

*Coroll.* Diversa phantasmatis affectio a diversa ideæ materialis affectione pendet, eritque eo clarior, quo concitatior est motus sensorii communis (conf. §. 19. sch.).

*Schol.* Phantasiam æquæ, ac sensum, ideas materiales in sensorio communi exigere dubio caret: eam enim facultatem a cerebro pendere, & experientia quotidiana & consentiente medicorum suffragio confirmatur: hebetatur nempe morbo cerebri; restituto cerebro restituitur; eo vero prorsus destructo & ipsa tollitur, quemadmodum sensui contingit. Est præterea phantasia diversæ efficacitatis in diversis hominibus, alia in viris, alia in feminis; quin & in eodem homine pro diversa ætate, de quo rursus videatur Malebranchius. Ex his recte colligimus esse quidpiam in cerebro, quod operationi phantasiæ respondeat; quid illud? nonne motiones, quales cum sensione conjunguntur?

*Loc. cit. l. 2. p. 1. ch. 6. & p. 2. ch. 1.*

Quotuplex facultas imaginandi.

XXV. Possunt in sensorio communi a causa quapiam interna non modo motiones olim habitæ, sed novæ quoque, & insolitæ excitari: qua ex ratione facultas imaginandi du-

plex est; cum motiones prorsus novæ sunt, eam facultatem imaginandi absolute, cum vero excitantur motiones alias organorum sensoriorum ope acquisitæ, eam facultatem voco *facultatem reproducendi ideas rerum jam alias sensu perceptarum.*

*Coroll.* Cum cuivis phantasmati sua in sensorio communi idea materialis respondeat, necesse est, ut, cum ideam per phantasiam reproducitur, similis prorsus motio in sensorio communi existat, qualis cum præcedente sensione conjungebatur.

*Schol.* Wolfius quidem, Boehmius, Baumeisterus, aliique complures contrarium opinantur; putant enim nequaquam fieri posse, ut mens umquam sibi aliquid imaginetur, quod ante sensu non percepit: quare generatim facultatem imaginandi definiunt per facultatem reproducendi ideas olim habitas. At vero cum viri hi clarissimi præter definitionem ad arbitrium statutam nullam asserti sui rationem adferant, me ab ipsis dissentire ægre non ferent; quid enim? dubitarine prudenter poterit, fieri posse, ut spiritus subtilissimi, & ad motum maxime apti quacumque de caussa præter consuetum ordinem fortius agitati novas quandoque in sensorio communi motiones efficiant, quibus pari ratione novæ quoque in mente ideæ respondeant? consentientem habeo Boerhavium, cujus hoc in argumento auctoritatem respuere nequeunt. *Quando numquam,* ita ille, *talis perceptio fuit, tunc oritur idea nova in mente, quam mens tantum admiratur, & unde perturbatur; hæc millies accidunt, imprimis in morbis acutis, in quibus sæpe nascitur idea, cui similem ægri numquam habuerunt, nec umquam forte habituri sunt. — — Videmus ergo, quod interiora sensorii communis per morbos ita possint affici, ut ideæ fiant novæ,* *Prælect. acad. de morb. nerv. t. 2. de morb. ex imagin.*

*Schol.* 1. Ita experientia teste reproducitur in me idea parentis, cum hominem illi similem conspicio, occurrente amico, quocum alias multa tractavi, eorum omnium ideæ animo redeunt. Verum legem hanc tum solum obtinere, cum idearum olim habitarum reproductio fit; non item cum novi motus in sensorio communi ex inordinata, & inusitata spirituum animalium motione oriuntur, per se patet; similiter non inficior ab eadem inordinata spirituum commotione posse quandoque pristinos in communi sensorio motus renovari, quo casu idea olim habita redibit, quin adsit alia vel conjuncta, vel similis. Lex igitur istæc ita intelligenda est: *Phantasia semper recurrente idea quandam reproducit aliam vel similem, vel simul olim perceptam* (si modo cerebrum recte cumparatum sit); *ac ordinarie non reproducit ullam ideam, nisi recurrente alia vel simili, vel olim simul percepta.* Pro casibus certe extraordinariis generalis quædam lex constitui nequit; quod item valet, cum mens ex arbitrio suo sibi quidpiam imaginatur, de quo postea. Cæterum hæc lex, quam philosophi *legem consociationis idearum* appellant, quamque paucis attigi (§. 231. sch. 2. n. 5. log.), Lockius autem uberrime pertractat; hæc, inquam, lex adeo in vulgus nota est, ut ne rudissimum quidem lateat, quamvis pauci animum advertant; inde enim est; quod sibi homines signa quædam, velut nodum in muccinio, constituant, ut eorum admonitu phantasia alterius rei, cujus recordari volunt, ideam refingat.

Quæ casus excepti?

*Essai phil. concern. l'entend. hum. liv. 2. ch. 33.*

*Schol.* 2. Quemadmodum phantasia generatim a cerebro pendet (§. 24. sch.), ita ejus quoque operatio ex præscripto dictæ legis effecta certam in sensorio communi partium dispositionem requirit. Hanc in rem docet Malebranchius vestigia a motionibus spiri-

Quæ cerebri dispositio ad hanc legem requisita?

*Recher. de la vé-*

veantur, ac ipsas quoquot fibrillas ad similem agitationem habiliores efficiant. Est hæc P. Maignanni opinio magna certe veri speciæ prædita: *spiritus animales*, inquit ille, *dum per cerebri poros, sinus, & alios meatus excurrunt, atque ut iis exercent eos motus, qui —— sunt similes motibus impressis ab objecto, tunc, inquam, aperiunt sibi hoc ipso viam, aut eam faciunt ampliorem, aut aliter aliquatenus aptant sibi spatia, in quibus moveantur exactius ad pristinos impressionis & modos, & numeros, sicut aqua per alveum labi solita ipsos aptat sibi, ac perficit alvei sinus placidum ad lapsum.* *Phil.nat. c. 24. n. 34.*

XXVIII. Cum objectum *a* percipio, phantasia reproducit ideam objecti *b* olim simul percepti (§. præc.); si igitur etiam objectum *b* alias simul cum objecto *c*, hocque cum *d*, & sic porro a me perceptum sit; recurrente idea objecti a phantasia refinget ideas objectorum *b*, *c*, *d* &c. id est, *si excitetur in me idea quæpiam, quæ olim integre seriei idearum simul habitarum pars fuit, omnes reliquæ totius seriei ideæ animo redeunt.* Quæ imaginationis regulæ.

XXIX. *Prima hujus idearum refictarum seriei est idea sensualis*; cum enim phantasia recurrente idea quadam alias olim simul perceptas reproducat (§. præc.), idea hæc recurrens suam ipsi existentiam nequaquam debet: necesse igitur est, ut ea sensu efficiatur; atqui hæc idea sensualis est (§. 15.): ergo idea sensualis totius seriei idearum reproductarum, sive phantasmatum initium constituit.

*Coroll.* Imaginationes igitur nostræ frequenter a sensionibus pendent.

*Schol.* Propositio præsentis theorematis cum proportione ad ea, quæ (§. 27. sch. 1.) dicta sunt, intelligenda est.

XXX. *Imaginationes non sunt semper in so-*

*stra potestate;* imaginationes sæpe a sensionibus pendent ( §. præc. cor. ); sed sensiones non sunt semper in nostra potestate (§. 21.): igitur idem de imaginationibus affirmandum.

*Schol.* Sæpe tamen etiam in nostro arbitrio verti, ut hujus potius, quam alterius rei ideam imaginando refingamus, cum doctissi-
Psyc. §. mo P. Mako omnino censeo; nimis enim
357. sch. quam apertum est hac de re conscientiæ nostræ testimonium, & actum agunt, qui id inficiari volunt.

XXXI. *Quo frequentius, quo diutius, & vividius, quo recentius res simul percepimus, eo facilius, et post longius tempus redeunte unius idea phantasia ideam alterius reproducit.* Asserti hujus veritas, quam experientia luculente confirmat, inde quoque patet: cum reproductionis idearum ratio in illa consociatione sita sit ( §. 27. ), eo plus rationis ponitur, quo firmior ea est consociatio; atqui positis sub conditionibus hæc consociatio firmior efficitur: igitur & plus rationis ponitur; sed quo plus rationis ponitur, eo plus quoque rationati ponendum est; istud autem in faciliori duntaxat reproductione consistere potest.

*Coroll.* Inter res diversas, quas olim cum hac, cujus idea nunc menti præsens est, simul percepi, eam nunc facilius mihi imaginor, quod jam sæpius imaginatus sum.

*Coroll.* 2. Cum plurium rerum ideæ animo obversantur, nec tamen omnium æqualiter mihi conscius sum, reproducit phantasia ideas earum rerum, quæ cum ea simul perceptæ sunt, cujus nunc mihi magis conscius sum.

*Coroll.* 3. Quo sæpius, diutius, attentius, recentius aliquid sensu percepi, eo facilius phantasia ejus ideam refingit.

*Schol.* Ita quoque sæpius gustato quodam cibo stomachus fastidium concepit, eo facilius

eo vel conspecto illius idea redibit; quo attentius, & accuratius imaginem, aut hominis faciem contemplati sumus, eo facilius illius idea reproducitur; quod multos abhinc annos quod semel tantum, aut etiam aliquoties, sed obiter, ac velut aliud agendo vidimus, difficillime, aut prorsus non imaginatione refingere valemus. Quo nimirum sæpius eædem in sensorio communi motiones efficiuntur, eo major facilitas eas iterum instaurandi comparatur; est enim universe ea corporis nostri constitutio, ut ex repetitis motionibus facilitas eas iterandi enascatur. Cum igitur cuivis sensioni, & imaginationi certa in sensorio communi motio seu idea materialis respondeat, quo sæpius aliquid sentimus, vel imaginamur; eo sæpius eædem motiones iterantur. Idem fit, quando perceptiones nostræ cum affectione quadam vehementiore conjunguntur: tum enim motus sunt multo concitatiores, qui altiora cerebro vestigia imprimunt, proptereaque facilius iterari possunt. Atque ex his patet facilitatem reproducendi ideas ab immutatione quadam cerebri, seu ab ipsis in eo vestigiis relictis pendere; usu quippe, & exercitatione ea facilitas obtinetur, nec cerebro per se, & natura sua inest. Neque tamen inde putandum, cerebrum esse velut quoddam idearum materialium penuarium, imprimis enim hæc vestigia cum ideis materialibus confundi minime debent (§. 27. sch. 2.); deinde ideæ materiales cum in motionibus actualibus consistant (§. 13. sch.), non secus, ac alii motus diminuta celeritate sensim elanguescunt, ac tandem prorsus extinguuntur: quid quod omnino repugnare videtur; ut tot, tamque diversæ motiones rerum prope infinitarum eodem tempore in parva cerebri parte non perturbentur, seque mutuo elidant. Sentiendum igi-

tur est cum saniore philosophorum parte, ideas materiales, quæ præteritis vel sensionibus, vel imaginationibus respondent, non remanere *actu* in cerebro, sed solum *potestate* in relictis nimirum vestigiis, quæ non quidem characteres sint, aut imagines objectorum, sed tamen ad faciliorem idearum instaurationem plurimum conferant. At qui tantus vestigiorum numerus cerebro continebitur, quœrat fortasse unus aliquis? scrupulum Fridericus Schreiberus eximet contestatus, se in quadrato cerebri pollice 49 billiones vasculorum deprehendisse.

*Buffier trait. des promi. ves. p. 3. ch. 7. n. 446. Medit. phil. --- med. de lacrym. & flet. §. 56.*

Quæ phantasmatum claritas? XXXII. *Phantasmata ideis sensualibus ordinarie obscuriora, & debiliora sunt.* Idearum claritas a vehementiore, & velociore motu pendet (§. 19. sch.): est autem motio ab objectis præsentibus, & actu organa pulsantibus effecta ordinarie vehementior & velocior, quam motio ab interno spirituum concursu concitata: cum igitur illud in sensionibus (§. 15.), hoc in imaginationibus obtineat (§. 23.) palam est phantasmata ideis sensualibus ordinarie obscuriora, ac debiliora esse.

*Coroll.* 1. Quemadmodum igitur sensiones fortiores hebetant debiliores ab eodem organo pendentes (§. 20.); ita phantasmata a sensionibus ordinarie hebetantur. Inde vigilantes sæpe imaginationum nostrarum vix nobis conscii sumus.

*Coroll.* 2. Ita pariter phantasmata conticescentibus sensionibus apparent clariora; sicut sensio debilior, & minus clara ablata fortiore, & clariore clarior evadit (§. 20. coroll. 2.). Inde cum interdiu phantasmatibus attendere volumus, solitudinem, tenebrasque quærimus, ac sollicite omnia removemus, quæ organa sensoria afficere posssent.

*Coroll.* 3. Habemus igitur criterium in diverso claritatis gradu situm, quo vigilantes, & mente sani phantasmata a sensionibus, resque absentes a præsentibus dicernamus.

*Shol.* 1. Verum criterium istud illis usui esse nequit, quibus qua demum cumque de caussa spiritus animales, ipsaque subtilissima sensorii communis substantia tanta vehementia commoventur, quanta in sensionibus alias agitari solent; eo enim in casu necesse est, ut illis objectum, quod reapse absens est, præsens esse videatur, ipsique, cum imaginationes a sensionibus non discernant, revera delirent. Vid. Malebranchius. *Rech. de*
Quod si deinde horum phantasmatum cla- *la veri-*
ritas amplius adhuc crescat, fieri poterit, *té l.* 1.
ut fortiores etiam sensiones retundantur; *P.* 2. *ch.* 1.
inde videmus nonnumquam homines imaginationibus abreptos etiam vulnus corpori inflictum non persentiscere.

*Schol.* 2. Occasio hic se offerret enumerandi stupendos prorsus effectus, quos phantasia tum in animo, tum in corpore, atque non solum in proprio, verum etiam in alieno producere potest; inde enim errores innumeri, præjudicia, enthusiasmi, morbi, maternæ in prolibus maculæ, aliaque similia ortum ducunt, quemadmodum hæc uberrime persequitur Malebranchius in operæ jam sæpe laudatæ toto libro secundo. Me præstituta operi brevitas a fusiori oratione abstinet; unum tantum illustrandæ rei gratia ex laudato auctore adferam. Sane: *quodam, scribit ille, ægrotante factum est, ut ancilla candelam admoveret, dum* *B. c. ch.*
*ipsi ægro venæ pedis inciderentur; simulac* *6. n.* 2.
*illa scalpellum videt infixum, tantus pavor ipsius invasit artus, ut per triduum, aut quatriduum in eodem pedis loco, quem viderat incidi, senserit dolorem adeo acerbum, ut per illud tempus in lecto decumbere coacta fuerit.* At vero, quæ fortissimis id genus imaginationibus medicina adhibenda? *P.* 4.
Quæstionem solvit Boerhavius: *uti sen-* *præl. ac*
*sui externo credo, ita interno cogor crede-* *in suas*

mss. med. n. 568. *re. Si a caussa interna eadem, & æque vivida impressio in sensorium commune facta fuerit, quæ quidem ab externo objecto solebat fieri, cogetur utique mens æque credere imaginationi, ac sensibus solet credere. Si sensorium meum ita dispositum fuerit, uti dispositum est, quando circulum rubrum ante oculos video, credam utique videre me circulum rubrum, licet ducenti homines me circumstarent, qui communi consensu negarent adesse circulum rubrum. Homo melancholicus profundo ratiocinio, & verissimo judicio prædítus in omni rerum genere manebit in opinione, quam conceperit animo, donec violenter aliquis in corpore motus fiat, cujus impressio in sensorium commune fortior sit, quam caussa interna ideæ præconceptæ, & tunc quidem liberabitur. — Ne errori opponas frustra ratiocinia; tanta enim pro errore suo sollertia ipsis est, ut numquam eos confutes. Aliter aggrediendi sunt, assentiendum est ipsis, & invenienda est physica aliqua antithesis delirio opposita: ita continuo restitues non aliter sanabiles. Quamprimum enim potes in sensorio communi validiorem excitare ideam, quam ridicula illa fit, statim restituta est æquabilis idearum distributio, & cum ea mentis verum judicium.* Memorabile ejusmodi curationis exemplum idem vir experientissimus profert: *Puella deglutiens offam putat se deglutisse acum: manet ipsi hæc idea, & non vult edere, vel bibere; nulla inflammatio apparet, nam acum non deglutiverat. Hinc medicus subornat chirurgum, qui in volsella cava acum rubescentem abscondit; deprimit linguam, & post magna molimina exclamat, euge! inventa est acus; en ibi est! nos erravimus: ægra recte dixit; et illico sanata est.*

Præl. de morb. nervi t. 3. p. 341.

# CAPUT III.

## *De Somniis.*

Quid somnus profundus, & somnium?

XXXIII. *Somnum* illum esse mentis statum, in quo ipsa sibi nullius sensionis clare conscia est, dixi (§. 22.); jam porro somnus vel est *profundus*; cum anima nec alterius cujuspiam ideæ conscientiam habet; vel *somnium*, cum ea res absentes sibi clare repræsentat. *Somnium* igitur est status medius inter vigiliam, & somnum profundum, in quo anima sensionibus destituta res tamen absentes clare percipit.

*Coroll.* Res absentes imaginando percipimus (§. 23.): igitur nobis somniantibus facultas imaginandi operatur, ideæque, quas tum animo informamus, ad phantasmata (§.24.) referendæ sunt.

Quid somnium subjective & objective sumtum?

*Schol.* Per inconstantiam loquendi sæpe evenit, ut vocabulum *somnium* ad ipsam rerum, quarum tum ideæ habentur, seriem significandam adhibeatur: quare ut æquivocatio in philosophia semper periculosa evitetur, somnium in *subjective*, & *objective*, spectatum cum Wolfio tribui potest: illud ipsum animi per phantasiam operantis statum; hoc res, quæ eo in statu percipiuntur, denotat.

Initium somnii est sensio.

XXXIV. *Somnium initium capit a sensione quapiam, & per phantasmatum successionem continuatur*. Somniantes enim imaginamur (§. præc. cor.), ac proinde instauramus ideas olim habitas; sed hæc instauratio pendet ab idea sensuali, quæ initium est totius seriei idearum refictarum (§. 29.): igitur & somnium initium capit a sensione quapiam. Cum porro phantasia continuat efficere phantasmata rerum simul perceptarum, vel similium, quo casu phantasmata sibi continenter succedunt, somnium quoque continua-

tur: ergo somnium per successionem phantasmatum continuatur.

*Coroll.* Diversi homines diversas olim res simul perceperunt: fieri igitur potest, ut occasione ejusdem sensionis diversa in diversis hominibus somnia oriantur.

*Schol.* 1. Sermo mihi est de iis somniis, in quibus phantasia ideas olim habitas reproducit; si enim extraordinario spirituum animalium motu a caussa interna effecto novæ motiones, vel etiam veteres in sensorio communi excitentur (§§. 25. 27. sch. 1.), somnium oriri potest, quin sensio quæpiam præcedat: verum id rarius accidit. Atque hinc intelligitur, quomodo somnia etiam divinitus immitti possint, cujus rei plura in Sac. litteris exempla prostant. Ονειρομαντικν vero vanam esse docebit Cicero contra Stoicos acriter disputans, qui somniorum rationem ex divinitate mentis humanæ, ejusque cum aliis animis conjunctione deduxerunt.

*De div. l. 2.*

*Schol.* 2. Sensionis illius, quæ somnio initium dedit, perraro nobis conscii sumus: neque mirum; est enim ea admodum debilis, nec facile a phantasmatibus internosci potest. Actio videlicet objectorum externorum in nervos languidos, & remissos minus est efficax, minusque apta ad motum satis velocem concitandum, qui, si vehementior foret, non somnii, sed vigiliæ, initium faceret. Fit tamen nonnumquam, ut expergefacti illius, recordemur, quo casu si somnii analysis instituatur, veritatem præsentis theorematis ipsa experientia egregie confirmabit.

*eaque debilis.*

*Quid somnium simplex, compositum, clarum, & obscurum?*

XXXV. Quodsi successio phantasmatum, per quam somnium continuatur (§. præc.), in eadem continenter serie procedat, prout nimirum res per illa repræsentatæ vel ratione simultaneæ perceptionis, vel ratione simi-

litudinis conjunctæ sunt, somnium dicitur *simplex*; *compositum* vero, si series interrumpatur, & nova, accedente nova sensione, inchoetur. Utrumque *clarum* est, cum ita somniantes phantasmatum nobis conscii sumus, ut etiam somno explicati eadem aliis recensere valeamus; in casu opposito *obscurum*.

XXXVI. *In somnio phantasmata multo clariora sunt, quam in vigilia.* Etenim phantasmata universim multo clariora sunt absentibus, quam præsentibus sensionibus (§. 32. coroll. 2.); atqui in somnio absunt sensiones (§. 33.), vel quæ adsunt, sunt admodum debiles (§. 54. schol. 2.) in vigilia contra & plurimæ, & fortissimæ adsunt (§. 22.); igitur in somnio phantasmata multo clariora sunt, atque in vigilia. Phantasmata clariora sunt in somnio quam in vigilia.

*Coroll.* In somnio igitur deest illud claritudinis criterium (§. 32. coroll. 3.), cujus ope imaginationes a sensionibus discernimus, inde fit, ut phantasmata cum ideis sensualibus confundentes res remotissimas nobis præsentes esse putemus.

XXXVII. *Somnium subjective spectatum habet, objective spectatum non habet rationem sufficientem.* Somnium subjective spectatum est status animæ per phantasiam operantis (§. 33. sch.); cum igitur phantasia legem generalem in operando sequatur (§. 27.), tum initii, tum continuationis somnii ratio reddi potest, clareque intelligitur, quid efficiat, ut somnium sic spectatum & inchoet, & ita continuet; sive, ut sit potius, quam non, hocque potius, quam alio modo; sed id, quod efficit, ut aliquid sit ita, & non aliter, est ejus ratio sufficiens (ont. §. 18.) ergo somnium subjective spectatum habet rationem sufficientem. Somnium subject. habet; object. non habet rat. suff.

At vero somnium objective spectatum sunt ipsæ res phantasmatibus repræsentatæ (§. 33. sch.), quæ vel simul adsunt, vel sibi succe-

dunt, quia vel aliquando simul perceptæ sunt, vel aliquam inter se similitudinem habent; sed simultanea perceptio, aut similitudo nequaquam efficit, ut res aut simul existant, aut se invicem consequantur; igitur somnium objective spectatum ratione sufficiente destituitur.

*Coroll.* 1. Quidquid in somnio reale est, id se tenet ex parte somnii subjective spectati; somnium enim objective spectatum, cum res ipsæ appareant solum, non existant, nihil realitatis habet; igitur quidquid in somnio reale est, actiones nimirum animæ imaginantis, habet actionem sufficientem; & quod in somnio rationem sufficientem non habet, reale non est; res nimirum, quæ apparent, si existerent, sine ratione sufficiente existerent, ac vel ideo existere non possunt.

*Coroll.* 2. Nihil proinde admittitur, quod cum principio rationis sufficientis alias stabilito (ont. §. 21.) pugnet; existentia enim solum rationem sufficientem postulant, non item ea, quæ non existunt (conf. ont. §. 25. sch. n. 1.).

Quod criterium inter somnium, & vigiliam? *Schol.* En criterium, quo somnium a vigilia discernatur: profecto ex eo, quod res in somnio perceptæ nec secum, nec cum sensionibus aut antecedentibus, aut consequentibus cohæreant, non vigilantes modo, sed & somniantes interdum somnium dignoscimus; vid. Wolfius (*a*), item Bulfingerus (*b*). Neque dissentit Cartesius (*c*) ita secum ratiocinans: *permagnum inter utrumque (vigiliam, et somnium) adverto discrimen in eo, quod nunquam insomnia cum reliquis omnibus actionibus vitæ a memoria conjunguntur, ut ea, quæ vigilanti occurrunt; nam sane siquis, dum vigilo, mihi derepente appareret, statimque postea dispareret, ut fit in somniis, ita scilicet, ut nec unde venis-*

(*a*) Ont. §. 493.
(*b*) Dilucid. §. 254.
(*c*) Med. de prim. phil. 7. med. sub. fin.

*set, nec quod abiret, viderem, non immerito spectrum potius, aut phantasma in cerebro meo effictum, quam verum hominem esse judicarem: cum vero eæ res occurrunt quas distincte, unde, ubi, & quando mihi adveniant, adverto earumque perceptionem absque ulla interruptione cum tota reliqua vita connecto, plane certus sum, non in somnis, sed vigilanti occurrere, nec de illarum veritate debeo dubitare, si postquam omnes sensus, memoriam, & intellectum ad illas examinandas convocavi, nihil mihi, quod cum ceteris pugnet, ab ullo ex his nuncietur.*

XXXVIII. *Somnium desinet vel in somnum profundum, vel in vigiliam.* Imprimis enim in somno profundo omnis etiam phantasmatum conscientia evanescit (§. 35.): si igitur phantasmata durante somnio sensim magis, ac magis debilitentur, vel non adsint amplius ideæ consociatæ, quæ reproducuntur, necesse erit, ut illud expiret, somnusque profundus succedat. Deinde cum sensiones successive majorem claritatem adipiscuntur, earum quoque conscientia menti redit: hujus vero ope phantasmata hebetantur facillimeque a sensionibus discernuntur (§. 32. cor. 3.): unde fit, ut sensionum nostrarum clare conscii res absentes a præsentibus discriminemus, ac vere vigilemus (§. 21.). **Quis somnii finis?**

*Schol. 1. Genuinam, ait Boehmius, hic allegari rationem ex eo patet, quod evigilantes res quidem, sed aliquandiu in aliquo stupiditatis statu persistentes, adeoque nec sensationibus satis fortior nos afficientibus, & phantasmata debilitantibus nec attentionem ab iis abstrahentibus, somnium tantisper continuemus, & non solum ex parte vigilantes interim sciamus nos somniare, sed subinde etiam somnio denuo immersi pergamus, donec tandem vel somnus pro-* Psyc. emp. s. 1. c. 3. §. 378.

*fundior, vel vigilia coronidem imponat.*

Quid somnambuli?

*Schol.* 2. Ad extremum quæret fortasse curiosior quidam, qui fiat, ut homines dormientes, sive somniantes, quos *somnambulos* vocamus, nonnunquam varias actiones obeant; e lecto surgant; vestibus se induant; portas aperiant; scalas conscendant; qualia Gassendus refert, & Martialis Regellinus singulari dissertatione de quoddam noctambulo Vincentiæ complexus est. Huic clarissimi Villisii verbis respondeo; *dum spiritus animales eo ritu intra cerebrum agitati somnia, seu cogitationum simulacra producunt, non raro in genus nervosum resiliunt, ibidemque spiritus alios cientes motus locales diversimodos producunt; quapropter homines nonnulli etiam, quando alte dormiunt, e lecto surgere, huc illuc ambulare, supellectilem juxta positam e loco in locum movere, sæpe vestimenta induere, fores aperire, scalas ascendere, loca anfractuosa, & vigilantibus vix adeunda pertransire solent. -- Caussa somnambulationis in eo consistere videtur, quod spiritus animales sint efferi nimis, & irrequieti, ut una omnes minime succumbant, verum alicui ceteris feriantibus sponte exsiliant, ac motum ineant: non secus, ac canes forsan unus, & alter sine quovis imperio, & reliquorum consortio venatui accinguntur; propterea item, quod spiritus ita ad expatiandum apti pro excursu suo in medulla oblongata juxta originem nervosam potius, quam in cerebro, aut meditullio ejus spatia liberiora obtinent. Videtur enim quod durante somno pori, & meatus in cerebri globosa compage inferciantur, adeo ut spiritus illic, non secus ac lympha gelu constricta, una omnes arcte compingantur: intra medullares cerebri, & medullæ oblongatæ processus, qui versus origines nervosas*

*Phys. s.3.mem. post. l. 8. c. 6.*

*De anim. brut. c. 16.*

*ducunt, substantia laxior, & humore adventitio minus occupata existat, ut ibidem spiritus in motum prompti se facile exserant, & nervorum capitella subeuntes motus locales, quorum sensus communis, & superiores animæ facultates prorsus ignaræ sunt producant.*

## CAPUT IV.

### *De Memoria, Oblivione, ac Reminiscentia.*

XXXIX. Cum nobis conscii sumus, nos ideam, quæ nunc animo præsens est, jam alias habuisse, eamdem *recognoscere* dicimur. Facultas recognoscendi ideas reproductas, quam nobis inesse sensu intimo novimus, usitato vocabulo *memoria* compellatur; cum ipsam autem ideæ instauratæ recognitionem, id est, ipsum hujus facultatis actum significamus, aimus: *nos meminisse*; quemadmodum ab opposito, cum ideam instauratam non recognoscentes nos eamdem numquam habuisse putamus, memoriæ imbecillitatem incusamus, dicimusque *nos res non meminisse*. Quid memoria?

*Coroll.* 1. Quæ reapse a se separari possunt, realiter distincta sunt (ont. §. 65.): cum igitur experientia teste non semper ideam reproductam recognoscamus, hæ duæ facultates in se diversæ sunt; cavendum proinde, ne facultatem ideas instaurandi cum memoria confundamus. & an a phantasia distincta?

*Coroll.* 2. Ad recognitionem ideæ nihil refert, sive idea per phantasiam, sive per sensum reproducatur: ad memoriam igitur solum pertinet recognoscere ideam sive per phantasiam, sive per sensum reproductam.

*Coroll.* 3. Quia tamen hæc idearum reproductio necessario prærequiritur, generatim memoria & a phantasia & a sensu pendet.

*Coroll.* 4. Cum memoriam ut idearum receptaculum concipimus, ideam non modo imaginariam (§. 152. sch. log.), verum etiam parum accuratam conformamus: ea enim magis facultati ideas reproducendi, quam memoriæ accommodari potest:

Quæ memoriæ lex,

XL. *Cum mihi conscius sum occasione ideæ nunc menti meæ præsentis instaurari in me ideas seriei cujusdam rerum absentium, in quibus res quoque nunc percepta continetur, certus efficior, me olim hanc ideam, & quidem ea in serie habuisse, atque adeo & ideam hanc, & omnes series illius recognosco.* Etenim cum nova est idea, quæ nunc in mente mea excitatur, non excitantur simul aliæ rerum absentium ideæ; cum vero idea quæ nunc in mente mea excitatur, nova non est, continuo ideæ aliarum rerum absentium vel ratione simultaneæ perceptionis, vel ratione similitudinis cum re nunc percepta conjunctarum simul exoriuntur (§. 27.): si igitur conscius sim, occasione ideæ præsentis resuscitari in me ideas seriei rerum absentium, in quibus res nunc percepta continetur, certus efficior, me hanc ideam olim, & in hac quidem serie habuisse.

*Coroll.* 1. Est igitur hæc memoriæ lex: *cum ideam olim habitam reproduco, & mihi conscius sum, ideam hanc in duplici perceptionum serie, una nimirum præsente, altera præterita contineri, ideam reproductam recognosco.*

ac regulæ?

*Coroll.* 2. Si phantasia occasione ideæ nunc recurrentis ideas consociatas rerum absentium obscuriores refingat, fieri potest, ut sciamus quidem nos ideam hanc jam aliquando habuisse; ignoremus tamen, quando, ubi, quibuscum aliis eamdem habuerimus.

*Coroll.* 3. Quodsi quacumque de causa occasione præsentis ideæ nulla consociata instauretur, eamdem recognoscere nequimus;

& vicissim, si ideam instauratam non recognoscamus, id inde fit, quod phantasia ideas consociatas non reproducit; igitur memoria speciatim ab phantasia pendet, & quidquid hanc in suis functionibus vel adjuvat, vel impedit, id illi quoque vel prodest, vel obest.

*Coroll.* 4. Hinc denique etiam patefit magnam esse memoriæ cum phantasia affinitatem; ut enim hæc recurrente idea *c* refingit seriem idearum *a. b. c. d.* propterea quod olim hæc idea *c* cum reliquis illius seriei ideis simul percepta fuit (§. 27.): ita illa recurrentem nunc ideam *c* recognoscit, propterea quod occasione hujus ideæ *c* redeat series idearum *a. b. c. d.*

XLI. *Quo frequentius, attentius, vividius, ac recentius rem in eadem serie idearum percipimus, eo facilius, clarius, ac post longius tempus ideam rursus redeuntem recognoscimus.* Ex eo enim recognoscitur idea, quod ejus occasione phantasia ideas seriei rerum absentium reproducat (§. præc.): ergo etiam eo facilius, clarius, & post longius tempus idea recognoscitur, quo facilius, clarius, ac post longius tempus phantasia ideas seriei rerum absentium reproducit; atque id fit positis sub conditionibus (§. 31.): igitur & sub his conditionibus facilius, clarius, ac post longius tempus idea rediens recognoscitur.

*Coroll.* 1. Igitur memoriæ a natura nobis inditæ facilitas quæpiam accedere potest, inde non sine ratione etiam in *naturalem*, & *acquisitam* vulgo dispertiunt. Quid memoria naturalis, & acquisita?

*Coroll.* 2. Facilitas memoriæ a facilitate reproducendi ideas pendet; sicut igitur diversa est in diversis hominibus imaginandi facultas; ita quoque memoria diversa sit, necesse est.

*Schol.* Qui facilitatem ideæ cujuspiam instaurandæ, & recognoscendæ sibi comparat, is Quid memoriæ man-

dare; ea retinere, & illa excidere? rem *memoriæ mandare*; qui eam facilitatem jam acquisitam conservat, rem *memoria retinere* dicitur: utrumque vero frequentiore, & valde repetita antea idearum reproductione obtinere per se manifestum est. Ei denique aliquid *memoria excidit*, qui illus ideæ reproducendæ facilitatem amisit.

Quæ memoriæ diversitas? XLII. *Memoria utraque diversos gradus admittit.* Experientia enim notissimum est, diversam esse in diversis hominibus memoriam; alii res vix perceptas & quam plurimas, & longissimo tempore: alii solum aliquas, brevi tempore, & eas duntaxat, quas diu, multumque contemplati sunt, memoria complectuntur.

*Schol.* 1. Veteres memoriæ præstantiam in Themistocle præcipue, & Lucullo dilaudarunt; recentius exemplum supppeditavit nobis Vallesius celebris mathematicus, qui, (Psych. c. 3. §. 641.) referente Winklero, in tenebris sola fretus memoria ex numero trium, & quadraginta notarum radicem quadratam quinque, & viginti paribus constantem extraxisse fertur. (ac præstantia?) Porro memoriæ præstantia diversa rursus ratione spectatur: memoria enim dicitur *bona*, cum res cito, & facile; *magna*, cum res multæ longæque rerum series ipsi mandantur; *tenax*, cum longissimo tempore retinentur; *vegeta*, cum ideæ, earumque recognitiones admodum claræ sunt; *felix* denique, cum omnibus hisce dotibus pollet.

& unde, *Schol.* 2. Memoriæ naturalis præstantiam a recta partium subtilissimarum in sensorio communi dispositione pendere in confesso est, cum illa aliud non requirat, quam ut phantasia occasione ideæ præsentis alias simul olim habitas reproducat, ad quod recta cerebri comparatio plurimum confert (§. 24. sch. 27. sch. 2.). Inde destructo per mor-

bum cerebro memoria delibitatur, aut etiam amittitur ope vero medicamentorum iterum recuperatur, Ita juvenis novem an- *Mem. de* norum ingenti capitis dolore correptus paul- *l' accad.* lo post omnium rerum memoria expoliatus *roy. des. scienc.* est, nec loci, nec amicorum, nec vernacu- *de l' an.* læ amplius linguæ memor. Varia item est *1711.* pro diversa ætate in eodem homine memoria: in infantia cerebri fibræ nimis molles, flexiles, & delicatæ sunt; inde infantes cito quidem addiscunt, sed parum retinent; viri fibras habent sicciores, duriores, ac firmiores, unde, quo difficilius quidem memoriæ imprimunt, diutius retinent; senes sæpe infantibus quoad memoriæ infirmitatem æquiparantur, nam fibræ ipsorum sunt nimis inflexiles, crassæ, & superfluis humoribus intermixtæ, quos debilis senectutis ca- *Rech. de* lor dissipare nequit. Similis, eaque magna *la ver.* in mulierum, ac virorum cerebris diversitas *l. 2. p. 1. ch. 6. &* deprehenditur; de hoc discrimine pluribus *p. 1. ch. 1.* agit Malebrachius.

Memoria vero acquisita multo usu, & exercitatione nititur, sique singularibus adjumentis, quæ artem mnemonicam constituunt, utatur, *artificiosa* audit. Est porto *ars mnemonica* magno a veteribus studio exculta, ut refert auctor ad Herennium mul- *L. 3. c.* ta de eadem præcipiens, quæ rationes va- *26. seqq.* rias, viasque suppeditat, quibus memoria juvetur, feliciorque reddatur, quo ea quoque pertinent, quæ jam in vulgus nota sunt, ut cum modum in vestibus adhibemus, rem quampiam in cubili, mensa, aut pulpito ea, qua alia minime solebamus ratione locamus, vel nosmetipsos eum in locum, & situm componimus, in quo ante rem eamdem, cujus nunc recordari volumus, cogitantes constituebamur. Sed omnium horum subsidiorum facile princeps est continua exercitatio: hæc enim, ut in aliis quoque rebus usuvenit,

memoriæ efficacitatem mirum quantum adauget. Neque deest ratio; nam *quemadmodum rami arboris cujuslibet, verba sunt Malembrachii, si certo quodam modo complicari aliquandiu remanserint, eodem modo facile possunt postmodum complicari; sic fibræ cerebri, ubi semel quasdam impressiones, spirituum animalium concursus, & objectorum actione acceperunt, ad easdem dispositiones recipiendas aptitudinem satis diu conservant. Jam autem memoria in hac sola facilitate consistit (prout nempe est in cerebro), quando quidem de rebus iisdem cogitamus, cum easdem impressiones recipit cerebrum.* Consulantur Cartesius (*a*), & Lockius (*b*).

*Loc. cit. l. 2. p. 1. ch. 6.*

(a) *Epist. t. 2. ep. 3. 4. 5. 6.*
(b) *Essai conc. l'ent. humain l. 2. ch. 10.*

Quid lapsus memoriæ?

XLIIII. Accidit interdum, ut occasione ideæ præsentis phantasia reproducat seriem idearum, in qua pars solum aliqua ideæ præsentis, vel alia ei quoddam modo similis continetur. Si jam posito in casu hanc ipsam ideam præsentem, vel hanc integram ideam in illa refictarum idearum serie contineri putemus, consequens erit, ut nos hanc ideam & olim, & cum his instauratis simul habuisse opinemur. Istud cum fit, memoria *labi*, nosque *fallere* dicitur; cum in causa sit, ut ideam multum immutatam pro ea, quam alias percepimus, habeamus.

*Coroll.* Memoria igitur labitur, cum facultas fingendi (§. 26.) diversarum idearum partes in una componit, neque tamen ejus commixtionis mens sibi conscia est.

*Schol.* Ita, cum mihi homo numquam conspectus certo vestium genere, quo alium quempiam uti novi, ornatus occurrit, fallor, si putem, a me hunc hominem jam alias visum fuisse. Ejusmodi memoriæ lapsus non modo posse, sed reapse frequentissime evenire quotidiana experientia docet; quoties homines dissentiunt, etiam in iis, quæ ipsi

simul oculis suis satis attente aliquando usurparunt? unde vero istud? inde certe: quod phantasia iis vel omnibus, vel aliquibus ideam valde immutatam reproducit, ipsique ad hanc immutationem animum non advertunt, quo fit, ut putent a se eam olim rem visam fuisse, quam sibi nunc repræsentant. Cum igitur hominum memoria in lapsum pronissima sit, id magno ipsis vitio vertendum non est; aut majorem illi reprehensionem merentur, qui obstinate in falso judicio animum obfirmant, & nec rationibus, nec plurium in contrariam partem consensioni cedunt.

XLIV. Oblivio, quæ ex usitato loquendi more memoriæ opponitur, est impotentia recognoscendi ideam reproductam. Quid oblivio?

XLV. *Oblivio ex imbecillitate phantasiæ oritur*. Oblivio est impotentia reproductam ideam recognoscendi (§. præc.); sed quod idea reproducta non recognoscatur, fit propterea, quod phantasia ideas consociatas non reproducit (§. 40. cor. 3.), id autem ab imbecillitate phantasiæ proficisci in aperto est; ergo oblivio ex imbecillitate phantasiæ oritur. Oritur ex imbecillitate phantasiæ.

*Schol.* Cum instauratam rei ideam non recognosco, ajo *me rei non meminisse* (§. 39.); hoc igitur & oblivioni commune est. At dum ideam refictam non recognosco, fieri potest, ut plane mihi conscius non sim, me ideam præsentem jam alias habuisse, atque istud vero sensu significo dicendo: *me non meminisse:* fieri quoque potest, ut me hanc ideam jam olim habuisse mihi conscius sim, advertamque simul impotentiam reproducendi ideas consociatas, ac tum *me oblitum esse pronuncio*. Certe ante, quam impotentiæ hujus nobis conscii simus, nos rei oblitos esse minime cognoscimus, neque impotentiæ hujus conscii esse possumus, nisi advertamus nos rem, cujus ideam nunc aut

non recognoscere, aut plane non reproducere possumus, jam olim percepisse. Vidisti olim belluam peregrinam, exempli causa, rhinocerotem, & meministi etiamnum te vidisse, vel quod recordaris horum verborum, *vidi rhinocerotem*, vel quod illud in adversariis adnotatum deprehendis. Quærat jam quis ex te, cujus formæ illa sit bellua, vel ipsam etiam coram exhibeat; tu vero ejus ideam reproducere, aut præsentem recognoscere non valeas, nequaquam nimirum conscius, num rhinoceros, quem te vidisse certo scis, sit ejusmodi bestia; nonne respondebis *oblitum* te esse, quale animal rhinoceros sit? Quodsi autem prorsus tibi conscius non fores rhinocerotem unquam a te visum fuisse, reponeres certe te *non meminisse*, utrum rhinoceros tibi aliquando in conspectum venerit; *oblitus* nimirum, & simul hujus *oblivionis ignarus*, cum nescias vidisse te jam alias rhinocerotem. Manifeste igitur patet, status hos animæ diversos, esse in quorum altero rei non meminimus, in altero oblitos nos esse profitemur.

Quid revocare in memoriam? XLVI. Illud mihi alterum *in memoria revocare* dicitur, quod cum altero olim simul perceptum, nuncque iterum menti præsens efficit, ut alterius idea instauretur, atque recognoscatur. Si porro idea hæc rursum alterius refingendæ, ac recognoscendæ, & sic ulterius, occasionem præbeat, habebitur *successiva unius per alterum in memoriam revocatio*.

*Schol.* Successivam hanc in memoriam revocationem fieri posse ex iis, quæ de imaginatione dicta sunt, satis manifestum est; ponamus enim me olim percepisse simul seriem idearum *a*, *b*, *c*, *d*, *e*, *f*, fieri utique poterit, ut recurrens idea *a* efficiat, ut in mea mente idea *b* reproducatur, & recognoscatur; idem de redeunte idea *b* con-

parate ad ideam *c*, & de hac ad *d*, sic porro affirmari posse nemo negabit. Id speciatim contingit, si mihi magis conscius sim me *a* cum *b* simul percepisse; tum *b* cum *c*, *c* cum *d*, *d* cum *e*, *e* cum *f*; hoc quippe in casu idea recurrens *a* non efficit, ut alia refingatur, quam *b*, nec *b* præbet occasionem alterius reproducendæ, quam *c*, & ita porro (§. 31. cor. 2.)

XLVII. *Reminisci* dicimur, cum ope successivæ unius per alterum in memoriam revocationis ideam, quam cupimus, quamque sine hoc adjumento reproducere, vel saltem recognoscere non possumus, reproducimus, aut recognoscimus. *Reminiscentia* igitur est facultas ope successivæ unius per alterum in memoriam, revocationis reproducendi, vel recognoscendi ideas olim habitas. **Quid reminiscentia?**

*Coroll.* Est ergo reminiscentia adjumentum quoddam memoriæ, quin & phantasiæ; efficit enim ut suo fungatur munere etiam tum, cum non suffultæ id præstare non valerent.

*Schol.* Non gratis ista dici quotidiana experientia testatur; inde enim est, quod, dum rei cujuspiam reminisci cupimus, confugiamus ad adjuncta loci, & temporis, atque ad alias res vel similes, vel simul perceptas, vel etiam oppositas animum advertamus, dum tandem voti damnemur. Ita occurrat mihi quidam, quocum plures abhinc annos negotium aliquod tractavi; ego illum optime, ipse minime me amplius noscit: quid facio? commemoro ei civitatem, domum, tempus, rationem confecti negotti, aliaque similia; atque hic idem demum efficio, ut mei reminiscatur. Hæc de facultate cognoscendi inferiore: jam ad superiorem transeamus.

# MEMBRUM II.

## DE FACULTATE COGNOSCENDI SUPERIORE.

Quod argumentum hujus membri?

§. XLVIII. Ad facultatem cognoscendi superiorem, qua ideas distinctas animo informamus (§. 7.), præter facultatem attendendi, & reflectendi, intellectus præcipue, & ratio pertinent: de his igitur primum: tum vero de habitibus generatim acceptis, exemplo Wolfii, Dariesii, Boehmii, aliorumque inductus, paucis agam; quamvis enim aliis quoque omnibus animæ facultatibus habitus competere queant, vix tamen aptior huic pertractationi locus in psychologia assignari potest. Atque istud est alterius hujus membri argumentum.

*Schol.* Enimvero & memoria superiori huic facultati propria est; nam non minus ideas distinctas olim habitas, & rursum intellectus operatione reproductas recognoscimus, quam confusas per sensum, aut phantasiam instauratas. Verum quæ supra de memoria, quam discriminis caussa *sensitiva* compellare licet, allata sunt, cum proportione ad hanc, quam *intellectualem* vocamus, applicari possunt, ut adeo nihil, quod speciatim dicatur, supersit.

## CAPUT I.

### *De Facultate Attendendi & Reflectendi.*

Quid facultas attendendi & attentio?

XLIX. *Facultas attendendi* ea est, qua efficere possumus, ut una præ pluribus ideis simul menti obversantibus clarior reddatur, ac vel ideo magis a nobis appercipiatur. Actus, quo id obtinetur, dicitur *attentio*, quæ sem-

per cum *abstractione* consociata est? nequit enim mens, quasi tota in una idea contemplanda defigi, quin hoc ipso avocetur ab aliis simul præsentibus; *abstrahere* autem est avocare mentem a re quapiam contemplanda (§. 61. log.). Facultas igitur *attendendi* est simul facultas *abstrahendi*, eamque nobis inesse sensus intimus testatur.

*Coroll.* Perceptio clarior fortior est (§. 19. sch.), & debiliores retundit, quemadmodum de sensionibus dictum est (§. 20.): quantum igitur claritatis per attentionem uni additur, tantum aliis demitur, ac proinde etiam quo major est attentio, eo perfectior est abstractio.

*Schol.* De abstractione videatur Lockius. Ceterum facultatem hanc in summis ab auctore naturæ collatis nobis beneficiis numerandam esse nemo non videt; nisi enim mentem nostram ab aliis avocare, & ad alia convertere liceret, ipsa in omnes partes distraheretur, nosque stupore perpetuo, somno quam vigiliæ similiori occuparemur. *Ess ai conc. l' antend. hum. l. 1. ch. 21. §. 4. & 72.*

L. *Quo clarior per sese est idea, eo facilius, quo minus clara, eo difficilius ad eam attenditur.* Major quippe ideæ claritas jam per se alias præsentes hebetat (§. præc. cor.), atque simul cum claritatem per attentionem procuranda conspirat; contra vero idea minus clara ab aliis clarioribus debilitatur, & ab his propterea mens difficilius avocatur. *Ad ideam clariorem facilius attenditur.*

*Coroll.* 1. Attentio ad phantasmata præsentibus sensionibus, utpote fortioribus (§. 32.), difficilior evadit; inde solemus claudere oculos, loca obscuriora petere, & sensionum objecta removere, cum volumus phantasmatibus mentem applicare (conf. §. cit. cor. 2.).

*Coroll.* 2. Generatim attentio in re determinata eo difficilius figitur, quo plures aut fortiores vel simul adsunt, vel sibi celerrime succedunt sensiones, aut phantasmata.

Attentio habet gradus.

LI. *Attentio gradus admittit.* Quo enim diutius in eadem re retineri potest; quo pluribus ideis simul contemplandis sufficit; quo minus ab objectis externis organa sensoria afficientibus impeditur, eo major est attentio: quæ veritas per se patet, nec ulteriore demonstratione eget.

*Schol.* Diversos hos attentionis gradus mirum quantum experientia contestatur, dum enim alius in re quapiam contemplanda ita mentem defigit, ut vix sensionum etiam fortiorum sibi conscius sit, alius, minimo quovis auræ tenuis sibilo a contemplatione avocatur; dum alius longissimo tempore attentionem retinere valet, alius vix uno, vel altero momento id præstare, neque paullo longiorem demonstrationem attente percurrere potest; dum alius ad res quam plurimas simul, aut ad res quasvis sine discrimine attendit, alius vix uni, aut alteri rei contemplandæ sufficit, neque attentionem adhibere potest, nisi ad certum objectorum genus, de aliis si quid audiat, aut legat, mente evagatur. Archimedem ferunt contemplatione figurarum geometricarum in pulvere descriptarum ita abreptum fuisse, ut militi romano, qui captis jam Syracusis ipsum confossurus cubile intraverat, illud sibi solenne occinuerit, *noli turbare meos circulos.* Julium Cæsarem, ajunt, septem diversas, aut si ipse simul scriberet, quatuor epistolas calamo excipiendas dictasse. Universim observatum est pro ratione voluptatis, quam quis ex certo rerum genere haurit, attentionem fere majorem esse; nempe & hic locum habet illud: *trahit sua quempe voluptas.* Sed & dubio caret, exercitatione sedula plurimum perfici attentionem; qui in dies, aut saltem frequentius demonstrationibus geometricis, aut metaphysicis præsertim longioribus accurate ex-

pendendis operam dederit, exiguo tempore in retinenda attentione se plurimum profecisse comperiet. Optarim, ut philosophiæ tirones istud alte animo insculpant, sibique serio persuadeant, nullum se in disciplinis sublimioribus progressum facturos, nisi juveniles impetus coerceant, omnemque laborem eo conferant, ut meditari, attentionemque longo etiam tempore in una re expendenda retinere condiscant.

LII. *Facultas reflectendi* est facultas attentionem successive per singulas ideas partiales ex quibus composita conflatur, ducendi ita ut attentio primum rem ipsam perceptam, tum in varia, quæ in re illa insunt: denique etiam in ordinem eorum, & conjunctionis modum dirigatur; hæcque successiva attentionis directio *reflectio* audit. Facultatem hanc animæ nostræ competere rursum sua quemvis experientia docet. Quid facultas reflectendi & reflexio?

*Coroll.* Quæ de attentione dicta sunt, ad reflexionem quoque pertinent.

LIII. *Anima super se ipsa reflectere potest.* Est enim anima sui, id est, eorum, quæ in se insunt, sibi conscia: igitur ea, quæ in se insunt, percipit; quod si vero ita, poterit & ipsa ad partialem aliquam in hac composita ideam attendere, & hanc attentionem successive per reliquas ducere; quare cum hoc sit reflectere, anima potest super se ipsa reflectere. Anima potest super se reflectere.

*Coroll.* 1. Anima igitur ope reflexionis suas facultates, actiones, reliquasque, quæ in ipsa eveniunt, mutationes, ut dolorem, tristitiam, gaudium percipit. Quin hæc unica est via, qua ad horum cognitionem devenire naturaliter possumus, at ipsa hæc psychologiæ pars docet.

*Coroll.* 2. Reflexio hic generatim definita est, omnesque actus, qui eam ingrediuntur, *reflexi* dici solent: horum igitur species sunt

ii actus reflexi, quibus anima suas affectiones percipit, atque ideo etiam idea reflexa (§. 74. log.) velut species sub reflexione hic generice sumta continetur.

Per reflexionem ideæ inter se comparantur,

LIV. *Reflexionis ope res perceptas inter se comparamus.* Res perceptas inter se comparare dicimur, cum earum identitatem, aut diversitatem generatim, ac nominatim æqualitatem, aut inæqualitatem, similitudinem, aut dissimilitudinem percipimus: sed reflexionis ope, cum nimirum super rebus diversis perceptis reflectimus, attentionem directam primum in singulas, tum in duas, tres, & plures denique simul, rerum perceptarum identitatem aut diversitatem, similitudinem, aut dissimilitudinem, æqualitatem, aut inæqualitatem percipimus: igitur ope reflexionis res perceptas inter se comparamus.

& distinctæ efficiuntur.

LI. *Reflexionis ope distinctas rerum ideas efformamus.* Cum attentionem per singulas partiales ideas, ex quibus idea composita conflatur, circumducimus, efficimus utique, ut ideæ illæ partiales claræ fiant, atque adeo ut idea illa composita ex ideis partialibus claris constet; atqui id genus idea est distincta (§. 55. coroll. log.): ope igitur reflexionis ideas distinctas efformamus.

*Coroll.* 1. Simili modo patet, ex ideis jam distinctis reflexionis adminiculo adæquatas confieri.

*Coroll.* 2. Absque reflexione ideæ solum confusæ sunt, ac proinde sensiones, & imaginationes, etsi maxime claræ, distinctarum tamen idearum perfectionem minime attingunt.

*Schol.* Quamvis vero facultas attendendi, & reflectendi hoc capite descripta ad superiorem cognoscendi facultatem pertineat, non tamen propterea ignobilior, quædam attentio, & reflexio inferiori denegari posse videtur; quis enim inficietur, aliquam con-

fusis etiam ideis attentionem adhiberi a nobis posse? Certe non quævis attentio sine ordine hinc inde discurrens continuo ideas distinctas efficit. Quare illis quoque entibus, quæ solum inferiore cognoscendi facultate pollent, attentio quædam, atque reflexio imperfectior, vel si mavis, *analogum* quid attentionis, & reflexionis, quod vocabulum infra illustrabitur, tribui potest.

## CAPUT II.

### *De Intellectu.*

LVI. *Intellectus* est facultas res distincte repræsentandi, sive per ideas distinctas percipiendi. Quoniam igitur anima nostra facultate reflectendi prædita est (§. 52.), atque hujus adminiculo ideæ distinctæ conformantur (præc.), consequens est, ut ipsa quoque intellectu polleat. Quid intellectus?

*Schol.* Vocabuli *intellectus* latior fuit apud veteres potestas; totam enim cognoscendi facultatem eodem indicarunt, nec nisi duas facultates, intellectum nimirum, & voluntatem animæ tribuerunt, quibus tamen nonnulli tertiam, memoriam videlicet, adjunxerunt. At vero si vulgarem usum spectemus, facile cognoscemus, eum solum quidpiam *intelligere* censeri, qui rem cum notis suis distincte sibi repræsentat; quemadmodum etiam ille duntaxat rem *intelligenter* explanat, qui singulas rei notas distincte alteri velut ante oculos ponit. Ex his porro conficitur, quamvis ideam, quæ quidem distincta sit, id ipsum intellectui debere; quare si idea sensualis quandoque distincta fit, ea sensu efficitur; ab intellectu autem distincta redditur. Nec est quod quis istud miretur, facultates enim mentis nostræ, quamvis se-

paratim explicari in philosophia debeant, non tamen semper etiam seorsum suas operationes exercent, sed ut plurimum in operando concurrunt, & consociantur.

Quæ, & quotuplex intellectus perfectio? LVII. Quo plures res, quove distinctius, & facilius easdem intellectus repræsentare potest, eo major, & perfectior est. Perfectio, quæ a quantitate objectorum, sive rerum repræsentandarum, *materialis* seu *objectiva*; quæ vero a modo, seu quantitate distinctionis in repræsentando, & facilitate desumitur, *formalis* dicitur.

*Coroll.* Intellectus igitur, qui omnia cognoscibilia distinctissime repræsentat, est tam materialiter, quam formaliter perfectissimus, & proinde infinitus, qualem nostrum non esse sua quemvis experientia docet.

*Schol.* Divisio quantitatis, sive perfectionis in materialem, & formalem, quam hic intellectui tribuimus, ad reliquas omnes animæ facultates cum proportione applicanda est; semper enim distingui debet id, quod agitur, a modo, & facilitate, qua agitur, illudque actionis *materiale*, hoc *formale* a philosophis nuncupatur. Vid. Dariesius. Neque mirandum facultatibus animæ quantitatem tribui: sunt enim eæ qualitates quædam (ont. §. 81.); cuivis autem qualitati quantitas, quæ gradus est, (ib. 32.), competit.

Psych. emp. s. 1. c. 1. §. 1. cor.

Quid acumen & profunditas? LVIII. *Acumen* est facultas facile, & prompte multa in uno, eodemque objecto discernendi. *Profunditas* est facultas notas distinctam ideam ingredientes in simpliciores resolvendi, ac proinde aliud non est quam acumen ab objecto ad ejus notas, & ab his ad ipsarum notas ulterius promotum.

*Coroll.* Magna intellectus quantitas formalis postulat, ut cum facilitate distinctas admodum ideas conformet (§. præc.) ad quod acumine, & profunditate opus esse nemo

non videt: hæc igitur ad magnam intellectus quantitatem formalem pertinent, ac diversæ ejusdem determinationes sunt.

LIX. Acumen, quo rerum similitudines aut æqualitates deteguntur, *ingenium* dicitur; quod adeo facultas est facile, & promte similitudines, & æqualitates rerum distincte percipiendi, illudque menti competere experientia probat. Quid ingenium?

*Schol.* Ad perspiciendas distincte rerum similitudines, & æqualitates acumine opus esse ex eo intelligi potest, quod ea, in quibus res similes, aut æquales sunt, & ab iis in quibus ipsæ differunt, & ab ipsis etiam rebus discerni debeant, in quod acumen præstat (§. præc.). Ita qui inter fumum, & vitam humanam similitudinem intercedere intelligit, discernere debet notas similes utrique convenientes, quod nempe brevi, & levi de caussa dissipentur. Experientia quidem docet rerum similitudines, & æqualitates nonnumquam confuse solum percipi, quemadmodum iis obtigisse videtur, qui prima vocabula generum, & specierum constituerunt: at hæc facultas non tam ingenium, quam ejus *analogum* vocari meretur, & ad facultatem inferiorem pertinet (conf. §. 53. sch.). Quod vero ad stabilitam vocabulis definitionem attinet, legitimam eam esse, & accommodatam quoque ad usum communem vel ex eo patet, quod vulgo oratores, cum allegoriis sermonem exornant; & poetas, cum crebrius similitudines adhibent, *ingeniosos* dicere soleamus. Nec dissentit auctor ad Herennium, cum ait: *mihi vero dociles ingenio valere videntur, quod quo facilius rerum discrimina, & similitudines animadvertunt eo promtius concipiunt, animisque infigunt, quæ viso, audituque usurpant.* Nolim tamen illos capere, qui eodem vo- L. 1. c. 4.

cabulo ad eam mentis constitutionem, quæ ex determinata facultatum cognoscitivarum inter se proportione enascitur, atque a Gallis *Genie* dicitur, significandam utuntur; conciliari enim possunt, si cum Baumgarteno (*a*) illud *ingenium strictius*, hoc *latius* dictum appellaveris. De ingenio hoc latius dicto plura scitu digna invenies apud Riedelium (*b*), Mejerum (*c*), aliosque viros egregios, qui de elegantiori litteratura præclare meriti sunt.

(a) *Met.* p. 34 c. 1. §. 572. & §. 649.

(b) *Theoric. der schonen Kunste, unde Wissenschaften* §. 21.

(c) *Theoret. Lehre von den Gemuhtsbeweg* §. 115.

Quotuplex ingenium?

LX. Ingenium *vulgare* dicitur, quod patentibus solum, & plane obviis similitudinibus aut æqualitatibus perspiciendis sufficit; *sublime*, quod etiam magis reconditas detegit: *rectum*, quod veras; *superficiarium*, quod apparentes solum rerum similitudines, aut æqualitates præceps captat, ac sibi, quæ nusquam sunt, perspicere videtur.

*Recher. de la vérité l. 2. p. 2. c. 9. §. 1. 2. 3.*

*Schol.* Meretur hic præcipue legi Malebranchius, cum de ingeniis rectis, & superficiariis, quibus *effeminata* adjungit, fusius agit. Ostendit ibi clarissimus auctor, eorum plerorumque, qui sub nomine *beaux esprits* hac nobis ætate noti sunt, quosque multi ut profundissimæ eruditionis prodigia venerantur, ingenia effeminata solum, & superficiaria esse; quod quidem in Voltairium, Rousseavium, aliosque ejus generis scriptores egregie dictum est, qui videlicet fucata sermonis elegantia, & precariis quibusdam ratiunculis nixi, quidquid respublica, & religio sanctum habet, ore temerario arrodunt.

Quid intellectus purus & impurus.

LXI. Cum intellectus ea gaudet profunditate, ut in distincta notarum, quæ in objecti notis insunt, repræsentatione nihil prorsus obscuri, aut confusi remaneat, *purus* dicitur, in casu opposito *impurus*.

Mens cum corpore co-

LXII. *Mens nostra, quamdiu cum corpore copulata est, intellectu perfecte puro non*

*tur*. Dum ideæ confusæ, & obscuræ a sensu, & phantasia efficiantur, intellectus purus esse nequit, nisi hujus operationes ab illorum operationibus prorsus separentur; atqui hoc, quamdiu anima corpori adstricta est, fieri nequit; quia enim ideæ innatæ in nobis non dantur, ut infra ostendam, necesse est, ut omnis intellectus actio circa ideas sensu, aut phantasia acquisitas versetur, nostrarumque idearum analysis in iis terminetur, quæ ope sensuum confuse percepimus: ergo mens, quamdiu cum corpore copulata est, intellectu perfecte puro non utitur. pulata non utitur puro.

*Schol*. Qui de hac veritate dubium movet, propriam conscientiam consulat, suarumque idearum, quas maxime distinctas opinatur, analysim instituat; næ is semper aliquid obscuri, aut confusi deprehendet, cumque eam analysim, quantum fieri potest, promoverit, in aliquid, quod, quid sit, non satis novit, offendet. Ideæ nostræ omnium distinctissimæ fere illæ sunt, quas mathesis pura suppeditat: sed tamen nec ipsæ omni confusione carent. Quæ ideis numerorum distinctiores? At nonne idea unitatis in ipsis latens confusa est? Idea quadrati perquam distincta est; clare enim figuram quadrilateram, æquilateram, rectangulam concipimus; at idea inclinationis duarum linearum, quam idea anguli involvit, confusioni quidpiam admixtum habet. Quid quod experientia docet, intellectus quoque operationes a recta sensorii communis, spirituumque animalium constitutione pendere, quemadmodum id de sensu, & phantasia demonstratum est, debilitate enim, languore capitis aliisque cerebri morbis intelligentiæ vigor plurimum hebetatur, ac vicissim intensa meditatione cerebrum incalescit, dolorque capitis sæpe concitatur; exercitatione item augetur, non usu torpescit, ut adeo pro-

num sit colligere ipsis etiam intellectus operationibus in statu consociationis animi cum corpore certas in sensorio communi motiones respondere. Denique cum quævis fere intellectus operatio cum signis quibusdam sensibilibus conjungatur, necesse est, ut ideæ materiales horum signorum excitentur, atque intellectus functiones perpetuo comitentur.

Quid cognitio intuitiva, & symbolica?

LXIII. Fit nonnumquam, ut aliquid cognoscentes ipsarum idearum nobis optime conscii simus, easque velut mentis oculis intueamur: alias vero missis quasi ideis, earumdem duntaxat signa nobis repræsentamus; vel saltem signorum magis, quam idearum nobis conscii sumus: hinc duplex cognitionis species. *Intuitiva*, quæ, ut Wolfius ait, ipso idearum intuitu absolvitur: *symbolica*, vel *figurata*, cum res aut tantum, aut magis, quam per ideas, signorum ope percipimus.

*Coroll.* 1. Quidquid facultate inferiore percipimus, intuitive cognoscimus, conscii quippe nobis sumus idearum in mente præsentium sensu, vel phantasia effectarum.

*Coroll.* 2. Intellectu contra tam intuitive, quam symbolice res cognoscere possumus: quod ipsum experientia confirmat.

*Schol.* 1. Intuitivam habes cognitionem, si noctu cœlum serenum aspiciens lunam, & venerem in eodem cœli loco positas videas, vel ita rem imaginando repræsentes, quasi ipsis eam oculis intueris; at si cogites conjunctionem illam esse *situm lunæ et veneris in eodem cœli loco*, vel signis astronomicis id exprimas: ♂ ♀ ☽ neque tamen ipsis lunæ, ac veneris idearum tibi conscius sis, cognitio tua erit tantum symbolica. Ceterum nolim quidem cum Gollingio contendere, omnem nostram cognitionem universalem, & distinctam vocabulis aliisque signis ita niti, ut idea distincta eo momento desinat,

*Diss. decorn. init. & symb.*

quo nulla amplius signa menti occurrunt; id tamen diffiteri non possum, homines rarissime, & brevi solum tempore intellectu intuitive cognoscere; sed fere sola symbolica cognitione contentos esse; id quod facile quivis in se experietur, si advertat se vocabula adhibere etiam, cum solus sibi cogitat, quin ad ipsas ideas reflectat. Hujus rei ratio videtur esse partim consuetudo ab teneris annis adscita, longoque usu roborata, partim summa difficultas multa distincta simul intuendi: est certe difficillimum ad singula mente discreta, quæ tamen reapse dividi nequeunt, seorsum eodem, aut successivo tempore attendere, tum etiam eorum aliqua neglectis ceteris separate concipere: ubi contra vocabulum quodvis etiam seorsum aliquid significat, & quoddam modo ab aliis, quæ enunciari possunt, separat, nec non cum quibuscumque aliis consociari potest: quare signorum ope ideæ universales, ac abstractæ & longe facilius concipiuntur, & distinctiores redduntur. Atque inde est, quod qui sermonis usu prorsus destituuntur, vix ullas intellectus operationes edant, surdique ab incunabulis, ut simul muti sunt, ita intellectu uti minime possunt. Verum id ipsum multis erroribus occasionem præbet; fit enim facile, & sæpe, ut cognitione symbolica, quam Boehmius *cæcam* vocat, delusi ea etiam quæ concipi nequeunt, intelligere nobis videamur, eaque deinde vocabulis proferentes ad inanes logomachias delabamur. Quod ne fiat, sollicite observanda sunt, quæ de recto vocabulorum usu (p. 1. 5. log.) monuimus. Universim errandi periculum optime declinat: *qui, ut ait laudatus auctor, symbolicæ adjungens intuitivam illam reddit oculatam. Symbolicæ vero adjungere intuitivam, seu illam ad hanc*

*l'Histoi. de l'acad. roy. des scien. de l'an.* 1703. p. 22.

*Psych. emp. s.* 1. *c.* 7. §. 418. *n.* 3.

*reducere, est ideam alicujus individui in se excitare, & attentionem successive ad ea dirigere in hac idea, quæ datis signis, vel vocabulis indigitantur.* Quemadmodum vicissim ex intuitiva efficitur symbolica; quando ea, quæ in idea, quam intuiti sumus, discrevimus, vocabulis, vel aliis signis, ideam ipsam dimittentes exprimimus.

*Schol.* 2. Signa quibus in cognitione symbolica utimur, præcipua sunt vocabula, soni nimirum articulata voce prolati: tum litteræ, sive figurata partium vocabuli signa: astronomica item, chymica notæ numerorum aliaque ab artificibus usitata, quæ omnia compendiariæ scriptioni, lectioni, aut cogitationi; cryptographica, quæ occultæ scriptioni; algebraica, & geometrica, quæ imprimis conformandis ideis distinctis, & indagandæ veritati inserviunt. Ars *characteristica* ea est, quæ exponit usum signorum in significandis rebus: dicitur *combinatoria*, a Leibnitio vero *speciosa generalis*, si simul modum inveniendi, & componendi ejus generis signa doceat: videatur tractatus de arte combinatoria Leibnitii recusus Francofurti anno 1667. Sed ista adhuc in votis sunt; quo etiam *lingua*, & *scriptura universalis*, quam omnes omnium nationum homines intelligere possent, pertinet.

Ideæ universales ab intellectu efficiuntur.

LXIV. *Effectio idearum universalium ad intellectum pertinet.* Omnes ideæ, quas habemus, vel sensu, vel phantasia, vel intellectu efficiuntur; sed sensu, & phantasia non efficiuntur ideæ universales (§§. 7. 8.): igitur intellectu. Accedit, quod ideæ universales abstractionis adminiculo efformentur: intellectum vero solum abstrahere posse in aperto est.

*Coroll.* 1. Cum ideæ generum, & specierum universales sint (§. 65. log.) consequens

est, ut ipsa intellectui originem suam debeant.

*Coroll.* 2. Ens, quod intellectu caret, caret hoc ipso quibusvis ideis universalibus, & generatim omnibus abstractis.

Tres sunt operationes intellectus.

LXV. *Omnes intellectus operationes in ideas distinctas, judicia, et ratiocinia recte tribuuntur.* Intellectus, cum sit facultas res distincte repræsentandi (§. 56.), primum informat ideas distinctas: deinde vero vel in iisdem sistit, vel non; si illud: præter ideam distinctam nihil adest; si hoc: tum eas vel conjungit vel separat, atque adeo judicat. Jam porro cum intellectus judicat, vel ideam prædicati in idea subjecti contineri, clare intuetur, vel non: in priori casu judicium est intuitivum; in posteriori discursivum, sive ratiocinium (§§. 165. 189. log.). Cum igitur hæ sint omnes intellectus operationes, patet propositum.

*Coroll.* Tres ergo, nec plures sunt intellectus, sive, ut ajunt, mentis operationes, de quibus in logica copiose actum est.

*Schol.* Cartesiani quartam addiderunt, demonstrationem, sive methodum: verum cum hæc aliud non sit, quam ratiociniorum conjunctio, nec novi quidpiam ex ea profluat, novæ, & distinctæ operationis nomen non meretur; quemadmodum neque regula aurea in arithmetica novam speciem constituit.

## CAPUT III.

### *De Ratione.*

Veritates universales connexæ sunt.

LXVI. *Datur nexus veritatum universalium.* In quovis ratiocinio, cujus effectio ad intellectum pertinet (§. præc.), consequens verum est propter antecedens, ac proinde etiam veritas consequentis connexa est cum veritate antecedentis (§. 125. & cor. 3. log.). Præ-

terea cum demonstrationes, quas longiores etiam confici posse tum experientia, tum librorum dogmaticorum inspectio docet, conduntur, rursus ratiocinia apte inter se colligantur, ut veritas ultimæ consecutionis a veritate omnium antecedentium judiciorum pendeat: quod quid aliud est, quam veritatum universalium nexum distincte ante oculos ponere? dari igitur veritatum universalium nexum dubitari nequit.

Quid ratio? LXVII. *Ratio* est facultas veritatum universalium nexum distincte perspiciendi, *eaque animæ humanæ competit.* Etenim veritates inter se connexæ sunt, quatenus in legitimo ratiocinio consequens verum est propter antecedens (§. præc.): ergo etiam hic nexus distincte perspicitur, cum distincte pervidemus consequens verum esse propter antecedens, quod fit, cum veritas formalis ratiocinii, sive ejus cum regulis logicæ convenientia distincte percipitur; sed posse mentem nostram convenientiam ratiocinii cum regulis logicæ distincte perspicere in confesso est: igitur pariter certum est rationem animæ nostræ competere.

Quid ratio? Quæ ejus lex, ac regula? *Coroll.* 1. Cum ratio, dum nexum veritatum universalium perspicit, ratiocinia ad regulas exigat, regulæ syllogisticæ sunt regulæ rationis, earumque principium: *quæ conveniunt cum uno tertio, conveniunt inter se, & quæ non conveniunt cum uno tertio, non conveniunt inter se* (§. 126. log.): lex rationis recte dicitur (§. 8. sch.).

*Coroll.* 2. Ratiocinia ad intellectum pertinent, quatenus medium a veritate cognita ad incognitam, vel saltem nunc non apprehensam perveniendi; ad rationem vero, quatenus medium nexum veritatum distincte percipiendi suppeditant.

*Schol.* 1. Veritati experientia suffragatur: novi, exempli caussa, corpus satis firmum

consistere, & a lapsu tutum esse, si linea ex centro gravitatis demissa intra basim cadat; cum igitur instituto examine in turri prælta, casumque minitante, qualis Pisana est, deprehendo lineam illam adhuc intra basim cadere, judico turrim non lapsuram, dumque id præstò, nexum veritatum perspicere dicor: negative concludo, quod video negativam conclusionem hic sequi, quare autem non affirmativa sequatur, logicus applicando regulam docet.

*Schol.* 2. *Rationis* vocabulum diversas admittit significationes, quæ tamen huc non pertinent: quatenus hujus est fori, facultatem quampiam denotari dubio caret; sed in ea definienda philosophi non æque conveniunt. Teste Antonio Genuensi multis ratio idem videtur significare, quod intellectus, quod tamen ipse minime probat, putans rationem esse determinatum numerum idearum, qui in hominibus sit, res externas repræsentantium; inde ait vulgo rectæ rationi consentanea dici: *quæ præsenti numero, et qualitatibus idearum tum nostri, tum eorum, inter quos versamur, consentanea judicamus*; *ea vero adversa recte rationi, quæ ab his ideis abhorrent.* Verum facile advertit vir eruditus sententiam hanc paradoxam videri posse, quod inde consequens sit, ut recta in hominibus ratio mutationi subjiciatur: quare sollicite monet, duo esse in recta ratione distinguenda; ideas, & ratiocinium, seu *materiem* & *artem*, tumque aliquid cum recta ratione consentire, quando & ideæ rerum naturæ conformatæ sunt, & ducta inde argumentatio legibus suis consentanea. Contendit deinde rectam rationem toti generi humano communem esse, non quidem quoad principia, sed quoad vim solum ratiocinandi, atque longiorem de ea disputationem denique sic conludit: *Ex*

*El. met. p.* 2. *def.* 2. *Not.* (*B*) *n.* 1.

*n.* 4.

*n.* 6.

*quibus ego conficio, esse communem quamdam toti hominum generi rationem. Nam & similis in omnibus natura, ac sensus, & una, ac uniformis ubique natura rerum, eademque oculis omnium objecta, et ratiocinandi facultas omnium : ergo habent homines omnes ut eamdem semper, et constantem rerum naturam sensibus subjectam, ita communes quasdam, et constantes notiones. Ex quibus illud efficitur, esse rectam quamdam rationem hominum omnium communem. Quod nisi esset, qui fieri unquam potuisset, ut aliæ cum aliis, lucis, & climatibus distantissimis, nationibus societatem inirent, ac commercia agitarent? id enim non magis fieri potuisset, quam inter sanos, & insanos, homines, & pecudes, quibus nulla est communis ratio.* Verum hæc, tametsi præclare dicta, mihi magis in sensum naturæ communem (§. 169. log.), quam in rationem, de qua hic agimus, cadere videntur.

*Essai phil. concern. l' entendem. hum. liv. 4. ch. 19. In pag. 2. lin. 18.* Lockius, postquam diversas de ratione opiniones attulit, subjecit : *Ego hic intelligo facultatem, per quam homo a brutis differt.* Quasi vero non id ipsum in quæstione versaretur, quæ nempe, & qualis ea sit facultas. Auctor adnotationum in Theodicæam Leibnitii docet per rationem sæpe intellectum; sæpe intellectum simul, & voluntatem: sæpissime autem, & fere potissimum tertiam intellectus operationem denotari; vim videlicet ratiocinandi, ac veritates concatenandi, seu potius ipsum hujus vix exercitium, & nexus veritatum perspicientiam; quo sensu eam vocem Tullius *De offi. l. 1. c. 3.* quoque usurpavit : *Homo enim, quod rationis est particeps, per quam consequentia cernit, caussas rerum videt, earumque progressus, & quasi antecessiones non ignorat, similitudines comparat, rebusque præsenti-*

*bus adjungit, atque adnectit futuras, facile totius vitæ cursum videt, ad eamque degendam præparat res necessarias.* Nec dissimili ratione alias loquitur. Atque ex his satis manifestum esse opinor, definitionem rationis supra stabilitam a nemine repudiari posse; eam vero & usui communi præ reliquis accommodatam esse ita Boehmius evincit: *Etenim si quis non alias suscipit actiones, quam quæ ad felicitatem ejus conferunt, rationem actionibus suis is demonstrare dicitur; ejusdem vero defectum alter, qui se ipsum in calamitatem dat præcipitem. At ex illius actionibus patet, eum perspexisse nexum rerum cum eventibus: ex actionibus hujus vero eum dictum nexum non perspexisse.* Neque vero Leibnitius a nobis dissidere putandus est, cum rationem vocat *veritatum catenam*; facile enim intelligitur rationem ab ipso *objective* sumtam fuisse, cui ratio *subjective* spectata respondet, quæ aliud esse nequit, ac facultas eam catenam distincte perspiciendi, qua ratione ad ipsum laudatus adnotationum auctor interpretatur.

*De nat. Deor. l. 2. c. 59.* *Psych. emp. s. 1. c. 1. 8. §. 147. schol.* *Discours de la conform. de la foi avec la rais. §. 1.*

LXVIII. Ratio est eo major, quo plurium veritatum nexum, & quo distinctius, & facilius eumdem perspicit; infinita igitur est, quæ omnium veritatum omnem possibilem nexum distinctissime, ac facillime pervidet, qualem nostram non esse sensu intimo novimus. *Quæ rationis quantitas?*

*Coroll.* 1. Quo major est numerus veritatum, quarum nexum distincte cognoscere potest, eo major est rationis quantitas materialis (§. 57. schol.).

*Coroll.* 2. Quo facilius, & distinctius veritatum nexum perspicere potest, eo major est illius quantitas formalis (§. cit.).

LXIX. *Sagacitas* est facultas promte, & facili modo inveniendi ideas medias, quarum *Quid sagacitas?*

ope aliarum nexus distinctæ perspici, ac ratiocinia conformari possint.

& soliditas ? LXX. *Soliditas* est facultas promte, & facili modo inventas ideas medias tali ordine, & ratione disponendi, ut inde earum inter se, atque adeo etiam veritatum nexus in progressu quoque longioris polysyllogismi, quam fieri potest, distinctissime reluceat.

*Coroll.* Sagacitas igitur, & soliditas ad magnam rationis quantitatem formalem pertinent; sunt adeo diversæ illius determinationes.

*Schol. Solidum* vulgo dicimus, qui in comprobandis suis assertionibus eo progreditur, ut ad summam, quæ quidem obtineri potest, evidentiam pertingat, nec umquam aliquid asserit, nisi quod demonstrare possit; istud autem per rectam idearum mediarum dispositionem effici in aperto est. Qui igitur soliditatem definiunt per facultatem distincte ratiocinandi, & ratiocinationum colligatione instituendi, eamque propterea immediate ad intellectum revocant, non satis accurate discernere videntur, quid in eodem exercitio intellectui, quid rationi tribuendum sit.

Quid secundum, supra, contra rationem ? LXXI. *Secundum rationem, vel rationi consentaneum* est, quidquid in connexione veritatum continetur, sive quidquid cum aliqua veritate connectitur: istud vero duplex est; vel enim ea connexio a nobis via naturali, & a ratione sibi relicta cognosci potest, vel non: in priori casu veritas cadit sub captum rationis naturalis, ut: *Deus est æternus, quæ veritas connectitur cum hac, Deus est ens necessarium.* In posteriori casu veritas captum rationis naturalis exsuperat, propterea que nominatim *supra rationem* esse dicitur, ut; *mysterium SS. Triadis, Incarnationis. Contra rationem* vero illud est, quod vel uni veritati nobis notæ contradicit; ut: *plures Dii existunt: anima est corruptibilis.*

*Coroll.* 1. Omnis propositio vel per se, vel per demonstrationem evidens est rationi consentanea; est enim vera, & verum vero numquam opponitur.

*Coroll.* 2. Aliud est esse *supra*, & aliud *contra* rationem: quare si quidpiam intelligere nequeamus, non continuo inferre licet, illud contra rationem esse.

*Coroll.* 3. Quo quis minorem rationem habet, eo plura, sed tantum comparate ad illum, supra rationem sunt; unde, cum angelica ratio major sit, quam humana multa, sunt supra rationem humanam, quæ non sunt supra angelicam, possuntque aliqua supra omnem creatam rationem esse.

*Schol.* Nimirum cum aliquid cum veritatibus aliunde nobis notis convenire perspicimus, continuo pronunciamus illud *nostræ rationi consentaneum* esse; cum vero quidpiam cum veritatibus antea cognitis pugnare advertimus, aimus id *rationi nostræ contrarium* esse; cum denique neutrum horum perspicue elucet, id saltem nunc *supra rationem nostram* esse affirmamus. Sic theoremata geometrica eorum rationem superant, qui in geometria plane rudes sunt: mysteria castissimæ religionis sunt supra rationem omnium hominum: aliqua etiam supra omnem rationem creatam. Pari fere ratione possum asserere, illud esse *contra meam rationem*, quod cum propositionibus, quas meus intellectus nunc in verissimis habet, pugnat, illudque *contra rationem omnium hominum* esse, quod iis enunciationibus opponitur, de quarum veritate nullus homo, nullo umquam tempore, nulla in regione dubitavit, vel quæ secundum generalem naturæ cursum non vera esse non possunt. Verum proprie & stricte loquendo, illud est *contra rationem*, quod veritatibus æternis, & absolute necessariis contradicit;

cum enim veritas absolute necessaria non est, neque ejus oppositum absolute falsum ac impossibile, nec proinde omni rationi contrarium est: improprie igitur, ut quam modestissime dicam, loquuntur ii, qui nostræ religionis mysteria, & miracula contra rationem esse pronunciant; verius enim, & magis proprie ea solum rationem nostram exsuperant. Discrimen istud inter veritates metaphysice, & physice certas hoc loco summi esse momenti recte Leibnitius contendit, & vehementer miratur illud a philosophi perspicacissimi ceteroquin ingenii, quibus Baylium adnumerat, neglectum fuisse; inde concludit, illud duntaxat *contra rationem* esse, quod cum veritatibus metaphysice certis pugnat; illud vero *supra rationem* esse, quod iis opponitur, quæ communiter & intelligere, & experiri solemus, sive, quod idem est, quæ veritatibus solum physice certis contradicunt. Rationem asserti in eo constituit, quod ea solum veritas rationem superare putanda sit, quam nullus intellectus creatus, aut saltem humanus assequi possit. Denique sollicite monet, ne rationem in sermonibus, & opinionibus hominum quibuscumque, aut in eorum aptitudine, usu, & exercitatione comparata, de rebus secundum generalem naturæ cursum judicandi; sed solum in immutabili veritatum catena sitam esse arbitremur.

*Disc. de la conform. de la foi avec la rais. §. 23.*

*Ratio neminem fallit.*

LXXII. *Ratio per se neminem in errorem inducit.* Cum ratio facultas sit veritatum nexum distincte perspiciendi (§. 67.), idque eatenus obtinetur, quatenus conclusio vera ex præmissis veris legitime deducta distincte pervidetur (§. 66.), necesse est, ut qui rationem ducem sequitur, ejusmodi conclusionem, quæ ex regulis logicæ falsa esse nequit, veram esse putet; atqui talis minime errat: igitur ratio per se neminem in errorem inducit. *Nam neque decipitur ratio, nec decipit unquam.*

*M. Manil. l. 1. v. 133.*

*Coroll.* 1. Si quis ergo ratione utens in errorem prolabatur, is ea male utitur: quod fore anticipatis opinionibus, depravatis animi affectionibus, & præcipitantiæ, ob quam ratiociniorum leges negliguntur, tribuendum.

*Coroll.* 2. Divisio rationis in rectam, & non rectam, sanam, & insanam ridicula est, & cum legibus logicæ pugnat: quare cum quandoque rationem rectam, aut sanam dicimus, id emphasis gratia solum fieri putandum est.

*Schol.* Agitata erat olim quæstio, quam hodie nonnulli suscitatam cuperent, utrum, quæ rationem exsuperant, eidem opponantur, seu ut illi quidem ajebant, an fides repugnet rationi, ac theologia philosophiæ, unde consequens foret rationem, errori obnoxiam esse. Qui Averroen commentatorem in Aristotelem κατ' ἐξοχὴν in Italia prorsus sequebantur, fidem cum ratione pugnare, duce Pomponatio, palam professi sunt, dum enim ipsorum judicio omnia Aristotelis dogmata non possent non esse verissima; ipse vero animam humanam corruptioni obnoxiam esse docuisse putaretur, quod sana theologia respuit, eo devenerunt, ut animam humanam *philosophice* mortalem, *theologice* vero immortalem esse contenderent. Continuo doctrina hæc valentissimos nacta est adversarios; ipse Summus Pontifex Leo X. eamdem in concilio ultimo Lateranensi condemnavit, præcipiens simul omnibus philosophiæ doctoribus, ut in discordia, quæ philosophiam inter, ac theologiam intercedere videretur, penitus eliminanda omni opera, ac diligentia enitantur. At vero hoc icta fulmine concidit quidem opinatio isthæc, extirpata minime fuit; habuit certe ab eo inde tempore fautores suos, tametsi potissimum occultos; interjecto enim paucorum annorum spatio erroris hujus accusatus est Cæsar Cremonensis celeberrimus eorum

temporum philosophus cum Andrea Cæsalpino medico, contra quem Nicolaus Taurellus librum, *alpes cæsæ*, exaravit; Claudius quoque Berigardus, qui primus Pisæ in Italia, natione quidem Gallus, philosophiam publice professus est, *in circulo pisano* ( ita opus suum inscripsit ), eumdem non obscure defendit. In Hollandia Ludovicus Mejerus medicus Amstelodamensis edito circiter annum 1666, libro, quem *philosophiam scripturæ interpretem* vocari voluit, eam litem instauravit. Sed modum omnem, ut fere solet, prætergressus est Baylius: rationem ait humanam principium destructionis esse, non ædificationis; non servire eam, nisi ad accumulanda dubia, & ad disputationes in æternum continuandas: alias confidenter pronunciat veritates fidei invictis objectionibus oppositas esse, æquivocationem latere in celebri illa distinctione inter ea, quæ supra sunt, & contra rationem, ac fidei nostræ mysteria esse reapse contra nostram rationem. Sed egregie respondet Jacquelotus: *Ratiocinium Baylii est falsissimum; nam quamvis nostra ratio se nequeat porrigere ad excelsitatem rationis supremæ, quæ in Deo inest; illa tamen intelligentiæ & rationis portio a Deo nobis donata, utcumque parva sit, summæ rationi contraria esse non potest. Inde certe manifeste sequetur, Deum esse unicam errorum nostrorum caussam, cum falsum pro vero accipimus, aut verum pro falso rejicimus, eo quod rationi nostræ contrarium appareat, etiam tum, cum ratione nostra recte utimur.* Verissime ista dici vel inde apparet, quod ratio non minus, quam fides, Dei sit donum; illa nimirum est lumen quoddam naturale a Deo ut auctore naturæ: hæc lumen supernaturale a Deo ut auctore gratiæ nobis impertitum: unde, si fides rationi opponeretur, consequens foret, ut Deus secum ipso pugnet, ipseque, vel ut naturæ, vel ut gra-

*Dict. crit. art. Manich. rem. D. Item respons. au provinc. t. 3. p. 725. Ar. Pyrrhoniens. Art. Sociniens.*

*Exam. de la theol. de M. Bayle p. 420.*

tiæ auctor, nos fallat, quorum neutrum cum infinita illius perfectione congruit. Ratio igitur nec quemquam per se in errorem inducit, nec cum fide pugnat; sed ubi illa desinit, hæc incipit: ea nempe fidei lumen manifestat, ad quæ ratio sibi relicta pertingere nequit. Ex quo perspicuum fit, eorum opinionem a veritate longissime removeri, qui cum Socinianis contendunt, nihil credendum esse, nisi quod ratione naturali intelligi possit. Duo hi scopuli philosopho diligentissime cavendi sunt, nisi in gravissimos errores præceps ire velit, uter eorum periculosior sit, difficile dictu: uterque certe religioni quam maxime infestus est. Qui rationem nimis deprimunt, eamque erroribus obnoxiam esse pronunciant, necessarium religioni fulcrum subducunt; qui vero rationem æquo amplius extollunt, omnem fidem divinam evertunt: quare, si umquam alias hic profecto locum habet illud: in *medio tutissimus ibis*. Sed de his copiosius disserendi in theologia occasio recurret. Vide quoque *la religion vangée*. *T. 2. lettr. 3. suiv. t. 3. lett. 1. suiv.*

LXXIII. Cum veritates singulares percipimus, fit nonnumquam, ut eas inter se connexas cognoscamus, quin tamen ipsum earum nexum, sive modum, quo inter se cohærent, distincte perspiciamus: inest igitur in nobis facultas quædam nexum veritatum quarumdam singularium confuse percipiendi, quam *rationis analogum* hodie philosophi vocant, ut enim in aliis cum ratione convenit, ita in aliis ab ea discrepat. Quid rationis analogum?

*Coroll.* Cum veritates singulares facultate cognoscendi inferiore percipiantur, ad eam rationis analogum pertinet: quare illi quoque enti competere potest, quod illis solum gaudet.

LXXIV. *Expectatio casuum similium* est expectatio ejusdem iterum eventus propterea, Quid expectatio casuum similium?

quod eadem adjuncta, quæ olim illum præcesserunt, adsunt, *ut si montem cæcium nebula contectum videas, ideoque expectes pluviam brevi secuturam.*

Quomodo perficitur?

LXXV. *Expectatio casuum similium sensu, phantasia, atque memoria, nec non facultate fingendi perficitur.* In expectatione casus similis primo præsentia adjuncta percipiuntur, id quod sensus præstat, tum phantasia reproducit eadem adjuncta cum eventu, quem olim præcesserunt; memoria vero illa recognoscit, esse nimirum eadem, quæ nunc adsunt; denique facultas fingendi eventum alias cum illius adjunctis perceptum connectit cum adjunctis præsentibus: igitur patet propositum.

*Coroll.* Patet igitur expectationem casuum similium ad inferiorem cognoscendi facultatem pertinere, adeoque sine intellectu, rationisque exercitio haberi posse.

Involvit rationis analogum.

LXXVI. *Expectatio casuum similium rationis analogum involvit.* Ut enim facultas fingendi eventum cum iisdem adjunctis olim perceptum cum adjunctis nunc recurrentibus, ac præsentibus conjungat, necesse est, ut nexus inter eventum, & hæc adjuncta saltem confuse cognoscantur; atqui istud rationis analogum præstat (§. 73.): ergo ad expectationem casuum similium rationis analogum requiri in aperto est.

*Coroll.* Similiter expectatio casuum similium aliquod ratiocinii analogum involvit, phantasia enim velut majorem efficit: *olim in his adjunctis hoc evenit;* sensus minorem: *sed nunc sunt hæc adjuncta*: facultas denique fingendi conclusionem: *ergo hic eventus rursus eveniet.*

*Schol.* 1. Qui secundum expectationem casuum similium actiones suas moderantur, facta olim in casu simili imitantur; qui vero rationem vitæ normam constituunt, quid fieri oporteat, ratiocinando colligunt; *hi ra-*

tionales: illi *empirici* dicuntur. Ceterum per se clare est, tam rationis, quam ratiocinii analogum specie differre a ratione, & vero ratiocinio, quemadmodum confusa cognitio a distincta diversa est.

*Schol.* 2. Hæc de facultatibus cognoscitivis animæ nostræ. Sunt itaque facultates inferiores sensus (§. 15.), phantasia (§. 24.), facultas fingendi (§. 26.), memoria (§. 59.), analogum facultatis attendendi, abstrahendi, & reflectendi (§. 55. schol.), analogum ingenii (§. 59. sch.), & rationis (§. 73.), expectatio denique casuum similium (§. 47.). His Baumgartenus perspicaciam, prævisionem, judicium sensitivum, sive gustum significatu latiori, & facultatem characteristicam adjungit, quæ per sese facile intelliguntur. Superiores deinde facultates sunt facultas attendendi, & abstrahendi (§. 49.), facultas reflectendi (§. 52.), intellectus (§. 56), ratio (§.60.), ac memoria intellectualis (§. 48.). Hæ porro facultates non ita nobis a natura tribuuntur, ut non culturam quampiam admittant; quin etiam postulent. Collectio legum, ex quarum præscripto eam culturam adhibere oportet, scientiam constituit; inde oritur; primum logica, quæ, concurrente metaphysica, totam generatim cognoscendi facultatem; deinde æsthetica, quæ proxime solum inferiorem excolit, propterea que recte *logica facultatis cognoscitivæ inferioris* nuncupatur. Præstantissima hæc scientia, cum regulas pulchre cogitandi, cogitataque elegantibus signis exprimendi contineat, principia generalia omnibus studiis mansuetioribus, ac liberalibus artibus subministrat: eamque debemus viris celeberrimis Alex. Theophilo Baumgarten, ac Georg. Friderico Majer; prior enim, quæcumque tum olim ab Aristotele, Tullio,

*Met. p. 3. c. 1. §§. 572. 595. 607. 619.*

Quid æsthetica?

Æsthetica Anfangsgrunde atler schonen Wissenschaftens.

Quintiliano, Horatio, Longino; tum recentius a Patribus Bouhours, André, & Buffier e S. J. a Rollino, Preitingero, Bodmero, aliisque de arte pulchre cogitandi disperse tradita sunt, in unum systema collegit, novisque inventis mirum in modum locupletavit: posterior vero opus illud eruditis commentationibus illustravit.

## CAPUT IV.

### *De Habitibus Generatim.*

Quid exercitium, natura inesse, & acquiri?

LXXVII. *Exercitium* est continua, aut saltem frequens data occasione earumdem actionum repetitio. Quod enti absque prævio exercitio inest, *natura inesse*; quod vero per illud obtinetur, *acquiri* dicitur.

Facilitas exercitio obtinetur.

LXXXIII. *Facilitas actionem quampiam producendi exercitio obtinetur.* Constanti certe experientia notum est, eo facilius actionem determinatam a nobis effici, quo plures occasiones ejus producendæ redeunt, & quo pauciores ex iis negligimus: ergo facilitas actionem quampiam producendi frequenti ejusdem repetitione, id est, exercitio obtinetur.

*Coroll.* Igitur facilitates agendi animæ nostræ natura non insunt; sed acquiruntur, eoque majores fiunt, quo majus est exercitium, sive actionum earumdem repetitarum numerus.

Quid habitus?

LXXIX. *Habitus* est facilitas actionem producendi; qui proinde natura non inest, sed acquiri, seu prævio exercitio obtineri debet.

L. 2. Nichomach.

*Schol.* Sermo mihi est de habitibus naturalibus, eorumque nullum ingenitum esse cum Aristotele defendo. Quod ad habitus supernaturales pertinet, eos & ingenitos & infusos esse posse ex sanioris theologiæ præ-

scripto facile admitto; habet enim Deus eam in nos, naturamque nostram potestatem, ut uno quasi momento conferre possit, quod nos longo solum tempore, & difficili exercitatione consequi possumus.

LXXX. *Nulla facultas agendi acquiri potest.* Quidquid acquiritur, prævium exercitium in frequenti earumdem actionum repetitione positum prærequirit (§. 77.); atqui nisi jam adsit facultas agendi, actiones nec poni, nec repeti possunt (ont. §. 130. 131.): igitur ante omne exercitium facultas agendi existat, necesse est, ac proinde non acquiritur. Facultas natura inest.

*Coroll.* 1. Animæ igitur natura inest facultas agendi ea, ad quæ facile efficienda ipsa sese exercere potest.

*Coroll.* 2. Atque ideo habitus non sunt novæ agendi facultates, ut Genuensis, aliique plures cum veteribus peripateticis contendunt.

LXXXI. *Habitus sunt determinationes quantitatis formalis facultatum agendi.* Eo major est quantitas formalis cujusvis facultatis agendi, quo facilius ipsa actionem efficere potest (§. 57. sch.): ergo facilitas actionem efficiendi est determinatio ejus quantitatis formalis; atqui habitus agendi facilitates sunt (§. 79.): igitur & habitus ad determinationes quantitatis formalis facultatum agendi pertinent. Habitus ad quantitatem formalem facultatum pertinent.

LXXXII. Tot, tamque diversi in me habitus esse possunt, quot, quamque diversæ sunt actiones, ad quas facilius producendas ope facultatum mearum exercere me possum. Inde multiplex habituum divisio: actionum aliæ magis ad mentem; aliæ magis ad corpus pertinent; unde habitus *mentales*, & *corporei* oriuntur. Actiones deinde magis ad animam pertinentes vel a facultate cognoscitiva, vel ab appetitiva, & volitiva proficiscun- Quotuplex habitus?

tur; illarum facilitates vulgo habitus *intellectuales*; harum *morales*; & nominatim, si ad bonum; *virtutes:* si ad malum tendunt; *vitia* cognominantur.

*Coroll.* 1. Facilitates igitur continuo exercitio acquisitæ sentiendi, imaginandi, recordandi, attendendi, abstrahendi, reflectendi, ideas distinctas conformandi, veritatum denique universalium nexum distincte perspiciendi, generatim, & neglecto, ut vulgo fit, discrimine inter superiorem, & inferiorem facultatem, habitus intellectuales sunt.

*Coroll.* 2. Nominatim acumen, profunditas, ingenium (§§. 51. 58.) habitus sunt, qui proxime ad intellectum, sagacitas vero, & soliditas (§§. 69. 70.) habitus sunt, qui proxime ad rationem pertinent. Quis porro his instructus facillime, & promtissime omnes intellectus operationes efficit; habitus hi facilitatem utendi intellectu constituunt.

*Schol.* 1. Ex dictis colligi potest, quid de eorum opinione sentiendum sit, qui nullum habitum a memoria diversum admittere volunt, quorum sententiam amplectitur Joannes Clericus (*a*), & ex parte etiam Antonius Genuensis (*b*); etsi enim memoria necessarium quoddam omnium habitum instrumentum sit, ea tamen sola omnem habitum constitui vero nequaquam simile est.

(a) *Pneum. s. 1. c. 4. n. 19.*
(b) *Elem. met. p. 2. prop. 54.*

*Schol.* 2. Habitus *corporeos* quadam ratione ad animam quoque pertinere inde certum videtur, quod actiones illæ corporis, quarum exercitio acquiruntur, ab anima proficiscantur. Sed & habitus mentales quodam modo ad corpus spectare dubio caret, cum omnes animæ cum hoc corpore copulatæ actiones certi in sensorio communi motus comitentur, quæ omnia partim ex

adhuc dictis, partim ex infra dicendis manifesta fiunt. Omnes igitur habitus nostri animi simul sunt, & corporis; neque mirum; eorum enim sunt, quorum frequenti actionum repetitione acquiruntur; acquiruntur autem exercitio actionum tam mentis, quam corporis simul, sive potius hominis, qui ex corporis, & animi conjunctione exsurgit. At jam vero, in quo habitus, quantum ad corpus, proinde constituendi sint, nonnulli quærunt: apte his Malebranchius respondet: *Observandum est, spiritus animales vias, per quas ipsis transeundum est, satis liberas, apertasque non invenire; unde fit, ut ex. gr. ægre moveamus digitos ea celeritate, quæ ad pulsanda instrumenta requiritur, aut musculos pronunciationi inservientes, cum voces linguæ peregrinæ pronunciare volumus; sed paullatim spiritus animales fluxu continuo aperiunt, & planas faciunt vias illas, adeo, ut temporis successu nullam patiantur vim, aut difficultatem. In hac autem promptitudine, qua spiritus animales per membra corporis transeunt, consistunt habitus:* id quod optime congruit cum iis, quæ supra de memoria (§. 42. sch.), & phantasia (§. 31. sch.) dicta sunt. Quod si deinde eadem quæstio transferatur ad habitus, quantum ad mentem pertinent, id quidem certum est, eos esse determinationes quantitatis formalis facultatum agendi, quibus anima instructa est (§. 81.); sed num præterea in quadam animæ modificatione, & quidem constante, ac perdurabili consistant, definite dici nihil potest; neque enim, ut quidam arbitrantur, id genus modificationes in ente simplici repugnare videntur, neque easdem in anima existere ab omni veri specie abhorret, cum hac ratione facilius intelligatur, qui fiat, ut mens solu-

*Récher. de la vérit. liv. 2. p. 1. ch. 5. v. 1.*

ta corpore ratiocinandi, recordandi, aliosque similes ante comparatos retineat. Quid vero illa modificatio sit, is dixerit, qui reconditam animæ naturam intime perspexerit, quod ergo supra humani intellectus vires pono.

Habitus usu roboratur non usu debilitatur.

LXXXIII. *Omnis habitus continuo usu intenditur; contra vero ejus usu longiri tempore intermisso debilitatur, & tandem penitus amittitur.* Imprimis enim qui ex habitu agit, sive habitu utitur: ille frequentius easdem actiones repetit, ac proinde majus habet exercitium (§. 77.): sed quo majus est exercitium, eo major facilitas, quæ habitum constituit (§. 79.), obtinetur (§. 78. cor.): ergo omnis habitus continuo usu intenditur. Deinde habitus sæpe debilitari, aut penitus amitti experientia docet; sed id non fit constanti ejus usu: ergo non usu; id est, usu intermisso habitus debilitantur, aut penitus amittuntur.

*Coroll.* 1. Cum actiones habitui jam comparato contrarias exercemus, easque frequenter repetimus, eo habitu diu non utimur: igitur etiam habitus per actionum contrarium exercitium debilitatur, & tandem amittitur.

*Coroll.* 2. Quia porro per ipsum hoc contrariarum actionum exercitium habitus priori contrarius acquiritur, patet universe fieri posse, ut habitu uno amisso alterum contrarium acquiramus, minoremque a majori, si secum collidantur, supprimi, ac etiam extingui.

*Schol.* Atque ex his, quæ adhuc de habitibus allata sunt, facilem explicatum habent reliqua, quæ de ipsis quotidiana experientia docet; qualia sunt: facilius infantes, ac pueros, quam ætate provectiores novos sibi habitus comparare; habitus eam quandoque firmitatem adipisci; ut in alteram,

quod dici solet, *nostram* abeant, *quam licet expellas furca, tamen usque recurret*; citius obtineri habitus earum actionum, quarum exercitium dum voluptate aut intensiore quadam affectione, vel etiam majore solum animi attentione conjungitur; tum & illos, qui plus phantasia, & corpore nituntur, quam mente, & sexcenta alia; quo & illud pertinet, debiliores fere esse habitus ceteris paribus, quo plures in uno nomine concurrunt, *qua ex re, ut sapienter ait Genuensis, moniti esse debent, qui egregii, & excellentes in facultate aliqua esse cupiunt, ut ne pluribus animum intendant*; *nullo enim modo finita naturæ nostræ vis omnibus esse par potest. Et quemadmodum si eidem solo plura, quam fere possit, semina commiseris, detrahes omnibus alimentum*; *ita pluribus intentus animus mediocris quidem esse in illis potest, summus non potest*. Atque hæc de facultate cognoscendi dicta sufficiant. *Elem. met. p. 1. prop. 56.*

## SECTIO II.

### DE FACULTATE APPETENDI, ET AVERSANDI.

§. LXXXIV. Facultatem appetendi, & aversandi circa bonum duntaxat, & malum versari, ejusque actus cum voluptate, aut tædio perpetuo conjunctos esse deinceps apparebit: quare ut recte, atque ordine progrediar, agam primum de voluptate, & tædio, bono, & malo, tum de ipsa appetendi facultate; denique pauca quædam de affectibus subjungam. *Quæ sectionis summa?*

## CAPUT I.

### *De Voluptate, et Tædio, Bono, ac Malo.*

Quid voluptas, tædium & status indifferentiæ?

LXXXV. *Voluptas* ea animi affectio est, quæ oritur, cum vel in nobis, vel in objecto quovis percepto perfectiones adesse intuitive (§. 63.) cognoscimus; *ita voluptate perfunditur, qui sibi egregiam virtutem, aut scientiam inesse agnoscit. Tædium* contra opposita est affectio, quæ ex intuitiva imperfectionis perceptionem enascitur; *ut cum me multarum rerum ignorantia teneri cogito, vel imaginem imperite elaboratam, & prototypo valde dissimilem contemplor*. Cum vero in objecto percepto nec perfectionem, nec imperfectionem intueor, erga illud *indifferens* esse dicor: quare *status indifferentiæ* est ea mentis nostræ constitutio, in qua nec tædio nec voluptate afficitur, in quo ille versatur qui ignorat, utrum id, quod vel in se, vel in objecto percipit, in numerum perfectionum, aut imperfectionum referri debeat, aut qui prorsus nihil percipit.

*Coroll.* 1. Status indifferentiæ medius est inter voluptatem, & tædium; ac proinde tædium non est nuda voluptatis privatio, aut vicissim: neque igitur contradictoria sunt, verum solum contraria (ont. §. 67.)

*Coroll.* 2. Ruptio aut vehemens nervorum; tensio est vera corporis nostri imperfectio, sensus vero titillationis rectam corporis constitutionem velut veram perfectionem indicat: igitur dolor (§. 16. sch.) ad tædium; titillatio ad voluptatem, ut species ad genus, revocantur.

*Coroll.* 3. Cum tam perfectio, quam imperfectio vel vera, vel apparens esse possit, quod sine probatione patet, etiam voluptas, aut tædium vel verum, vel apparens dici

potest; ita *tædium ex litterarum studio, voluptas ex otio oriunda apparens est.*

*Coroll.* 4. Id, quod efficit, ut alterum sit, ejus ratio sufficiens est (ont. §. 18.): ergo perceptio perfectionis est ratio sufficiens voluptatis; perceptio imperfectionis tædii.

*Coroll.* 5. Quo plus rationis sufficientis ponitur, eo plus rationati ponendum: igitur quo plus perfectionis, aut imperfectionis, vel quo clarius & vividius eæ percipiuntur, eo major voluptas, aut tædium oritur. Cum sæpius jam perfectionem in eadem re percepimus, occasione præsentis perceptionis phantasia præteritam perceptionem, & voluptatem cum ea haustam reproducit (§.27.), quæ, quia cum præsente conspirat, eam majorem efficit, unde, quo sæpius ex eadem re voluptas percipitur, eo major est.

*Coroll.* 6. Posita ratione sufficiente ponitur, ea durante durat, & ea ablata aufertur rationatum (ont. §. 22.); igitur posita perceptione perfectionis, aut imperfectionis ponitur, ea durante durat, & ea ablata cessat voluptas, aut tædium.

LXXXVI. *Quævis voluptas in indifferentiam, aut tædium degenerare potest.* Sit imprimis voluptas solum apparens, ex errore nempe oriunda (§. præc. cor. 3.); detecto igitur errore, quod utique fieri potest, patebit perfectionem non adesse: cessabit ergo perceptio perfectionis, adeoque & voluptas (ibid. cor. 6.). Porro illud, quod jam patet non esse perfectio, vel apparebit imperfectio, vel non: si hoc; priori voluptati indifferentia: si illud; tædium succedet. Sit deinde voluptas vera: erit quidem meum de percepta perfectione judicium verum, seu vera perfectio apparebit esse vera; at mutatis adjunctis fieri poterit, ut ea perfectio, vera quidem in se, appareat tamen esse vel nulla, (Voluptas mutari potest in tædium, & contra.)

vel plane quædam imperfectio, tametsi ex errore: quo casu iterum patet præcedentem voluptatem aut in indifferentia, si illud: aut in tædium, si hoc sit, mutatum iri: quævis igitur voluptas aut in indifferentiam, aut in tædium degenerare potest.

*Coroll.* 1. Idem eodem modo inverse de tædio facile demonstratur.

*Coroll.* 2. Multo clarius patet, ex eadem re uni voluptatem, alteri tædium creari posse.

*Schol.* Voluptas, quæ semper eadem manet, quoties objectum percipitur, *constans;* quæ vero redeunte veteri objecti perceptione mutatur, *variabilis*, audit.

Tædium non tollit voluptatem respectu ejusdem objecti, sub diversa ratione considerati.

LXXXVII. *Possunt in mentem simul consistere voluptas, et tædium comparare ad idem objectum compositum sub diversa ratione consideratum, quin se mutuo tollant.* Negari profecto nequit fieri posse, ut mens in eodem objecto composito simul percipiat sub alio respectu perfectionem, sub alio imperfectionem, quin hæ duæ perceptiones se mutuo tollant, ergo duæ rationes sufficientes, una voluptatis, altera tædii (§. 85. cor. 4.) in mente simul poni possunt, quin se mutuo tollant; atqui si ita, poterunt utique in mente simul poni duo earum rationata, voluptas nimirum, & tædium, quin se mutuo tollant: ergo possunt in mente simul consistere voluptas, & tædium comparate ad idem objectum compositum sub diversa ratione consideratam, quin se mutuo tollant.

*Schol.* Veritatem hujus theorematis sensus intimus, cui Leibnitiani nequidquam obnituntur, apertissime contestatur, quis enim quæso est, qui in se non experiatur sibi sæpissime idem objectum compositum ob diversas rationes placere simul, & displicere? posse se eumdem hominem ob virtutes quasdam amare, & simul ob aliqua

vitia odisse? Nempe voluptas, & tædium se tum solum destruerent, quando in idem objectum eodem modo sumtum tenderent, quod hic nequaquam fit; immo non tam objectum compositum, sed potius respectus ille, sive qualitas est objectum ideæ voluptatem, vel tædium caussantis: quare duo re ipsa objecta diversa in toto composito concurrunt, quorum unum voluptatem, alterum tædium generant. Certe si paritas, quam Boehmius ab horologio aliquot nævis infecto ad comprobandam contrariam opinionem adfert, quidpiam efficeret. Foret inde consequens, nos nec comparate ad diversa totius mundi entia voluptatem simul, ac tædium persentiscere posse, cum ea omnia simul unum objectum compositum, nempe mundum constituant. Quod autem subinde dicamus: *placet hæc res, placeret autem magis, si illud non adesset,* id non ideo fit, ut significemus voluptatem a tædio minui, quemadmodum idem Boehmius contendit; sed eo absente novam toti composito perfectionem accessuram, qua posita major quoque ratio sufficiens voluptatis, ac proinde etiam major voluptas ponetur: generatim enim quantitas voluptatis quantitati perfectionis perceptæ respondet: quare seu in objecto aliquid adsit, quod displiceat, seu non, semper tanta, nec major, nec minor sentietur voluptas, quanta in illo perfectio cognoscitur.

*Psych. emp. s. 2. c. 1. §. 463. not.*

LXXXVIII. *Bonum* generatim dicitur, quidquid perfectionem entis constituit, aut cum ea connectitur; ejus oppositum *malum* est. *Bonum* hoc loco speciatim illuc voco, quod nos, statumque nostrum seu internum, seu externum (ont. §. 61.) perficit, ut *virtus, eruditio, sanitas. Quidquamne est bonum,* ait Tullius, *quod non eum, qui possidet,*

*Quid bonum, & malum?*

*Parad. 1.*

*meliorem faciat? Malum* contra quod nos, statumque nostrum imperfectiorem reddit, ut *vitium, ignorantia, morbus*.

*Coroll.* 1. Cum scire nequeamus, utrum nobis objectum perfectionem, aut imperfectionem conciliet, nisi illud perceptum ad nos referamus, illiusque cum statu nostro nexum perspiciamus, relatione ea non facta, aut nexu non perspecto objectum perceptum nec bonum, nec malum apparet, nosque proinde in statu indifferentiæ (§. 85.) versamur.

*Coroll.* 2. Perfectio, quam objectum nobis conciliare potest, vel vera est, vel apparens tantum; major item, vel minor: quare bonum aliud *verum* est, aliud *apparens*; aliud *majus*, aliud *minus*, atque hoc pro gradibus perfectionis. Idem est de malo.

*Coroll.* 3. Bonitas igitur percepta accurate discerni debet a bonitate, quæ reapse objecto competit; potest enim vel major, vel minor, vel prorsus nulla esse in objecto, etsi quædam nobis appareat, & vicissim. Inde philosophi bonum in *reale*, & *ideale*, seu *objectivum* distinguunt.

*Schol.* Sunt & aliæ boni, & mali divisiones a philosophis usitatæ; nempe *bonum animi*, quod ad mentis: *ut virtus*; *bonum corporis*, quod ac corporis: ut *sanitas*; *bonum internum*, quod status interni: ut *eruditio*; *bonum externum*, vel *fortunæ*, quod ad status externi perfectione pertinet, ut *divitiæ*, *honores*. Sed hæc proprium in philosophia morali locum habent.

Perceptio boni voluptatem mali tædium generat.

LXXXIX. *Perceptio boni voluptatem: perceptio mali tædium generat.* Bonum vel malum est id, quod nobis perfectionem, vel imperfectionem conciliat (§. præc.): ergo cum bonum, vel malum percipimus, nostram perfectionem, vel imperfectionem inde pendentem intuemur; sed perceptio perfectionis volupta-

tem: perceptio imperfectionis tædium generat (§. 85.): ergo etiam perceptio boni voluptatem; perceptio mali tædium generat.

*Coroll.* 1. Perceptio igitur boni veri voluptatem veram; perceptio boni apparentia voluptatem solam apparentem (§. 85. cor. 3.) generat. Idem est de malo. Voluptas igitur, qua perceptio quodam objecto perfundimur, non est infallibile criterium boni realis, ut fere vulgus opinatur.

*Coroll.* 2. Quantitas voluptatis, aut tædii respondet quantitati bonitatis, aut malitiæ idealis, non realis; tanta siquidem erit voluptas, quantum boni percipitur, non quantum in se est.

XC. *In eodem objecto composito sub diverso respectu considerato tam bonitas, quam malitia simul percipi potest.* Fieri certe potest, ut aliud sit in objecto composito, quod nobis perfectionem, aliud, quod nobis imperfectionem conciliare possit, atque utrumque simul percipi posse nihil vetat; atqui dum istud cognoscitur, in eodem objecto composito tam bonitas, quam malitia simul percipitur (§. 88.): ergo in eodem objecto composito sub diverso respectu considerato tam bonitas, quam malitia simul percipi potest. Idem objectum sub diversa ratione bonum & malum esse potest.

*Coroll.* 1. Igitur etiam idem objectum compositum sub diversa ratione consideratum voluptatem, & tædium, quæ se non tollunt (§. 87.), in nobis caussare potest.

*Coroll.* 2. Bonum minus etiam in collisione cum majore, quatenus in se spectatur, bonum est: quatenus vero cum majore comparatum hujus consecutionem impedit, malum est: igitur ex perceptione boni minoris etiam in collisione cum majore voluptatem, & tædium capimus, si in modo illud sub utroque respectu consideremus.

*Coroll.* 3. Similiter malum minus in collisione cum malo majori in se spectatum malum est;

sed comparate ad majus malum, quod impedit, Bonum: igitur etiam minus malum sub duplici hoc respectu consideratum voluptatem, & tædium simul caussat. Hæc omnia sensu quoque intimo constant.

## CAPUT II.

### De Facultatem Appetendi, et Aversandi.

Quid facultas appetendi appetitio, aversatio?

XCI. Quivis ad se attentus advertit, se etiam invitum versus objectum, quod ut sibi bonum percipit, nisum aliquem, sive inclinationem in semet experiri; ab opposito vero renisum, sive declinationem, cum sibi objectum ut sibi malum ræpresentat. Inclinatio hæc *appetitio*: declinatio *aversatio*; & facultates mentis, a quibus actione hæ proficiscuntur, *facultas appetendi*, seu *appetitus*, & *aversandi* compellantur.

*Coroll.* 1. Appetitio semper cum voluptate; aversatio cum tædio consociatur (§. 89.).

*Coroll.* 2. Cum nec voluptate, nec tædio afficimur, indifferentes sumus (§. 85.) in statu igitur indifferentiæ nec appetitio, nec aversatio possibilis est. Inde vetus illud: *ignoti nulla cupido*; nam etiam tum indifferentes sumus, cum objectum non cognoscimus.

*Schol.* Alii vocabulo *appetitus*, sine discrimine modo ad facultatem, modo ad actum denotandum utuntur; sed res ea æquivocationi locu præbet: consultius igitur est, ut constanter soli facultati tribuantur.

Perceptio boni appetitionis; mali aversationis ratio sufficiens est,

XCII. *Ratio sufficiens appetitionis in perceptione boni; aversationis in perceptione mali recte constituitur*. Perceptio perfectionis, & imperfectionis est ratio sufficiens voluptatis, & tædii (§. 85. cor. 4.); sed appetitio semper cum voluptate; aversatio cum tædio consociatur (§. præc. cor. 1.): igitur in per-

ceptione perfectionis, & imperfectionis etiam ratio sufficiens appetitionis, & aversationis recte constituitur; atqui perceptio boni, & mali semper conjungitur cum perceptione perfectionis, & imperfectionis (§§. 88. 89.); ergo pariter ratio sufficiens appetitionis, & aversationis in perceptione boni, & mali recte constituitur.

*Schol.* Ne tamen inde colligas animam appetendo, & aversando pati solum, non agere: agit ea profecto, appetitiones enim eo jure, quo perceptiones, in vitalibus, ut ajunt, illius actionibus habendae sunt. Repraesentatio certe, seu perceptio boni vim appetendi in se non continet; sed vis haec, quae facultatem in actum reducit, animae tribuenda est, atque per perceptionem boni, aut mali velut per remotionem impedimenti, ut Dariesius putat, ad agendum determinatur. Haec igitur perceptio boni, aut mali efficit, ut vis animae actu appetendo, vel aversando agat, quod ante obstante ignorantia praestare non poterat. Ea nimirum est constitutio mentis nostrae ut felicitatem, ad quam adipiscendam a Conditore suo ordinata est, naturaliter desideret; inde fit, ut ubicumque species quaedam boni relucet, continuo ad illud sese inclinet, quasi in eo felicitatem suam repertura; cumque porro in desideranda felicitate generatim accepta libera non sit, neque in ejus potestate ponitur objectam boni speciem non appetere, nisi in quantum eadem impedire, ac removere saltem aliquando potest. Praeclare Tullius: *Natura omnes, quae bona videntur, sequuntur, fugiuntque contraria. Quam ob rem simul objecta boni species cujuspiam est, quod bonum videatur, ad id adipiscendum impellit natura.*

Psych. emp. s. 1. c. 2. §. 83.

Qq. Tusc. l. 4. c. 6.

Quae lex appetitus?

XCIII. *Omne bonum perceptum appetimus; omne malum perceptum aversamur: et contra*

*quidquid appetimus, aut aversamur, ut bonum, vel ut malum percipimus*. Posita enim ratione sufficiente rationatum, & posito rationato ejus ratio sufficiens ponenda est ( ont. §. 33. ): sed perceptio boni, & mali est ratio sufficiens appetitionis, & aversationis ( §. præc. ): ergo patet propositum. Suffragatur experientia.

*Coroll.* 1. Ex hac propositione omnia, quæ de appetitu cognoscimus, deduci possunt, ut deinceps apparebit: merito igitur lex appetitus dicitur ( §. 8. sch. ).

*Coroll.* 2. Cum aliud sit bonum apparens, aliud verum, seu reale (§. 88. cor. 2. 3.), ex eo, quod aliquid appetamus, non sequitur illud esse bonum reale: fieri igitur potest, ut, quod in se malum est, appetamus, & quod in se bonum est, aversemur. Inde ajunt philosophi: *nos objecta pro ratione boni in iis percepti appetere, & pro ratione mali in iis percepti aversari*.

*Coroll.* 3. Minus bonum etiam in collisione cum majori bono appeti potest, quatenus est bonum absolute, non quatenus impedit consecutionem majoris boni; idem verum est de minori malo, quatenus impedit majus ( conf. §. 91. cor. 2. 3. ).

*Inst. metaph. disp. 4. c. 7. n. 774. & 775.* *Sch.* Commode de hic tirones monet doctissimus P. Ivancsics: *appetere præcise malum, & aversari bonum* significat appetere, *quod* in se malum est, & aversari, *quod* in se bonum est: fieri hoc posse ex dictis constat, cum bonum possit apparere malum, & vicissim. Verum *appetere malum, quatenus malum est, & aversari bonum, quatenus bonum est*, idem sonat, quod appetere malum, *quia* malum est, & aversari bonum, *quia* bonum est; istud fieri minime potest ( §. præc. ). Rursus diversæ sunt hæ duæ sententiæ: *appetere malum cognitum ut malum; & aversari bonum cognitum ut bo-*

*num* : &, *appetere malum, quatenus malum est* ; *aversari bonum, quatenus bonum est*. Primum enim aliud non significat, quam id, in quo aliqua mali species percipitur, appetere ob adjunctam nimirum speciem boni, & vicissim ; alterum vero notat appetere malum, *quia* malum est, vel aversari bonum, *quia* bonum est, quod pro omni casu repugnat.

XCIV. *Appetitio in aversationem, et aversatio in appetitionem etiam respectum ejusdem objecti permutari potest*. Omne bonum perceptum appetimus, & omne malum perceptum aversamur (§. præc.) : si igitur fieri possit, ut id, quod antea bonum apparuit, deinde videatur esse malum, & vicissim, etiam fieri potest, ut id, quod antea appetivimus, deinde aversemur ; atqui istud certo fieri potest, cum aliud sit bonum apparens, aliud verum (§. 88. cor. 2.) : ergo etiam appetitio in aversionem, & aversatio in appetitionem respectu ejusdem objecti permutari potest (conf. §. 86.). Quæ regulæ appettua.

XCV. *Eo major est appetitio, vel aversatio, quo major, vel clarior est species boni, aut mali in objecto percepta*. Omne bonum perceptum appetimus, omne malum perceptum aversamur (§. 93.) : ergo etiam majus bonum perceptum, vel bonum clarius, id est, magis perceptum magis appetimus, & malum majus perceptum, vel malum clarius, id est, magis perceptum magis aversamur.

*Coroll.* 1. Si igitur plures rationes bonitatis in eodem objecto simul percipiantur, major appetitio orietur : idem est de aversione.

*Coroll.* 2. Vehementi appetitionis, & aversationis magna ex parte ab iis pendet, a quibus major perceptioni claritas accedit, ut nimirum ab actione objectorum in organa ; a constitutione corporis, nervorum, cerebri spirituum animalium copia ; tum etiam ab *Elem. met. p. 2. c. 4. §. 20. seqq.*

habitibus comparatis, de quibus consolatur Genuensis.

XCVI. *Plura objecta, etsi simul obtineri nequeant, simul tamen appetere, & quidem plus vel minus pro ratione bonitatis in iis perceptæ, possumus.* Imprimis enim plura objecta, tametsi simul obtineri nequeant, possunt tamen nobis simul bona apparere, quod per se evidens est; sed quidquid nobis bonum apparet, appetimus (§. 93.): ergo plura objecta, etsi simul obtineri nequeant, simul tamen appetere possumus. Deinde pari ratione possunt dicta objecta plus, vel minus bona apparere; atqui eo major est appetitio, quo major est species boni percepti (§. præc.): ergo eadem objecta simul plus, vel minus appetere possumus.

*Coroll.* 1. Appetitiones ergo diversorum objectorum, tametsi simul obtineri nequeant, mutuo se non tollunt.

*Coroll.* 2. Hinc quoque iterum patet, posse minus bonum etiam in collisione cum majori bono, id est, cum consecutionem majoris boni impedit, tamen vere appeti (conf. §. 93. cor. 3.), ac proinde possibilem esse statum *præpondii*.

*Schol.* Vocem conscientiæ omnino repudiare mihi videntur, qui præsentis theorematis veritatem in dubium vocant, aut penitus inficiantur. Offer Cajo duo horologia, aureum unum, argenteum alterum, ea conditione, ut quod placuerit, eligat, secumque gratuiti muneris loco domum auferat: eliget sane unum; at appetet utrumque; si neges, fac illi copiam utrumque accipiendi; accipiet profecto utrumque: quid igitur? Non appetet utrumque? At sine præcedente appetitione electio fieri nequit, ut infra patebit. Quod si igitur Cajus facta utrumque horologium accipiendi venia utrumque appetat, quis dubitabit, eum utrumque etiam tum

appetere, cum utrique appetitioni satisfacere nequit? Velim ergo, ut Leibnitiani ægre non ferant me hac in te ab ipsis dissentire; majus enim sensum intimus, quam ipsorum auctoritas apud me pondus obtinet; paritati a bilance petitæ, in qua ipsi exultant, alio loco commodius respondebo.

XCVII. Cum plura objecta simul appetere, aut aversari pro ratione bonitatis, aut malitiæ perceptæ possimus (§. præc.), consequens est, ut duo, vel plura objecta, in quibus æqualem rationem bonitatis, aut malitiæ percipimus, æqualiter appetamus, aut aversemur. Hinc oritur *status equilibrii*, in quo mens constituitur, cum duo, vel plura bona simul æqualiter appetit, aut duo, vel plura mala æqualiter simul aversatur. **Quid status æquilibrii?**

*Coroll.* 1. Status æquilibrii plurimum differt a statu indifferentiæ (§§. 88. coroll. 1. 85.); in hoc enim vel nullum objectum percipio, vel si quod percipiam, in eo nec speciem mali, nec speciem boni deprehendo.

*Coroll.* 2. Cum de appetitionibus agimus, triplicem animæ statum acute discernere oportet; primo statum *indifferentiæ*, in quo ipsa nihil appetit, nec quidpiam appetere potest; tum statum *æquilibrii*, in quo ipsa duo, vel plura bona æqualiter appetit; denique statum *præpondii*, in quo unum magis, quam alia bona simul percepta appetit.

XCVIII. *Idem objectum compositum sub diversa ratione appetere simul, & aversari possumus.* Possumus enim idem objectum compositum sub diversis rationibus aliis boni, aliis mali repræsentari, quod fieri posse docet (§. 90.); erunt hæ rationes totidem objecta partialia nostræ perceptionis composite, percipiemusque in ipso objecto composito aliqua, quæ apparet bona, aliqua, quæ apparent mala: quare, cum quidquid bonum apparet, appetamus, & quidquid malum apparet, averse-

mur (§. 93.), ea bona appetemus, & ea mala aversabimur; sunt autem hæc bona, & mala simul conjuncta in eodem objecto composito: igitur idem objectum compositum sub diversis rationibus appetere, & aversari possumus (conf. §. 87.)

*Coroll.* Possum igitur minus bonum simul ut absolute, & in se bonum appetere, & simul ut impedimentum majoris boni, adeoque respective malum aversari; idem cum proportione intellige de minori malo comparate ad majus (conf. §. 96. cor. 2.).

Quid motiva? XCIX. *Motiva* dicuntur hoc loco, quæ nos per sese ad appetendum, vel aversandum objectum alliciunt: quare, cum id perceptiones boni, & mali præstent, eæ recte motiva nuncupantur.

*Coroll.* Motivum igitur est ratio sufficiens appetitionis, & aversationis (§. 92.); & quia nihil est sine ratione sufficiente (ont. §. 21.), nulla appetitio, aut aversatio sine motivo esse potest.

*Schol.* Cum videmur nobis nonnumquam aliquid sine motivo appetere, aut aversari, id inde est, quod alias jam iis motivis allecti fuerimus. Fieri nempe potest, ut rem quampiam, in qua nunc quidem nullam boni speciem apprehendimus, propterea tamen appetamus, quod nos eam olim ut bonum percepisse, ac appetisse recordamur; quo casu in determinatione præterita præsentis appetitionis ratio continebitur. Porro, cum ex frequente ejusdem actionis repetitione habitus oriatur (§. 79.), & habitum appetendi ac aversandi, qui nominatim *consuetudo* a philosophis dicitur, nobis comparare possumus, & reapse frequenter ex consuetudine solum aliquid appetimus, & aversamur. Atque hinc patet, cur facilius ea appetamus, aut aversemur, quæ jam sæpe alias appetivimus, aut aversati sumus. Qui igitur

per experientiam cognoscere vult, quo modo appetitiones, & aversationes in sua mente nascantur, is non solum ad eos casus, in quibus consuetudine aliquid appetit, vel aversatur, animum advertat; sed etiam eos sollicite indaget, in quibus primum eam appetitionem, aut aversationem elicuit.

C. Perceptio, sive repræsentatio boni, aut mali, qua posita ipsa appetitio, aut aversatio ponitur (§. 93.), ad facultatem cognoscendi pertinet (§. 6.); sed facultas cognoscendi vel inferior est, vel superior: illa res obscure, aut confuse: hæc distinctæ repræsentat (§. 7.): igitur & perceptio boni, aut mali vel obscura, aut confusa, vel distincta est. Ex repræsentatione obscura, vel confusa oritur *appetitio*, vel *aversatio sensitiva*; ex repræsentatione vero distincta *appetitio*, vel *avertione rationalis*. Quotuplex appetitio & aversatio,

*Coroll.* 1. Igitur etiam summo jure facultas appetendi, & aversandi in *superiorem*, & *inferiorem* tribuitur, cumque, quæ competunt generi, etiam speciebus conveniant, quæcumque de facultate appetendi, appetitione, aut aversatione generatim adhuc dicta sunt, etiam speciatim ad facultatem appetendi superiorem, ac inferiorem, atque ad appetitionem, & aversationem tam sensitivam, quam rationalem accomodari debent. facultas item appetendi,

*Coroll.* 2. Quævis appetitio cum voluptate; aversatio cum tedio consociantur (§. 91. cor.): ergo voluptas quoque, ac tædium aliud *rationale*, vel ut ajunt, *mentale*; aliud *sensitivum* est. *Voluptatem rationalem persensit Pythagoras, cum ob inventum de quadrato hypothenusæ theorema Musis hostias immolavit*. & voluptas, ac tædium: *Vitruvius l. 9. c. 2.*

*Coroll.* 3. Facultas cognoscendi inferior repræsentat objecta singularia ope sensus, aut phantasiæ (§. 8.), superior universalia, &

abstracta ope intellectus, & rationalis (§. 48.): igitur appetitio sensitiva fertur in bonum sensibile per sensum, aut phantasiam repræsentatum; appetitio vero rationalis in bonum universale, abstractum, & a materia separatum ope intellectus, & rationis cognitum. Idem est de aversatione.

*Coroll.* 4. Cum profectio, & imperfectio confuse cognita pulchritudinem, & deformitatem constituat, ut egregie demonstravit Moses Mendelssohn, perspicuum est, *pulchrum*, & *deforme* objectum esse facultatis appetendi, ac aversandi inferiores, ac proinde hanc facultatem ad eas pertinere, quarum excolandarum rationem æsthetica decet (§. 76. sch. 2.).

*Phil. Schrift. 1. Th. 2. Brief. 2. Th. II. Veber die Hauptgrundsatze der schonen Kunste, und Wisseusch.*

*Schol.* Cum repræsentationes boni, & mali obscuræ sunt, sentimus nos impelli ad aliquid appetendum, & adversandum, quin illius appetitionis, aut aversationis rationem scire, aut reddere valeamus, quod sæpius evenire nemo est, qui in se non experiatur, si modo in iis, qui intra se fiunt, discernandis satis acutus sit. Id genus appetitionem, aut aversationem *naturalem*, seu *innatam* vocant; illam vero, quæ ex confusa, vel distincta repræsentatione oritur, *elicitam* quod si Winklerus *(a)*, & alii quidem, qui cum veteribus Stoicis, de quibus Tullius *(b)*, & Peripateticis appetitiones innatas docent, eas dicto nunc sensu intelligerent, nihil eorum contineret doctrina, quod jure carpi posset; at vero, cum ipsi putent actualem appetitionem, aut aversationem a natura nobis inditam, ac perseverantem, earumque rerum ideas simul animo insculptas esse, hæc illorum sententia omnino repudianda est; solidissimis quippe rationibus infra ostendam, nullas in ipso ortu ingenitas in nobis ideas esse. Alii denique aliis utuntur vocabulis; appetitiones nempe, & aversa-

(a) *Psych.* §. 724. & 725.
(b) *De fin. l.* 3. 4. 5.

tiones naturales *stimulos naturales* compellant; tum illi, quibus solam repræsentationem distinctam *motivum* nominare placet, repræsentationes boni, aut mali obscuras, & confusas *stimulos* dicunt, atque ex stimulis obscuris *instinctum* enasci ajunt. Vide Boehmium.

*Psych. emp. s. 2. c. 2. §. 471. not. & 472. not.*

CI. Fieri potest, ut quod facultas cognoscendi inferior confuse ut bonum, vel malum repræsentat, idem quoque superior bonum, vel malum distincte exhibeat; at fieri etiam potest, ut quod una ut bonum, altera ut malum, & vicissim repræsentet. Quare cum omne bonum perceptum appetamus, & omne malum perceptum aversemur (§. 93.), in priori casu idem objectum utraque facultate, adeoque tam sensitive, quam rationaliter appetimus, vel aversamur, tumque habetur *consensus appetitionum*; in posteriori vero casu, quod sensitive appetimus, rationaliter aversamur, aut vicissim, atque inde *pugna appetitionum* oritur. *Ita ægrotus medicinam palato adversam sensitive aversatur; eamdem tamen ob spem sanitatis distincte cognitam rationalem appetit.*

Quid consensus, & pugna appetitionum?

*Coroll.* Cum idem objectum sub diversa ratione simul appetere, & aversari possimus (§. 98.); etiam in hoc casu appetitio, & aversatio mutuo se non destruunt, neque alterutri alio sensu victoria tribui potest, quam quatenus voluntas libere exsequitur, quod ab alterutro suadetur: & quia experientia teste voluntas non semper secundum fortiorem appetitionem, aut aversationem se determinat, veritati minime consentaneum est, in hanc appetitionum pugna semper fortiorem seu intensiorem appetitionem vincere, quod Leibnitiani docent.

*Schol. 1.* Necesse igitur minime habemus, ut cum veteribus subjecta reapse diversa, in quibus appetitiones pugnantes insint, con-

stituamus. Diverserunt illi appetitum, in *rationalem*, & *carnalem*, huncque rursus in *concupiscibilem*, & *irascibilem*, ajentes rationalem in superiore animæ parte, quam *animum*; carnalem in inferiore, seu sensitiva, quam *animam* vocarunt, residere, hasque animæ partes, & revera distinctas esse, & secum perpetuo pugnare, velut equum cum equite, quæ locutio Platoni imprimis familiaris fuit. Certe doctrina hæc & sensui intimo, quo eum conflictum in uno, ac individuo ente inesse experimur, & efficacissimis rationibus, quibus animæ humanæ simplicitatem altera in parte demonstrabimus, repugnat, ut adeo mirum sit, complures etiam recentioribus temporibus duas in homine animas, sensitivam unam ac materialem; alteram rationalem, & spiritualem, cum Thoma Villisio (*a*) statuisse putantes, hanc appetitionum pugnam sine duplici anima nequaquam intelligenter exponi posse: quem errorem nuperus auctor (*b*) absurdissime recoxit. Ad extremum ratio cur homines fere frequentius secundum appetitionem sensitivam non obstante aversatione rationali agant, in eo sita videtur, quod præsentibus vivacius afficiamur, quam absentibus, & abstractis; sensu præterea intuitive cognoscimus (§. 63.), & phantasia simul reproducendo ideam voluptatis alias perceptæ præsentem auget; intellectus contra cognito ut plurium symbolica tantum est (§. cit. sch. 1.), qua bonitatem non se ipsa, sed signorum ope solum apprehendimus. Atque inde fit, ut sæpius, tametsi id fieri minime opportere, appetitioni sensitivæ præ rationali obtemperemus, dicamusque cum Medea apud Ovidium, *video meliora, proboque: deteriora sequor*. Consule Silvanum Regis.

(a) *De anim. brut. p. 1. c. 2.*
(b) *Philosophie du bon sens t. 2. p. 213.*

*Syst. de Phil. la metaph. l. 2. p. 2. ch. 19.*

*Schol.* 2. Quemadmodum facultas appetendi,

& adversandi in superiorem, & inferiorem rite distribuitur (§. præc. cor. 1.): ita quoque eadem facultas multiplex efficitur, cum diversorum objectorum, quæ appetere, aut adversari possumus, ratio habetur. Quia porro quævis facultas in se determinatæ quantitatis est, necesse est, ut diversæ hæ appetendi, & aversandi facultates determinatam in unoquoque homine rationem, sive proportionem inter se habeant: hæc proportio indolem cujusvis, seu, ut ajunt, *temperamentum* constituit, quod infinitis prope modis non solum in diversis, sed in eodem quoque homine diverso tempore variari potest. Generatim quidem hujus diversitas a diversitate ingenii latius dicti (§. 59. sch.) pendet; quemadmodum ipsa facultas appetendi a facultate cognoscendi. Mejerus jam sæpe a me laudatus quatuor potissimum genera temperamentorum constituit: *rationale*, cum facultates superiores: *sensitivum* cum inferiores; *erectum*, cum facultates appetendi: *abjectum*, cum facultates aversandi fortiores existunt. Facultas deinde appetendi aut aversandi, quæ in temperamento sensitivo ceteras superat, *passionem dominantem* (den Hang) progignit. Quid temperamentum? *Theoretische Lehre von den Gemüthsbewegungen. §. 120.*

## CAPUT III.

### *De Affectibus.*

CII. *Affectus* est appetitio, aut aversatio sensitiva vehementior, & cum extraordinaria sanguinis, ac fluidi nervei commotione conjuncta. *Ita in irato homine ardent oculi, inflammatur vultus, sanguis concitato cursu rapidissime totum corpus permeat.* Id genus appetitio, aut aversatio rationalis *affectus per analogiam* cum Dariesio dici potest. Quid affectus,

*Coroll.* Omnis igitur affectus cum voluptate, & multiplex.

vel tædio conjungitur (§. 91. cor. 1.), idque fundamentum præbet distributioni affectum maxime generali in *gratos*, vel *jucundos*, & *molestos*, vel *ingratos*, quorum illi ad *gaudium*, hi ad *tristitiam* commode revocantur.

Quæ philosophorum opiniones? (a) Psyc. emp. s. 2. c. 2. §. 97. sch. (b) Epist. l. 1. ep. 6.

*Schol.* 1. De numero, ac divisione affectuum multa variaque apud philosophos reperias. Dariesius (*a*) ex illo Horatii (*b*): *gaudeat, an doleat, cupiat metuatve; quid ad rem?* omnes affectus ad hos quatuor primarios, *gaudium*, *tristitiam*, *cupiditatem*, *metum* reduci putat. Huic opinioni adhæsisse videntur Stoici, quorum de affectibus, quos πάθη vocabant, doctrina maximam, ac præcipuam philosophiæ partem confecit: in quatuor ipsi genera affectus tribuerunt; bona, ajebant, alia sunt præsentia, alia futura; de illis habetur *lætitia*; de his *libido*: rursus mala vel præsentia sunt, vel futura; de illis *ægritudo*; de his *metus* datur. Plato dicere solebat affectus, qui nomen habent, multos esse; qui vero nomine carent, innumeros. Aristoteles cum suis undecim numeravit: *gaudium*, *desiderium*, *amorem*, *tristitiam*, *fugam*, *odium*, *spem*, *desperationem*, *audaciam*, *timorem*, & *iram*; hos Peripateticorum nonnulli *simplices* dixerunt, & sex *compositos*, addiderunt, *zelotypiam*, *pudorem*, *misericordiam*, *æmulationem*, *indignationem*, & *invidiam*. Cartesius, qui hoc argumentum libro singulari copiose, & accurate pertractavit, affectus omnes in *simplices*, seu *primitivos*, & *compositos* distribuit, ad illos referens *admirationem*, *amorem*, *odium*, *cupiditatem*, *lætitiam*, & *mœrorem*; hos diverse ex istis componi asserens. Sed est in hac doctrina quidpiam, quod non penitus probari potest, de quo videatur Winklerus (*a*). Nec Wolfius (*b*) quidquam intermisit, quod ad illustrandam de natura,

De passionibus.

(a) Psyc. 2. 718. (b) Psyc. emp. s. 1. p. 2. c. 3.

& variis affectuum generibus doctrinam conducere possit; quemadmodum & Malebranchius (a) idem præstitit. Commendari hic quoque meretur opus clarissimi Mejeri superius laudatum (b); in eo enim tum de natura, & origine affectuum; tum de ratione eosdem & concitandi, & sedandi egregie disseritur. Id tamen lectorem monitum velim, virum celeberrimum, quod systemati harmoniæ præstabilitæ plus æquo adhæreat, totum esse in contemplanda anima a corpore penitus abstracta: inde certe fit, ut complura ipsius ratiocinia tum usui esse nequeant, cum affectuum in animo exsurgentium vere reales in corpore caussas experimur.

(a) *Récher. de la verit. liv. 5.*

(b) *Theoretische Lehre van den Gemuthsbevegungenuber haupt.*

*Schol.* 2. Me tamen judice omnium accuratissima affectuum distributio ea est, quam supra in corollario insinuavi; existimo enim gaudium, & tristitiam duos esse omnium reliquorum fontes, proptereaque recte *primigenios* dici. Ut autem prospicias, quo modo omnes alii ex his fontibus promanent, hæc ex Boehmio accipe. Gaudium *ex fine mali (est)* hilaritas; *ex bono futuro incertiori* spes; *ex certiori*, fiducia; *ex conatu bonum obtinendi* cupiditas; *cupiditas erga bonum difficulter obtinendi conjuncta, cum fiducia difficultates superandi* animositas; *gaudium ex iis, quæ a nobis benefacta putamus*, acquiescentia; *ex benigno aliorum de nobis judicio* gloria: *ex alterius perfectione* amor; *amor erga benefactorem propter beneficia* gratitudo; *amor singularis propter præstantiora animi dona* favor; *gaudium ex alterius imperfectione* malevolentia, *ex absurdo* risus. *Tristitia ex difficultate boni obtinendi* pusillanimitas; *ex mora boni sperati* desiderium; *ex antea bono viso* fastidium; *ex malo quod nobis obvenire posset*, metus; *ex malo appropin-*

*Psych. emp. s. 2. c. 2. §§. 480. 81. nos. not.*

*quante* timor; *ex malo ingenti* horror; *ex malo intolerabili, & inevitabili* desperatio; *ex malo improviso* terror; *ex iis, quæ a nobis male facta putantur*, pœnitentia; *ex sinistro aliorum de nobis judicio* pudor; *ex alterius imperfectione* commiseratio; *ex alterius perfectione* odium; *ex alterius perfectione, quatenus illam nobis, vel amatis evenire peroptamus*, invidia; *ex injuria nobis illata* indignatio; *indignatio cum odio* ira.

Affectus consequuntur naturam humanam,

CIII. *Affectus sunt naturalia humanæ naturæ consectaria.* Cum enim natura humana finita sit, & mutabilis, sibique ad perfectam beatitatem, quam ardentissime desiderat, sola non sufficiat, prorsus naturaliter fit, ut perceptionibus boni, aut mali commoveatur, ibique ad appetendum, quod partem perfectæ felicitatis constituere: hic ad propulsandum, quod beatitati obstare videtur, impellatur: quare cum appetitiones, & aversationes fortiores, quæ simili ratione ex clarioribus boni, aut mali perceptionibus naturaliter oriuntur, affectus sint (§. præc.): manifestum est affectus esse naturalia humanæ naturæ consectaria.

& maximam habent utilitatem.

*Schol.* Verum non modo naturaliter humanam naturam consequuntur affectus; sed admodum utiles sunt, si modo justos intra limites a ratione constringantur. Nihil certe valde magni, egregii, aut ardui præstitum unquam est sine aliquo affectu. Tum ad ipsam hominis, ac rerum publicarum integrarum conservationem necessarii sunt; neque enim homo conservari potest, nisi bonorum possessione, ac malorum declinatione; id vero, qui fiat, nisi natura ipsa impellente ad bona percepta pro ratione bonitatis repræsentatæ inclinetur, intelligi non potest. Deinde societates humanas quascumque aut amore, aut timore tam iniri, quam conservari quis ignorat? Tolle hæc vincula, & suavissimæ civium conspirantium harmonia

loco odia, inimicitias, rixas, ac insidias suscitabis. Præclare Genuensis: *Ratio recta nullo impetuosiori affectu concitante constantius operatur, & æquabilius; sed eximium quidquam, & distinctum efficiet numquam. Eadem, ubi natura vehementissime affecta est, velut erigitur, ac, licet paullo turbulentius, efficit tamen, quæ mira videri possent naturæ humanæ vires omnes ignorantibus. Itaque Plato sæpe scribit, magnorum virorum fuisse neminem sine enthusiasmo quodam, id est, sine vehementiori affectu.* Cum ratione igitur insaniisse censendi sunt Stoici, qui duce Zenone docuerunt affectus omnes sine discrimine *morbos* esse *animi; præternaturales motiones; aversas a recta ratione contra naturam animi commotiones*, propter eaque in sapientem minime cadere; hæc enim institutio non modo aliquid postulat, quod supra naturæ humanæ vires ponitur; sed & hominem necessariis magna gerendi, ardua consilia & suscipiendi, & exsequendi instrumentis, ac sapientem sapientia expoliat: de hac Stoicorum disciplina adi Tullium, qui eam multis persecutus est. Sapientius Aristoteles ad Nicomachum scribens præcepit, affectus esse virtutum materiem, virtutemque in eo sitam esse, ut animi affectus temperet, ac ita coerceat, ut apta efficiantur subsidia ad veram beatitatem consequendam. Quare labor noster non tam in eo versari debet, ut omnes animi affectiones radicitus evellantur; id enim humanæ naturæ conditio minime patitur; quam ut easdem injectis frenis rationi obtemperare doceamus. Sed hoc jam ad philosophiam moralem pertinet.

*Elem. met. p. 1. c. 6. prop. 59. sch. fin.*

*Laert. de vit. phil. l. 7. segm. 110.*

*Cit. de fin. l. 2.*

*Qq. tusc. l. 4. c. 6. seqq.*

# SECTIO III.

## DE FACULTATE VOLENDI.

Quod sectionis argumentum?

§. CIV. Venio ad tertiam animæ nostræ facultatem sensu intimo cognitam, quam ego facultatem volendi, seu *voluntatem* voco. Dispiciendum hic principe loco, quid ea sit, in quove proprie constituatur; deinde singularis, solique illi competens prærogativa expendenda: libertatem intelligo; de qua, quæ utiliter dici possunt, ad duo summa capita revocaturus, de natura illius primum; tum de existentia disputabo. Habet igitur sectionis argumentum.

*Schol.* Libertate humana aut penitus sublata, aut perperam explicata tota ruit philosophia moralis; hac vero eversa ipsa quoque religio, non revelata modo, sed & naturalis collabitur. Inde argumenti hujus gravitas perspicue intelligitur: quare nemo mihi vitio dederit, si in eo pertractando longior fuero. Hostes plurimi sunt, & acerrimi: alii aperto marte: alii per cuniculos libertatem invadunt, ut eorum impetus propulsentur, horum insidiæ detegantur, magno molimine opus est.

### CAPUT I.

#### *De Spontaneitate, & Voluntate.*

Quid, & quotuplex spontaneitas?

CV. *Spontaneitas* late accepta est facultas qua ens per principium efficiens internum, seu per vim sibi insitam sine principii efficientis externi concursu se ad actionem determinare potest. *Spontaneitas* vero accuratius accepta, seu *arbitrium* est facultas, qua ens se ipsum sine principii efficientis externi con-

cursu per principium internum, seu per vim suam ad unam præ aliis per eamdem vim possibilibus actionem determinare potest.

*Coroll.* 1. Actiones igitur late spontaneæ dici possunt omnes actiones, quæ per vim entis internam efficiuntur, & ens, quod ita agere potest, spontanea: quare elementa corporum late spontanea, & eorum motus late spontanei sunt (cosm. §§. 52. cor. 1. 53. cor. 1.). Facile inde colligitur, quæ actiones stricte spontaneæ dici debeant.

*Coroll.* 2. Ens late solum spontaneum, cum semel cœpit, agit in serie continua ita, ut status antecedens semper contineat rationem sufficientem subsequentis, donec ab externo principio actio impediatur, quemadmodum id in dictis elementis evadit (§§. cit.).

*Schol.* Admissa hac spontaneitatis divisione variæ, quæ hac in re obtinent, auctorum sententiæ optime conciliantur. Wolfius (*a*) post Leibnitium (*b*) ex Aristotele contendit spontaneitatem universim omnibus entibus seu animatis, seu inanimatis tribuendam esse, si modo per vim internam sine principio efficiente externo agant, provocatque ad usitatum loquendi usum, quo dicimus ignem sua *sponte* moveri, aut extingui, quod nulla caussa externa apparet, quæ ipsum moveat, aut extinguat; canem audita heri voce sua *sponte* accedere, & quæ similia sunt. Verum non miror Leibnitium Wolfium, ac ipsorum sectatores unum hoc spontaneitatis genus propugnasse; nam si ipsorum sententiæ larvam detrahamus, clarissime patet ipsos spontaneitatem stricte acceptam specioso libertatis titulo condecorasse. Hinc alii, qui veriora amplectuntur, affirmate pronunciant *τo sponte agere* magis determinatum esse, quam *per principium internum sine efficiente externo agere*; neque propterea spontanei-

(a) *Psyc. emp. p.* 2. *q.* 2. *c.* 3. §. 933.

(b) *Essai de Théod. p.* 3. §. 289.

tatem, quæ spectata etymologia *die Willkuhr* significet, ullo sensu rebus etiam inanimatis competere posse. Opinionem hanc suam quoque fecit Daresius; unde spontaneitatem definit, principium entis efficiens *intrinsecum, quo ens sine aliorum principiorum efficientium extrinsecorum concursu cum contingentia formali agere potest.* Illud autem cum contingentia formali subjecto competere dicit, cujus oppositum in eodem ente salvo statu antecedente inesse potest. Quodsi jam utramque hanc sententiam paullo accuratius examinemus, facile deprehendemus, utrique aliquid veri subesse; illa communi loquendi usu nititur: hæc vocabuli etymologia, cui præterea ex eo magnum pondus accedit, quod philosophi sollicite motus necessarios a spontaneis distinguant, atque inde cumprimis in belluis principium activum, sive animam inesse colligant, quod ipsarum motus spontanei sint, non necessarii, quales in inanimatis deprehenduntur. Jam vero per discrimen duplicis spontaneitatis utrique sententiæ satisfit; eo enim posito & inanimatis non prorsus denegatur, & animatis in perfectiori gradu tribuitur spontaneitas; consentientem habeo perillustrem de Martini: *spontaneitas*, ita ait vir clarissimus, *late accepta est facultas entis per principium efficiens internum aliquid agendi sine externa quadam vi: stricte vero spontaneitas, seu nudum arbitrium est, quæ ad actiones physice, & subjective contingentes competit.*

*Monad. part. gen. s. 2. c. 2. §. 39.*

*De leg. nat. pos. c. 1. §. 40.*

Anima gaudet spontaneitate.

CVI. *Anima gaudet spontaneitate tam late, quam stricte sumta.* Inprimis enim anima est ens activum, ac vivens: agit proinde vi sua propria, ac sine principio efficiente externo, atque sic sentit, imaginatur, recordatur, attendit, reflectit, ratiocinatur, appetit, vult; atqui ad spontaneitatem late sum-

tam amplius nihil requiritur (§. præc.): igitur animæ competit spontaneitas late sumta, atque istud ita in vulgus notum est, ut Wolfius putet neminem, qui quidem terminis significatum intelligat, de eo dubitare. Deinde enumeratæ nunc actiones diversæ per eamdem animæ vim & possibiles sunt, & efficiuntur, cum unum ens unam tantum vim habeat (ont. §. 176. sch.), & anima sæpe unam, vel alteram præ omnibus reliquis possibilibus actionibus producit: quin ad id a principio efficiente extrinsece determinetur, ut sensu intimo patet: ergo anima potest se ipsam sine principio efficiente externo ad unam actionem ex pluribus possibilibus determinare; sed hoc est gaudere spontaneitate stricte sumta (§. præc.): ergo anima gaudet spontaneitate stricte sumta.

CVII. *Voluntas* est ea animæ facultas, qua ipsa se ad bonum, quod appetit, eligendum, aut malum, quod aversatur, fugiendum sine concursu principii efficientis externi determinare potest. Actus hujus facultatis sunt *volitio* & *nolitio*: illa est ipsa mentis determinatio ad eligendum bonum, quod appetit, facta sine concursu principii efficientis externi; hæc est mentis determinatio ad fugiendum malum, quod aversatur, facta sine concursu principii efficientis externi. **Quid voluntas, volitio, & nolitio?**

*Coroll.* 1. Voluntas est spontaneitatis stricte sumtæ quædam species, sive est spontaneitas stricte sumta jam magis determinata, quatenus nempe ad actiones, quæ in electione boni, vel fuga mali consistunt, refertur.

*Coroll.* 2. Nolitio non est mera volitionis negatio; sed actus omnino positivus: *quare non velle, & nolle* sensu philosophico diversa sunt.

CVIII. *Facultas cognoscendi voluntati facem præfert.* Cum enim voluntas tendat ad **Facultas cognoscendi**

*

voluntati facem præfert. electionem boni, quod mens appetit, aut ad fugam mali, quod mens aversatur (§. præc.), appetitio vero, aut aversario sine repræsentatione boni, aut mali non fiat (§. 92), etiam voluntas sine repræsentatione boni, aut mali, agere non potest; sed hæc representatio ad facultatem cognoscendi pertinet (§. 6.): facultas ergo cognoscitiva hac boni, vel mali repræsentatione facem voluntati præfert.

*Coroll.* 1. Repræsentationes boni, & mali sunt motiva (§. 99.); igitur voluntas sine motivis agere nequit: quia porro in statu indifferentiæ nulla (§. 85.); in statibus vero æquilibrii, & præpondii adsunt motiva (§. 97. cor. 2.), mens nostra in his potest, in altero non potest aliquid velle.

Quotuplex voluntas? *Coroll.* 2. Facultas cognoscitiva vel inferior, vel superior est (§. 7.): igitur & voluntas in sermone philosophico duplex est, inferior, & superior, & illa entibus quoque sola inferiore cognoscendi facultate instructis convenire potest.

Quid arbitrium sensitivum. *Schol.* 1. Vereor tamen, ne quis ægrius, quam oportet, ferat belluis quoque voluntatem tribui: quare hoc vocabuli usu posthac abstinebo, partem spontaneitatis, seu arbitrii solum superiorem *voluntatem*; inferiorem vero *arbitrium sensitivum* compellaturus.

Definitio voluntatis vindicatur. Eth. l. 3. c. 2. *Schol.* 2. Res jam postulat, ut definitionem voluntatis supra allatam contra Leibnitianorum, qui eam ex Aristotile aliud esse negant, quam *appetitum rationalem*, imperterritus defendam. Confidenter ajo voluntatem appetitum rationalem minime dici posse, nisi sub una solum conditione infra insinuanda, qua tamen ipsi uti nolunt. Ratio asserti mihi duplex est: 1.) Sensu intimo nobis constat, posse non objectum abstractum sub ratione boni per intellectum, & rationem repræsentatum, quod propterea appetitu rationali appetimus (§. 100.), eli-

gere, vel non eligere, tametsi inclinationem rationalem versus illud, quam eodem tempore inviti etiam sentimus, impedire non queamus, idem est de aversatione rationali: unde fit, ut sæpissime illud ipsum, quod rationaliter aversamus, reapse tamen eligamus, & amplectamur. Sentit exempli caussa quis sanguinem nimis concitatum, proptereaque liberaliorem vini haustum sibi nocere judicat, atque hoc nocumentum sibi distincte ope intellectus, & rationis repræsentat, unde rationalis a vino aversatio in ipso exoritur; at victus tamen voluptate sensuali vinum liberalius haurit: anne istud infrequens? Quid autem inde colligendum? istud: conscientia teste inesse in nobis facultatem distinctam, qua secundum, vel contra appetitionem non modo sensitivam, verum etiam rationalem agere possimus. Certe universim experimur præter inclinationes illas, quas ad bonum quomodocumque perceptum necessario sentimus, opus esse nova alia determinatione ad illud reapse eligendum, quæ jam vero hæc facultas, nisi voluntas; voluntas igitur ab appetitu rationali distinguenda est. Profecto cum facultas generatim aliud non sit, quam possibilitas actus, ex diversitate actuum recte arguitur diversitas facultatum (ont. §. 930.); sed actus inclinationum, & aversationum rationalium sunt diversi ab actibus electionis, & fugæ: igitur & facultates, a quibus ii proficiscuntur, in se diversæ sunt, voluntas nimirum & appetitus rationalis.

1.) Si voluntas sit appetitus rationalis, actum est de libertate nostra, quam tamen deinceps demonstrabimus. Est enim appetitus in genere caussa necessaria, ejusque actus ex repræsentatione boni, & mali, velut sua ratione sufficiente (§. 92.), necessario profluunt, neque impediri possunt, nisi

quatenus nonnunquam eæ perceptiones removentur; cum igitur ex logicæ legibus, quæcumque de genere dicuntur, etiam speciebus sub eo contentis conveniant, eadem necessitas nominatim tam de appetitu sensitivo, quam rationali prædicari debet. Et alioquin inter duos hos appetitus aliud discrimen non est, quam quod ibi repræsentatio boni sit confusa: hic distincta; cætera omnia sunt paria: si igitur appetitus sensitivus non libere, sed necessario agat, quod ejus ratio sufficiens sit repræsentatio boni confusa, ut ipsi Leibnitiani ultro fatentur, & si illi inficiari vellent, bruta loquerentur: pariter appetitus rationalis non libere, sed necessario aget, quod ejus ratio sufficiens sit repræsentatio boni distincta; quid enim distinctio illi efficiet? anne ipsa sola totum libertatis pondus sustinebit. Certe neque in nostra semper est potestate distinctam habere repræsentationem, vel non; neque si esset, id ad veram libertatis notionem constituendam sufficeret, manifeste enim inde regressus in infinitum proflueret, quemadmodum infra ostendam. Quodsi tamen aliquis hisce omnibus non moveretur, & pertinaciter contenderet appetitiones rationales ad voluntatem pertinere, ostendam illi modum, quo sententiam suam cum aliqua probabilitatis specie tueri possit. Ponamus voluntatem a facultate appetendi non reapse distingui; sed habere ipsam tamen actus duplicis, ac omnino diversi generis: posita hac hypothesi voluntas ut facultas saltem æquivalenter duplex considerari debet; nempe ut est facultas appetendi, vel aversandi tam sensitive, quam rationaliter, & ut est facultas se determinandi ad eligendum bonum, vel fugiendum malum perceptum; illius actus, qui inclinationes, & aversationes sunt, dici poterunt

*volitiones*, ac *nolitiones indeliberatæ*, & *necessariæ*: hujus vero *volitiones*, & *nolitiones deliberatæ* ac *liberæ*. En conditionem, de qua supra mentionem feci, sed quæ Leibnitianis nihil prorsus prodest, cum ipsi appetitum sensitivum voluntate separent, & eam in solo appetitu rationali constituant. Solus Dariesius, qui ut fere alias, ita in hoc quoque argumento plus ceteris sapit, hujus hypothesis usum aliquem fecisse videtur, cum ait: *patet enim ex dictis, me non semper id, quod volo, eligere.* *Psyc. emp. s. 2. c. 3. §. 208. art. 2.*

CIX. *Voluntarium* generatim, comparate ad ens voluntate instructum, dicitur quidquid aliqua ratione a voluntate ipsius pendet, *ut deambulatio sanitatis caussa suscepta. Non voluntarium*, quod a voluntate quidem non pendet, cui tamen ipsa positive non renititur; *ut sunt motus naturales, & vitales in homine. Involuntarium*, quod ita a voluntate non pendet, ut ipsa etiam contra nitatur; *ut si quis raptetur ab equo.* *Quid voluntarium, non voluntarium, ac involuntarium?*

CX. Actus a voluntate pendentes sunt vel *eliciti*, vel *imperati*; illi immediate a voluntate tamquam principio activo proficiscuntur, suntque solæ *volitiones*, & *nolitiones*: hi a facultatibus distinctis, ad nutum tamen, sive, ut ajunt, imperium voluntatis efficiuntur, *ut attentio, & contemplatio longior alicujus objecti, locutio, deambulatio.* *Quid actus eliciti, at imperati?*

*Coroll.* Omnis actus imperatus pendet ab aliquo actu elicito, & sine illo absolute poni nequit; imperium enim illud voluntatis vel ipsa volitio est, vel eamdem certo includit. *Quomodo connexi.*

CXI. *Voluntas ad actus elicitos cogi nequit.* Voluntatem cogere ad actus elicitos est illam vi extranea adigere ad volendum, vel nolendum, cum nullum adest motivum: vel ad volendum id, pro quo pugnat motivum nolitionis, & nolendum id, pro quo stat motivum *Non dantur actus eliciti coacti.*

volitionis; sed nihil horum fieri potest, cum voluntas sine competente motivo aliquid velle, aut nolle nequeat (§. 108. cor. 1.), ergo voluntas ad actus elicitos cogi nequit. Veritatem hanc ipsa quoque conscientia loquitur.

neque imperatis;

CXII. *Voluntas ad actus imperatos cogi nequit.* Actus imperatus existere nequit sine prævio actu elicito (§. 110. cor.); sed ad actum illum elicitum voluntas cogi nequit (§. præc.): ergo neque ad actus imperatos voluntas cogi potest.

igitur nulli.

*Coroll.* Voluntas igitur nullo modo vi externa cogi potest, nec pariter potest ullus actus a voluntate pendens, qui coactus dici queat: quare omnes actus a voluntate pendentes & voluntarii (§. 109.), & stricte spontanei (§. 105. cor. 1.) sunt.

*Schol.* Ruit igitur eorum opinatio, qui voluntatem non quidem ad actus elicitos, quod docuisse neminem, qui philosophi nomen meretur, scio; sed tamen ad actus imperatos cogi posse putant. Non equidem inficior posse vim quamdam extraneam, cui resistere nequeamus, in corpore nobis inferri, ut cum quis ab equo raptatur; vel actionem externam quam ponere volumus, impediri posse, ut si quis deambulare volens vinculis constringatur. At neutro in casu existunt actus *imperati*: in priori enim sunt *passiones*: in hoc *omissiones.* Deinde cum reus equuleo tortus scelus confitetur, aut mercator in periculo naufragii constitutus merces in mare projicit, neuter ad suum actum imperatum cogitur; ille enim confessionem sceleris tamquam medium aptissimum ad evitandos præsentes dolores; ille mercium ejectionem ut necessarium vitæ conservandæ subsidium, volens uterque, eligit.

Quid libertas a coactione?

CXIII. *Liberum a coactione* dicitur, quod ad actus suos vi extranea cogi nequit. *Libertas* igitur *a coactione* est immunitas a determi-

natione ad agendum per vim externam effecta, qua voluntatem in actionibus suis tam elicitis, quam imperatis gaudere in aperto est (§§. 111. 112.).

*Schol.* Hæc libertas, ut expendenti patebit, reapse aliud non est, quam mera spontaneitas, ac proinde omni enti, quod vel late spontaneum est, competit; quidquid enim principio intrinseco agit, a coactione externa liberum sit, necesse est. Immo actio coacta nullo modo intelligi potest cum comparate ad ens nihil actionis nomen mereatur, nisi quod a principio eidem interno proficiscitur; reliqua namque in passionum numero habenda sunt. Quotiescumque igitur mens nostra agit, agit ea cum libertate a coactione: sic libere, & non coacte ipsa percepit objectum rite propositum; sic assentitur veritati evidenti; appetit bonum perceptum, & aversatur malum repræsentatum; atque istud cum belluis ipsis, quin & cum omnibus entibus inanimatis late spontaneis commune habet. Hinc autem perspicuum fit, quam contemptim de anima nostra sentiant ii philosophi, qui illi præter libertatem a coactione nullam aliam tribuunt; optandum certe potius foret, ut vocabulo libertatis abstinentes occulta sui animi sensa in lucem proferrent; nam dum libertatem magnifice extollunt, magno verborum apparatu nihil dicunt, nisi illud, de quo dubitare nemini unquam in mentem venit; incautos tamen interea in gravissimum errorem præcipites agunt. Sed de hoc post viderimus.

CXIV. *Volitiones, & nolitiones animæ contingentes sunt.* Anima vult, sed non semper vult, neque idem semper vult, quemadmodum experientia intima docet: ergo volitiones animæ vi essentiæ non tribuitur; sed quod enti vi essentiæ non tribuitur, contingens est (ont. Volitiones, & nolitiones contingentes sunt.

§. 102.): ergo volitiones animæ contingentes sunt. Idem est de nolitionibus.

*Coroll.* 1. Cum volitiones, & nolitiones non habeant rationem sufficientem externam, ut deinceps apparebit, manifestum est, ipsas ad modos analogicos pertinere (ont. §. 56.), atque earum contingentiam internam esse (ont. §. 102. cor. 1.).

*Coroll.* 2. Omnes quoque actus a voluntate imperati similiter contingentes sunt (conf. §. 112.).

## CAPUT II.

### *De Natura Libertatis Humanæ.*

Quid libertas, & quotuplex?

CXV. *Libertas*, sive *liberum arbitrium* est voluntas, quatenus ea habitis omnibus ad agendum requisitis potest objectum perceptum velle, vel non velle; velle item aut nolle, aut denique velle hoc, aut illud. Nominatim libertas *exercitii*, seu *contradictionis* appellatur, quatenus potest velle, vel non velle; *contrarietatis*, quatenus potest velle, vel nolle; & *specificationis*, quatenus potest velle hoc, vel illud.

Essai de Theod. p. 3. §§. 278. 288.

*Coroll.* Vera igitur libertas, & spontaneitatem stricte sic dictam (§. 105.), & præviam perceptionem objecti qua boni, vel mali (§. 108. 1.), & contingentiam (§. præc.) involvit; non tamen his duntaxat absolvitur, ut Leibnitius contendit, sed ad illius præterea essentiam facultas suspendendi actionem etiam tum, cum omnia requisita adsunt, pertinet.

Definitio vindicatur.

*Schol.* De volitionibus, & nolitionibus, utpote solis actionibus elicitis (§. 110.) mihi hoc loco sermo est: actus enim imperati per se libertatis capaces non sunt, sed eam, qua gaudent, ab actibus elicitis, a quibus necessario pendent (§. cit. coroll.), mu-

tantur, ac ideo *remote* solum, seu *mediate*; nequaquam autem *proxime*, seu *immediate* liberi sunt. Hinc vero manifeste fluit, fieri non posse, ut actus imperati vero sensu liberi sint, nisi eadem libertas primario actibus elicitis, volitionibus nimirum, & nolitionibus competat. Quare ii omnem veræ libertatis notionem funditus tollunt, qui eamdem cum Lockio (*a*), Collino (*b*), Voltairio (*c*), Hobbesio (*d*), Spinoza (*e*), Leibnitio (*f*) item, ac ejus sectatoribus non in volendo, & nolendo, sed in agendo secundum volitionem, aut nolitionem constituunt; sic enim hi fere ratiocinantur; *liber sum, quia nunc ago, quod volo, & quia istud non agerem, si non vellem; & alias rursus agam, vel non agam, prout voluero, vel non voluero*. Certe, qui sic sentiunt, præter strictam spontaneitatem animæ nihil tribuunt: prodidit arcanum istud Clarkius (g) quasi sui oblitus, scribens ad theologum Cantabrigiensem: *principium actionis est potentia se ipsum movendi: principium istud est spontaneitas, quæ inest in omnibus viventibus; ac in illis, quæ ratione prædita sunt, libertas dicitur*.

(a) *Essai phil. conc. l. entend. hum.* 1. 2. *ch.* 21. §. 22. *suiv.*

(b) *Recherches sur la liberté.*

(c) *Elem. de phil. deNewt. ch.* 4. *de la liber. de l' hom.*

(d) *L. de lib. & necess.*

(e) *Eth. p.* 2. *propos.* 48.

(f) *Essai de Theo. p.* 1. §. 51.

(g) *Dans la reponse à l.* 2. *let. d'un Savant de Cambridge.*

Addidi porro in definitione: *habitis omnibus ad agendum requisitis*, cujus rei duplex est ratio. 1.) Omnis caussa ad actionem requirit actum primum proximum completum (ontol. §. 145.); nam si requisitum necessarium desit, omissio actus non libertati, sed agendi impotentiæ adscribi debet, ut patet in gravi sustentato, aut in igne non applicato ad materiam comburendam. Accurate nimirum hic distingui debet *posse non agere*, a *non posse agere*; illud non hoc ad libertatem requiritur; hæc quippe non per impotentiam agendi, sed per potentiam actionem suam suspendendi constituitur. 2.) Ad veram libertatem omnino pertinet pos-

se etiam *habitis omnibus ad agendum requisitis* non agere, seu actionem omittere; ita enim arguo: nemo est, qui neget lapidem in labendo, ignem in urendo ligno esse caussas necessarias; & tamen nec lapis cadit, nec ignis urit, nisi cum adsunt omnia ad labendum, & utendum necessario requisita; his vero positis non potest lapis non cadere, ignis non urere: ergo caussa per hoc duntaxat evadit caussa necessaria, quod habitis omnibus requisitis nequeant non agere; igitur etiam ab opposito caussa duntaxat per hoc evadit caussa libera, quod habitis omnibus ad agendum requisitis possit non agere. Dices fortassis, lapidem, ignem non esse entia stricte spontanea, nec proinde comparationem institui posse: quid igitur? sed liberaliter agam. Substituamus in locum lapidis animam belluæ, quæ præcipue per adversarios, stricte spontanea, nec tamen libera est; quod igitur statues discrimen inter caussam stricte spontaneam, sed necessariam, & inter caussam stricte spontaneam, sed liberam? certe non aliud, quam illud ipsum, quod ante posui; nam iterum nulla caussa stricte spontanea agit, aut agere potest, nisi habitis omnibus ad agendum requisitis: ergo discrimen istud quæri debet tum, cum jam omnia ad agendum requisita utrinque adsunt; sit ergo caussa *a* stricte spontanea, & necessaria, habeatque omnia ad agendum requisita; sit etiam caussa *b* stricte spontanea, & libera, habeatque omnia ad agendum requisita: jam nunc, quæso, edic discrimen istud. Ergo certe aliud non video, quam quod illa habitis requisitis nequeat; hæc possit non agere; est enim contradictoriorum opposita ratio, atque hæc agendi necessitas contradictorie opponitur libertati.

Hinc colliges ad veram libertatem pertinere,

ut actus primus proximus voluntatis ad agendum expeditæ non necessario connectatur cum actu secundo; sive quod idem est ut nullum principium cum actu necessario connexum in actu primo proximo insit (vid. ont. §. 146.). Hac ex ratione philosophi postulant, ut actus primus proximus ex se, & natura sua *indifferens* sit ad actum secundum, possitque secundum se tam cum actu, quam cum ejus omissione, non quidem *simul*, sed *disjunctive* componi; atque inde est, quod hæc libertas vulgo *libertas indifferentiæ* vocetur, qua tamen in re sollicite cavendum, ne in æquivocationis vitium prolabamur. Cum dicimus animam habere *libertatem indifferentiæ*, non volumus significare, animam in *statu indifferentiæ* (§.85.) quidpiam velle, aut nolle posse; absit hoc absurdum (§. 108. cor. 1.); eo enim in statu nondum omnia ad agendum requisita habentur. Sed *indifferentiam* actus primi proximi completi intelligimus, quæ in eo sita est, quod nulla existat necessaria connexio inter ipsum, & actum secundum, possitque posito eodem actu primo proximo vel poni, vel omitti actus secundus: quæ indifferentia, & in statu *æquilibrii*, & in statu *præpondii* (§. 97. cor. 2.) adesse potest. Quid libertas indifferentiæ?

CXVI. *Omnis necessitas seu ex intima naturæ constitutione, seu ex quovis alio principio undecumque adveniente profecta, quæ voluntatem habitis omnibus ad agendum requisitis ad volendum, vel nolendum insuperabiliter determinat, libertatem tollit*. Hæc enim necessitas tollit indifferentiam actus primi proximi completi ad actum secundum, ut in confesso est; atqui hæc indifferentia est necessarium libertatis constitutivum (§. præc. sch.): ergo patet propositum. Necessitas ad agendum habitis omnibus requisitis libertatem tollit.

*Coroll.* 1. Jure igitur cum saniore philosopho-

Quid libertas a necessitate? rum parte hanc, de qua agimus, libertatem posthac *libertatem a necessitate* compellabo, a qua libertas a coactione immenso intervallo distat (conf. §. 113. sch.).

*Coroll.* 2. Ens, quod in serie continua ita agit, ut status antecedens contineat rationem sufficientem subsequentis; necessitate naturæ positis omnibus ad agendum requisitis ad actionem determinatur; igitur libere non agit, & ejusmodi ratio agendi cum libertate conciliari nequit.

*Coroll.* 3. Comparate ad ens, & in se omnino idem est, seu determinatio ad agendum habitis omnibus requisitis proveniat a necessitate quadam naturæ, seu a motivis, ita ut stantibus his motivis actio omitti nequeat; quam necessitatem aliqui *moralem* vocant, quod motiva non physice, sed moraliter agunt; ergo etiam id genus moralis necessitas libertatem tollit.

*Schol.* Stoicorum quidam, de quibus Bruckerus (*a*) scribit; Leibnitius item, Wolfius (*b*), aliique defensores harmoniæ præstabilitæ, cujus hoc est præcipuum caput, ponunt animam in continua serie suas perceptiones, & appetitiones, ad quas volitiones per ipsos pertinent, efficere: quare libertatem, quam verbis adstruunt, reapse tollunt. Vid. Deneles (*c*). Necessitatem moralem cum Baumeistero, aliisque plurimis apertissime profitetur Boehmius (*d*), cui sententiæ, tametsi absolute falsæ, omnes subscribunt, qui determinationem ad optimum tam in Deo, quam in hominibus admittunt (conf. ont. §. 57. sch.). Similiter pro hac necessitate morali acriter pugnavit Clarkius (*e*); nec satis mirari possum virum doctissimum in re adeo manifesta tantopere cæcutivisse. Quid enim? an non absolute necessarium est, quidquid sine contradictione aliter esse nequit? an non autem

(a) *Hist. critic. phil. t.* 1. p. 931. *seqq.*
(b) *Psych. rat. s.* 3. *c.* 4. §. 613.
(c) *Exam. du materialism. t.* 2. *ch.* 14. *suiv.*
(d) *Psych. emp. s.* 2. *c.* 3. §. 498. *not.* 2.
(e) *Traité de l' exist. &c. p.* 1. *ch.* 11. *pag.* 229. *item Re-*

contradictio in eo latet, ut Deus non sit justus? ut vir sapiens, qua sapiens, nullo urgente motivo sibi manus inferat; quæ ipse ibi exempla profert? certe Deus justitia expoliatus simul non esset Deus, & vir sapiens sibi sine motivo manus inferens simul non esset vir sapiens. Quid autem refert, utrum contradictio ex necessitate physica, utrum ex morali profluat?

*pons. à l. 2. & 3. lettre d'un savant de Cambridge*

CXVII. *Potest actio esse libera a coactione, quin sit libera a necessitate.* Omnis actio quocumque sensu spontanea (§. 105.) est libera a coactione (§. 113. sch.); sed non omnis actio spontanea est libera a necessitate: imprimis enim actiones late spontaneæ in continua serie ita efficiuntur, ut status antecedens contineat rationem sufficientem subsequentis (§. 105. cor. 2.), ac proinde necessariæ sunt (§. præc. cor. 2.): deinde actiones etiam stricte spontaneæ necessitati possunt vel ab ipsa entis natura, vel a principio undecumque adveniente, ut patet in mente nostra quoad perceptiones objecti rite propositi, quoad assensum veritati evidenti præstandum; quoad appetitiones, & aversationes boni, vel mali percepti, quoad amorem denique boni infiniti clare, ac intuitive cogniti: ergo potest omnino actio esse libera a coactione, quin tamen a necessitate immunis sit.

Non omnis actio non coacta est libera.

*Coroll.* Aliud igitur est *sponte*, aliud *libere* agere: illud latius patet, quam hoc.

*Schol.* Omnes igitur definitiones libertatis, quæ solam libertatem a coactione, sive spontaneitatem exprimunt, proptereaque optime cum absoluta necessitate ad actionem determinante consistere possunt, in aberrantium ingeniorum deliramentis habendæ sunt. Hoc pertinent Collini (*a*): *libertas est potentia, qua homo gaudet faciendi id, quod vult, sive illud, quod ipsi pla-*

Quæ libertatis definitiones rejiciendæ?

(a) *Rech. phil. sur la lib. de l'hom. præf.*

cet. Placetti (*a*): *libertas consistit in eo, quod ita actionum nostrarum domini simus, ut possimus eas ponere, vel non ponere, prout voluerimus.* Jacqueloti (*b*): *libertas est potentia faciendi illud, quod quis vult hoc pacto, ut, si quis illud non vellet, non faceret, & faceret etiam longe aliquid aliud, si vellet.* Lockii (*c*): *libertas est facultas ponendi, aut non ponendi actionem sequendo determinationem, sive cognitionem mentis, qua unum alteri præfertur.* Voltairii (*d*), si tamen inter philosophos locum meretur; neque enim in ullo litterarum genere vel umbram eruditionis paullo profundioris ostendit: ejus de libertate nostra sensus hic est: *qui percipit, vult, agit, in agendo liber est.* Hic se denique adjungunt omnes veri Leibnitii sectatores, quorum agmen bene longum Wolfius (*e*) ducit: *Animæ libertas*, ita ille, *est facultas ex pluribus possibilibus sponte eligendi, quod ipsi placet, cum ad nullum eorum per essentiam determinata sit.* Winklerus (*f*): *Animus noster, quia ex æque possibilibus id, quod optimum esse judicat, eligere valet, liber est.* Baumeisterus (*g*): *Intelligis libertatem nihil esse aliud, quam facultatem entis intelligentis ex pluribus possibilibus, sive contingentibus sponte eligendi id, quod optimum judicat.* Idem esto de reliquis Baumgarteno, Boehmio, Plucqueto, Thummigio, Wulfingero, aliisque judicium; mira enim consensione omnes in id conspirant, ut veram a necessitate, seu indifferentiæ libertatem, quam duce Leibnitio ut vanum Scholasticorum inventum explodunt, funditus evertant. Sed cum his sæpius per decursum, ac propius congrediemur.

(a) Eclair. sur la lib. p. 1.

(b) De l' exist. de Dieu p. 381.

(c) Essai phil. conc. l' ent. hum. l. 2. ch. 21. §. 8.

(d) Disc. sur l' hom. sur la lib. de l' hom.

(e) Psych. emp. p. 2. s. 2. c. 2. §. 941.

(f) Psych. c. 4. §. 718.

(g) Pneumat. §. 679.

Sine repræsentatione boni, aut

CXVIII. *Libertas sine prævia repræsentatione boni, aut mali exerceri nequit.* Etenim exercitium libertatis est actio voluntatis (§.

115. ); sed voluntas sine prævia repræsentatione boni, aut mali agere nequit (§. 108): igitur neque libertas sine prævia repræsentatione boni, aut mali exerceri potest. mali nulla est libertas:

*Coroll.* 1. Igitur etiam voluntas sine motivis nihil libere velle, aut nolle potest (§. cit. cor. 1.); motiva proinde ad requisita pertinent, quæ actum primum proximum voluntatis liberæ constituunt (ont. §. 145. sch. 1. igitur neque sine motivis, quæ tamen

*Coroll.* 2. In actu primo proximo nullum principium necessario connexum cum actu secundo esse potest (§§. 116. 115. sch.): igitur motiva cum volitionibus, & nolitionibus liberis necessario non connectuntur, ita nempe, ut iis præsentibus volitio, aut nolitio omitti nequeat.

*Coroll.* 3. Posita ratione sufficiente ponitur rationatum, & quidem necessitate absoluta innixa principio contradictionis (ont. §. 22.): igitur motiva non sunt ratio sufficiens volitionis & nolitionis liberæ, sunt tamen eadem motiva ratio sufficiens appetitionis, & aversationis (§. 92.). Velim, ut lector hoc discrimen altissime in animum demittat. non sunt ratio suf. volitionis, & nolitionis.

*Schol.* 1. Hic scopulus est, in quem omnes Leibnitiani impingunt; cum enim ipsis voluntas sit appetitus rationalis, eorum quoque opinione repræsentatio boni, aut mali omnis volitionis, & nolitionis ratio sufficiens est; unde posita hac repræsentatione volitio quoque, aut nolitio necessario ponitur. Audi Wolfium (a): *ratio sufficiens actuum volitionis, & nolitionis dicitur motivum. Motivum est repræsentatio boni, ac mali distincta. Quamprimum nobis distincte aliquid repræsentamus tanquam bonum quoad nos, idem volumus.* Hinc Baumeisterus (b) confidenter pronunciat: *Concedimus equidem, quod anima positis omnibus ad agendum requisitis possit contra-*

(a) *Psych. emp.* p. 2. s. 2. c. 1. §§. 887. 890. 891.

(b) *Pneum.* §. 682. sch.

*rium agere ; sed NB. si contraria motiva fortiora accesserint.* Similia quoque Boehmius (*a*) habet. Quis autem non intelligit, veram libertatis notionem cum hac sententia consistere minime posse ? (conf. §. sch. 2.) Ne tamen nihil dicant, ad consultationem prævie confugiunt ; verum istud, quale sit, paullo post videbimus.

(a) *Psych. emp. s. 2. c. 2. §. 488. 493. not. 4.*

*Schol.* 2. Ad aliud extremum deflectunt illi, qui negant ante liberam volitionem, sive electionem ullam boni, aut mali speciem in objecto esse ; sed illud per liberam, ac prorsus indifferentem electionem primo bonum effici contendunt. Kingii Dublinensis Archiepiscopi hæc fuit opinio, cujus hoc fuisse enunciatum : *placet, quia eligitur ; non eligitur, quia placet :* in eruditorum diario refertur. Nulla nimirum libertatis definitione adhuc prolata contentus, arbitrii indifferentiam adeo extendit, ut bonitatem, ac voluptatem non motivum, sed effectum volitionis esse doceret. Recentius hanc sententiam & exornavit, & suam fecit Hoockius. *Asserunt,* inquit, *in mente esse vim vero, & proprio sensu sui ipsius determinatricem, quæ neque ab intellectu, neque ab appetitu, neque a bonitate objectorum, neque a molestia aliqua sensibili, ut aliqui loquuntur* (*Locke*, *determinatur : sed sibi ipsi agendi motiva creat : & intellectu utitur tamquam face, ut possibilia actu ab impossibilibus discernat. — Hujus facultatis exercitium ita gratum esse docent, ut res maxime indifferentes sola electione gratæ efficiantur : sicuti enim terra nullius est natura, cedit vero in jus occupantis, atque ex ipsa occupatione jus oritur : haud secus arbitrium res eligendo, eas quasi occupando facit suas, & sibi convenientes, & gratas ; rerum vero, quæ naturaliter gratæ sunt, congruitatem intendat,*

*L. de orig. mali. Journ. des savans du. 16. de Mars 1705.*

*Rel. nat. & reuprite s. 1. p. 2. Eth. el. s. 1. ar. 1. de liber*

*& augeat, atque rerum natura ingratarum molestiam minuat: hincque existere optimum, & excellentissimum naturæ munus, cujus ope in omni plane re voluptatem quærere & invenire possumus.* — Verum inenodabiles sunt difficultates, quæ contra hanc sententiam pugnant: pugnat certe sensus intimus, quo constat nos felicitatem naturaliter appetere, semperque voluptate, aut tædio ex cognitione boni, aut mali oriundo ad agendum allici, & incitari: pugnat deinde usus legum, pœnarum, & præmiorum in omni republica obtinens; cujus enim, ut bene advertit Baylius, utilitatis forent præmia, aut pœnæ, si homines nulla boni, aut mali specie tangerentur? pugnat denique tota philosophia moralis, cujus hoc est fundamentum, æternam esse in rebus ipsis bonitatem, aut malitiam, ob quam aliæ legibus præcipi, aliæ vetari a sapientissimo Conditore debuerint. Cum igitur neque bonitas, aut malitia objectorum cognita nos invicte ad agendum determinet, neque tamen prorsus nihil agere non possit, media via, ut fere tutissima, ita hic quoque verissima est; quare dicendum, voluntatem nostram sine motivis nihil velle aut nolle posse; posse eam tamen etiam stantibus motivis non velle, aut non nolle.

*Repons. au Provinc. c. 90. t. 1. p. 221.*

CXIX. *Libertas pendet ab intellectu, & ratione.* Imprimis enim, cum voluntas sit pars superior arbitrii, sive spontaneitatis (§. 108. coroll. 1. sch.), consequens est, ut ea boni, vel mali repræsentatio, sine qua ipsa libere velle, vel nolle nequit (§. præc.), distincta sit; atqui distincta repræsentatio ab intellectu efficitur (§. 56.): igitur voluntas in libere agendo ab intellectu pendet. Deinde nihil potest distincte ut nobis bonum vel malum repræsentari, nisi quoque ejus cum nostra perfectione, vel imperfectione nexus distincte per-

Libertas pendet ab intellectu & ratione.

cipiatur (§. 88.): sed id ad rationem pertinet (§. 67.): ergo & a ratione libertas pendet.

*Coroll.* Ens igitur, quod intellectu, & ratione destituitur, veræ libertatis capax non est.

*Schol.* Vi libertatis nimirum perfectum in nostras actiones dominium obtinemus: istud vero enti solum intellectu, & ratione instructo competere potest: neque homo, ut homo, operari dicitur, nisi cum intellectu, & ratione operetur; cum enim per has facultates a brutis discernamur, etiam hæ solum actiones a brutorum actionibus diversæ erunt. Atque inde est, ut, cum quidpiam sine sufficienti intellectus, & rationis usu agimus, illud per conscientiam nobis quasi non tribuamus; nec quisquam ob actionem malam in phrenesi, aut amentia positam culpæ se reum agnoscit, licet eam cum vehementi appetitione perfecerit, quod nempe sufficiens attentio, reflexio, reliquæque intellectus, & rationis operationes defuerunt. Probe tamen hoc loco advertendum, quod alias monuimus (§. 56. sch. 1.), facultates mentis nostræ, licet rectissime distinguantur, raro tamen seorsum operari; cumque intellecto puro in hac animi cum corpore conjunctione non utamur (§. 62.), semper aliquas repræsentationes confusas, & appetitiones sensitivas cum perceptionibus distinctis, & appetitionibus rationalibus concurrere, quæ plurimorum sæpe errorum caussa est.

Quid judicium theoreticum, & practicum?

CXX. *Judicium intellectus theoreticum* hoc loco illud dicitur, quod rationem boni in objecto renunciat, ac propterea quasi affirmat, illud *eligibile* esse; *judicium* vero *intellectu practicum*, quod pensitatis omnibus adjunctis definire pronunciat objectum esse *actu eligendum*, ac inde *ultimum* vocatur.

Quæstio decidenda.

*Schol.* Disputant philosophi, utrum semper

adesse debeat aliquod practicum intellectus judicium, quo voluntas ad objectum perceptum volendum, vel nolendum ita determinetur, ut neque absque eo quidpiam velle, aut nolle; neque eo jam posito volitionem, aut nolitionem omittere queat? Quid de hac quæstione ad naturam libertatis penitius cognoscendam pernecessaria sentiendum sit, ex sequentibus patebit.

CXXI. *Voluntas non eget prævio judicio practico ad aliquid libere volendum, vel nolendum.* Voluntas potest absque prævio judicio practico habere actum primum proximum completum ad aliquid libere volendum, vel nolendum; neque enim præter motivum aliud quiddam requiri cum ratione asseritur; quin judicium illud practicum, cum per adversarios foret necessario connexum cum actu secundo, nec potest inter constitutiva actus primi proximi locum habere (§. 115. sch.): ergo voluntas non eget prævio judicio practico ad aliquid libere volendum, vel nolendum. Voluntas non eget prævio judicio practico;

*Schol.* Sane ex eo, quod voluntas non feratur in incognitum, numquam hanc necessitatem extundent; objectum enim non est amplius incognitum, cum jam vel per simplicem repræsentationem, vel etiam per aliquod judicium theoreticum ut bonum voluntati objicitur. Accipe paritatem: ad hoc ut visus in objectum feratur, necesse non est, ut objectum applicetur ut *visum vel videndum*, sed sufficit, si modo applicetur *ut visibile*: igitur etiam ad hoc, ut voluntas objectum libere velit, necesse non est, ut illud per intellectum *ut eligendum* proponatur, sed sufficit omnino, si *ut eligibile* repræsentetur. Idem est, si plura concurrant bona, etsi inæqualia: neque enim etiam tum necesse est, ut præcedat judicium practicum, quod unum alteri præferendum esse jubeat.

minus ab illo determinatur.

CXXII. *Voluntas ad aliquid libere volendum vel nolendum necessario non determinatur a prævio judicio practico.* Sit enim ita: erit igitur illud judicium vel actus absolute necessarius, vel liber. Si primum: actum est de libertate, quæ facultas est habitis omnibus requisitis volendi, vel non volendi (§. 115.), quin nec ullus libertatis usus esse posset, quippe nec in judicio necessario, nec in volitione per judicium necessarium necessario determinata. Si alterum: unde hæc judicii libertas? an quatenus efficitur ab intellectu: an quatenus imperatur a voluntate; illud esse nequit: omnium enim consensione intellectus non est facultas per se, & formaliter libera: ergo hoc; at vero si judicium illud prævium imperetur a voluntate, quæro: illa volitio imperans judicium prævium determinaturne ab alio judicio prævio, vel non? si ajas; redibit semper eadem quæstio, quæ in infinitum iterata absurditatem sententiæ manifestat; si neges; jam in confesso est, voluntatem non semper, & consequenter ob paritatem rationis numquam a judicio prævio ad suas liberas volitiones, & nolitiones determinari; nisi ad summum vi alicujus prioris volitionis liberæ, a qua reliqui actus imperati libertatem participent: ergo voluntas ad aliquid libere volendum, vel nolendum a prævio judicio practico necessario non determinatur.

*Schol.* 1. His accedit, quod non appareat, unde judicium intellectus efficaciam invicte determinandi voluntatem mutuari possit; eam certe non habet ratione sui; nam ad intellectum solum pertinet voluntatem illuminare, ac ejus operationes dirigere, quemadmodum contra soli voluntati proprium est, per suum imperium alias potentias efficaciter ad agendum determinare. Sed neque hanc efficaciam intellectus obtinet ratione objecti percepti; nullum enim bonum

finitum potest voluntatem, quæ nullo tali bono exatiatur, ad sui amorem necessitare, hocque solum bono infinito clare, & intuitive cognito convenit. Quare, qui hanc opinionem tuentur, intellectu, & ratione, quæ omnis libertatis radix est, ad eam evertendam abutuntur. His cum S. Bernardo dictum velim: *Habet sane (voluntas), quocumque se volverit, rationem comitem, & quodam modo pedissequam: non quod semper ex ratione, sed quod nusquam absque ratione moveatur, ita ut multa faciat per ipsam contra ipsam, hoc est, quasi per ejus ministerium contra ejus consilium. —— Est vero ratio data voluntati, ut instruat illam, non ut destruat: destrueret autem, si necessitatem ei ullam imponeret, quo minus libere pro arbitrio sese volveret, sive in malum consentiens appetitui ——, sive ad bonum. —— Si inquam horum quodlibet prohibente ratione voluntas non posset, voluntas jam non esset; ubi quippe necessitas, jam non voluntas (libera).* Tract. de grat. & lib. arb. c. 2.
Sed sunt quædam, quæ adversariis favere videntur. Ajunt nempe

1.) Voluntas nunquam aliquid vult absque prævio judicio practico: ergo ab eo determinatur. Solvuntur dubia.

℟. *Trans. ant. n. con.* Tametsi voluntas numquam aliquid vellet sine prævio judicio practico, non tamen inde sequeretur ipsam ab illo determinari: sed hoc aliunde comprobari deberet; fieri quippe posset, ut sit solum quædam objecti applicatio; quemadmodum ignis semper urit, cum ad materiam applicatur, & sine hac applicatione numquam urit, quin tamen propterea hæc applicatio ignem ad urendum determinet. *Transmisi* deinde antecedens: quia licet istud frequenter eveniat, non tamen absolute necessarium est; sufficit enim simplex

boni repræsentatio, quin verum judicium formetur. Quid? quod judicium illud practicum, sine quo fere nihil volumus, rem accurate expendendo, non tam volitionem ipsam antecedat, quam comitetur; eo enim momento, quo voluntas aliquid libere decernit, simul intellectus judicat esse volendum, & aliis potentiis imperandum ut ea exequantur, quæ ad possessionem objecti voliti requiruntur. Neque dici potest, voluntatem agere non posse, quamdiu judicium intellectus est indeterminatum, judicium enim indeterminatum nec datur, nec dari potest; judicium quippe vel existit, vel non: in priori casu determinatum est, sive determinate existit; in altero non est, ergo neque indeterminatum est.

2.) Voluntas numquam aliquid vult contra practicum, ac ultimum intellectus judicium: ergo.

℞. *d. ant.* hoc sensu: *quod voluntas numquam non velit, quando actu vult, c. ant.* hoc sensu: *quod ita aliquod judicium prævium sequatur, ut illud necessario sequi debuerit, n. ant. & cons.* Judicium prævium, quod sit ultimum, ab ipsa voluntate habet, sive tum est ultimum, quando voluntas jam vult; inde utique certum est, contra hoc voluntatem agere non posse, quia simul vellet, & non vellet. Interea tamen, quia nullum judicium prævium ejus modi est, ut ab eo voluntas ad volitionem eliciendam necessitetur, neque ipsa ab ullo judicio practico determinatur; sed potius in illius potestate constituitur efficere, ut aliquod judicium sit ultimum, vel non. Sic si voluntas, quod fieri potest, sequatur hoc judicium ultimum, *ut sua utatur libertate*, hoc ipsum ab ea pendet; ipsa enim intellectui illud imperat, ac per suam volitionem actualem efficit, ut sit ultimum.

3.) Voluntas est de se quod dici solet, potentia cæca; item non potest propendere ad malum; atqui si non determinaretur a judicio practico, ea non esset potentia cæca, possetque in oppositum malum propendere: ergo.

℞. c. *M. n. m.* Voluntas ideo solum cæca dicitur, quod numquam agit, nisi ipsi intellectus quasi facem præferat, quod fieri potest vel per simplicem repræsentationem, vel per judicium theoreticum, vel etiam per practicum, quin ulla inde necessitas inferatur; tametsi enim objectum bonum esse judicem, non continuo illud velle debeo, nisi simul judicem illud esse bonum necessarium, seu infinitum. Neque etiam sequitur voluntatem posse propendere in malum oppositum: nam vel tantum omittet volitionem, vel propendebit in bonum oppositum; ut cum quis ad vitam commodius agendam libere vult malas artes, rapinam, furta &c. potest, utique ejus voluntas immo etiam deberet propendere in bonum oppositum, nimirum in bonum honestum qua tale cognitum; ut contentus suis nemini injuriam inferat.

4.) Si voluntas non determinaretur a judicio practico, posset quis peccare sine prævio errore in intellectu; sed hoc fieri nequit; dicitur enim: *errant, qui operantur malum.* Prov. 14. v. 22. Addunt etiam illud Aristotelis: *omnis peccans est ignorans: ergo.* Eth. l. 3. c. 1.

℞. c. *M. n. m.* Cur fieri nequeat, ut quis peccet sine prævio intellectus errore? nonne potest bonum ut mixtum malo, aut malum bono mixtum repræsentari, virtus ut honesta, at simul ut ardua, vitium contra ut turpe, at simul ut delectabile; nonne angelorum primique hominis peccatum ab ignorantia, aut errore profectum non est? illud autem, quod ex S. litteris adfertur,

intelligendum est vel de errore intellectus subsequente, vel de errore voluntatis; nam & hæc recedendo a vera bonitate, & regula morum errare potest: quemadmodum ille, qui a recto tramite recedit, errare dicitur, etsi intellectu vere judicet. Et quoniam adversariis S. litterarum auctoritate pugnare placet: consimilem ipsis opponere liceret: *scienti bonum facere, & non facienti peccatum est illi.* Ceterum fatendo, quod res est, raro omnino videtur voluntas labi, quin quidam error, aut defectus in intellectu præcedat, vel enim ipsa neglectio considerationis plurium rationum ac motivorum, quod sæpe fit, ignorantia quædam practica dici potest, judiciumque inde ortum actus imprudens: atque hoc sensu allatum Aristotelis effatum commode explicatur.

Jac. 4. 17.

*Schol.* 2. Argumentatio supra adducta valet quoque in Lockium, qui putat voluntatem semper ab aliqua inquietatione (*Uneasiness*), vel desiderio ad agendum determinari, & generatim in omnes eos, qui totam libertatis naturam in prævia quadam deliberatione, sive, ut ajunt, consultatione constituunt. Ita videtur sensisse Clericus, cum ait: *Libertas consistit in indifferentia deliberantis voluntatis; nam quandiu ipsa deliberat, libera est usque ad illud momentum, quo agit.* Clarius perillustris de Martini: *Arbitrium, quod rationis ope determinari potest, liberum dicitur, seu libertas; homo igitur, qui rationis usum habet, libertate est præditus. Etsi vero intellectus rebus evidentibus assentiri, voluntas vero generatim in id inclinare, quod videtur bonum, aut fugere, quod videtur malum, debeat, salva tamen est facultas rei certitudinem penitius examinandi, tum de ejus bonitate, & malitia peculiariter consultandi, et sese interim cohibendi, in quo*

Essai phil. sur. l'ent. hum. l. 2. ch. 21. §. 29. 32.

Bibl. chois. t. 12. p. 103. 10. De leg. nat. pos. c. 1. §§. 44. 45.

*libertas sita est.* Est denique hæc opinatio plurimorum ex Leibnitiana familia; cum enim illi repræsentationem boni, & mali statuant rationem sufficientem volitionum, & nolitionum liberarum (§. 118. sch.), etiam principii hujus consectaria non inficiantur; docent nimirum posita, aut ablata repræsentatione boni, & mali, poni, aut auferri volitionem, & nolitionem; posita duplici repræsentatione boni, una majoris altera minoris, poni volitionem majoris; posita duplici repræsentatione duorum bonorum æqualium nullam poni posse volitionem eo, quod æquales boni rationes collidantur ac se destruant, nisi *levicula* saltem, ut ait Wolfius, ratio undeunde demum accedat. Si jam ex iis quæras, quo pacto cum his principiis libertas a necessitate stare possit; si arguas ex repræsentatione boni vi principii contradictionis sequi volitionem; sicut ex ratione sufficiente rationatum, hanc porro repræsentationem boni in nostra non esse potestate, esse deinde ex logicis certum, ex duobus præmissis quoad materiam necessariis non posse sequi conclusionem, nisi æque necessariam: si inquam hoc, vel simili modo ipsos impugnes, audies tibi reponi: in eo totam, qua gaudemus, libertatem consistere, quod in nostra sit potestate rationem in consilium vocare, motiva accuratius expendere, nova conquirere, ab aliis mentem abstrahere, ac ad alia convertere; verbo maturam deliberationem, ac consultationem instituere, ac sic denique velle illud, pro quo fortiora motiva, major boni species, deprehensa fuerint. *Quoniam eum in finem deliberasti, verba sunt Boehmii, ut quod conveniens est, velis, nunc demum vis.* Sed expugnemus hanc refugii arcem. *Psych. emp. s. 2. c. 3. §. 484.*

CXXIII. *Vera a necessitate libertas non con-*

Libertas non consistit in consultatione prævia.

*sistit in consultatione volitionem præcedente.* Vel illa consultatio prævia cum omnibus actibus ad eam requisitis pendet ab aliqua volitione antecedente, vel non? Si non: ea est actus absolute necessarius; actus enim intellectus a voluntate non imperatus est absolute necessarius, & generatim, quod nec *elicitive*, nec *imperative* a voluntate pendet, nulla ratione liberum esse potest; sed actus absolute necessarius consultationis qui fiat, nequaquam intelligi potest; nec, si possis, constituendæ, explicandæ, aut salvandæ ullo modo libertati a necessitate servire potest: ergo consultatio volitionem præcedens non est actus necessarius. Assumamus jam aliud membrum, pendeat igitur consultatio $\alpha$ volitionem $a$ præcedens ab alia prævia volitione $b$; quæram rursus; hæc volitio $b$ penderne a nova consultatione prævia $\beta$, vel non? si ita: redit eadem quæstio, quæ vel in infinitum, quod aperte repugnat, continuari poterit, vel tandem in aliqua consultatione absolute necessaria terminabitur; si non: id est, si volitio $b$ consultationem $\alpha$ præcedens non pendeat a prævia nova consultatione $\beta$, jam habetur libera volitio absque prævia consultatione: ergo vera a necessitate libertas non consistit in consultatione volitionem præcedente.

*Coroll.* Qui igitur totam nostram libertatem in prævia consultatione sitam esse putant, ex his tribus unam admittere coguntur; vel seriem infinitam volitionum, & consultationum subordinatarum, vel consultationem unam aliquam absolute necessariam, a qua libera volitio pendeat; vel denique liberam mentis potestatem sese absque specie majoris boni ad volendam, sive eligendam consultationem determinandi. Primum omnem volitionem liberam absolute impossibilem efficit; nequit enim series infinita umquam peragrari: alterum libertatem a necessitate

tollit; quod enim cum necessario connexum est, necessarium quoque sit, oportet: ultimum si fateantur, arcem produnt.

*Schol.* Ita enim argumentari pergam; potest mens nostra se absque specie majoris boni pro sua potestate, & arbitratu determinare ad instituendam consultationem, sicque suam, quæcumque ea sit, indifferentiam, vel æquilibrium sine ratione sufficiente ab extrinsecus adveniente tollere: ergo etiam potest se mens nostra pro sua potestate, & arbitratu absque specie majoris boni determinare ad objectum, quod ut bonum repræsentatur, immediate volendum: ac proinde quoque ad eligendum alterutrum ex duobus bonis æqualibus propositis sine ulteriori inquisitione. Accedit denique, quod prætensa hæc Leibnitianorum consultatio in ipsorum principiis locum habere numquam possit, id quod hac argumentatione conficio: mens nostra vel est in statu perfectæ indifferentiæ (§. 85.), in quo nullum ipsi bonum repræsentatur, cumque deficiente omni ratione sufficiente nihil prorsus velle, nec proinde etiam consultationem eligere potest; vel habet repræsentationem boni unius, aut duorum inæqualium, cumque ob positam jam rationem sufficientem vi principii contradictionis statim sequitur volitio illius unius, vel majoris ex duobus bonis, utpote ratiocinatum, quin ullus præviæ consultationi locus relinquatur; vel denique mens in statu perfecti æquilibrii (§. 97.) constituta duo bona æqualia æqualiter percipit, qui casus potissimum ab ipsis assignatur; putant enim in eo non possibilem modo, verum & necessariam esse consultationem præviam. At imprimis hic rursus alia repræsentatio, quæ ipsam consultationem instituendam sub specie boni exhiberet, necessaria foret; deinde ipsorum princeps Leibnitius acerrime con- *Essai de Theod. p. 1. §. 49. & alias passim.*

tendit statum perfecti æquilibrii absolute repugnare; si igitur status ille, in quo solo ea consultatio locum habere posse videretur, numquam obtineat, consequens est, ut etiam ipsa consultatio numquam institui possit.

Ceterum cum conscientia teste frequenter de rerum electione deliberare, ac consultare soleamus, probe advertendum est, id genus consultationem minime requiri ad volitionem, seu electionem *qua liberam*, sed solum *qua providam*, & *prudentem*; ad illam enim sufficit repræsentatio boni. Quare si qua consultatio instituatur, ea pendet a voluntate, estque actus ab ipsa imperatus, adeoque & voluntarius & liber: inde etiam sæpe homines ob ejus neglectionem pœna, & reprehensione digni sunt, præsertim si res majoris momenti agatur. Deliberamus igitur libere, non ut libere velimus; sed ut vera bona libere velimus, utque volitiones nostras liberas ad rationis præscriptum conformemus.

## CAPUT III.

### De Existentia Libertatis Humanæ.

Existentia veræ libertatis demonstratur primo ex sensu intimo.

CXXIV. *Anima humana gaudet vera libertate a necessitate.* Indubitatum est animam humanam hac libertate gaudere, si ea semetipsam pro arbitratu, & delectu suo ita efficienter determinet ad volendum, quod vult, ut persistentibus iisdem adjunctis, ac incitamentis possit sese etiam determinare ad non volendum, vel etiam ad nolendum, vel ad volendum aliud; atqui rem ita se habere sensus intimus luculenter testatur ei saltem, qui animi sui sensa attentius perscrutatus fuerit: animam itaque humanam vera libertate a necessitate gaudere certissimum est.

*Schol.* 1. Locus hic non est, ut firmitas argu-

menti ex sensu intimo petiti pluribus demonstretur: actum est ea de re in logica (§. 166.). Id unum addo: qui validiorem cum Spinoza, & Baylio rationem postulat, ille certior esse cupit se esse liberum, quam se esse cogitantem, aut omnino existentem. Assumtæ autem propositionis veritas adeo evidens est, ut negari non queat nisi ab eo, qui repudiata conscientiæ suæ voce, vel anticipatis opinionibus, vel distortis animi affectionibus agitatur velut extra se abripitur. Agnovit hanc vocem Tullius, cum ait: *Sentit animus se moveri; quod cum sentit, illud una sentit, se vi sua, non aliena moveri.* Ad eam itaque in præsente hac quæstione præcipue provocandum est, & siqui pertinaciores sint, non tam argumentis urgendi, quam admonendi videntur, ut serio, positisque omnibus præjudicatis opinionibus animum ad semetipsos flectant. Profecto ex solo hoc animi sensu, & libertatis nostræ conscientia idea veræ libertatis, qua omnes homines imbuti sunt, ortum obtinere potuit, nam, ut præclare advertit Hookius: *Admirabilis quædam res esset, si caussæ necessariæ suaderent, non omnes caussas esse necessarias, aut si ex necessariis inclinationibus nasceretur sensus libertatis.* Et nonne sæpissime evenit, ut excitata in mente appetitione versus objectum quoddam unde unde propositum, quæ nos ad volitionem, sive electionem incitat, nequaquam tamen ejus impetum sequamur; aut, dum sequimur, tam certo scimus non posse etiam non sequi, quam certo scimus non reapse illum sequi? Scio exempli caussa, posse me pro arbitrio velle considerationem cujuscumque rei, quæ sub notitiam cadit, elevationem, vel depressionem manuum, deambulationem, vel sessionem & ejus continuationem, eique, qui id in dubium vocave-

*Qq. Tusc. l. 2. c. 25.*

*Rel. nat. & rev. princ. t. 1. p. 2. Eth. et art. 1. de lib.*

rit, surgendo, elevando, deprimendo manus &c. ipso facto hanc meam libertatem demonstrare.

*Schol.* 2. Verum ut nulla est opinio adeo absurda, quæ non suos inter philosophos patronos inveniat, ita quoque nulla est veritas adeo manifesta, cui non aliqui adversentur. Eorum, quos proposita sententia hostes nacta est, Baylius agmen ducit, qui, ut evidentissimis solet, ita hoc quoque dubiorum exitum non reperit. Ait ille

*Repons. au provinc. c. 140. t. 3. p. 761. suiv.*

1.) Tametsi in volendo a necessitate immunes minime essemus, eumdem tamen, quo nunc afficimur, sensum intimum haberemus: ponamus enim nobis volitiones ab ente quodam extraneo imprimi, verum tamen adhuc foret velle nos, idque a nobis sentiri; hoc tamen in casu omnia necessario ageremus: igitur sensus intimus libertatis testis idoneus non est.

℟. Minime vero: sensus intimus, quo libertatem probamus, non in eo solum consistit, quod sentiamus nos velle, quodque nullam externam caussam, a qua ad volendum determinemur, sentiamus; sed quod sentiamus volitionem a nobis ipsis efficienter procedere, ita, ut eodem tempore etiam omitti potuisset. Inde nempe de libertate nobis constat, quod sentiamus nos velle vi propria, & ex proprio delectu, quodque cuilibet id in controversiam vocanti ipso facto libertatis demonstrationem exhibere possimus. Atque hunc sensum nequaquam haberemus, si ab alio quopiam ente volitiones nostræ nobis imprimerentur, vel nos aliunde ad eas necessitaremur.

2.) Si acui magneticæ, vertummo, aut lapidi decidenti paullo ante motum cum cognitione desiderium aliquod versus determinatam plagam se movendi imprimeretur, viderentur sibi hæc corpora a se ipsis ad eum

motum determinari, atque adeo libere agere: ergo simile quid in homine quoque stante hoc sensu intimo evenire posset.

℞. Hypotheses hæ multis ex capitibus secum pugnant; sed missis his corpora hæc tam parum motus suos stricte spontaneos, minus liberos censerent, quam parum homo ex alto præcipitatus, caussamque gravitatis ignorans idem de lapsu suo judicium ferret; requireretur nimirum, ut sentiant posse se pro eo tempore alium quemvis motum eligere, aut saltem hunc impedire, qui sensus longissime abesset. Quodsi absurda fictione ponas acum magneticam errore, & ignorantia deceptam in hanc sententiam abire, ut putet se in motu suo esse liberam, pete ab ipsa in demonstrationem putatitiæ hujus libertatis motum diversum, & illico suum eidem errorem patefacies. Idem responsum valet in Spinozam similiter ineptientem: *Concipe jam, si placet, lapidem, dum moveri pergit, cogitare, & scire, se quantum potest, conari, ut moveri pergat. Hic sane lapis, quandoquidem sui tantum conatus est conscius, & minime indifferens, se liberrimum esse, & nulla alia de caussa in motu perseverare credet, quam quia vult. Atque hæc humana illa libertas est, quam omnes se habere jactant, & quæ in hoc solo consistit, quod homines sui appetitus sint conscii, & caussarum, a quibus determinantur, ignari.* Epist. p. 584. Nihil turpius philosopho, quam confidenter effutire, quibus nec veritatis colorem tribuere possis. Nos & antecedenter ad motiva, appetitionem, ac volitionem nostram, & consequenter, quin & eo ipso momento, quo volumus, sentimus, nos posse hoc, vel illud velle, aut non velle, & quidem ex determinatione propria; habet enim hæc facultas præ aliis hoc sibi proprium, quod illam nos habere sciamus etiam ante omne

experimentum; inde ejus nobis conscii prædicimus, quid facturi simus non solum momento proximo, verum die quoque, vel anno sequente, ac sæpe caussas occasionales prorsus arbitrarias nostrarum actionum constituimus. Hi sensus, hæc prævisio, hæc arbitraria adjunctorum determinatio optime congruit cum libertate, cum necessitate nullo modo; atque hoc sensu acus illa magnetica, aut lapis decidens omnino destitueretur, & nos quoque destitueremur, si ab externo principio ad volendum determinaremur. Denique generatim adverte: cum omnis substantia vi agendi polleat, omni quoque substantiæ spontaneitas late sumta tribuenda est; jam vero vel substantia vi percipiendi, ac conscientia simul pollet, vel non; si istud; non utique sciet se sua vi agere; si illud: tum vel tantum habet spontaneitatem late sumtam, vel etiam strictam, vel libertatem quoque; in primo casu sciet se sua vi agere, at non sciet se sua vi posse vel aliud, vel alio modo agere: in altero sciet per suam vim alias quoque actiones, sed mutatis solum adjunctis, possibiles esse; in ultimo vero sciet ipsa & se sua vi agere & manentibus iisdem adjunctis, ac incitamentis quoque posse non agere: vel aliud, aut alio modo agere.

5.) Etsi nobis sensu intimo constet nos existere, non tamen eadem via nobis constat nos existere ab alio, id enim per ratiocinia investigandum; igitur etiam, etsi nobis constet sensu intimo nos velle, non tamen simul constat nos non ab alio ad volendum determinari.

℟. Illationis vim non perspicio: illud non constat sensu intimo: ergo neque hoc; quasi diceres: non constat certo in luna esse incolas: ergo nec certe constat illos esse in tellure. Quodsi rationes æquales pugna-

rent pro utraque parte, consecutio robore non careret; at vero id nequaquam est: nam sensu intimo inde probo libertatem, quia sentio me mea vi velle, dumque hoc volo, eadem vi aliud velle posse: similis ratio pro alia parte non stat saltem manifeste; implicite namque etiam sensus intimus docet nos esse ab alio, quatenus nempe nos mutationi, ac defectioni subjectos esse experimur. Accedit, quod existentia ab alio defectus sit, & negatio perfectionis, quæ non per se, sed tantum in alio sub experientiam cadere potest; ubi contra libertas facultas est vere positiva, ac realis.

4.) Addunt denique alii ex præjudicio quodam solum videri nos hunc sensum intimum habere, reapse ita minime esse: quemadmodum multi putant sentire se realem animæ in corpus influxum, per corporis membra diffusionem, atque omnes horum motus a vi animæ efficienter provenire, quæ tamen omnia sensus intimi testimonio constare sanior philosophorum pars negat.

℞. Multos hoc præjudicio abripi a vero abhorret; tametsi enim philosophorum plurimi realem animæ in corpus actionem adstruant, pauciores tamen sunt, qui ad id comprobandum sensu intimo utantur; & fere ii solum in hunc errorem inciderunt, qui in usu vocabulorum minus accurati sensum communem cum sensu intimo incaute confuderunt. Contra non philosophi modo quamplurimi, sed quivis etiam sana ratione utens, immo totum genus humanum paucissimis contradicentibus, ut statim videbimus, se libertatem suam sensu intimo experiri clamitant; quis autem asseret præjudicium quoddam hujus præsertim generis in toto humano genere diffundi, ac tempore ipso corroborari posse? Unde deinde præjudicium istuc ortum fuisset, si omnes

caussæ nobis notæ necessariæ forent? Admitto igitur lubens, eos qui actionem animæ in corpus se experiri asseverarunt, in vitium subreptionis prolapsos fuisse; quod enim ratione commercii animam inter ac corpus experimur, id unum est, quod cum determinata in mente volitione determinatus in corpore motus existat, & vicissim cum determinato in corpore motu determinata in mente perceptio excitetur; quis vero inter volitionem, & motum, ac inter motum & perceptionem nexus sit, id non experientiæ, sed legitimæ ratiocinationis objectum est. Aliter se res habet in negotio libertatis; dum volo objectum *a*, sentio me vi propria ita velle, ut possim etiam non velle, vel velle objectum *b*, eademque via scio me ex determinatione propria velle, qua via me cogitare, vivere, existere cognosco; ut igitur, qui istud in dubium vocaret, ipsa veritatis fundamenta evelleret, ita qui de illo dubitat, humanitatem exuisse censendus est. Denique fuerunt aliqui qui falso putarunt se actionem animæ in corpus vere efficientem experiri, anne continuo colligi poterit neque de libertate sensum intimum exstare? Profecto non ideo sua physici experimenta rejiciunt, quod sæpe errores, aut fraudes etiam subrepant; sed solum majorem propterea attentionem adhibent, atque accuratius examen instituunt: ita acute antea intima animi sensa exploranda sunt, quam inde veritatis testimonium petatur.

tum ex universali hominum consensione,

CXXV. *Animæ humanæ verum a necessitate libertatem competere ex universali omnium hominum consensione certissime colligitur.* Hæc certe universalis totius generis humani consensio aliunde oriri nequit, nisi vel ex sensu intimo, vel ex naturali animi propensione ad istud judicium ferendum (§.

169. log.); neque enim aliud principium universale, ac toti hominum generi commune exstat; sed utrum horum sit, tam generalis, tamque constans hominum consensio ab errore omnino immunis est (§§. 168 171. log.): igitur ex illa certissime colligitur in mente nostra veram a necessitate libertatem inesse.

*Schol.* Expensis illis, quæ in logica de efficacia intimi, ac communis naturæ sensus dicta sunt, præsens argumentatio vim demonstrationis omnibus numeris absolutæ obtinet; si modo hæc generalis consensio efficaciter demonstretur, id quod nullo negotio præstari potest. *Etiamne libri obscuri mihi scrutandi erunt, verba sunt S. Augustini, unde discerem, neminem vituperatione, supplicioque dignum, qui aut id velit, quod justitia velle non prohibet, aut id non faciat, quod facere non potest? Nonne ista cantant, & in montibus pastores, & in theatris poetæ, & indocti in circulis, & docti in bibliothecis, & magistri in scholis, & in orbe terrarum genus humanum?* Et quidem quod ad philosophos attinet, omni certo ætate & plures, & doctiores & probiores id senserunt, suosque docuerunt. Alia Dei providentia; alia consilio nostro, & libertate, alia fato fieri opinio erat Pythagoræ (*a*). *Plato fatum quidem in hominum vitas et actiones introducit, sed et voluntatis libertatem cum eo conjungit*, scribit Plutarchus (*b*); clarissime ipse passim libertatem professus est (*c*). Aristotelis (*d*) verba sunt: *in nostro arbitrio esse bona, malaque facere.* Quid multa? Veterum philosophorum hac in re consensio adeo manifesta est, ut ne Calvinus ipse (*e*), quamquam vel maxime optaret, eam negare ausus fuerit. Mihi omnium loco Tullius (*f*) est, qui tam acriter pro libertate depugnavit, ut, cum prævisione Deorum cum nostra libertate

cum omnino extat?

*L. de duab. anim. n. 15. alias c. 11.*

(a) *Stanlejus hist. ph. t. 2. doct. Pyth.*

(b) *De plac. ph. c. 27.*

(c) *Gorg. et l. ult. de repub.*

(d) *L. 1. moral. c. 9. Item met. l. 9. c. 1. Eth. l. 2. c. 5.*

(e) *Inst. l. 2. c. 2. §. 2.*

(f) *LL. de fat. de divi. de vat. D.*

conciliandi modum non inveniret, maluerit eam tollere, ut hanc defenderet, sicque *ut homines faceret liberos, fecit sacrilegos*, quemadmodum S. Augustinus (*a*) de illo scripsit. At vero dubitabunt fortasse aliqui, utrum Tullius eam, quam statuimus a necessitate libertatem defenderit, quid igitur? Eam defendit, quam cum prævisione Deorum stare non posse autumabat: quænam vero illa? Spontaneitas certe, sive libertas a coactione nullo negotio cum prævisione conciliatur: alia ergo fuerit, necesse est, pro qua ipse pugnavit; quæ illa? Libertas a necessitate; alterius enim præter has duas ideam non habemus. Libertatem itaque a necessitate propugnavit Cicero, ac pro ea velut firmissimum argumentum generalem hominum consensionem attulit: quæ res palam facit eamdem libertatis notionem in aliorum quoque, ac præsertim antecedentium philosophorum animis insitam fuisse. Alii putant universalem adeo de libertate consensum numquam extitisse propterea, quod plurimi veterum fatum adstruxerunt; verum multos ex iis libertatem humanam cum fato conjunxisse; plures doctrinæ suæ consecutiones non perspexisse in cosmologia (§. 28. seqq.) dixi, ubi objectio hæc magna ex parte enervata est. Celeberrimum fuit Stoicorum fatum, ipsi tamen, paucis solum, qui Cleanthem secuti sunt, demtis, libertatem minime negarunt; testatur enim Plutarchus (*b*), Stoicos maximam partem quoad libertatem cum Platonicis consensisse, & generatim de illis S. Augustinus (*c*) scribit: *Nec illa necessitas formidanda est, quam formidando Stoici laboraverunt caussas rerum ita distinguere, ut quasdam subtraherent necessitati, quasdam subderent*; *atque in his, quas esse sub necessitate noluerunt, posue-*

(a) *De civ. Dei l. 5. c. 9.*

(b) *De plac. phil. l. 1.*

(c) *De civ. Dei l. 3. c. 10.*

*runt etiam nostras voluntates, ne videlicet non essent liberæ, si subderentur necessitati.* Chrysippus præcipuum disciplinæ Stoicæ lumen testibus Cicerone (*a*), & Aulo Gellio (*b*) voluntates humanas ex fato exclusit, easque & liberas esse, & propterea pœnam, vel præmium promereri posse docuit. Vid. Baylius (*c*). Qui deinde fatum astrologicum statuerunt, nullam sane auctoritatem hoc loco habere possunt; opinionem enim aperte absurdam, & nullo non tempore a sapientioribus explosam tenuerunt. Epicurus denique, qui Democriti paucissimos sectatores numerantis systema excoluit, ut hominum libertatem defenderet, motum illum tertium atomorum (cosm. §. 20. sch.), seu, ut Lucretius ait, *clinamen principiorum* confinxit; fuse de hoc Cudworthus agit (*d*); Stanlejus ex Laertio (*e*) Epicurum sic ratiocinantem inducit: *Verum est quidem in rebus ratione carentibus fieri aliqua necessario ----; at in homine ratione utente, & quatenus quidem illa utitur, necessitas prorsus est nulla, ac nos ideo conati sumus declinationem motuum asserere atomis, ut deduceremus, qui posset fortuna humanis rebus intervenire, ac illud, quod in nobis est liberum arbitrium minime periret.* Miserum quidem ac ridiculum effugium, aptum tamen, ut inde nobis Epicureorum de nostra libertate sensus patefiat. Quodsi jam his posteriorum temporum philosophos addamus, juniores nimirum Platonicos, Peripateticos recentiores, Gassenditas, Cartesianos, facile patebit, tanti numeri comparatione nullam eorum rationem habendam esse, qui in oppositam sententiam recesserunt.

Verum & aliorum, quos philosophis non accensemus, hæc constans est sententia; quique ab ea recesserunt, oppido pauci sunt, ac fere vitæ minus probæ; unde satis

(a) *De fat. c.* 17.
(b) *Nost. att. l.* 6. *c.* 2.
(c) *Dict. crit. l.* 2. *art. Chrysip.*
(d) *Syst. intell. c.* 5. *s.* 2. 14.
(e) *Hist. phil. t.* 3. *de phil. Ep. p.* 3. *s.* 6. *pag.* 1067.

patet, quo fine, ac mente a communi totius humani generis judicio discrepent. Universim deinde in omnibus humanæ libertatis hostibus nullo tempore observatum est, ipsos ad eam sententiam, quam ore negant, vitæ suæ rationes accommodare, quod naturalis propensionis, quam inviti sentiunt, neque ullo conatu prorsus delere possunt, clarissimum signum est (§. 171. sch. n. 4. log.). Certe hortantur & ipsi suos, uxorem, prolem, domesticos, ut honestatem colant, puniunt, si quid deliquerint, cavent sollicite, ne quid vel a se, vel a suis admittatur, quo ipsis vel ignominia, vel damnum quoddam accersatur. At quorsum hæc cura, hæc sollicitudo, si necessario fiant, quæcumque fiunt? Deinde cur ægre adeo ferunt injurias sibi illatas? Unde tantum vindictæ studium? An non vel eo vindicandi conatu ipsas libere sibi illatas profitentur? Nisi enim in aliorum potestate situm fuisset talia nocumenta non inferre, nulla foret ratio injuriæ, nulla iræ justæ, aut vindictæ; vide Eusebium. Nemo umquam ab homine amente, aut a furiosa bellua injuriam sibi illatam fuisse conquestus est. Cum igitur illi ipsi, qui verbis libertatem tollunt, in periculis admodum solliciti, in rebus dubiis apprime cauti, in ulciscendis injuriis valde feroces sint, neque æqualiter perfidiam, ac fidelitatem; parricidium, ac parentum observantiam æstimare queant, nonne hac agendi ratione manifeste sibi contradicunt, occultaque animi sensa, quod ore nolunt, operibus produnt? Profecto si omnia necessario agerentur, possemus quidem amare virtutem, & probitatem tamquam rem nobis commodam; æstimatione, ac præmio dignam censere non possemus: quemadmodum horologium commodi caussa amamus,

*De præp. evangil. 6. c. 7.*

non tamen seria mente æstimatione, aut compensatione dignum judicamus.

CXXVI. *Si in homine non datur vera a necessitate libertas, leges, præmia, ac pœnæ, quibus Solone teste, ut habet Cicero, omnis humana respublica continetur, finem adæquatum, quem legislatores intendunt, ac unanimis subditorum consensio approbat, non consequuntur.* Finis enim adæquatus, quem legislatores in constituendis legibus, distribuendisque præmiis, ac pœnis sibi præfigunt, non in eo solum consistit, ut homines ad actus bonos impellantur, aut a malis efficacius arceantur; sed etiam ut illi ob actiones præteritas condigno præmio, vel pœna afficiantur; atqui finis hic sine libertate a necessitate obtineri nequit: ut enim quis ob actum præteritum præmium, vel pœnam mereatur, ex communi naturæ sensu necesse est, ut actus ille in genere morum imputari possit, quod fieri nequit, nisi actum illum ita in sua haberet potestate, ut eumdem pro arbitratu suo ponere, vel non ponere possit, quemadmodum id patet ex actione hominis amentis, aut bestiæ nobis damnosa, quæ in pœnam non imputatur; igitur sine libertate a necessitate adæquatus legum, præmiorum, ac pœnarum finis non obtinetur. denique ex legibus, præmiis, ac pœnis. *Ep. 15. ad Brut.*

*Schol.* 1. Profecto sensus ille, quem quisque in se ipso experitur, cum animum ad recte aut perperam a se facta advertit, luculenter evincit, nullum homini actum ad laudem, vel vituperationem, ad præmium, vel pœnam imputari posse, nisi, qui cum perfecta libertate ponitur; unde enim fit, ut in aliis, quæ quis cum plena rationis advertentia, ac libere egerit, sibi complaceat, laudeque, ac præmio dignum se tacite pronunciet; in aliis contra se ipsum damnet, ac pœnitentia ducatur? Eodem vero sensu nequaquam afficiatur, cum eas-

dem actiones ex ignorantia quadam antecedente; vehementi animi perturbatione, amentia, aut ex quacumque alia necessitate, licet quam maxime spontanee, ac voluntarie efficit? Nobis ab hoc sensu perpetuo illud fatuum est cogitare, ut non dicam impium, quod anonymi auctoris sententia est; dolet ille cæcornm mortalium vices, qui sibi adeo imponi permittant, ut putent se libere agere, cum vel maxime fatali necessitate abripiuntur, sibique molesta conscientiæ voce ea facta exprobrent, quorum omissio in ipsorum potestate sita minime fuerit. Rectius Aulus Gellius pronunciavit: *sine libertate pœnæ forent injustæ*; quæ ipsa quoque Magni Augusti mens est: *sublata libertate omnis humana vita subvertitur, frustra leges dantur, frustra objurgationes, laudes, vituperationes, exhortationes adhibentur, neque ulla justitia bonis præmia, & malis supplicia constituta sunt.* Et sane quis militem ex vulnere prostratum laudaverit, quod hostem non fugiat, aut contra reprehenderit, quod hostem non insequatur? Ita vero res se haberet, si nulla in nobis esset libertas a necessitate. Ut horologium ob bonam, vel malam horarum designationem nec præmiamus, nec punimus, quod omnia in eo necessario, tametsi cum spontaneitate late sumta perficiuntur; ut amentem, aut furiosum nullo præmio, aut pœna dignum censemus, quidquid agat, quod rationi ac libertatis usu caret, licet cum spontaneitate stricte sumpta operetur; ita neminem prudenter, ac sine risu laudare, aut vituperare, præmiare, aut punire possemus, si ad omnes nostras actiones, aut earum omissiones ineluctabili quadam necessitate, seu physicam seu moralem eam voces, adigeremur.

*Discours sur la vie heureuse p. 72.*

*Noct. att. l. 6. c. 2.*

Quod jam vero ad majorem propositionem superioris ratiocinii attinet, ea quoque jure in dubium vocari nequit: ex natura enim tam divinarum, quam humanarum legum: ex communi rerum publicarum constitutione, quarum nulla est, quæ magistratus publicos, certasque leges non habeat, *quæ*, ut ait Tullius, *supplicio improbos afficiunt, defendunt, ac tuentur probos*; ex ipso denique sensu communi certum est extare inter homines justitiam non solum *correctivam*, quæ videlicet in futurum prospicit, curatque, ne malæ actiones committantur, sed etiam *vindicativam*, quæ ob actus duntaxat præteritos, iis præmia, vel pœnas decernendo, æquissime exercetur. Hobbesius quidem Socinianorum caussam agens hanc justitiam vindicativam in sui cum Bramhallio Anglicano Episcopo concertationibus acerbe insectatus est: apud viros tam cordatos, & ab anticipatis opinionibus remotos nihil promovit: permansit hic constans inter homines sanioris concilii sensus. Ipse Leibnitius, quamvis id principiis ab eo stabilitis consentaneum minime videatur, ab illo non recessit: docet enim justitiam hanc vindicativam fundari in æquitate quadam naturali, quæ postulet ut & offenso, & iis, qui prævaricationis legis conscii sunt, aliqua ratione satisfiat; putat nempe ad constantiam sapientis legislatoris pertinere, ut ne legis suæ transgressionem impunitam dimittat, etsi pœnæ ejus occasione nemo alius corrigeretur, & emendaretur; id quod reapse sæpius factum fuisse historiarum monumenta nos docent, cum referunt nonnullos ob admissum gravius delictum jussu Principis noctu, & clam omnibus morte mulctatos fuisse. Et certe cum communi hominum opinione id apprime congruit; omnes enim ita sentiunt, ad

*De leg. l. 2. c. 5.*

*Hobbes debate witht, Epist. Bramhall.*

*Rémarq. sur le liv. de l'orig. du mal §. 17. Essai de Theod. p. 1. §. 73.*

stabiliendam reipublicæ salutem non satis esse, ut per pœnas futura solum sceleris admissio impediatur, sed jure præterea exigi satisfactionem quampiam pro delicto jam patrato, licet ea nec in exemplum, nec in aliorum emendationem serviret; quemadmodum nempe vera animi grati significatio ea non est, quæ ad novum duntaxat beneficium impetrandum tendit, sed quæ ex memori beneficii accepti animo proficiscitur. Ita veræ pœnæ rationem non habet, quod ad impedienda solum flagitia, minime vero ad commissorum vindictam infligitur. Verum hæc quantumvis verissime dicta, non tamen omnibus probantur; contra enim

Respondetur objectis.

*Schol.* 2. Ponunt 1.) Tametsi omnia necessario a nobis agerentur, justa tamen foret, nec inutilis legum constitutio, præmiorumque, ac pœnarum repræsentatio; fingamus enim primo extare fatalem quampiam caussarum connexionem, poterunt utique præmia, & pœnæ in ea serie ita connecti, ut tam necessariarum caussarum, quam effectuum vices obeant: fingamus deinde hominem, quod Leibnitiani docent, a repræsentatione boni, vel mali ad volitionem, vel nolitionem moraliter necessitari, conducent rursus præmia, & pœnæ ad id, ut objectum magis bonum, vel magis malum repræsentetur.

℞. Ad primum. Posita tali necessitate fatali locus non foret justitiæ correctivæ, minime autem vindicativæ; vindicare enim factum cum absoluta necessitate perpetratum injustissimum est: finis igitur adæquatus, ad quem præmia, & pœnæ nunc saltem omnium hominum consensione diriguntur, nequaquam obtinetur. Quid quod correctio abstracte, & separatim a vindicta considerata nec vero, & proprio sensu actus ju-

stitiæ dici potest; nemo profecto judicat actum justitiæ esse occisionem belluæ furiosæ, aut hominis amentis in me violente irruentis & verberationem canis ob carnes furto ablatas, sed de his postea.

Ad alterum plura sunt, quæ reponi possunt. 1.) Quævis bonitas in objecto repræsentata jam est ratio sufficiens volitionis, cur igitur ea per appositionem præmiorum augeatur. 2.) In compluribus actibus honestas, vel inhonestas ipso rationis lumine tam clare homini tantillam attentionem adhibenti proponitur, ut ea claritas nulla præmii, vel pœnæ adjectione augeri posse videatur; cur igitur legislatores etiam hos actus maximis præmiis, vel gravissimis pœnis adjectis præcipiunt, aut vetant. 3.) In hac rursus opinione excluditur omnis justitia vindicativa, quum tamen Leibnitiani ducis sui exemplo tueri omnino deberent. 4.) Hunc unum finem per præmia, & pœnas nec a legislatoribus, nec a subditis intendi ex eo clarissime patet, quod quisque in se experiatur, posse se etiam stante cognitione præmii & pœnæ objectum perceptum velle, vel non velle, hocque, vel illud velle.

2.) Bruta, etsi libertate a necessitate destituantur, puniri tamen, & præmiari solent; licet item occidere bestias noxias & hominem furiosum in nos irruentem, cum aliud medium non superest; igitur ex præmiis, ac pœnis homines libere agere nequaquam colligitur.

℞. Quemadmodum damnum a bellua nobis forte illatum in loco injuriæ non habemus, ita neque vero ac proprio sensu ipsæ puniri, aut præmiari dici possunt; cum brutis fere, sicut cum amentibus, quibuscum optime comparari possunt, agimus. Occidimus deinde juste hominem amentem, aut

bestiam noxiam; sed cædes ea non habet rationem pœnæ, verum medium solum est nosmetipsos defendendi, & gravius damnum nobis inferendum impediendi. Pœna proprio, & vero sensu talis ex ipsa sui notione, & universali hominum opinione solum infligitur propter actionem, quæ in genere morum agenti imputari queat, quod non fit, nisi & illa, & ejus omissio ex æquo in potestate operantis constituatur. Profecto nemo sanus bruto mortem infert in pœnam, & vindictam; nemo illud ob delictum admissum clam occidit, quemadmodum inter homines nonnumquam eveniat; sed omnes quæ belluis infligi videntur, pœnæ in futurum duntaxat tendunt ut deinceps vel ipsæ, vel aliæ eam pœnam intuentes phantasiæ ope ab ejusmodi actionibus absterreantur: eum in finem quoque fit, si verum est, quod Rotarius refert, ut in quibusdam Africæ provinciis leones cruci affigantur. Universim igitur, comparate ad bruta nihil veram rationem præmii, aut pœnæ, laudis, aut vituperationis obtinet, sed horum ope in ipsorum cerebro motiones certas, ac respondentes deinde in anima ideas excitamus, a quibus ea ad omnes suas actiones, aut omissiones determinantur. Aliter se res habet in nobis hominibus, non ab ideis præsentibus minime ad actiones determinamur; utpote quas ponere, vel non ponere etiam præsentibus hisce ideis, & oriundis inde appetitionibus in nostra situm est potestate. Ceterum qui argumento amplius insistit, videat, ne hominem, quem cum brutis comparat, ipsa ratione expoliet: quare nec plus efficiunt, qui ajunt brutis quandoque aliquem amorem benevolentiæ, aut concupiscentiæ a nobis exhiberi; bruta enim solum laudamus, aut amamus ob aliquas perfectiones physicas

*L. 2. p. 109 quod brut. mel. utunt. rat. quam hom.*

non vero ob morales; ejusque generis amor, qui in æstimatione utilitatis ex rei usu consequendæ consistit, sæpe rebus quoque inanimatis impenditur, ut cum horologium proprii commodi caussa amamus. At vero homini leges, præmia, pœnæ proponuntur, ut his incitamentis allectus ipse sese libere ad actionem ponendam, vel omittendam determinet; homini præmia conferuntur in compensationem actionum præteritarum, non autem eo solum fine, ut motiones in cerebro, ac ideæ in animo excitentur, quæ, quoties per phantasiam reproductæ fuerint, ipsum ad agendum determinent.

3.) Amor beatarum mentium in cœlo bonum infinitum intuitive cognoscentium, etsi actus sit necessarius, est tamen laude dignus, ac moraliter honestus; igitur sine libertate a necessitate actus moraliter honesti, & laude, vel vituperatione digni esse possunt.

℟. Amor beatarum mentium dici quidem potest honestus, laudeque dignus habita ratione objecti quod honestissimum, & creaturæ rationali veram felicitatem naturaliter appetenti maxime congruum est; est item perfectior amore Dei in hac vita, quia longe perfectiori modo in Deum tendit, eumque per visionem intuitivam propositum perfectius possidet: non tamen est formaliter honestus ratione meriti; cum enim liber non sit, etsi quam maxime voluntarius, nequit is ad laudem velut ad præmium imputari, neque sancti per illum amplius quidquam mereri possunt. Generatim probe hic notandum: operari libere non esse semper, & in omnibus melius, ac perfectius, quam operari voluntarie, ac necessario; regula enim perfectionis postulat, ut objectum pro dignitate sua ametur: quare si objectum sit bonum summum, purissimum, & summe necessarium, summa etiam necessitate amari

debet; si contra sit minus bonum, non purum, neque necessarium, illius amor in dominio diligentis est, ac proinde etiam omitti potest. Ita Deus seipsum necessario, alia extra se libere amat, & tamen actus illius est semper in se, ac sub omni ratione perfectissimus: idem igitur cum proportione ad voluntatem creatam applicandum. Sunt & alia nonnulla, quæ veræ libertatis hostes objectare solent. His antequam respondeam, necesse est, ut demonstrem veram a necessitate libertatem cum principio rationis sufficientis alias stabilito minime pugnare.

CXXVII. *Cum anima nostra ponitur volens, vel nolens absque ratione sufficiente, quæ se teneat vel ex parte objecti repræsentati, seu motivi, vel ex parte judicii intellectus practici, vel ex parte determinationis naturalis ad unum, adest id quod efficit ut, prædicatum volens, vel nolens animæ velut subjecto præter essentiam cum veritate tribuatur.* Cum anima dictis sub determinationibus ponitur volens, vel nolens, adest actuale exercitium spontaneitatis animæ competentis (§. 106); sed ipsum actuale exercitium spontaneitatis efficit, ut prædicatum volens, vel nolens animæ velut subjecto præter essentiam cum veritate tribuatur: ergo cum anima humana dictis sub determinationibus ponitur volens vel nolens, adest id, quod efficit, ut prædicatum volens, vel nolens animæ velut subjecto præter essentiam cum veritate tribuatur.

CXXVIII. *Cum anima nostra dictis sub determinationibus ponitur volens, vel nolens, nihil ponitur, quod pugnet cum principio rationis sufficientis.* Ubi adest id, quod efficit, ut prædicatum, quod subjecto præter essentiam tribuitur, cum veritate tribuatur, ibi nihil pugnat cum principio rationis sufficientis (ont. §§. 20. 21.); sed cum anima dictis sub

determinationibus ponitur, volens, vel nolens, adest id, quod efficit, ut prædicatum volens, vel nolens, quod animæ velut subjecto præter essentiam tribuitur, eidem cum veritate tribuatur (§. præc.): ergo cum anima nostra dictis sub determinationibus ponitur volens, vel nolens, nihil pugnat cum principio rationis sufficientis.

CXXIX *Cum anima nostra ponitur gaudere vera libertate a necessitate, nihil ponitur, quod pugnet cum principio rationis sufficientis.* Dum anima nostra ponitur gaudere libertate a necessitate, ponitur ea volens, vel nolens, sine ratione sufficiente, quæ se teneat, vel ex parte objecti repræsentati, seu motivi (§. 118. cor. 3.), vel ex parte judicii intellectus practici (§. 222.), vel ex parte determinationis naturalis ad unum (§. 116.); sed cum anima dictis sub determinationibus ponitur volens, vel nolens, nihil ponitur, quod pugnet cum principio rationis sufficientis (§. præc.), ergo cum anima nostra ponitur gaudere libertate a necessitate, nihil ponitur quod pugnet cum principio rationis sufficientis. Libertas a necessitate non repugnat princ. rat. suff.

*Schol.* Examinemus jam momenta rationum, quibus adversarii libertatem a necessitate impetunt. Quas ab æterna Dei prævisione sumunt, dissolutæ sunt (cosm. §. 57 sch.); reliquæ huc fere deducuntur. Rationes adversariorum refutantur.

Ajunt 1.) Voluntas a necessitate libera esse nequit, si ea a principio efficiente externo ad suas actiones determinari debeat; istud autem ita esse inde patere putant, quod voluntas ad volendum, vel non volendum indifferens sit.

℞. Voluntas quidem indifferens est indifferentia *activa* seu *formali*, non autem *passiva*, seu *objectiva*; illud vero solum a principio efficiente externo determinari debet, quod passive, seu objective indifferens est. Nimirum, ut Dariesius ait: *indifferens dicitur* Psych. emp. §. 113. sch.

*quod æque sic, ac aliter se habere potest, atque ideo subjectum aliquod ad id indifferens dicitur, quod illi inesse nequit, nisi contingenter. Jam vero ens illud vel vi sua sine principio efficiente externo ad oppositum se determinare potest, vel non.* Si prius, ad id *formaliter*, seu ut Bernardus Lamy, *active*; si alterum: *passive*, seu *objective* indifferens esse dicitur. Ens igitur ad aliquid passive indifferens est, quod ad illud obtinendum nihil conferre potest, quam potentiam passivam, ut verb. gr. marmor ad recipiendam statuæ formam; hæcque indifferentia a principio efficiente externo tolli debet; contra indifferentia activa, seu formalis est in ente, quod vi agendi pollet, quandoque per ipsam hanc vim suam indifferentiam sine principio efficiente externo tollere potest. Tale ens est voluntas, sive potius anima nostra, quæ cum ex essentia sua ad nullam volitionem determinata sit, ac semper contingenter velit, vel nolit, indifferens est ad volendum, vel nolendum, vel non nolendum; cum vero præterea vi agendi, sive spontaneitate polleat, ipsa sibi habitis omnibus ad agendum requisitis suam indifferentiam vi propria tollit, neque ad id ullo principio efficiente externo eget. Atque inde, observante laudato Dariesio, philosophi ad indifferentiam formalem, quæ libertatem a necessitate constituit, requirunt *potentiam agendi utrumlibet oppositorum, & aptitudinem sese determinandi ad alterutrum oppositorum pro lubitu.*

Dem. verit. & sanct. eth. chr. c. 11.

Loc. cit.

2.) Etsi voluntas ob indifferentiam activam non egeat externo principio efficiente, eget illa tamen determinante, quo posito rursus ab omni necessitate immunis non erit. Confirmant deinde assertum paritate ab intellectu petita, qui licet active indifferens hoc ipso, quod ad nullam perceptionem ex essentia sua

determinatus sit, ab externo principio determinari debet.

℞. Intellectus est potentia necessaria, id est, talis, quæ habitis omnibus requisitis actionem omittere nequit; est enim imprimis ex natura sua determinatus ad objectum rite applicatum percipiendum; deinde cum veritas, quæ in indivisibili consistit, neque cum falsitate consociari potest in eadem re, sit necessarium intellectus objectum, ipse quoque necessario eidem perspicue propositæ assentitur: omnis quippe potentia necessario agit, cum necessarium objectum habet. Quare habitis omnibus requisitis nequit intellectus actionem suam suspendere; et cum non agit, id inde est, quod non adsint omnia requisita, a quibus ad agendum determinetur. At vero voluntas præter activam indifferentiam habet quoque facultatem suspendendi actionem, aut alterutrum oppositorum eligendi, *quæ indifferentia electionis* dici potest: ejus enim objectum est bonum quod nequaquam in indivisibili consistit, sed majus, & minus recipit; quodque in eadem re sub diverso saltem respectu cum malo consociari potest: præterea solum bonum infinitum clare cognitum est necessarium amoris objectum, quia illud solum naturalem felicitatis cupiditatem explere potest; bona vero finita nec pura sunt, nec ad veram beatitatem quidpiam conferunt; unde quamdiu voluntas inter bona finita versatur, ad amorem vel electionem necessario non rapitur; sed habitis etiam ad agendum requisitis retinet facultatem suspendendi actionem, id est volendi, vel non volendi hoc, vel illud, ut etiam nolendi. Horum quæ dixi omnium ratio denique ex sensu intimo petenda est, sicut enim sensus intimus nos docet, nos non posse objectum rite applicatum non percipere, aut veritati evidenti

assensum negare, vel dissensum præstare: ita eodem sensu intimo experimur nos plurima ex propria determinatione velle, non velle, nolle: quare si æque certa sit, quæ per idem medium innotescunt, rite concludimus, intellectum, ad quem pertinet objectum rite applicatum percipere, ac veritati evidenti assensum præstare, potentiam esse necessariam; contra voluntatem, cujus est ex bonis finitis per intellectum propositis eligere, ac mala respuere, potentiam liberam esse. Neque obest, nos nonnumquam, prout libet, ad quædam objecta reflectere, ideasque pro arbitrio excitare; inde enim solum sequitur *usum* intellectus quandoque nobis liberum esse, posseque nos pro voluntatis nostræ electione, ac imperio intellectum ad hujus potius, quam alterius objecti contemplationem applicare, quemadmodum ille per idem imperium in obscuris, vel probabilibus ad assentiendum sæpe determinatur.

Ex his porro ulterius patet, indifferentiam activam, cujus supra memini, rursus duplicem esse; unam *electionis*, alteram *simpliciter* activam: illa non eget principio determinante externo; hæc eget; differt tamen ab indifferentia passiva, quæ per principium externum *efficiens* tolli debet; illa soli voluntati competit, estque necessarium veræ libertatis constitutivum; hæc & intellectui, & appetitui propria est.

5.) Defensores Leibnitianæ libertatis multa accumulant; ajunt fieri numquam posse, ut actus primus proximus completus indifferens sit ad volitionem, aut ejus omissionem, quod nos ad perfectam libertatem requirimus (§. 115. sch.), inter ejus enim principia, sive requisita repræsentatio boni, seu motivum locum habet, quod cum sit ratio sufficiens volitionis, cum ipsa necessario

connectitur. Id autem ita esse probant: 1. Quia voluntas non potest non velle objectum, quod ut bonum repræsentatur; quod enim, quærunt, foret motivum, ut voluntas posita repræsentatione boni se determinet ad ejus volitionem omittendam? 2.) Præter repræsentationem boni nulla prorsus ratio sufficiens volitionis cogitari potest; atqui repugnat, ut volitio sine ratione sufficiente existat; igitur ratio sufficiens volitionis est omnino repræsentatio boni.

℟. Repræsentationem boni esse rationem sufficientem volitionis jam alias negavimus (§. 118. cor. 3.). Certe hoc admisso omnis veri nominis libertas tollitur, relicta solum spontaneitate; sequeretur enim, animam quidem agere posse, quod vult, non autem hoc, vel illud velle, aut nolle, aut non velle posse. Neque rem salvant, cum dicunt per rationem sufficientem induci solum veritatem determinatam hypothetice, non vero absolute necessariam: certitudinem, non necessitatem; hanc quippe a principio contradictionis pendere. Etsi enim hoc verissimum sit, cum positio rationis sufficientis nostro arbitrio subjicitur: minime tamen ita est in casu opposito; posita nempe ratione sufficiente vi principii contradictionis ponitur rationatum (ont. §. 22.): ergo si mihi positio rationis sufficientis libera non sit, neque positio rationati, id est, volitionis libera esse potest. Jam vero repræsentationem boni, quæ sit ratio sufficiens volitionis nobis liberam esse nemo dixerit, nisi qui vel pugnantia docere, vel seriem volitionum, ac repræsentationum infinitam statuere velit (§. 123. cor.). Quod si autem volitio, utpote actus imperans, libera non sit, nulli alteri actui, cum omnes imperati sint, vera libertas competet (conf. §§. 110. coroll. 115. sch.) Mirabile hic effugium excogitavit au-

ctor additamentorum in metaphysicam Sagneri jam alias (cosm. §. 84. sch. 2. n. 2.) a me laudatus: postquam docuisset motiva nobis non libera esse judicii practici; hoc ipsius deinde volitioni rationem sufficientem addit: *Nec obtrudi potest, necessarium illud esse, quod sequitur ex necessario: ut enim alia mittamus, quæ hic dici possent, quod non sequitur ex necessario, nisi quatenus istud supponit, aut involvit proprium operandi modum agentis liberi, quem operandi modum nequit agens prætermittere, nisi desinat operari, ut agens liberum, non sequitur ex necessario, ut necessarium est, sed ut est principium actionis liberæ; atque adeo sequitur ut liberum, non ut necessarium.* Verum pace carissimi viri dicam, quod sentio; responsione hac adeo difficultas non tollitur, ut augeatur etiam; quod enim necessarium possit esse principium liberi, id est, quod intelligi nequit: certe necessarium, ac liberum contradictorie opponuntur: si autem unum contradictorium alterius principium esse possit, nihil obstabit, quo minus ex tenebris lux, ex frigore calor oriatur. Neque juvat ad operandi modum, quem ens liberum prætermittere nequit, recurrere; nam id ipsum in quæstione vertitur: utrum ens liberum eum operandi modum sequi possit, ut necessitate ineluctabili ad actiones suas libere determinetur; atque istud omnino repugnare luculenter demonstravi (§§. 115. 116. sch.).

*Psych. emp. §. 123. addit. III. n. 28. fin.*

*Ad prob.* 1. ℞. Tametsi posita repræsentatione boni non possumus non sentire inclinationem versus illud, quæ ad appetitum per se non liberum pertinet; possumus tamen objectum bonum, quod actu indeliberate appetimus, deliberate velle, vel non velle, si modo illud non sit bonum infinitum clare cognitum, de quo hic sermo esse alio-

quin non videtur, idque testimonio sensus intimi apertissime confirmatur (conf. §§. 118. cor. 3. 108. sch. 2. 92. 91.). At determinatio ad omittendam volitionem carebit motivo? minime vero: nam primo cum omissio volitionis in se spectata non sit actus positivus, sed mera negatio volitionis, & carentia omnis actus positivi (§. 107. cor. 2.) ipsa etiam illa determinatio non erit positiva, sed solum negativa, cui proinde etiam nullum motivum positivum, sed solum negativum respondet, quod in eo consistit, quod bonum illud non repræsentetur ut infinitum, & necessario eligibile, verum solum ut finitum, quod ratione saltem suæ finitatis imperfectum, sive non bonum, nec ad veram nostram felicitatem necessarium est: quare voluntas pro utraque parte tam pro volitione, quam pro ejus omissione habebit motivum proportionatum, atque adeo etiam actum primum proximum completum pro suo arbitratu vel per volitionem *positive*, vel per ejus omissionem *negative* exercendum. Poterit igitur voluntas in hac hypothesi pro sua libertate vel objectum illud velle, vel ejus volitionem duntaxat omittere, vel intellectum ab eo avocatum ad alia contemplanda, vel ad illud ipsum accuratius expendendum applicare, quanta ejus sit bonitas? utrum non speciem mali admixtam habeat? quam si detexerit, jam non modo illud velle, aut non velle, sed etiam velle aut nolle (§. 115.) poterit. Deinde etsi ponamus eam volitionis emissionem fieri interdum, aut etiam, ut aliqui contendunt, fieri semper debere per determinationem positivam, neque tamen hæc determinatio suo motivo destitueretur; ut enim universim ex parte objecti ad volitionem aliud non requiritur, quam species boni, ob quam illud eligibile sit, ita etiam ad positivam voli-

tionis omissionem ex parte objecti aliud non desideratur, quam species quædam non boni, ob quam illud sit non eligibile: jam vero omne bonum finitum, ut finitum habet in se defectum ulterioris realitatis (§. ont. 217.): si igitur ut hoc defectu affectum repræsentetur, ipsa illa repræsentatio erit utique motivum positivum ad positivam determinationem, ut volitio omittatur. Generatim itaque, cum mens objectum, quod repræsentatur ut bonum, non vult, vel duntaxat non vult, ad quod sufficit, ut objectum non sit bonum infinitum; vel simul vult aliud, ad quod requiritur, ut aliud bonum simul repræsentetur: vel vult, ad quod necesse est, ut in eodem objecto bono quædam mali species reluceat; unum ex his semper adest: igitur quotiescumque animæ bonum finitum repræsentatur, adest motivum, ob quod ipsa ad omittendam volitionem determinare se possit. Neque proinde etiam, ut aliqui volunt, necesse est, ut mens in usu suæ libertatis sibi motivum quærat; eumque explicite intendat; quin de hoc libertatis usu, si nonnumquam explicite intendatur, sicut de quovis alio bono repræsentatio ratiocinandum est. Inscite ergo pronunciatum est *potentiam liberam volendi, vel non volendi rem aliquam esse potentiam volendi sine motivis: cumque hoc absurdum sit, libertatem esse terminum inanem*.

*L'Eprit. discours 1. pag. 16. suiv.*

*Ad prob.* 2. ℞. Ipsum spontaneitatis exercitium esse rationem sufficientem volitionis, aut nolitionis, ejusque exercitii omissionem omissionis volitionis, seu non volitionis (§§. 127. 128.). Hujus porro exercitii ratio sufficiens alia quæri prudenter non potest, quam ipsa sit natura libertatis, quæ in eo consistit, ut voluntas habitis omnibus ad agendum requisitis agere, aut non agere

ex æquo possit (§. 115. sch.); utque proinde sit vis sui ipsius determinatrix non quidem absque motivo, seu ratione *quadam* externa tenente se ex parte objecti; sed tamen absque ratione id genus externa *sufficiente*, & *invicta*. Huc illud Tullii pertinet. *Communi igitur consuetudine sermonis abutimur, cum ita dicimus: velle aliquid quempiam, aut nolle sine caussa; ita enim dicimus sine caussa, ut dicamus sine externa, & antecedente caussa, non sine aliqua. —— Ad animorum motus voluntarios non est requirenda caussa: motus enim voluntarius eam naturam in se ipso continet, ut sit in nostra potestate, nobisque pareat: nec id sine caussa ejus enim rei caussa ipsa natura est.* Cum igitur evidens sit ad naturam, essentiamque libertatis a necessitate pertinere, ut spontaneitas exerceri possit sine ratione sufficiente externa atque ejusmodi libertatem reapse in nobis extare invictis argumentis (§§. 124. 125. 126.) demonstraverimus, pariter perspicuum fit, hujus ipsius exercitii ulteriorem rationem sufficientem quæri non posse, nisi ab eo, qui, ut loquitur Buffierius (*a*) extra libertatem libertatis exercitium quærere voluerit. Sapienter Dariesius (*b*): Accomodatio (*exercitium*) *vero spontaneitatis non est effectus: sed actio, quæ in serie operationum, quarum altera alteram determinat, est prima.*

De fac. c. 11.

(a) Traités des premi. ver. p. 3. ch. 4. n. 473. Item ch. 2. & 3. & p. 1. ch. 7. n. 58.

(b) Psyc. emp. §. 120. sch. 2. fin.

Atque ex his colligitur, invidiosam illam, quam ex Leibnitio d' Alembertus (*c*) desumsit, comparationem voluntatis sine ratione sufficiente externa quidpiam volentis cum fortuita atomorum epicurearum declinatione minime in nos valere; ubi enim nihil sine ratione sufficiente evenit, ibi casui locus non est: *deinde quid esse similitudinis, ut habet doctissimus P. Mako, potest*

(c) Encyclopédie art. fortuit.

Psych. §. 529. sch. n. 3.

*inter inertia corpuscula omni intelligentia, & voluntate destituta, meroque casu aliaque ulla causa declinantia; & inter animum ratione, providentia, deliberandi, atque deligendi facultatem præditum, certisque incitamentis allectum? illic nimirum fingitur declinatio absque ulla etiam effectrice caussa: hic fit eventus a caussa, a qua sola, libertate salva effectio ejus proficisci potest.*

Psych. emp. §. 606. 4.) Ajunt nonnulli cum Baumeistero. Si repræsentatio boni non esset ratio sufficiens volitionis, quærenti, cur hoc, vel illud velis? respondere cogeris dicendo vel: *volo, quia volo;* vel: *volo, quia possum velle;* utrumque autem responsum ridiculum, & absurdum est: primum enim aut identicum est, & idem per idem resolvit, aut quamvis volitionem ab alia præcedente pendere, sic processum in infinitum statuit: alterum contra notissimum philosophorum canonem a posse ad esse argumentatur.

℞. Utrumque hoc responsum tolerari potest, si modo hoc sensu accipiatur: *volo hoc objectum, quia mihi bonum videtur, & quia ego habeo potestatem quodcunque objectum mihi bonum volendi, eaque potestate nunc utor;* hoc autem sensu stabilito tota argumentis vis corruit; nam & ratio tenens se ex parte objecti; sive motivum, & exercitium spontaneitatis tamquam vera volitionis ratio sufficiens assignatur: quare neque idem per idem resolvitur; neque progressus in infinitum adstruitur; neque a potentia ad actum argumentum ducitur. Ulterius autem quæstionem urgeri prudenter non posse ex dictis patet.

Quæro hoc loco a Leibnitianis, qui putant nos semper ratione externa ad volitionem invicte determinari, etsi frequentissime ipsam non cognoscamus, quippe ex hac i-

gnorantia præjudicium de vera a necessitate libertate ortum fuisse contendunt, quæro, inquam, quid ii in hoc ignorantiæ casu rogati, cur hoc velint, respondere soleant? sane, si sinceri esse velint, aut illud, quod in nobis rident, responsum dabunt; aut reponent: *volo hoc propter rationem, quam ignoro.* At istud multo magis risu dignum videtur: jure enim cum celeberrimo Dariesio ajo: *compossibilitatem idearum*: volo aliquid cum ratione, quam non cognosco: *nondum perspicio.* Certe assignare rationem incognitam est assignare rationem nullam; ostendant deinde sine circuli vitio, unde habere se rationem incognitam sciant? apparet igitur in omni tandem sententia ultimo ad idem fere responsum deveniri: quare non est, cur tantopere hoc in argumento illorum se jactet oratio. Ceterum nos per ejusmodi responsa, quæ æque in communi naturæ sensu fundatur, ac illud: *stat pro ratione voluntas:* non aliud denotare volumus, quam nullam adesse rationem externam adeo invictam, ut non ea stante volitionem, si luberet, omittere possemus; verbo: obscuris quidem verbis quod res ipsa clarius a quovis intimo sensu percipitur, quam dilucide exponi queat, significamus pollere nos ea facultate, quæ ad utramque partem æque expedita est, nuncque eam, cum nihil obstet, in alterutram pro arbitratu flectere. Nullo autem pacto ex superiori responso: *volo, quia volo,* in sano sensu intellecto quis progressum volitionum in infinitum extendet; ineptiret certe, qui assereret quamvis volitionem ab alia præcedente pendere, quæ quidem Spinozæ (*a*), ac Hobbesii (*b*) sententia est, non enim volendo me determino ad volendum, id est, non volo velle; sed cum me determino, tum volo; neque antea volui.

Psych. emp. §. 19. sch. fin.

(a) Et. p. 2. propos. 32.

(b) De bate unith. Epist. Bramhull. p. 289.

se quippe *determinare ad volendum*, & *velle* sub diversi vocabulis idem sonant.

At vero occuret hic fortasse alicui sequens argumentatio. Consultatio illa Leibnitianorum, hoc ipso, quod non pendeat a volitione prævia, non est actus liber, sed necessarius (§. 123.): ergo etiam volitio objecti, quæ non pendet a volitione prævia, non est actus liber, sed necessarius: ac proinde necesse erit, ut velim velle, & rursus vellim velle velle, atque sic porro in infinitum. Responsio in promtu est: Consultatio illa foret actus imperatus, cui numquam immediate, sed mediate solum mediante nempe actu elicito, libertas competit (§. 115. sch.): unde consultatio hæc, si non penderet a prævia volitione ipsam imperante, a nullo actu elicito penderet, proindeque nulla libertate gauderet. Contra, volitio objecti est actus elicitus, cui per se, & immediate libertas convenit (§. cit.), neque necesse est; ut actus elicitus ab alio actu elicito pendeat, cum sit primus actus voluntatis illiusque actualis exercitii effectus. Denique nullus actus potest esse liber, nisi sit simul voluntarius; præter actus vero elicitos per se, & intrinsece voluntarios nullus, omnino actus voluntarius esse potest, nisi qui a volitione præcedente, atque sic a voluntate pendet (§. 109.). Hæc de primo Leibnitianæ opiniones capite; jam ad alterum.

5.) Ajunt non posse minus bonum in consortione majoris eligi; tum quod minus bonum in collisione cum majore malum est; tum quod nulla potest cogitari ratio sufficiens præferendi minus bonum majori: ea certe nec forte ex parte objecti, ut per se clarum videtur, nec ex parte voluntatis; nam cum voluntas sit appetitus rationalis, nequit ipsa nisi rationaliter agere; præfer-

re autem minus bonum majori rationale non est.

℞. Tametsi minus bonum *comparative* spectatum, quatenus consecutionem majoris impedit, malum sit, non est tamen tale *absolute*, & in se consideratum; retinet enim speciem boni absolutam, quam in se, & extra consortium habet: quemadmodum etiam malum minus, utut malum sit, & tale permaneat, tamen comparative bonum efficitur, quatenus impedit majus malum, si nempe sermo sit de malo physico: aliud enim est de malo morali dicendum, sed huc non pertinet. Quapropter sicut hoc ita & illud, non quidem *ut minus* bonum, sive *sub specie relativa mali*, sed *ut in se bonum*, seu *sub specie absoluta boni* ab humana voluntate eligi potest (conf. §§. 90. cor. 2. 3. 96. cor. 2. 108. cor. 1.).

Deinde sicut qui oblatis duabus semitis alterutram init, non incedit sine semita; ita qui in collisione duorum bonorum seu inæqualium, seu æqualium alterutrum eligit; non agit sine ratione sufficiente, multo minus, ut putant, sine motivo; nam ut quævis semita hoc ipso solum, quod sit semita, iniri; ita quodvis objectum hoc ipso, quod bonum appareat, eligi potest, cum quælibet bonitas repræsentata motivi instar esse queat. Hoc ipso nempe, quod neutrum horum bonorum inæqualium ut necessarium, seu infinitum repræsentetur, potest voluntas per paullo ante dicta utrumque non velle: cui igitur ea non possit quodvis eorum, altero prætermisso, velle?

Verum quæ potest esse ratio sufficiens, ut minus præferatur majori? ex parte objecti certe nulla, sic enim existimo: ut universim ad hoc, ut voluntas aliquid velit, nec requiritur, nec salva, quæ in nobis extat, libertate, requiri potest ratio sufficiens ex-

terna, quemadmodum in superioribus demonstratum est: ita nec ejusmodi ratio sufficiens externa requiritur, ut bonum minus majori præferatur. Addo: etsi, ut objectum quodpiam eligatur, requiratur aliqua ratio externa, sed non sufficiens, nimirum motivum in repræsentatione boni consistens: non tamen nova ejus generis, & distincta ratione opus est, ut unum bonum, etiam minus, alteri præferatur. Quid enim hæc est prælatio? nihil profecto aliud, quam positiva unius volitio, & nuda volitionis alterius omissio: quid jam vero inde? istud: bonum minus præfertur majori hoc ipso solum, quod illud velim, hoc non velim, etsi hanc prælationem explicite non intendam: cum igitur motivum ad volendum minus bonum adsit, & ad non volendum majus bonum negativum eo consistens, quod non sit infinitum, sufficiat, semper sine distincto motivo minus bonum præ majori eligi poterit. Qua itaque ex parte voluntas cujusvis volitionis ratio sufficiens est, ea quoque est prælationis minoris præ majore bono.

At vero voluntas, quæ tamen appetitus rationalis recte dicitur, non aget rationabiliter, hæc objecto multis modis reprehendi potest. 1.) Universim, & in omni casu electio minoris boni non videtur imprudens, seu irrationabilis esse; quis enim seclusa alia obligatione, aut damno emergente me continuo imprudentiæ arguat, si pro potestate mea eligam id, quod lubet, tametsi minus bonum sit? 2.) Quis umquam demonstravit voluntatem nostram, id est nos, non posse imprudenter, sive irrationabiliter agere? certe quotidiana experientia contrarium manifeste testatur: anne fortassis rationaliter agunt, qui affectionibus pravis ultro se abripi sinunt? qui eas voluptates, quibus honos præferendus est, unice sectantur, nonne fre-

quenter meliora probamus, deteriora sequimur? 3.) In turpe æquivocationis vitium labuntur, cum putant irrationabiliter agere, & sine ratione sufficiente agere idem in re sonare. *Irrationaliter* agit, qui ductum rationis, illius nempe facultatis, qua nexum veritatum distincte perspicimus, non sequitur, id est, qui aliter agit, ac agendum esse per rationem cognoscit: atqui hoc non est agere sine ratione sufficiente; fieri quippe potest, ut actio, quæ contra rationis præscriptum efficitur, cum ratione sufficiente existat. 4.) Voluntatem non recte dici appetitum rationalem supra ostendi (§. 108. sch.); sed dabo adversariis aliquid, ut infirmitas argumenti appareat. Sit ita: sit voluntas appetitus rationalis; erit istud ideo solum, ut ipsi volunt, quia fertur, ac inclinatur in bonum distincte, ope nimirum intellectus, & rationis cognitum. *Rationalis* itaque, & *irrationalis* non idem hoc loco significant; & sicut fieri potest, ut objectum aliquod in se malum sub aliqua boni specie, non modo per sensum confuse, sed etiam per intellectum, & rationem distincte repræsentetur, ita potest voluntas illud *rationaliter* appetere, & *irrationaliter* eligere. Intellectus nimirum etiam errare potest, non quidem, quatenus distincte repræsentat, sed quatenus non omnia, quæ in objecto insunt, distincte repræsentat, & quatenus impurus est. Fieri deinde etiam potest, ut intellectus diversas rationes boni, & mali in eodem objecto distincte, ac vere repræsentet; quo casu poterit voluntas contra præscriptum intellectus, & rationis ob mali speciem nolitionem suadentis ipsum ob adjunctam boni speciem velle. Hoc ipsum toties fit, quoties quis ex certa scientia, deliberato proposito, atque ex sola malitia legem divinam, aut humanam transgreditur;

talis enim qui est, eligit peccatum, quod actu cognoscit grave malum esse; quamvis non ideo, quia malum est, sed quia non obstante hac malitia aliquam boni apparentis speciem præ se fert, puta commodi temporalis, honoris &c. Accedamus ad tertium doctrinæ Leibnitianæ caput.

6.) Saltem voluntatem inter duo bona perfecte æqualia neutrum eligere posse contendunt; est enim, ajunt, eo casu voluntas in statu perfecti æquilibrii; atqui in hoc ipsa agere nequit, cum eo modo se habeat, quo se ante omnem boni repræsentationem habuit.

℞. Cum nulla adest repræsentatio, voluntas, seu potius mens nostra in statu indifferentiæ est, in quo ipsa vel nullum objectum percipit, vel percepta ad se non refert, ut adeo ignoret, utrum sibi bona, an mala sint (§§. 85. 88. cor. 1.); immensa autem est inter hunc, & æquilibrii statum differentia: in illo, cum desint motiva, non habetur actus primus proximus completus ad volendum, non volendum, aut nolendum; in hoc omnia adsunt (conf. §. 108. cor. 1.): quare poterit ipsa sua vi hoc æquilibrium tollere, seque ad volendum unum, & non volendum alterum; atque hac ratione ad illud huic non obstante æqualitate præferendum determinare secundum ea, quæ supra dixi.

Psych. emp. p. 2. s. 2. c. 1. §. 925. Ad extremum: argumentum a pari, in quo tanto Wolfius opere exultat, tacitus præterire nequeo. *Quæ de appetitu, ita ait? & aversatione animæ dicta sunt, simili a libra petito illustrari possunt. Nimirum in libra tres status ab invicem distinguimus, statum æquilibrii, statum præpondii versus dextram, & statum præpondii versus sinistram. Status æquilibrii libræ naturalis est. -- Idem vero enascitur ex ponderum utrinque appensorum æqualitate. Status æquili-*

brii non tollitur absque ratione sufficiente, per quam intelligitur, cur libram jam potius præponderet, quam in statu æquilibrii permaneat. Neque præponderatio fit absque ratione sufficiente, per quam intelligitur, cur libram jam potius versus partem unam præponderet, quam versus alteram. Etenim si status æquilibrii tolli debet, ex parte una appendendum est pondus majus, ex altera minus, & præponderatio fit eam in partem, ubi majus pondus fuerit appensum; vel ponderibus utrinque existentibus æqualibus præpondium adjungitur, & præponderatio in eam fit partem, ex qua est præpondium. In anima quoque tres distinguuntur status a se invicem, nimirum status indifferentiæ, status appetitionis, & status aversionis, aut ubi cum parte superiori tantummodo nobis negotium fuerit, status volitionis & nolitionis. Status indifferentiæ per se datur in anima, quamdium objectum nobis incognitum est; saltem ignoratur, utrum quoad nos spectatum bonum sit, an malum. Idem obtinet, si rationes ad appetendum, & aversandum æquipollentes nobis videntur, & nulla adsit ratio, cur appetitionem præferamus aversationi, seu volitionem nolitioni, & contra. Status indifferentiæ non tollitur in anima sine ratione sufficiente, per quam intelligitur, cur potius objectum datum appetamus, quam aversemur. Etenim si in casu priori ex statu indifferentiæ anima transferri debet ad statum appetitionis, vel volitionis, objectum istud sibi repræsentare debet tamquam bonum quoad se; si vero eadem ex statu indifferentiæ transferenda in statum aversationis, vel nolitionis, idem sibi repræsentare debet tamquam malum quoad se. In casu posteriori, in quo indifferentia speciali nomine indifferentia perfecti æquilibrii dici solet, ratio quædam ex par-

*te una, vel extrinseca, eaque levicula superaccedere debet, ut appetitus flectatur in unam potius partem, quam in alteram. Similitudo igitur consistit in eo, quod non minus in libra, quam anima dentur tres status diversi, quorum unus per se inest, aut in eo casu, quo rationes ad utramque mutationem sunt æquipollentes, quod ex primo non sequatur reliquorum unus nisi posita ratione sufficiente*. Ita præclare, si superis placet. Wolfius.

Qq. ac. l. 4. c. 12. At vero 1.) Inscite paritatem, quam Tullius ad intellectum applicat, ipse ad voluntatem traducit: *ut lancem in libra*, ait philosophus ille romanus, *ponderibus impositis, deprimi, sic animum perspicuis cedere*, sive, ut statim subdit, *non posse objectam rem perspicuam non approbare*. Qui autem non novit intellectum per se potentiam necessariam esse, ac necessario assentiri veritati clare, & perspicue propositæ? quodsi igitur paritas hæc æque ad voluntatem accommodari posset, nonne concludemus ea necessitate voluntatem bonum velle, qua intellectus veritati evidenti assentitur? quæ ergo, & ubi libertas?

2.) Wolfius voluntatem ab appetitu superiori non distinguit; immo eo prorsus modo paritatem ad voluntatem, quoad appetitum inferiorem, ad quem ipsa aliquo sensu applicari posset, illustrandam adhibet. Certum autem est non modo philosophorum omnium, sed totius generis humani consensione appetitum inferiorem non esse facultatem per se liberam, quod idem in brutis videre est: igitur ex mente Wolfii non major voluntati, quam appetitui inferiori libertas tribuenda; quæ sententia cum eorum opinione, qui quodvis fatum admittunt, optime consistit.

3.) Videtur Wolfius confundere indifferentiam passivam libræ propriam cum indifferentia

activa, quæ in anima inest; neglecto autem hoc discrimine contra ipsum inferri a quopiam poterit, animam nec esse principium actuum suarum volitionum, proindeque nec sponte agere: certe libra non est præpondii sui principium activum, neque sponte Inclinatur, sed gravitate ponderis majoris velut principio externo deprimitur.

Atque hinc patet, quid de hac Wolfii, aliorumque Leibnitianorum opinatione sentiendum: verbis nimirum relinquunt, reapse autem tollunt libertatem, quemadmodum olim Tullius de Epicuro scripsit, *re tollens, oratione relinquens Deos.* (conf.cosm. §.32. sch.). Ita certe argumentum concludere licet: volitiones, & nolitiones a motivis sic determinantur in anima, sicut a ponderibus inclinationes in libra; atqui hæ absolute necessitantur; igitur & illæ. Injuriam quidem sibi inferri conqueritur Wolfius. *Qui simile*, ita ille, *aliter explicant, illi ultra suum terminum illud extendunt, & luxurianti imaginationi indulgent. Qui animam cum lingula, sive examine, appetitum cum brachio dextro, aversationem cum sinistro, motiva cum ponderibus motivis æquipollentibus, superaccedentem rationem cum præpondio, modum agendi ponderum in libram cum influxu motivi in animam comparant; talia proferunt, quæ nostra minime facimus, & quæ ad lusas verborum referimus.* At vero id genus reclamatio nequaquam audienda est, quando res ipsa contrarium loquitur; necessariæ ex principiis stabilitis consecutiones negari nequeunt nisi ab eo, qui secum ipso pugnare velit: sunt autem hæ adeo claræ, ut ipse Leibnitius (*a*), cujus sententiam Wolfius defendendam sumsit, in epistola ad Clarkium data easdem prorsus inficiari ausus non fuerit: *verum est*, inquit, *rationes in mente sapientis, & mo-*

*De nat. D. l. 1.*

*Loc. cit. sch.*

(a) *Récuell. de div. piec. t. 1. 5. écrit. de M. Leib. niz. §. 3.*

*tiva in quocumque cujuscunque hominis animo id efficere, quod respondet effectui, quem pondera in libra obtinet.* Egregie, ut solet, celeberrimus P. Mako (a) hoc argumentum prosequitur: *& querentur adhuc adversarii, si suas eos libra urgeamus, nosque crassa ignoratione, errore, falsis opinionibus devinctos inani voce sonare clamitabunt, neque intelligere, neque videre, sub hac voce libertatis quæ sit subjicienda sententia? Ajunt eam comparationem, ut ceteras omnes, claudicare: motiva in animum non perinde, ac pondera in libram, physica efficacitate agere: inclinationem voluntatis non esse motionem aliquam corpoream, ac mechanicam; pondera ad libram extrinsecus addi, motiva voluntatis infra ipsum animum gigni, ac recondi. Sint ista sane; non enim id agitur, ut contendamus eam similitudinem hactenus pertinere. At illud certe verum est, incitamenta illa esse instar ponderum: ut his libram, ita illis animum inclinari: inclinationem illius cum momentis ponderum, hujus cum efficacitate illiciorum connecti: inclinationis in libra magnitudinem quantitati ponderis, in voluntate quantitati motivi certa quadam proportione respondere. Hæc autem, quorsum evadant, facile intelligitur. Dicent, comparationem ne hactenus quidem pertinere. Non quæro, quid dicant, sed quid convenienter debeant rationi, & sententiæ suæ dicere. Itaque concedo animum non esse libram, nec incitamenta voluntatis quasi plumbea quædam pondera eamdem extrinsecus impellere: id contendo, in ea sententia animum non minus fataliter determinari suis motivis, atque machinam aliquam corpoream suis elateribus: eamdem semper esse vim necessitatis, quæ demum cumque sit illa natura, in qua inhæreat.*

*Finis Psychologiæ Empiricæ.*

(a) Comp. met. inst. Psych. §. 429. sch. 3. p. 273. ed. 2.

# PSYCHOLOGIÆ
# PARS II.
# RATIONALIS.

## DE IIS, QUÆ DE ANIMA HUMANA RATIOCINANDO COGNOSCI POSSUNT.

§. CXXX. Psychologia rationalis ex principiis in empirica constabilitis ratiocinatur, atque ea, quæ ad inferiorem animæ indolem pertinent, argumentando concludit (§. 2.). Quæ hujus generis sunt, ad quatuor summa capita revocantur: primum ipsa natura animæ investiganda, deinde commercium, quod cum corpore habet, examinandum, tum inquirendum in idearum originem; postremo perpetua illius duratio constituenda est. Quatuor inde sectiones oriuntur, quæ hujus partis argumentum absolvent. His denique promissam (§. sch.), at brevem de bestiarum animis tractationem adnectam. *Quod hujus partis argumentum?*

## SECTIO I.

### DE NATURA ANIMÆ HUMANÆ.

§. CXXXI. Ens illud, quod in nobis cogitat, animam vocavi (§. 4.): hujus jam natura, intimaque constitutio definienda est: qua in re ita versabor, ut primum essentiale illam inter, ac corpus discrimen, deinde simplicitatem, ac spiritualitatem solidissimis argumentis evincam. Tum agam de celebri in philosophia quæstione: utrum materiam cogi- *Quæ sectionis summa?*

tare possit? modumque, quo omnis dubitatio feliciter tollatur, suppeditabo: postea in quo ejus tam essentia, quam natura constituatur; ac tandem qua ratione orta sit, docebo.

## CAPUT I.

### *De Essentiali Animam inter, ac Corpus Discrimine.*

Perceptio non est motus partium?

CXXXII. *Perceptio non est motio particularum subtilissimarum corporis.* Imprimis enim percipimus res, quæ nullam in corpore motionem efficere possunt, ut Deum, spiritus, virtutes, vitia, spatium vacuum, possibilitates, ac essentias rerum; id vero in absurda hac hypothesi fieri minime posset. Deinde diversæ perceptiones forent, utique diversi motus, sicut diversi toni, diversi quoque sunt chordæ tensæ tremores: quid igitur? cum diversæ perceptiones simul in nobis existunt, an motiones illæ diversæ in diversis sunt corporis partibus, an in eadem? certe non illud; nam ego ipse, qui habeo, & dum habeo perceptionem albedinis rosæ, simul habeo perceptionem odoris, magnitudinis, figuræ: sed neque hoc; nam una, eademque corporis portio eodem temporis momento diversis motibus agitari nequit, cum omnis motionis diversitas in diversa celeritate, ac directione consistat.

neque conscientia?

CXXXIII. *Conscientia non est motio particularum subtilissimarum corporis.* Cum conscientia sit perceptio, sive repræsentatio perceptionis; si ea consisteret in motu, necesse foret, ut unus particularis motus repræsentet alium; at qui istud? estne motus, qui constituit conscientiam similis illi, qui simplicem perceptionem constituit, an dissimilis? si primum: non est conscientia, sed simplex perceptio, quemadmodum sonus reflexus non est

directi animadversio; si alterum: non est repræsentatio prioris: sicut enim motus curvilineus unius corporis nequit repræsentare motum rectilineum alterius; ita generatim motus quicumque alium dissimilem repræsentare non potest. Adde duas has motiones vel in eadem; vel in diversis corporis partibus futuras, quorum rursus utrumque repugnat (§. præc.)

CXXXIV. *Judicium non est motio particularum subtilissimarum corporis.* Imprimis animi deberent duo diversi motus, quorum unus ideam prædicati, alter subjecti constitueret, simul in eadem corporis parte consistere; nequeunt enim ideæ inter se conferri, quod in judicio fit, nisi simul eidem enti præsentes adsint; sed motus diversi in eadem corporis parte simul consistere non possunt. Deinde cum in judicio affirmativo ideæ subjecti, & prædicati per affirmationem conjungantur, conjungerentur in hac hypothesi duo diversi motus; per hanc vero conjunctionem duo illi motus diversi perirent, aliusque compositus, novus, ac ab illis diversus motus oriretur, quod in mechanica demonstratur: atqui sensu intimo evidenter constat, duas illas ideas subjecti, & prædicati neque in ipso judicii affirmativi actu, neque paullo post semper perire: igitur tametsi perceptiones essent motiones duntaxat, idem tamen de judicio affirmari non posset. — neque Judicium?

*Coroll.* 1. Idem esto judicium de ratiocinatione, quæ tribus judiciis constat; ac multo magis de reliquis animæ operationibus, quales sunt reflexio, attentio, conformatio idearum distinctarum, appetitio, volitio. Generatim igitur cogitatio non est motio particularum subtilissimarum corporis. — neque denique ulla cogitatio?

*Schol.* Inepta igitur est doctrina Democriti, ac Epicuri, quorum opinione anima hominis aliud non est, quam tenuissimum cor- — *Lucret. de nat. rer. l.* 3. *v.* 162.

pusculum ex subtilissimis atomis motu concitatissimo agitatis conflatum, in quo motu ipsius actiones consisterent. Recentius impium hoc dogma suscitarunt Tolandus (*a*), Gildonus (*b*), ac quidam Locki sectator (*c*); quo etiam pertinet Philosophus Berolinensis (*d*) qui inscite contendit animam nostram certam esse materiæ organizatæ portionem; unde consequens fit, cogitationes quoque illius a materiæ motu diversas non esse.

*Laert. de vit. phil. l. 10. segm. 63.*

(a) *Lettre que le mouvement est essent. à la mat.*

(b) *Oracles de la raison. Item Lettre à M. Blount.*

(c) *Medecine de l'esprit t. 2.*

(d) *Sans souci, Lettr. au Marquis d' Argens & passim alias.*

CXXXV. *Cogitatio non est modus quidam motionis partium subtilissimarum corporis.* Imprimis quicumque qualitatis modus aliud non est, ac ipsa qualitas, sub certa modificatione seu respectu considerata; sic color ruber, aut viridis aliud non est, quam diversa coloris species, sive color ita modificatus; & colorum, utpote suum genus, in sui idea includit; sonus item acutus, aut gravis est determinata soni species; circulus aut triangulum est figura extensionis sub certa modificatione considerata: ergo etiam modus motionis corporeæ aliud non est, quam quædam in specie motio corporea; ac proinde, si cogitatio esset motionis partium subtilissimarum modus, ea esset ipsa motio, quod absurdum est (§. præc. cor.). Deinde si cogitatio quidam motionis modus foret, quævis quoque motio in specie sumta, sive determinata foret quædam species, sive modus, sive gradus cogitationis; motus enim a motu non differt nisi per celeritatem; reliquæ determinationes, vel modi non tam reapse existunt, quam a nobis concipiuntur: certe quod unum habeat directionem ad orientem, alterum ad occidentem, nihil reale in corpore ponit: quod item unum moveatur in linea recta; alterum in curva; diversitatem realem in corpore non inducit; nam & illud, quod in linea curva movetur, singulis momentis per rectam abire nititur: atqui aperte repugnat quemvis motum esse

Cogitatio non est modus motionis;

certam cogitationis speciem: igitur repugnat quoque, cogitationem esse modum notionis partium.

*Coroll.* 1. Quod dicitur de uno corpore, vel particula mota, id applicari potest ad motum plurium corporum, seu massa alicujus ex particulis pluribus coalescenti; nam si progressio, vel tendentia per lineam rectam unius particulæ cogitatio non sit: neque erit progressio similis decem, aut viginti particularum; positionem autem linearum directionis, quæ modum motus totius massæ determinant, nihil reale in ipsa massa ponunt.

*Coroll.* 2. Similiter quod de modo motionis dicimus, pertinet quoque ad modum figuræ, vel cujuscumque alterius proprietatis in corpore seu cognitæ, seu incognitæ: figura enim, vel quæcumque alia proprietas, quæ ipsa non est cogitatio, tantum a cogitatione differt, quantum motus: igitur etiam modus figuræ, vel alterius proprietatis corporeæ cogitatio. — neque modus figuræ aut alterius proprietatis corporeæ?

CXXXVI. *Cogitatio non est actio, & reactio partium subtilissimarum corporis.* Actio & reactio partium etiam subtilissimarum corporis denique aliud non est, quam motio partium, vel certus motionis hujus modus; sed cogitatio neque motio est (§. 234. cor.), neque modus motionis particularum subtilissimarum corporis (§. præc.): ergo cogitatio non est actio, & reactio partium subtilissimarum corporis. — neque actio, & reactio, partium;

*Schol.* Inde impium Hobbesii de cogitationum natura systema refutatur. *Caussa sensionis*, ait, *est externum corpus, sive objectum, quod premit uniuscujusque organum proprium, vel immediate, ut in visu, auditu, olfactu, et premendo mediantibus nervis, et membranis continuum efficit motum introrsum ad cerebrum, & inde ad cor, unde nascitur cor-* — Quæ Hobbesii opinio? *Elem. phil. c. 5. artic.* L. ... *de hom.* 2. *Item Leviath. p.* 1, *c.* 3.

*dis resistentia, & contrapassio seu* ἀντιτυπία, *sive conatus cordis liberantis se a pressione per motum tendentem extrorsum; qui motus propterea apparet tantum aliquid externum, atque apparitio hæc seu* φαντασμα *est id, quod vocamus sensionem, & quantum ad oculum lumen dicitur, vel color.* Quam hæc absurda sint, ex superioribus patet; addam tamen quod ex S. Augustino Genuensis adfert: *Sensus, & phantasma fallunt, dum rectum baculum, cujus dimidia pars aquæ mersa est, curvum exhibent; interea ratio perspicue errorem detegit, et perpetuo contradicit, etiam perdurante sensus, et phantasiæ errore; quodsi nihil esset aliud ratio, nisi hic cerebri (vel cordis) conflictus, quoniam perdurat idem, dum idem refert phantasma, errorem suum non cognosceret, aut si idem se corrigeret, non idem referret phantasma, nec idem esset conflictus. Te nunc appello, senex Malmesburiensis: ecquid ad hæc? Se phantasma erroris reprehendit, perduratque idem, an ab alio dedocetur? Ab alio autem phantasmate? Unde et hoc aliud? Qui altero alterum percipit; qui cum objecto confert? Ad rem. Inde vero gravissimis verbis concludit Augustinus: quare conficitur, ut aliud simus nos; aliud sensus; siquidem cum ipse fallitur, possumus nos non falli.*

*Soliloq. l. 2. c. 3. Elem. met. p. 2. prop. 8. sch.*

neque conatus ad motum,

CXXXVII. *Cogitatio non est conatus ad motum partium subtilissimarum corporis.* Vel enim conatus hic ad motum esset efficax, sive conjunctus cum motu, vel inefficax, motu nempe nondum obtento; si primum, tum cogitatio reapse in actuali motione partium consisteret, quod fieri nequit (§. 134. cor.); si alterum, sic argumentabor: cogitatio est quid realiter diversum a motu partium actuali (§. cit.); ergo conatus inefficax ad motum est conatus ad aliquid realiter diversum a

cogitatione; sed conatus ad aliquid realiter diversum a cogitatione non est cogitatio: quemadmodum conatus ad duambulationem non est sessio, nec conatus ad formandam Ciceronis statuam est effectio statuæ Platonem referentis: igitur conatus seu efficax, seu inefficax ad motum in partibus corporis subtilissimis non est cogitatio.

CXXXVIII. *Cogitatio non est effectus motionis partium subtilissimarum corporis.* Primum enim motus partium quantumi eæ cumque tenues, ac subtiles ponantur, nequit in massa quadam alium effectum producere, quam diversum situm, positionem, distantiam, aut contiguitatem partium. Deinde si cogitatio esset effectus motionis partium, cogitationes nostræ omnino forent perturbatæ, nec umquam longum, ac subtilem ratiocinium instituere liceret; cum enim corporis illæ partes, quæ per motum suum cogitationem efficere deberent, ante hunc motum cogitatione destituerentur; non possent eæ propriam suam motionem dirigere, neque etiam per cogitationem totius dirigi: motus quippe, qua cogitationis caussa, eam præcedere deberet. Qui igitur sublimia ratiocinia, eaque longissima tanto ordine texeremus? Qui ideæ aliæ ex aliis tamquam ad nutum nostrum fluerent, facessere jussæ abirent, & redirent vocatæ? Qui libertatem, & eligendi potestatem tolleremus? Qui denique actiones nostras ratione, & providentia gubernaremus? *neque effectus motionis,*

*Schol.* Profecto non video, quomodo ens id genus cogitans ipsa bruta materia, vita, sensu, ratione, & libertate destituta perfectius, ac excellentius foret. Atque hæc ita evidentia sunt, ut ipse Lockius, cujus adversarii auctoritatem hoc in argumento respuere certe non possunt, iisdem utatur, ut demonstret Deum omni corporis, ac materiæ concretione carere: *Qui ponit,* *Essai phil. conc. l. entend. hum l. 4. ch. 10. §. 16.*

*ita*, inquit, *æternum ens cognitans (idem tene de quovis ente finito cogitante) aliud non esse, quam compositum quoddam ex subtilissimis materiæ partibus, quarum unaquævis seorsum accepta cogitatione destituitur, omnem sapientiam, et cogitationem hujus entis æterni soli partium contiguitati attribuit. Verum nihil potest esse magis absurdum; quantumcumque enim particulæ materiæ cogitatione destitutæ inter se misceantur, aut commoveantur, nihil tamen ipsis additur, quam nova quædam localis relatio, per quam fieri omnino nequit, ut ipsis cogitatio, et cognitio communicetur.*

neque corporis qualitas,

CXXXIX. *Cogitatio non est corporis qualitas.* Sit ita; erit ea qualitas corpori vel essentialis, vel accidentalis: si primum: tum rursus ea erit essentialis vel corpori qua tali, vel corpori qua sic organizato; non illud; nam alias quodvis corpus æqualiter cogitaret, quod aperte pugnat cum omnibus corporum phænomenis: non hoc, cogitatio enim neque est organizatio, neque ex ea proficisci potest: organizatio siquidem aliud non est, quam certa positio, ac connexio particularum subtilissimarum: conjunge, comprime, dispone particulas, prout volueris, efficies quidem, ut acquirant aliam positionem, contiguitatem, distantiam, & alias id genus relationes locales; ut cogitatio inde enascatur, obtinebis numquam. Si alterum, id est, si cogitatio sit qualitas corporis accidentalis, necesse erit, ut habeat rationem sufficientem (ont. §. 21.); eamque vel internam in ipso illo corpore, vel externam, sitam nempe in corpore alio (ont. §. 19.); sit primo ratio sufficiens interna: erit ea vel in figura, vel in situ, vel in tenuitate, vel in his simul sumtis particularum aut quiescentium, aut motarum; atque figura, situs, tenuitas sunt qualitates passivæ quæ qualitatis activæ, qualis est cogitatio

rationem sufficientem continere nequeunt, sique præterea particulæ sint in quiete, & ipsæ omni actioni carebunt. Si autem in motis particulis tali figura, tenuitate, situ præditis contineretur ratio sufficiens cogitationis, consequens foret ut cogitatio vel ipsa notio, vel motionis effectus sit, quod pugnat cum §§. 134. coroll. 138. Restat igitur, ut ratio sufficiens cogitationis externa sit contenta in corpore aliquo diverso, vel pluribus simul. Contineat ergo corpus *a* rationem sufficientem ut corpus *b* cogitet; continebit vel quatenus est corpus, vel quatenus agit in *b*; primum certe non: nam sic quodvis corpus rationem sufficientem, cur alterum cogitet, contineret, atque adeo omne etiam corpus æqualiter cogitaret; si autem alterum: tum cogitatio corporis *b* foret vel actio corporis *a*, vel reactio corporis *b*, vel utrumque simul; atqui nihil horum fieri potest (§§. 143. cor. 156.): ergo nulla ratione cogitatio corporis quædam qualitas esse potest.

*Schol.* Cogitationem in quadam corporis qualitate constituit Dodwelius; sed egregie a Clarkio confutatus est. *Traité de l'exist. & p. 1. c. 9. & a. 3. tras. defen. prouv. l' imm. de l'ame.*

CXL. *Cogitatio non est temperatio quædam naturæ per totum corpus diffusæ, quia vigemus, et sentimus.* Quid enim temperatio illa? Quid ea natura? Anne hæc temperatio in ipso inhæret corpore, an in natura reipsa a corpore distincta? Si hoc: erit ens, quod cogitat, realiter a corpore diversum; quod sententiæ hujus patronis non placet: si illud; necesse est, ut cogitatio vel quædam corporis qualitas, vel motio partium, vel motionis modus, vel effectus, vel figura, situs, aut contiguitas particularum sit; quæ omnia cum veritate minime consentire abunde demonstratum est. *neque temperatio naturæ corporeæ.*

*Schol.* Dicæarchi Aristotelis quondam discipuli hæc fuit opinatio; de quo Cicero ita *Qq. tusc. l. 1, c. 10.*

scribit: *is in eo sermone, quem Corinthi habitum tribus libris exponit doctorum hominum disputantium primo libro multos loquentes facit: duobus Pherecratem quemdam Phtiotam senem, quem ait a Deucalione ortum, disserentem inducit, nihil esse omnino animam, & hoc esse nomen totum inane, frustraque animalia, & animantes appellari, neque in homine inesse animum vel animam, nec in bestia: vimque omnem eam, qua vel agamus quid, vel sentiamus, in omnibus corporibus vivis æqualiter esse fusam, nec separabilem a corpore, quippe quæ nulla sit, nec sit quidpiam nisi corpus unum, & simplex ita figuratum, ut temperatione naturæ vigeat, & sentiat.* Atque utinam cum impio hoc Peripatetico consepulta fuisse hæc doctrina! verum suscitavit eam haud ita pridem Maubeccius (*a*) docens animam esse harmoniam quamdam, seu potentiam ex conjugatione corporeorum organorum enascentem, ejusque vestigiis insistit de la Mettrius (*b*) modificationem dumtaxat corporis contendens esse animam.

(a) *Prin. phys. rat. & pass. hom. Traité de l'ame p.* 109.

(b) *L'homme machine p.* 108.

Anima non est corpus.

CXLI. *Anima non est corpus*. Cum anima sit id, quod in nobis cogitat, si ea corpus foret, necesse quoque esset, ut ejus cogitationes vel in certa corporis qualitate, vel in motu partium actuali, vel in modo quodam motus, seu in effectu a tali motione producto, vel in actione, & reactione fibrillarum, & nervorum sensuum, ac cerebri, aut cordis seu cujuscumque alterius in corpore massæ, vel in temperatione naturæ corporeæ constituantur: & alioquin ens compositum, quale omne corpus est, non mutatur nisi per motum (ont. §. 216.), sunt autem cogitationes veræ animæ mutationes; atqui hæc omnia absolute repugnant (§§. 132. seqq.): ergo anima corpus non est.

*Coroll.* Cum anima corpus non sit, evidens

est animam nostram, illud nimirum ens, quod in nobis cogitat, essentialiter, & toto genere distinctam, atque interno discrimine diversam esse non solum ab eo, quod nostrum corpus compellamus: sed etiam a quocumque alio, quod corporis nomine venit, quantum illud cumque subtile, tenue, elaboratum, & perfectissime organis instructum statuatur.

*Schol.* 1. Ploucquetus ita ratione concludit: *suppono ex experientia, Me actu cogitantem esse idem subjectum, quod cogitavit, ante annum unum, seu egoitatem hoc momento cogitantem esse idem individuum cum egoitate, quae cogitavit ante unum annum. Deinde itidem suppono ex experientia, corpus, quod hoc momento gesto non esse idem subjectum, cum eo corpore, quod gestavi ante unum annum. Novi enim me jam alium habere sanguinem, aliam carnem, alios ungues &c. & si non omnia e corpore meo avolarunt, tamen in aprico est multas particulas inde avulsas esse. Experientia igitur me docet, in me esse duas esse res, quomodocumque eas appellare libuerit; alteram, quae characterem individuationis servavit; alteram, quae eumdem non servavit. Hinc absque formidine oppositi concludo, rem characterem individuationis servantem non esse eam rem, quae characterem individuationis non servat, seu rem constantem, & semper eamdem non esse rem variabilem, & numquam eamdem. Sole meridiano clarius itaque est hoc ratiocinium. Res constans, & semper eadem non est res variabilis, & differens, atqui res cogitans est constans, & semper eadem; corpus autem est res variabilis, & numquam eadem: ergo res cogitans non est corpus, nec corpus est res cogitans.* Princ. de subst. & phaen. c. 21. §. 40.

Monet subinde non esse hic sermonem de mutationibus accidentium, seu statuum, quae

in re cogitante quoque contingunt, & identitatem subjecti non impediunt; tum ex vulgari loquendi usu dici quidem idem nunc esse corpus nostrum, quod fuit ante annos aliquot, quemadmodum etiam dicimus eumdem hodie Danubium propter Viennam fluere, qui olim fluxit. At profecto si Danubius cogitare posset, non cogitaret hodie: ergo sum ille, qui ante decennium Viennam allui; guttæ enim præsentes non haberent memoriam nisi de se ipsis: nequit quippe universim subjectum aliquod alterius tamquam sui ipsius meminisse. Videatur quoque P. Gallus Cartier.

*Animæ spirit. et in mort. demon. Aug. Vind. 1768.*

*Quid materialistæ.*

*Schol.* 1. Atque ita in aperto est absurditas ejus opinationis, quæ animam hominis corpoream statuit, seu deinde dicatur subtilissimus æther, vel aer, seu ignis, seu purissimus sanguis, seu quodcumque aliud tenuissimum fluidum. Erroris hujus patronos vulgo Materialistas vocant, quibus ex recentioribus merito accensemus Spinozam, cujus hoc est pronunciatum: *corpus, & anima unum, idemque individuum est, quod jam sub cogitationis, jam sub extensionis attributo concipitur.* Cowardum docentem *animam esse vitam hominis; unam, eamdemque esse virtutem, qua homo movetur, vivit, sentit, ratiocinatur, eamque in corpore reperiri, quamdiu vivit, prorsus cessare, cum illud interit; et rursus exstituram, ut primum in resurrectione universali corpus reviviscet.* Abbatem Yvonium, cujus hæc apud Chaumeixium profana sunt verba: *ego sum corpus, et cogito; et nihil scio prætereà. Tribuamne prudenter caussæ incognitæ id, quod facile caussæ secundæ sufficienter cognitæ, scilicet corpori, tribuere possum?* Tum & Hobbesium, Tolandum, Dodvvellum, aliosque non paucos, quorum monstrosi partus rogo; nomina æterna oblivione digna sunt. Plures

*Eth. prop. 21. Cog. poster. de anima.*

*Encycl. p. art. Anim. p. 132.*

absurda hæc sententia in vereri græcorum philosophia defensores nacta est, quamvis nonnulli ex iis excusatione quadam digni videantur; nam & necessarii recte ratiocinandi principiis destituebantur, & sæpe veram sententiam dubiis vocabulis ita exprimebant, ut ab imperitis facile in malam partem acciperetur.

A multis duce Euripide animam ex subtilissimo æthere constare creditum fuisse Moshemius in Cudworthum (*a*) scribit: Gassendus (*b*) longum contexuit catalogum eorum, qui materialem, ac corpoream homini animam tribuerunt. Hippo eam ex aqua; Diogenes, Anaximander, Anaximenes, Anaxagoras, Archelaus ex aere; Xenophanes ex terra, & aqua; Parmenides ex terra & igne; Boethus ex igne & aere; Critias ex sanguine; Galenus ex spiritu sanguinis, quibus illud Virgilianum consonat; purpuream vomit ille animam; Empedocles ex omnibus elementis constare docuerunt: *Democritum magnum quidem illum virum; sed levibus, et rotundis corpusculis efficientem animum concursu quodam fortuito, omittamus. Nihil est enim apud istos, quod non atomorum turba conficiat.* Hunc secutus est Epicurus, ut alias meminimus. Stoicorum diversæ erant opiniones; alii cum Chrysippo, & Apollodoro animam nostram partem ab anima mundana avulsam: alii cum Zenone, & Posidonio spiritum calidum, per quem spiremus, & moveamur; esse tradiderunt: hi octo animæ partes statuerunt; quinque sensus, tum generandi, ac loquendi facultatem; denique partem principem, quæ ratiocinetur, quæque vel in corde vel in capite resideret; alii, qui ignem ubique admiscuerunt, animum quoque ignem, sed intelligentem, & artificialem compellantes hac definitione πνευματέμπυρον, καὶ ἔνθερμον.

Quæ veterum de natura animæ opiniones?

(a) *Syst. int. c.* 5. *s.* 3. §. 2. *n.* 4. & §. 3.

(b) *Psyc. s.* 3. *memb. poster. l.* 5. *c.* 2. *Cic. qq. tusc. l.* 1. *c.* 10.

*Plutarch. de plac. phil. l.* 4. *c.* 3.

complexi sunt; plurimi generatim animam corpus dixerunt: verum alia tum fuit hujus vocabuli potestas; id siquidem virtutibus, ac vitiis, aliisque etiam corporum qualitatibus persæpe tribuebant. Zeno Eleates, teste Baylio, contendit animam humanam ex temperamento calidi, humidi, frigidi, & aridi, nullo eorum prædominante, coaluisse. Aristoteles quatuor in anima res distinguit, νουν mentem, ψυχην animum, πνευμα spiritum, φυσιν naturam in spiritu residentem; at quomodo eæ inter se copulatæ sint, non indicat: νουν extrinsecus in corpus humanum advenire putat; φυσιν ex semine educit, inquo θερμον και ζωτικην αρχην calidum, & principium vitale residere arbitratur. Uberius ista Moshemius in Cudvvorthum explicuit. Νουν porro, sive mentem quintum fuisse Aristoteli elementum, aut corpus cœlesti natura, quæ quatuor elementis addenda, præditum ex Tullio discimus: *Aristoteles longe omnibus (Platonem semper excipio) præstans & ingenio, & diligentia, cum quatuor nota illa genera principiorum esset complexus, e quibus omnia orirentur, quintam quamdam naturam censet esse, e qua sit mens. Cogitare enim, et providere, et discere, et docere, et invenire aliquid, et tam multa alia meminisse, amare, odisse, cupere, timere, angi, lætari; hæc et similia eorum in horum quatuor generum nullo inesse putat. Quintum genus adhibet vacans nomine, et sic ipsum animum ἐντελέχειαν appellat novo nomine, quasi quamdam continuatam motionem, et perennem.*

Dict. hist. & crit. art. Zeno. De gener. animal. l. 2. c. 3.

Syst. intell. c. 5. s. 5. §. 5. not.

Qq. tusc. l. 1. c. 10.

Quoniam diversas veterum de anima natura opiniones enarrare cœpi, persequar & reliquas, quæ memoratu digniores videntur. Thales (a) animam vocavit αὐτοκίνητον naturam seipsam moventem, & κινητικὸν, quod

(a) Stob eclog. phys. c. 9. 40. p. 93.

motum aliis impertiatur, ut de eo scribit Aristoteles (*a*). Pythagoras (*b*) tres animæ, quam monadem se ipsam moventem dixerat, partes constituit; rationalem, irascibilem, concupiscibilem: rationalis, sive mens immortalis est, atque extrinsecus animæ inseritur θεια μοῖρα participatione divina, utpote ex mente divina delibata: est enim illius opinione, ut ait Cicero, animus per naturam rerum omnium intentus, & commeans, ex quo nostri animi carpuntur. Plato (*c*) animum definit esse rem, quæ in se habeat potestatem & se ipsam, & alias res movendi; deinde auctore Alcinoo, immortalitatem hujus animæ præcipue duabus hisce rationibus probat: quod incorporea sit; quodque a se ipsa moveatur, id est, innatam, semperque sua vi operantem vitam possideat; quod enim, ita arguit, a se ipso movetur; cum sit motus in iis quæ moventur, principium, semper movetur, quod autem tale est, immortale est. Vulgo Platonici duas esse animas asseruerunt, sentientem unam, rationalem alteram; illam divinæ originis, ac immortalem; hanc naturæ multa inferioris; neque ejus generis, ut perire prorsus nequeat: hanc illius velut vehiculum agere; utramque tamen, quoad vita durat, arctissime copulatam; neque post mortem hunc nexum rumpi, nisi cum rationalis aut nihil per sensus in vita peccavit, aut per ignem in Plutonis regno ab omni labe purgata fuit; tum enim ipsam, relicta apud inferos sentiente anima, ad superos, ac beatorum sedes avolare. Quin, ut erudite adnotavit Moshemius in Cudworthum, hæc opinio videtur olim admodum pervulgata fuisse, plurimorumque animis insedisse, tametsi poetarum fabulis subinde multum depravata fuerit. Chaldæi certe, natio omnium

(a) *De anim. l.* 2.

(b) *Plut. de plac. phil. l.* 4. §. 2. *Laert. d. vit. phil. l* 8. *segm.* 31.

(c) *De rep. l.* 10. *p.* 894.

*Stanslejus hist. phil. t.* 1. *p.* 4. *doct. Plat. c.* 25.

*Syst. intell. c.* 5. *s.* 3. §. 20. *not.* 4. §. 4. *Stanl. histor. phil. c.* 4. *p.* 3. *phil. chald. s.* 1. *c.* 10.

antiquissima, animum ignem esse docuerunt; sed immaterialem, ac incorporeum; ab omnibus compositis, & corporibus distinctum, ac immortalem; fuisse eum in lucidis sedibus, antequam cum hoc crassiori corpore conjungeretur, hancque conjunctionem ope cujusdam vehiculi, quod animam irrationalem compellabant, perfici. Extant quoque dogmatis hujus vestigia apud Homerum, cui animus rationalis φρὴν, φρένες νοῦς, anima vero ratione carens, sed vita, sensus, & cupiditatibus instructa θυμὸς dicitur. Duo, quibus id confirmet Moshemius, ex laudato poeta loca profert. Primum: Ulysses apud inferos comspicit animam Herculis, at non totam, & integram, quales aliæ sunt eo in loco detentæ, verum nobilissima sui parte, mente carentem; hæc quippe jam ad Deum avolaverat. Tum Achilli in littore maris dormienti apparet Patrocli anima sensu quidem, & vita prædita, sed ratione, ac mente vacua.

Quid vehiculum mentis? *Schol.* 3. Doctrina de vehiculo quodam mentis, seu spiritus, licet non parum immutata deinceps multo magis invaluit, ac fere in communem omnium philosophorum opinionem, quod Plutarchus testatur, abiit; (*De plac. phil. l. 4.*) neque pauci ex primis christianorum philosophis platonicorum dogmatum studiosioribus eidem adhæserunt, ut ex Irenæo colligi potest, (*L. I. c. 6. et 7.*) Verum diversa ratione sententia istæc propugnata fuit. Alii, quod intelligere nequirent, quo pacto spiritus cum corpore immediate uniri possit, contendebant substantia quadam quasi media inter spiritum, & corpus opus esse, ut ea unio perficiatur; quare eam spiritus vehiculum; animam corruptioni obnoxiam, & reipsa in morte perituram compellabant. Alii spiritui, sive animæ rationali duo addiderunt

vehicula, sive duas animas vegetativam, & sensitivam a priori, ac inter se revera distinctas, quam opinionem recentiores Peripatetici avide arripuerunt, docentes omnes tres animas in homines; duas in belluis; unam in plantis inesse. Videantur Zabarella (a), & Henricus Gandavensis (b). At vero neutra sententia hodie sustineri potest. Imprimis enim illa substantia media vel corpus est, vel non; si primum; ex ipsorum mente inepta est ad constituendam spiritus cum corpore unionem, aut si nihilo minus ad id serviat, non video, cur nequeat spiritus immediate cum humano corpore copulari; idem certo est, sive cum hoc, sive cum illo corpore conjungatur: si alterum, si nimirum corpus non sit, erit ea ens simplex, quoniam omne ens compositum corpus est (com. §. 42.), & inter ens compositum & ens simplex medium non datur (ont. §. 170. cor. 1.). Jam vero si illa substantia sit ens simplex, tum vel cogitat, vel non cogitat: si cogitat, est spiritus, quomodo ergo spiritum cum corpore copulabit? Si non cogitet, est ens materiale, sive elementum corpori (§.46.), ac proinde spiritus cum ipsa unitus jam hoc unitur cum corpore humano, ad quod illa tamquam ejus elementum pertinet. Deinde quod ad animas vegetativam, ac sensitivam attinet; primum vegetatio sive ea, quæ in plantis, sive quæ in corpore animali perficitur, nulla eget substantia distincta, totumque negotium in physicis intelligenter explicatur per vires mutuas, quibus substantiæ materiales in se agunt, accedente mechanica ipsorum corporum, ac præcipue seminis ab ipso naturæ auctore procreati structura; neque vero etiam naturæ cuidam genitrici locus esse potest (cosm. §. 86. sch.). Tum sensationes esse perceptiones

(a) De facult. anim. c. 8.

(b) Psys. l. 7. q. 8.

Non datur vehiculum mentis.

Non datur anima vegetativa;

neque sensitiva distincta in homine.

ejus entis, quod in nobis ratiocinatur, ex tota psychologia empirica patet, atque inde nullo negotio solvuntur illa argumenta contraria, quæ Antonio Genuensi plerumque veri specie blandiuntur, ut ipse de se fatetur. Et sane, ponamus inesse in nobis animam quampiam sensitivam, quæ reapse a rationali distinguatur: quid tum fiet, si hominis brachium igne uratur? Nonne sensatio dolorifera erit solum in anima sensitiva, & rationalis cognoscet, quæ ipsa non sentit? At quam hoc absurdum! nemo ignorat multo diversam inesse in nobis affectionem, cum frangitur brachium, ab illa, quam habemus, cum baculus, quem forte manu gestamus, rumpitur; at hoc casu cognoscimus. quod non sentimus. Sin autem ajas animam rationalem simul sentire; cui ergo usui erit sensitiva? Igitur duo ego erunt respectu unius sensationis? Quum unius sensationis loco, cujus tantum nobis conscii esse solemus, semper duæ aderunt. Certe nihil agunt, qui sensationem a cogitatione distinguunt; omne enim ens, quod sentit, simul percipit habere se talem sensationem, sive modum; atqui percipere se esse ita modificatum est utique vere cogitare (§. 3. sch.). Præclare Plutarchus ait: *Necessarium esse omnibus, quibus sit sensus, etiam mentem (animam) obtingere, quia nulla alia re, quam mente sentimus*. Audi quoque Tullium: *Nos ne nunc quidem oculis cernimus ea, quæ vidimus; neque enim est ullus sensus in corpore; sed ut non solum physici docent, verum etiam medici, qui ista aperta, & patefacta viderunt, viæ quasi quædam sunt ad oculos, ad aures, ad nares a sede animi perforatae. Itaque saepe aut cogitatione, aut aliqua vi morbi impediti, apertis, atque integris oculis, & auribus*

*El. met. p. 2. c. 2. prop. 25. sch.*

*Traité de la nat. de l'ame p. 2. ch. 3.*

*De industria animal.*

*Qq. tusc. l. 1. c. 20.*

*nihil videmus, nec audimus, ut facile intelligi possit, animum & videre, & audire; non eas partes, quae quasi fenestrae sunt animi.* Consulatur quoque Fortunatus a Brixia. *Phil. sens. mech. phys. par. p. 2. Diss. 2. s. 2. prop. 1.* ✱

## CAPUT II.

### *De Simplicitate animae Humanae.*

CXLII. *Anima humana non est ens compositum.* Ens quippe compositum cogitare nequit: cogitet enimvero ens compositum; vel quævis ejus pars seorsum accepta habet vim cogitandi, vel non? si hoc: etiam totum compositum carebit hac vi; compositum enim aliud non est, quam partes certo modo conjunctæ (ont. §. 171.), ex partibus autem quo demum cumque modo conjunctis vis activa oriri nequit, nec ea, quæ solum in substantia inest, unioni, utpote accidenti, tribui potest. Habeat igitur quævis pars seorsum accepta vim cogitandi; erit ea vis in singulis vel completa, vel incompleta: hoc absolute repugnat. Nam, prætérquam quod vis cogitandi incompleta ne cogitari quidem possit, foret tum vis cogitandi completa, & adæquata interne composita ex pluribus viribus incompletis, ac proinde etiam quævis perceptio ab ea elicita interne componeretur ex pluribus perceptionibus incompletis, vel quasi initialibus; quod absurdissimum dictu est, præsertim quoad perceptiones rerum simplicissimarum virtutis, affirmationis, negationis &c. Quid? quod talis vis cogitandi incompleta numquam compleri posset, ut infra dicam. Ergo alterum, id est, quævis pars seorsum accepta habebit vim cogitandi completam; at si istud: tum quævis pars est anima, totque erunt in ente composito animæ, quot partes. Sit jam mea anima tale ens compo- Anima non est ens compositum.

situm: habeo igitur tot animas, quot in illo compositο partes insunt: atqui ego unus sum teste sensu intimo: ergo nullo modo anima potest esse ens compositum.

*Coroll.* Cum omne corpusculum, quantumcumque tenue, ac subtile fingatur, tamen adhuc sit ens compositum; nova ratione incorporalitas animæ nostræ evicta, ac absurda materialistarum hypothesis refutata est.

*Comp. met. inst. Psych. §. 436. sch.*

*Schol.* 1. *Profecto*, ait doctissimus Mako, *si animus esset dividua quaedam natura, per certam, ut volunt, cerebelli partem pertinens, ea mentis pars, quae in extremitate nervorum in nares dimanantium sentiret odorem rosae, non posset advertere rubicundum ejus colorem, quem alia quaepiam animae particula, sita in extremo nervo optico, perciperet, atque ita pars ea, quæ sensum odoris habet, non foret coloris sibi conscia, quo necessario alia mentis portio afficeretur. Atqui sensum utrumque eadem individua pars debet excipere; si enim alia colorem, alia odorem sentiret, non magis posset eorum discrimen a nobis animadverti, quam si alius tantum colorem, alius tantum odorem persensisset.* Profecto adsint duo homines, cæcus unus colorem rosæ non videns, alter ob malam narium affectionem odorem non persentiscens: putasne alterutrum discrimen inter colorem, & odorem animadversurum? putasne fore, ut hic sciat, qualem hic colorem, aut ille, qualem hic odorem sentiat; & tamen *ego* ille sum, qui uno, eodemque tempore, quoties lubet, colorem simul, ac odorem rosæ percipio; anne igitur anima mea ex partibus constare poterit? vide Buffierum *(a)*; item Baylium *(b)*. Deinde cogitationes nostræ, reliquæque animæ actiones simplices sunt; omnisque realis compositionis omnino expertes; cui enim umquam cogitationem magnam, aut

(a) *Traité des premi. ver. p. 3. ch. 9. 460.*
(b) *Dict. hist. et crit. ar. Leucippe.*

parvam, rotundam, vel quadratam, partem illius dimidiam, aut tertiam, vel quartam concipere licit? vide Cudworthum (*a*). Hæc cogitationum simplicitas inde quoque luculenter elucet, quod insit in nobis idea unius, & individui, cum tamen res omnes sensibus nostris subjectæ compositæ sint, quodque rerum simplicissimarum ideas, ut Dei, virtutum, vitiorum, affirmationis, negationis, entis, substantiæ animo informare possimus. Jam vero ut una idea in se simplicissima in ente composito, atque in partes distinctas dividuo inhæreat, id omnino concipi non potest; anne ipsa in una inerit parte? an in singulis seorsum sumtis? an demum in omnibus simul collectis? si primum, unum ens simplex cogitabit; si alterum: tot cogitabunt, quot partes sunt; si ultimum: cogitatio in se individua dividetur, ac distrahetur in partes, quod aperte contradictionem implicat. Hæc quamquam certissima, a quibusdam tamen veritatis hostium cavillationibus vindicanda sunt.

(a) Sist. intell. 5. s. §. 4.

*Schol.* 2. Ajunt 1.) Possunt vires cogitandi singularum partium vel completæ, vel incompletæ ita conspirare, ut inde in toto ente composito una vis cogitandi exsurgat; quemadmodum vires motrices elementorum simplicium, ex quibus corpora componuntur, ita conspirant, ut inde una vis motrix totius corporis oriatur (cosm. §. 53. sch.): potest ergo esse ens compositum cogitans, cujus singulæ partes seorsum vi cogitandi polleant.

Occurritur dubitationibus.

℞. Imprimis si vis illa partium completa penatur, otiosa est talis compositio; cum enim quævis pars jam sibi seorsum ad cogitandum sufficiat, jam quævis perfecta est anima. Deinde id genus conspiratio in viribus cogitandi prorsus impossibilis est: vires

motrices elementorum ita consentire possunt, propterea quod ad terminum ipsis elementis externum tendunt; hoc ipso enim quod terminus externus sit, fieri potest, ut plures vires ad eumdem tendant, atque in hac ad eumdem terminum tendentia illa virum conspiratio consistit. At vires cogitandi, utpote vires sibi repræsentativæ, tendunt ad terminum entis, in quo ipsæ insunt, internum; quodvis enim ens sibi repræsentat, non alteri: sibi cogitat, non alteri: quare tot semper adsunt termini, quot cogitandi vires, seu quot entia iis viribus instructa, atque ideo ejusmodi virium consensio omnino impossibilis evadit. Hinc tametsi imaginatione tua ens unum ex pluribus entibus cogitantibus componas, numquam efficies, ut inde unum ens cogitans exsurgat; ut totum compositum sibi cogitet, sive ut omnes ejus partes velut in commune cogitent; sed quævis ejus compositi pars sibi cogitabit, ignorabitque una, quid cogitet altera, ac proinde solum obtinebis plura entia cogitantia certo quodam nexu inter se copulata. Atque hinc quoque patet non posse poni vires cogitandi incompletas in partibus, quod supra insinuavi: nam vires eæ per ipsam actualem conspirationem compleri deberent, quemadmodum mea vis ad elevandum grandissimum pondus incompleta solum per conspirationem alterius vis a caussa socia accommodatæ compleri potest.

2.) Tam vis motrix, quam celeritas simplex, ac individua est, & tamen utraque in corpore composito recipitur: ergo etiam perceptiones, tametsi simplices, ac individuæ in ente composito inhærere possunt.

℟. Quod ad vim motricem attinet, quomodo ea in corpore inhæreat, ex nunc dictis colligitur; illa nimirum non reipsa in corpore,

sed in singulis elementis simplicibus inest: vis autem motrix totius corporis aliud non est, quam phænomenon ortum ex conspiratione seu tendentia ad eumdem terminum singularum virium. Similiter celeritas, cum reapse sit modificatio vis motricis, non tam ad corpus, quam ad vires motrices singulorum elementorum pertinet. Quod si tamen, ut fere solet, ad ipsum corpus referatur, ea aliud non est, quam respectus externus, qui ex ratione spatii ad tempus enascitur, ac proinde ad statum corporis externum pertinet, neque corpus ipsum velocitatis acquisitione: sed intervalla solum respectiva, ac relationes continue mutantur. At vero vis cogitandi, aut ipsa cogitatio non est phænomenon, quod ex diversis cogitandi viribus, aut cogitationibus enasci possit; sed est affectio vere interna, internumque animæ statum afficiens: ea quippe cogitando, appetendo, volendo reapse modificatur.

5.) In horologio (idem cum proportione de quacumque machina dici debet) nulla pars continet in se potentiam designandi horas, & tamen effectus hic enascitur ex connexione, motione, ac conspiratione omnium partium componentium; ergo etiam poterit fortassis existere in ente composito cogitatio, tametsi ea nulli seorsum parti competat; poterit fortasse fieri, ut, licet fibrillæ cerebri per se ideas non habeant, ex earum tamen compositione, concurrente certa densitate, magnitudine, longitudine, siccitate, humiditate, tensione, motione idea exoriatur. Ita fere ineptit Lockianus ille (*a*), & consentit Philosophus Berolinensis (*b*).

℟. Cum Clarkio (*c*). Potentia indicandi horas horologio competens non quidem exsurgit ex similibus potentiis partialibus, sicut nec nu-

(a) *Medicine de l'esprit.* t. 1. p. 175.

(b) *Sans soucit Epitr. a Maupertuis & a Keith.*

(c) *Trui.*

sième defense pour prew. l. immat. de l'am. p. 334.

merus millenarius ex aliis millenariis, nec quod aliud cumque compositum ex pluribus ejus generis compositis conflatur; sed tamen oritur ex aliis potentis ejusdem speciei, motus nimirum, & figuræ, in quibus ipsa quoque duntaxat consistit; & quemadmodum millenarius summa est multorum numerorum diversorum, non compositum ex sonis, vel coloribus; ita quoque facultas designandi horas potest oriri ex aliis ejusdem speciei qualitatibus, aut potentiis, quæ insunt in partibus; non item ex aliis specie diversis. Ita etiam si cogitatio esset qualitas inhærens in ente composito, sive certa materiæ portione, tametsi non foret summa talium cogitationum in partibus inhærentium, deberet ea tamen coalescere ex qualitatibus ejusdem speciei, id est, ex cogitationibus; æque enim impossibile est, ut cogitatio ex qualitatibus partium toto genere a cogitatione differentibus confletur, quales sunt motus, figura, & aliæ similes, sicut fieri nequit, ut millenarius confiat ex sonis, coloribus, aut quavis alia re, vel facultate, quæ ipsa toto genere a numero differat. Idem de aliis machinis qua demum cumque arte confectis judicium esto: numquam profecto alium obtinebis effectum, quam quem ex figura, situ, inertia, motuque partium sequi posse clare perspicimus. At quam longe alia in nobis aguntur, cum percipimus, reflectimus, abstrahimus, & longissima etiam ratiocinia contexinus. *Quid autem hoc rei est quæso, exclamat Thomas Burnetus, quod obluctatur corpori, si nihil sumus præter corpus? dum fluvius decurrit in hanc partem, non potest sua vi aquas sistere, aut retro flectere in partem contrariam. Materia nulla agit in se ipsam: nulla machina est suorum motuum conscia, & ex illa conscientia suorum correctrix et*

De stat. mort. & resur. c. 3.

*reformatrix.* Si errat *nescia pergit errare donec admota manu artificis, aut domini in statum rectum ordinatur, & restituitur.*

Potest ex non compositis effici compositum, ex non extensis extensum; cur igitur non etiam ex partibus non cogitantibus unum cogitans? item, ut argutatur Dodwellus contra Clarkium, rotunditas in corpore non componitur ex aliis rotunditatibus, & tamen rotunditas tantum differt ab aliis figuris, quantum cogitatio a motu circulari: ergo etiam, si cogitatio esset qualitas entis compositi, necesse minime foret, ut ipsa ex partium cogitationibus conflaretur.

℞. Notiones compositi, & extensi statutæ (ont. §§. 170. 188.) nodum perspicue solvunt; licet enim ens simplex neque compositum, neque extensum sit; est tamen componens, propterea que initium compositi ac extensi, quorum pluralitatem duntaxat hæ ideæ involvunt: quemadmodum unitas, etsi non numerus, cum tamen numeri initium sit, potest cum pluribus simul collectis numerum constituere, cujus pariter idea aliud non continet, quam unitatum pluralitatem; sunt igitur prædicata compositi, & extensi externa, & respectiva ad notionem aggregati: contra cogitatio est internus entis cogitantis modus, qui solum a vi ipsi interna effici potest: unde si quod ens cogitationis incapax sit, hæc incapacitas etiam in collectione plurium talium perseverat, tamque repugnat, ut ex non cogitantibus fiat unum cogitans, quam fieri nequit, ut ex contingentibus ens necessarium exsurgat (conf. cosm. §. 18. sch. n. 1.). Quod deinde ad alterum; figura corporum realis, cum generatim aliud non sit, quam certa positio partium omnium extimarum ad illud corpus pertinentium, potest utique ex singulis singularum partium positionibus, quasi

ex qualitatibus ejusdem speciei coalescere: & omnino falsum est rotunditatem, vel quamvis aliam figuram a quavis alia tantum differre, quantum cogitatio a motu circulari differt. Similiter figura extensi abstracti aliud non est, quam positio linearum mathematicarum infinite parvarum juxta se positarum, neque circulus a quadrato aliter differt, ut geometræ docent, quam quod istud sit poligonum quatuor laterum æqualium ad angulos rectos positorum, dum ille infinitorum laterum sub angulis infinite parvis ad se inclinatorum polygonum est. At vero si cogitatio posset esse qualitas entis compositi, & tamen componi non deberet ex cogitationibus partium, necesse foret, ut ipsa ex qualitatibus toto genere differentibus, motu nimirum, figura, tenuitate &c. partium, quæ nec ullam cum cogitatione similitudinem habent, conflетur, quod idem est, ac si diceres: ex collectione zerorum oriri posse unitatem.

Anima est ens simplex.

CXLIII. *Anima humana est ens simplex.* Omne ens vel est ens compositum, vel ens simplex (ont. §. 170. cor. 1.); sed anima non est ens compositum (§. præc.): restat igitur ut sit ens simplex.

*Coroll.* Quæ igitur cumque de ente simplice qua tali in ontologia dicta sunt, ea animæ quoque humanæ conveniunt, est nimirum individua, inextensa, omnis figuræ expers &c. &c.

*Schol.* 1. Neque desunt aliæ rationes, quibus hæc animæ simplicitas evincatur: certe necesse est, ut ea natura, quæ percipit, suarumque perceptionum sibi conscia est; quæ ideas inter se confert, eumque judicat, & ratiocinatur; quæ appetit, libereque vult, quod bonum esse cognoscit; necesse inquam est, ut id genus natura una sit, simplex, ac individua: nam absolute repugnat, ut

ego, qui unus sum, idearum discrimen pervideam, nisi utraque simul mihi præsens sit; non autem forent mihi uni simul præsentes, si una esset in una, altera in altera parte, licet ejusdem entis compositi, quod eveniret, si illud ego esset compositum. Pluribus hæc Cudworthus persequitur, utque veritatem hanc jam a veteribus perspectam ostenderet, ex Plotino juniorum Platonicorum uno aliquo multa profert, quale istud est: *si quidem sentire quidquam in nobis debet, unum id esset oportet, & uno quoddam, eodemque omnia percipere: & hoc fieri debet, sive per plura sensuum instrumenta ingrediantur plura, ut cum multæ in re una sunt qualitates, sive etiam cum per unum videtur varium aliquid, ceu vultus. Non enim aliud quidem videt nares, aliud autem oculos; sed idem cuncta simul percipit. Ac si aliud per oculos penetret, aliud per auditum, unum tamen oportet esse, ad quod perveniant utraque, alioquin non posset animus horum differentiam judicare, nisi intensiones sensuum, sensibiliumque in unum æque confluerent.* Ex his deinde Plotinus efficit unum illud: *quod percipit in nobis omnia quasi centrum esse in circulo: sensus vero singulos undique non aliter ad hoc ipsum, quam lineas e circumferentia ad centrum usque protendi, atque vim illam, quæ cuncta comprehendit, revera unum aliquid esse, ac individuum.* Similiter Thomas Burnetus longam de incorporalitate, ac simplicitate animæ humanæ disputationem ita concludit. *Datur in nobis universale percipiens, vel universale conscium.* —— *Quid illud sit, quæro a te? ecquod est membrum, pars, aut particula corporis? una, eademque res est, quæ sentit objecta externa; quæ judicat, & ratiocinatur; quæ vult, aut intelligit, denique quæ impressio-*

*Syst. intell. c. 5. s. 3. §. 42. seqq.*

*De stat. mort. & resurg. c. 3.*

*nes recipit, & actiones exerit, aut comitatur. Oportet ut hoc percipiens universale sit admodum simplex, & unitatis ineffabilis, ut tot impressiones recipiat sine confusione, & tot simul intueatur rerum rationes, & respectus. Nulla pars, aut portio materiæ tantæ simplicitatis, aut unitatis capax mihi videtur. —— Quid? unum, immo unissimum, si ita loqui liceat, & simplicissimum. Unitatis, & simplicitatis tantæ, ut antea diximus, quanta concipi non potest in ulla substantia extensa, divisibili, & partibus distantibus composita.*

Solvuntur dubia.

*Schol.* 2. Quæ in contrarium adferunt, non magni ponderis sunt; ajunt enim 1.) Anima concipit extensum, illudque in se sibi repræsentat; sed quod simplex, & inextensum est, nequit in se repræsentare extensum: igitur anima non est simplex, ac inextensa.

℞. Id, quod in assumpta propositione asseritur, a vero alienum est; nam primo si illud, quod non est extensum, nequeat repræsentare extensum, pariter neque illud, quod extensum est, poterit repræsentare inextensum; atqui hoc alterum adversariis non probatur. Certe negari nequit animam nostram, sive extensa sit, sive non, multa quoque percipere, quæ nulla ratione extensa sunt. Deinde si quæpiam in anima extensio requireretur, ut ipsa in se extensum repræsentet, etiam tanta extensione opus foret, quanta est in objecto repræsentando; si enim concipi non potest, quomodo ab inextenso repræsentetur extensum, nec concipi poterit, quomodo a minori extenso repræsentetur majus extensum. Animæ igitur, cum sibi dimidiam cœli stelliferi partem repræsentat, extensio extensionem cœlestis hemisphærii æquare debebit; quanta absurditas!

2.) Contra quidem sic inquiunt: potest in spatio valde exiguo objectum ingentis extensionis repræsentari; at in puncto individuo minime: igitur, tametsi aliqua animæ extensio ad objecta extensa percipienda requiratur, non tamen necesse erit, ut ea extensio tanta sit, quanta est objecti.

℞. Etsi imago ingentis etiam objecti in exiguo spatio depingi possit, quod ad proportionem, & dispositionem partium attinet; quemadmodum ædificium in charta delineatur; nequit tamen id fieri ita, ut tota ejus magnitudo reapse exprimatur, & ego intuens continuo affirmanter dicere possim: objectum, cujus imaginem intueor, est tantæ magnitudinis, sive extensionis. Jam vero anima nostra, quamprimum ideam objecti extensi concipit, non tantum dispositionem & proportionem partium, sed integram illius extensionem clare, ac distincte in se repræsentat. Quemadmodum igitur, ut imago totam objecti, cujus est imago, magnitudinem, & extensionem exhibeat, tantæ prorsus extensionis esse debet: ita si anima deberet esse extensa, ut in se extensum repræsentare valeat, tanta semper in illa requireretur extensio, quanta est in hoc. Quæ omnia cum aperte falsa, ac impossibilia sint, collatis rationibus supra allatis standum omnino est pro simplicitate, & inextensione animæ, etsi modum distincte concipere nequeamus, quo ea in se objecta extensa repræsentet; quæ enim cumque sententia teneatur, modus hic semper ad naturæ mysteria referendus erit.

Sed neque virtualis quædam extensio animæ tribuenda est, ut cum nonnullis contendit Genuensis; vi cujus ipsa vel tota in cerebro, & tota in singulis ejus partibus, vel etiam tota in toto corpore, & tota in singulis corporis partibus resideat: nam id ge-

nus extensio figmentum est, ac contradictionem implicat (ont. §. 188. sch.). Praeclare Plotinus: παντος μεγεθυς τυμεν ἄλλο, το δε ἄλλο. *In omni magnitudine sive extensione, hoc quidem unum est, illud alterum.* Cumque porro omnem magnitudinem extensam, si quidem infinita non sit, figura comitetur (ontol. §. 189. cor. 1.), scire pervelim, qualem auctores hi, qui animam virtualiter extensam statuunt, eidem figuram assignent: rotundam, an angularem? Vellejus quidem Epicureus conum, cylindrum, ac pyramidem apud Tullium sphaerae praefert.

*Cunead. l. 7. c. 6.*

*D. nat. D. l. 18. c. 18.*

Denique opinionem de naturis incorporeis, simplicibus, ac omnis concretionis materialis expertibus veteribus prorsus incognitam, ac heri primo, vel nudius tertius enatam fuisse, nonnulli cavillantur, quibus tametsi id daremus, nihil utique veritati tardius inventae detraheretur. Verum non ita se res habet; etsi enim antiquorum plurimi in definienda animi natura graviter hallucinati sint: etsi quod Moshemius observat, ἀσωματον generatim omne illud dixerit, quod corporibus nobis notis tenuius, ac subtilius est, licet communi adhuc corporis notione comprehensum; omnes tamen universe naturas simplices aut negatas, aut ignoratas ab iis fuisse cum veritate nequaquam congruit, id quod fusius Cudworthus demonstravit. Certe de Pherecyde Syro, Thalete, Pythagora, Platone; tum de junioribus Platonicis, Plotino, Ammonio, Proclo, Numenio nemo dubitaverit, qui in eorum scriptis non plane hospes fuerit. Sed audiamus prae omnibus, & omnium nomine Romanum philosophum. *Sic mihi persuasi*, ita Catonem loquentem induci: *cum simplex animi sit natura, neque in se habeat quidquam admixtum dispar sui, at-*

*In Cudvv. syst. intell. c. 1. §. 26. not. 3.*

*Ibid. §. 19. seqq.*

*De senect. c. 21.*

*que dissimile, non posse eum dividi.* Tum suo quoque nomine profitetur: *in animi igitur cognitione dubitare non possumus, nisi plane in physicis plumbei sumus, quin nihil sit animus admixtum; nihil concretum; nihil copulatum; nihil coagmentatum; nihil duplex. Quod cum ita sit, certe nec secerni, nec dividi, nec discerpi, nec distrahi potest, nec interire igitur. Est enim interitus quasi discessus, & secretio, ac diremptus earum partium, quæ ante interitum junctione aliqua tenebantur.* Denique *nihil enim est in animis mixtum, atque concretum, aut quod ex terra natum, atque fictum esse videatur: nihil ne aut humidum quidem, aut flabile, aut igneum. His enim naturis nihil inest, quod vim memoriæ, mentis, cogitationis habeat, quod & præterita teneat, & futura prævideat, & complecti possit præsentia. -- Singularis est igitur quædam natura, atque vis animi, sejuncta ab his usitatis, notisque naturis. Ita quidquid est illud, quod sentit, quod sapit, quod vult, quod viget, cœleste & divinum est. Nec vero Deus ipse, qui intelligitur a nobis, alio modo intelligi potest, nisi mens soluta quædam, & libera, segregata ab omni concretione mortali, omnia sentiens, & movens, ipsaque prædita motu sempiterno.* Facessat igitur Epicurus, ut jus hoc erat effatum: *οἱ λεγοντες ἀσωματον εἶναι την ψυχην, ματαιαζουσιν* insaniunt, qui animam incorpoream esse dicunt.

*Qq. tusc. l. 1. c. 29.*

*Loc. cit. c. 27.*

## CAPUT III.

### *De Spiritualitate Animæ Humanæ.*

Anima est substantia.

CXLIV. *Anima humana est substantia.* Vel enim substantia est, vel accidens (ont. §. 125. cor. 1.); istud non: ergo illud. Ponamus enimvero animam esse accidens: erit igitur vel accidens corporis, id est alicujus substantiarum collectionis (cosm. §. 44.), vel accidens substantiæ ipsius: si primum: tum cogitatio erit vel qualitas, vel temperatio quædam corporis, vel motus corporeus, vel ejus effectus, vel conatus ad eumdem, vel modus motionis; atqui hæc omnia repugnant (§§. 132. seqq.). Sin autem alterum: tum anima nostra erit accidens substantiæ vel infinitæ, vel finitæ (ont. §. 40. cor. 2.), primum rursus esse nequit: nam cum cogitationes nostræ perpetuo mutentur, mutaretur ens infinitum, quo veræ mutationi subjectum non est (ont. §. 223.): deinde ipse Deus foret anima nostra, atque sic obtineret Spinozismus refutatus (cosm. §. 41. sch.). Sit igitur anima humana accidens substantiæ finitæ, quod si ita; tum existit in nobis substantia quædam, in qua anima ut accidens in suo subjecto inhæreat; quæro jam; quid est illud, quod cogitationem efficit? an substantia illa, an accidens istud? atqui accidenti non competit agere (ont. §. 133.): igitur substantia illa cogitationem in nobis efficit, sive quod idem est, in nobis cogitat; sed id, quod in nobis cogitat, animam dicimus (§. 4.): ergo substantia est anima, & inverse anima est substantia.

*Coroll.* Quidquid igitur generatim de substantia in ontologia dictum est, id animæ quoque tribui debet, ac præcipue, quod omnis substantia sit ens simplex (ont. §. 178.). Unde nova ratione simplicitas animæ evin-

citur, & superior propositio (§. præc.) confirmatur.

*Schol.* Duas posuimus substantiarum nobis notarum species (ont. §. 179. cor.); *materialium*, quæ sola vi motrice secundum universales quasdam in universo stabilitas leges agente pollent:. *spiritualium* deinde, quarum vi non solum motus, sed etiam cogitatio, effectus toto genere a motu locali diversus (§§. 131. seqq.) effici potest. Cum igitur certum sit, animam nostram substantiam esse, restat, ut definiatur, ad quam earum classem ipsa pertineat; quæ quidem quæstio uno prope verbo deciditur: sic enim argumentum concludo.

CXLV. *Anima humana non est substantia materialis.* Anima humana cogitat (§. 4.); sed substantia materialis non cogitat, quod ex nominis definitione patet (ont. §. 176. sch.); ergo anima humana non est substantia materialis. sed non materialis,

*Schol.* Ut tamen materialistarum machinationibus omnem efficaciam detraham, ratiocinabor ex hypothesi, qua pono unum duntaxat substantiarum genus, elementorum nempe, ex quibus corpora coalescunt (cosm. §§. 43. 46.), mihi notum esse, quæramque, utrum anima nostra ad eorum speciem pertineat?

CXLVI. *Anima humana non est substantia ejus speciei, cujus sunt elementa corporum.* Per vim elementi nullus effectus est possibilis nisi motus (cosm. §. 51); hæc item vis motum non efficit, nisi data ab externo principio celeritate, & directione (ibid. §. 53.); unde elementum motum ex se nec inchoat, nec abrumpit, nec ejus celeritatem, & directionem mutat (ibid. cor. 1.). Contra per vim animæ nostræ præter motum diversæ omnino actiones possibiles sunt; ut perceptiones, judicia, ratiocinationes, appetitiones, neque ejus speciei cujus sunt elementa corporum.

volitiones: multas item actiones anima ex propria, & arbitraria determinatione inchoat mutat, abrumpit; quippe libertate gaudet (§. 124.): ergo vis animæ a viribus elementorum specie differt; atqui substantiæ, quæ viribus specie diversis instructæ sunt, inter se quoque specie differunt (ont. §. 176. cor.): igitur in aperto est animam humanam non esse ejus speciei substantiam, cujus sunt elementa corporum.

*Coroll.* Cum elementa corporum substantiæ materiales sint (cosm. §. 51. cor. 1.), etiam in hac hypothesi legitime, & invicte concludo, animam humanam non esse substantiam materialem.

*Schol.* Nihil latet in hoc ratiocinio, quod cum ratione in dubium vocari possit, nisi quis velit imprudenter scepticus esse, aut ideas deserere, quas habemus, & ex quibus unice philosophandum est. Quis, quæso, hoc meum ratiocinium sugillabit: aurum habet proprietates specie diversas a proprietatibus argenti; vinum item a proprietatibus aquæ; sed quæ proprietates specie diversas habent, specie inter se quoque differunt: ergo aurum ab argento, vinum ab aqua specie differt. At vero si istud ratiocinium firmum sit, necesse est, ut & alteri suum robur constet; utrinque enim proprietate specie diversæ a posteriori per experientiam notæ adducuntur, quamvis hic aliqua rationis conclusio a priori subveniat. In corporibus nimirum omnia per motum, vel conatum ad eumdem effici experimur; cogitationis, aut volitionis liberæ ne vestigium quidem exstat; sine ratione autem philosophus nullam facultatem, aut proprietatem enti tribuit, cum lex certa sit: sine necessitate neque entia, neque entium qualitates multiplicanda esse. Quid? quod experimur corpora motum sine determinatione externa numquam

inchoare; numquam abrumpere; numquam celeritatem, aut directionem immutare, quæ ratio positive evincit ipsis liberas volitiones minime inesse. Cum igitur vis corporis sit vis ipsorum elementorum, quæ de hac in demonstratione dicta sunt, cum experientia indubitata consentiunt (conf. cosm. §§. 51. 52. 53. sch.). Opposita omnia nobis de anima tum per experientiam, tum per legitimas ex illa consecutiones innotescunt. Nonne experimur in arbitraria animæ potestate situm esse, de rebus diversissimis cogitare; longa, ac sublimia ratiocinia & inchoare, & continuare, & abrumpere; ab aliis abstrahere, ad alia reflectere, & reliqua, quæ psychologia empirica enarrat; atque istud tum etiam, cum nulla actione externa sensuum organa pulsantur? nonne experimur, ad nutum animæ jam brachium, jam pedem, jam aliam corporis partem moveri, aut totum corpus in alium locum transferri, idque ea celeritate, & ea directione, quam ipsa ultro, ac pro arbitrio elegerit, quamquam ipsa singulis momentis eadem liberrima potestate mutare potest; & quamvis de anima a corpore separata experientiam capere non liceat, nullo tamen de fundamento eidem vis se ipsam sine determinatione externa de loco in locum transferendi denegari potest. Pertinet certe huc illud Tullii alias a nobis allatum: *sentit animus se moveri, quod cum sentit, illud una sentit: se sua vi, non aliena moveri.* Et quod idem de Platone scribit: *Audiamus enim Platonem, quasi quemdam Deum philosophorum; cui duos placet esse motus: unum suum; alterum externum: esse autem divinius, quod ipsum ex se sua sponte moveatur, quam quod pulsu agitetur alieno. Hunc autem motum in solis animis esse ponit, ab hisque principium motus esse ductum putat.* Qq. t. l. 1. c. 25. De nat. De l. 2. c. 12.

Igitur spiritualis. CXLVII. *Anima humana est substantia spiritualis.* Anima humana est substantia (§. 144.): igitur vel materialis, vel spiritualis, alterius siquidem ideam non habemus (Conf. ont. §. 179. cor.); atqui anima humana non est substantia materialis (§§. 145. 146.): igitur substantia spiritualis, sive spiritus sit, necesse est.

L'Esprit. disc. 1. pag. 6. not. 16. *Coroll.* Nihil igitur agit recens Epicureus, cum affirmate pronunciat: immaterialitatem, seu spiritualitatem animæ problema esse, quod, nisi probabiliter, resolvi nequeat.

*Schol.* 1. Erunt, opinor, nonnulli, quibus hæc ratiocinandi ratio, quam ego in demonstrationem trium propositionum, ac præsertim primæ (§. 145.) secutus sum, non probabitur: querentur nimirum me tanti ponderis caussam uni prope voculæ imposuisse, gravissimamque de spiritualitate animæ litem ad inanem logomachiam detorsisse. Ego autem sic existimo: totum rei momentum in eo solum verti, ut invicte demonstretur animam, & substantiam, & ens simplex esse; unde incorruptibilitas, quæ necessarium prærequisitum naturalis immortalitatis est, ut alias viderimus, pendet: reliqua omnino ad litem de nomine non definiendam, nisi ex usitato vocabulorum usu, devolvi. Cum enim jam liquido constet animam substantiam simplicem esse, quæstio illa: *utrum anima spiritus sit, an materia?* non aliunde resolvi aut potest, aut debet, nisi ex nominali utriusque definitione, constituta nimirum vera vocabulorum *spiritus* & *materiæ* significatione. Ac certe via in omnibus hujus generis litibus definiendis progredimur; quæratur, an res quæpiam ad animalium, an ad plantarum genus pertineat? nonne constituta utriusque generis notione, & proprietatibus rei illius

per experientiam detectis quæstionem decidis, quin ullo scrupulo angaris, non fortasse occultæ quæpiam proprietates lateant. Jam vero ego primum animæ a corpore distinctionem (cap. 1.); tum ejus simplicitatem (cap. 2.); denique & substantialitatem (§. 144.) argumentis omnino invictis patefeci: quid igitur restat? ut spiritualitas quoque demonstretur. At vero, o bone, quid tu per spiritum intelligis? edic, ut quid demonstrandum sit, norim. Nonne anima recte dicetur spiritus, si eam habuerit proprietatem, quam hac voce exprimimus? nonne materia non erit spiritus, si hac proprietate caruerit? nonne anima non erit materia, si iis proprietatibus, quas valgo materiæ tribuimus, destituta fuerit? jam ad rem: per spiritum vulgo omnes intelliguat ens simplex cogitans, habensque potentiam inchoandi motum; per materiam ens cogitatione, & potentia motum inchoandi destitutum, quam notionem experientia suppeditat. Atqui anima est ens simplex, & cogitans, habensque potentiam inchoandi motum, quorum illud demonstratione, hæc experientia nota sunt; igitur recte dico, animam esse spiritum, non esse materiam. Leibnitiani quidem ad notionem spiritus intellectum, & voluntatem requirunt: verum istud opinioni meæ nihil officit; imprimis enim anima nostra & intellectu, & voluntate gaudet; deinde illi inter spiritum, & materiam ponunt ens immateriale, cui facultatem cognoscendi, & appetendi inferiorem solum tribuunt. Est autem in re omnino idem, si omne ens cogitans vocetur spiritus, tumque spiritus distribuatur in eum, qui facultate duntaxat inferiore, & in eum, qui facultate cogitandi tam superiore, quam inferiore polleat. Sed hæc omnia in sequenti capite clariora erunt: er-

go interea quibusdam materialistarum dubitationibus satisfaciam.

Satisfit dubitationibus.

*Schol.* 2. Ajunt 1.) concipi non posse, quomodo anima, si spiritus sit, uniri possit cum corpore, cum nulla inter spiritum, & corpus proportio appareat.

℟. Tametsi nulla hic detur proportio, quæ in similitudine naturarum consistat; datur tamen talis proportio, qualis dari potest inter subjectum & formam. Corpus & spiritus sunt quidem entia toto genere diversa; at corpus tamen habilitatem habet, ut tamquam subjectum a spiritu velut forma perficiatur: quare uniri possunt, potestque ex hac unione *unum per se* exurgere. Neque obest, quod hujus unionis modum non perspiciamus; nonne multo obscurius est, quo modo corpus, aut materia cogitare possit? deinde argumenta a nostra ignorantia desumta contra claram veritatem nullum habent pondus. Sapienter Tullius: *illud modo videto, ut Deum noris, etsi ignores et locum, et faciem: sic animum tibi tuum notum esse oportere, etiamsi ejus ignores, et locum, et formam.*

2.) Anima ita recipitur in corpore extenso, ac divisibili, velut forma in subjecto; sed id certe fieri nequit spiritui, qui & simplex est, & inextensus.

℟. Anima ita recipitur in corpore, ut ab eo tamen in existendo non pendeat; sed recepta quoque in eo per se existat. Est quippe anima forma substantialis, ac proinde ens per se existens, quod nulla ratione ab alia substantia, vel corpore in existendo pendere potest: quare ipsa non ea ratione in corpore recipitur, qua aliæ formæ accidentales in suis subjectis, a quibus ita pendent, ut inde separatæ pereant, recipi solent. Anima eatenus solum corporis forma est, quatenus eidem dominatur, illud regit,

eoque tamquam instrumento ad res externas percipiendas, & motus spontaneos exercendos utitur. Quin si accurate loqui velimus, eam non tam forma corporis, quam hominis dici debet, id est, illius compositi, quod *homo* dicitur. Per unionem quippe animæ cum corpore novum quoddam compositum ex duplici hac parte constans exurgit, in quo cum anima sit pars nobilior, atque ea, quæ ipsum compositum ad hanc speciem determinat, id est, efficit, ut sit hujus potius, quam alterius speciei compositum; quod cuivis formæ proprium est, ipsa vero sensu forma hujus compositi, sive hominis dicitur. Differt tamen ab aliis formis nobis notis, quod illæ, demta brutorum anima, accidentales sint, & in sola subjecti modificatione consistant.

3.) Summa est animam inter, ac corpus harmonia, ita, ut mutuis bonis, ac malis afficiantur, item ea proportione vires animi augentur, ac minuuntur, qua corpus roboratur, ac debilitatur: hæc omnia in spiritualem naturam minime cadere posse videntur. Est hæc argumentatio Philosophi Berolinensis ex Lucretio depromta.

℟. Harmonia illa non ex naturarum similitudine, sed ex mirabili prorsus unione inter animam, & corpus proficiscitur. Vis deinde animæ interna, ac potentia agendi remota semper eadem manet; quæque dicta proportione augetur, vel minuitur, potentia ipsius proxima est. Auctor nimirum naturæ Deus, ubi animam cum corpore consociavit, arctissimum simul inter utrumque commercium constituit, ita ut anima in actionibus, quam diu ea unio duraverit, a corpore pendeat. Hinc inter requisita potentiæ proximæ, ac completæ ad agendum animæ sic unitæ locum habet recta corporis, organorum, ac præcipue sensorii communis constitutio:

quare pro perfectione, ac imperfectione corporis, anima quoque perfectius, aut imperfectius agit. At vero, cum id nulla ratione ex animæ essentia, & natura proveniat, ea quoad vim sibi internam, ac potentiam agendi remotam, quæ sublato hoc commercio proxima erit, prorsus invariata manet, quomodocumque corpus constitutum sit. Idem respondendum iis est, qui ajunt animam crescere in pueris, debilitari, & languescere in senibus. Vitia hæc sunt corporis, non animæ : cum in pueris organa continue perficiantur, anima quoque & plures, & perfectiores ideas conformat, unde crescere videtur; contra in sensibus organa longiori demum usu corrumpuntur, cerebrique fibrillæ humore necessario avolante duræ nimis, ac inflexiles evadunt, unde memoriam, aliarumque facultatum operationes labefactari necesse est. Intelligi hæc planius ex iis possunt, quæ de facultate sentiendi, ac imaginandi dicta sunt, & infra de commercio, ac idearum origine dicentur. Interea istud generale principium in tironum animos alte demitti velim. Dependentia animæ a corpore in eo solum consistit, quod ope corporis objecta externa animæ præsentia reddi debeant, quod enim absens est, ab ipsa cognosci nequit, neque alius datur modus quo id pro statu unionis perficiatur. Quamprimum vero anima a corpore avolaverit, poterunt ipsi objecta sensibilia vel per sese, vel alio modo præsentia reddi, ipsaque similiter poterit circa illa objecta immediate præsentia eodem modo cognoscenda versari, quo nunc versatur circa cerebri motiones sibi proxime præsentes, quarum ope objecta externa percipit. Ex his porro facile colligitur, hanc animæ a corpore dependentiam non efficere, ut ipsa ab illo separata cogitare nequeat ,

multo autem minus, ut sit ejusdem cum corpore naturæ.

## CAPUT IV.

### *De celebri in Philosophia Quæstione: Utrum Materia possit cogitare?*

CXLVIII. *Deus nec per absolutam suam potentiam potest conferre substantiæ materiali jam existenti vim cogitandi.* Cum enim substantia materialis illa dicatur, quæ vi cogitandi caret (§. 144. schol.), ad essentiam substantiæ materialis jam existentis pertinet carentia vis cogitandi: ergo adjecta vi cogitandi tollitur essentia substantiæ materialis jam existentis; sed Deus nequit ulla potentia conferre substantiæ existenti, quod illius essentiam tollit: ergo Deus nec per absolutam suam potentiam substantiæ materiali jam existenti vim cogitandi conferre potest. Deinde vis hæc cogitandi collata substantiæ materiali jam existenti foret ipsi deinceps vel essentialis, vel accidentalis; non primum, essentiis enim, cum immutabiles sint (ont. §. 116. cor. 2.), nihil addi potest; non alterum: ideæ enim, quam de vi habemus, repugnat, ut ipsa velut accidens physicum inhæreat substantiæ tamquam subjecto, a quo separari queat: substantia quippe est, quæ agit, quæ cogitat (conf. ont. §. 113).

Materiæ jam existenti vis cogitandi conferri nequit.

*Coroll.* Mutatis mutandis facile demonstratur, nec posse Deum spiritui jam existenti essentiam materiæ conferre.

*Schol.* 1. Ratiocinium istud rursus planum est, & cum ideis, ex quibus philosophari oportet, egregie consentit; neque enim in iis rebus, de quibus nemo dubitat, aliter ratiocinari solemus. Quid quæso respondebis, si ego ex te quæram, an Deus aquæ proprietates vini, aut argento proprietates au-

ri conferri possit? nonne continuo repones; nequaquam; & quærenti, cur non; ajes: collatione proprietatum vini essentiam aquæ, & collatione proprietatum auri essentiam argenti destructum iri; quia nempe essentia aquæ ex parte saltem per carentiam proprietatum vini, & essentia argenti eadem ratione per carentiam proprietatum auri constituitur. At unde hoc nosti? nonne quia hoc fluidum, aut hoc metallum, quod has solum proprietates habet, vocamus aquam, vel argentum; & hoc fluidum, aut hoc metallum, quod illas solum proprietates habet, vocamus vinum, aut aurum. En quomodo tandem in definitione nominali sistas.

Quæ, & quotuplex hæc quæstio? *Schol.* 2. Alia præterea hoc loco quæstio moveri potest: utrum nempe Deus substantiam, quæ simul proprietatibus spiritus, & materiæ prædita sit, creare possit? Hac in re adverte: 1.) de vi solum cogitandi, quæ spiritus; & de inertia, quæ materiæ certa proprietas est, istud quæri prudenter posse. 2.) Inertiam, quam ego in sola impotentia inchoandi, aut abrumpendi motum absque determinatione externa constitui (cosm. 53. coroll. 2. sch.), passim a physicis pro distincta, & positiva proprietate, qua corpus, vel materia positive nitatur conservare statum motus, vel quietis, suæque motioni resistat, haberi: quapropter etiam illam sonantiori vocabulo *vim inertiæ* compellant. In utraque hac sententia, ut omni parti satisfiat, quæstio præsens definiri debet: quæritur itaque 1.) Utrum Deus creare possit substantiam, quæ simul vi cogitandi, & vi inertiæ gaudeat. 2.) Utrum Deus creare possit substantiam, quæ quidem cogitare possit, non tamen absque externa determinatione motum inchoare; sive quæ vi cogitandi simul, & inertia polleat? quid de utraque sentiendum sit, sequentia docebunt.

CXLIX. *Incertum est, an vis inertiæ absolute repugnet vi cogitandi ita, ut in eadem substantia simul consistere nequeat.* Vis inertiæ est in hac physicorum hypothesi conatus positivus ad conservandum statum externum, motus nempe, vel quietis, & substantia per hanc vim solum resistit suæ motioni locali, vis cogitandi vero est conatus ad mutandum statum internum, cum cogitationes ad statum internum pertineant; sed incertum est, utrum conatus conservandi statum externum cum conatu mutandi statum incertum ita pugnet, ut in eadem substantia simul consistere nequeant: igitur incertum quoque est vim inertiæ ita pugnare cum vi cogitandi, ut in eadem substantia simul consistere non possint.

Incertum est an vis inertiæ absolute pugnet cum vi cogitandi;

*Schol.* Profecto quæcumque ab Eulero, aliisque adhuc allata sunt, repugnantia nondum demonstrarunt: talis nimirum inertiæ vis excludit quidem evidenter determinationem propriam ad motum localem, non vero evidenter repugnat determinationi propriæ ad cogitandum. Nec quidquam promovent, cum dicunt, per vim inertiæ corpus resistere omni suæ mutationi; nam, cum corpus sit ens compositum, nulla in eo mutatio possibilis est nisi per motum (ont. §. 216.): entis vero cogitantis mutationes non solum in motu, verum etiam in cogitatione consistunt.

CL. *Incertum est, an Deus possit creare substantiam, quæ simul vi cogitandi, & vi inertiæ instructa sit.* Incertum est, utrum vis inertiæ ita repugnet vi cogitandi, ut in eadem simul substantia consistere nequeant (§. præc.): ergo etiam incertum est, utrum Deus possit creare substantiam, quæ simul inertiæ, et vi cogitandi instructa sit.

inde incertum est, an ens utraque vi prædictum existere possit.

*Schol.* Animam nostram non habere hanc vim inertiæ, nec proinde hujus generis substan-

tiam esse ex superioribus (§. 146.) patet. Verum quæ erit ejusmodi substantia? respondeo: activa quoad cogitationes; iners quoad motum localem; et quæ in hoc contradictio? Sed uberius responsum accipe.

at si existeret, nec spiritus foret, nec materia.

CLI. *Si Deus substantiam vi cogitandi, ac vi inertiæ simul instructam crearet, ea substantia nec spiritus foret, nec materia.* Substantia hujus generis non haberet essentiam spiritus, ad quam nunc referimus carentiam vis inertiæ: neque haberet essentiam materiæ, ad quam incapacitas cogitandi pertinet: igitur neque spiritus foret, neque materia, sed ab utroque interno, ac essentiali discrimine differret.

*Schol.* Ut nimirum, si Deus fluidum quodpiam crearet, quod proprietates simul vini, et aquæ in se complecteretur, quod an fieri possit, pariter incertum est, fluidum illud nec vinum foret, nec aqua, sed aliud quoddam ab utroque essentiali discrimine diversum. Ita quoque, si essentia quaternarii, quæ in quatuor unitatibus simul sumtis; et essentia senarii, quæ in sex unitatibus collectis consistit, componantur, oritur denarius, qui numerus a duobus præcedentibus essentialiter differt. At quærunt, quid igitur foret id genus substantia? Ea sic habens aliquod toto genere diversum tam a spiritu, quam a materia, quod adhuc incognitum sit, propriò vocabulo designari nequit. Quemadmodum illud fluidum quod ab aqua, et vino diversum foret, utriusque tamen gauderet proprietatibus, nullo vocabulo exprimere possemus; vocabula quippe solum inventa sunt ad res nobis notas significandas. Qui vero adaucter concluderet impossibile esse ens a spiritu, et materia essentialiter diversum propterea, quod nullam ejus ideam formare possit; næ is similis foret cæco ab incunabulis, qui colorum

possibilitatem negaret, quod eorum in se ideas excitare nequiret. Transeamus ad alteram propositæ quæstionis partem.

CLII. *Similiter incertum est, an inertia ita pugnet cum vi cogitandi, ut in eadem substantia simul consistere nequeant.* Inertia in hac hypothesi aliud non est, quam impotentia inchoandi, & abrumpendi motum sine determinatione extrinseca; sed hanc impotentiam cum vi cogitandi in eadem substantia stare non posse certo affirmari nequit; nescimus enim, an non etiam vis entis cogitantis in efficiendo motu per quasdam generales naturæ leges ad certas determinationes extrinsecas adstringi possit, quemadmodum ab ejusmodi determinationibus pendet vis motrix entium non cogitantium, sive elementorum (cosm. §. 33. sch.); contradictio certe hac in re perspicua non est. Quod si autem ita foret, tum etiam substantia cogitans motum de se inchoare, et abrumpere, nisi posita determinatione extrinseca; non posset: haberetque se illa substantia ea fere ratione in efficiendo motu, quo se nunc anima nostra habet in elicienda appetitione posita jam repræsentatione boni: igitur incertum est, an inertia ita pugnet cum vi cogitandi, ut simul in eadem substantia consistere nequeant.

*Incertum est an inertia absolute pugnet cum vi cogitandi;*

CLIII. *Incertum est, an Deus possit creare substantiam, quæ simul vi cogitandi, & inertia instructa sit.* Incertum est, utrum inertia ita pugnet cum vi cogitandi, ut simul in eadem substantia consistere nequeat (§. præc.): igitur etiam incertum est, utrum Deus possit in genus substantiam procreare.

*Inde incertum est, an ens vi cogitandi, & inertia præditum existere possit:*

*Schol.* Animam nostram hoc substantiarum genere minime comprehendi propria cuivis conscientia testatur (conf. §. 150. sch.). Inde vero rursus consequitur, tale ens, si reapse existeret, nec spiritum fore, nec materiam, sed aliud quoddam ens ab utroque toto ge-

*at si existeret, nec spiritus foret, nec materia.*

nere diversum, quod simili rationis conclusione, qua (§. 151.) demonstratur.

Anima nullo sensu materia esse potest.

CLIV. *Anima humana nec per absolutam Dei potentiam ullo sensu potest esse materia.* Cum enim anima sit spiritus (§. 147.), si ea aliquo sensu posset esse materia, deberet Deus vel materiæ jam existenti vim cogitandi, vel spiritui existenti essentiam materiæ conferre; vel substantiam vi cogitandi, ac vi inertiæ, vel substantiam vi cogitandi cum impotentia simplici inchoandi, et abrumpendi motum instructam procreare; at prima duo absolute repugnant (§. 148. coroll.): reliqua duo si fierent, ens illud nec materia foret, nec spiritus (§§. 151. 153. sch.), consequenter nec anima: igitur anima humana nec per absolutam Dei potentiam ullo sensu materia esse potest.

*Schol.* 1. Nunc tandem, opinor, cum radicibus suis evulsa est detestabilis materialismi hypothesis, nec jam video, quid præter inanes clamores pestiferi hujus erroris fautoribus relictum sit. Inanes certe sunt illius clamores, qui ita inscite pronunciavit: *Quis ille est, qui sine temeraria impietate affirmare audeat, impossibile esse, ut Creator supremus materiæ cogitationem, & sensum tribuat? Vide, quæso, in quem labyrinthum te conjicias, cum hac ratione infinitam Creatoris potentiam limitibus constringas.* Inanis, inquam, iste est clamor, nam nihil infinitæ Dei potentiæ detrahit, qui contradictoria ab ipsa effici posse negat.

*Lettre philosoph.*

*Schol.* 2. Restat jam, ut ad scopum hujus capitis præcipuum accedam, ostendamque modum, quo celeberrima illa in philosophia quæstio: *utrum materia, saltem divinitus, cogitare possit?* et breviter, et solide resolvatur. Torsit hæc quæstio nullo non tempore summos philosophos, eosque in varias partes distraxit. Ut alios taceam;

*Essai phil. con. l'ent. hum. l. 4. ch. 3. §. 6.*

Lockius vehementer dubitat; putatque affirmate nihil dici posse, propterea quod materiæ proprietates perspectas non habeamus, proindeque scire non possimus, an non inter occultas materiæ proprietates vel actu sit, vel saltem divinitus esse possit cogitandi vis. Lockium secutus est Buddeus (*a*): Voltarius (*b*) autem, qui quidem inter philosophos locum vix meretur, summis extulit laudibus, antiquos ait philosophos puerilibus sophismatibus delusos simplicitatem animæ tribuisse; solum Lockium adeo felicem fuisse, ut ad omnipotentiam Creatoris confugeret; quare monet, ut qui hac de re dubitat, videat, ne dubitando impietatis se reum faciat. Ideæ nostræ, subdit, quas de corporibus habemus, imperfectæ, ac inadequatæ sunt, quomodo, igitur absolutum judicium ferri queat, corpus non posse cogitare: qui sic judicat, de re ignota pronunciat, quod ferendum non est. Verum si vel primas logicæ regulas calluisset philosophaster ille, non ignorasset utique, ideas etiam inadæquatas, cum evidentes sunt, fallere non posse. Sed nolo cum hoc homine tricari, ad rem ipsam aggrediamur. Mihi tota ea difficultas ex perversa materiæ notione, quâ veterum philosophorum plurimi imbuti erant, aut ex æquivoca termini significatione ortum duxisse videtur. Statuerunt nimirum Aristotelici longe, lateque dominantes materiam quamdam ex partibus compositam perfecte continuam; atque in infinitum dividuam, quos imitati sunt recentiores Cartesiani, aliique plurimi, & hodie quoque, quorum intelligentiæ vis eo se non porrigit, ut ideam entis materialis simplicis, ac inextensi conformet. Cum his etiam Lockius consentit, ut opus laudatum evolventi perspicuum est, nominatim cum dubitationem istam pro-

(a) *Phil. theor. p.* 1. *c.* 1. §. 28.
(b) *Met. p.* 1. *c.* 6.

ponit, de massa quadam materiæ sermonem habet. Atque inde in definienda gravissima hac quæstione primo loco constituendum esse arbitror, quid materiæ nomine intelligatur, ensne compositum, an simplex? Quare sic ajo.

CLV. *Materia nec divinitus cogitare potest.* Vel materia, de qua quæritur, est ens compositum, vel ens simplex; si primum: nec divinitus cogitare potest; absolute enim repugnat, ut ens compositum cogitet (§. 142.). Si secundum: rursus idem sequitur, nam vel ponis enti simplici materiali jam existenti conferri a Deo posse vim cogitandi, vel procreari posse a Deo substantiam simul vi cogitandi, & essentia materiæ, id est, vi inertiæ, aut inertia instructam; illud absolute repugnat (§. 148.): istud autem si fieret, substantia illa toto genere a materia differret (§§. 151. 153. sch.): manifestum igitur est, materiam nec divinitus cogitare posse.

*Schol.* Imprudens igitur, quin & absurda est Lokii, ac Buddei dubitatio; cum enim ipsi materiam continue compositam statuant, jam certum est inter proprietates hujus materiæ quantumcumque occultas, ac incognitas vim cogitandi nec esse, nec per absolutam Dei potentiam esse posse. Est quippe universim evidens, inter occultas entis cujuscumque proprietates non comprehendi unam aliquam, quæ cum altera in eodem ente jam nota proprietate pugnet: ita, etsi geometræ nondum omnes circuli proprietates perspiciant, certi tamen sunt quadraturam in incognitis illis non contineri, quod ea rotunditati, quæ est proprietas circuli nota, opponitnr. Atqui vis cogitandi pugnat cum compositione entis ex partibus realibus per demonstrationem (§. 142.), & tamen hæc compositio est proprietas materiæ Lockianæ jam cognita: igitur dubium de latente

inter occultas materiæ hujus proprietates vi cogitandi imprudens, ac ineptum est. Quid quod ipse Lockius, ut supra (§. 138. sch.) vidimus, ex notione entis compositi demonstrat Deum non esse materiam: quare manifestæ contradictionis reus tenetur. Vehementer istud urget Gerdillus, & copiose demonstrat Lockium aut non probare Deum non esse corpus, aut inde consequi animam nostram nec esse, nec non esse corpus; nam, ita arguit; quemadmodum ex mente Lockii, si Deus esset corpus, infinita essent entia cogitantia, quæ ab æterno extitissent; ita quoque si anima humana foret corpus, innumeræ, ac prope infinitæ in homine animæ existerent. Idem egregie pertractat Hayerus. *Diss. de an. immut.*

Atque ex his, quæ adhuc prolixe in materialistas allata sunt, veritatem clarissime elucere opinor ita, ut nisi, qui deliberato mentis, pervicacissimæ proposito oculos clauserit, eam non intueri non possit. Quare numquam suis conviciis efficient, ut stabilem, veramque sententiam deseramus: conviciatur sane, qui ita nos ratiocinari contendit: nescio utrum hæ proprietates materiæ consociatæ sint: cum igitur nihil sciam, affirmate pronuncio, materiam non posse cogitare; tum salso risu subjicit: en methodum ratiocinandi in scholis. *Diss. de spirit. anim.* *Lettr. phil. lett. 27.*

## CAPUT V.

### *De Essentia, ac Natura Animæ Humanæ.*

CLVI. *Anima humana vim habet.* Anima humana est ens spontaneum (§. 106.); sed omne ens spontaneum habet vim (§. 105.); ergo anima humana vim habet. Anima habet vim

*Schol.* Non facile in omni philosophorum turba unum aliquem reperias, qui adversetur,

quique animam subjectum pure passivum esse statuat; tametsi enim Cartesiani ipsam in perceptionibus; Lockius in acquirendis ideis simplicibus pati magis, quam agere docuerint: illi tamen in judicando, & volendo; hic in conformandis ideis compositis eidem veram actionem attribuit. Certissimum itaque est, animam vera agendi vi pollere; nec mirum: nimis enim quam manifesta est conscientiæ vox.

unam, CLVII. *Anima humana unicam habet vim.* Anima humana est substantia (§. 144.), & quidem una, cum sit ens simplex (§. 143.): sed una substantia unam tantum vim habet (ont. §. 176. sch.): ergo anima humana unicam vim habet.

*Coroll.* Cum tamen diversæ actiones ab anima perficiantur, perspicuum est, vim animæ pluribus actionibus producendis sufficere.

*Schol.* Si vocabulo cogitationis latiorem, Cartesii exemplo, significationem tribuamus (§. 3. sch.), sub ea omnes animæ actiones comprehendi possunt: nihil igitur vetat, quo minus hanc, de qua agimus, vim animæ *vim cogitandi* posthac compellem. Ceterum juverit hic in memoriam revocare, quæ alias de vi, & facultate agendi dicta sunt (ontol. §§. 130. 131.): inde enim patebit posse substantiæ plures facultates competere, tametsi una tantum ipsi vis conveniat. Facultas nimirum agendi nihil aliud est, quam actionis possibilitas; quare omni jure tot facultates activas animæ nostræ tribuimus, quot per vim illius actiones effici possunt. Quia ergo anima per vim suam percipit, appetit, vult, quod ex superioribus: & se, suumque, quocum copulatur, corpus movet, quod ex sequentibus patebit, facultates cognoscendi, appetendi, volendi, movendi eidem conveniunt. Hoc quoque ex principio facultates cognoscendi ulterius di-

stribuimus in superiorem, & inferiorem; huncque in facultatem sentiendi, imaginandi; & sic porro, prout nimirum eadem vis aliter, & in aliud objectum tendit, ea aliter modificatur, aliamque facultatem exercet. Ita si illa tendat in objectum præsens, actuque organa afficiens, illud sibi repræsentando, dicitur anima sentire, atque sentiendi facultatem exercere; si in absens, olim sensu perceptum, imaginari; si in objectum sub ratione boni: appetere, & sic ulterius. Atque inde colligitur nihil aliud in anima a nobis concipi posse, atque vim cogitandi, actione ab ea elicita; atque harum possibilitates, id est, facultates activas; quæ enim præterea in ea insunt, ad determinationes ipsius vis pertinet.

CLVIII. *Vis cogitandi essentiam animæ humanæ constituit.* Id generatim entis essentia est, quod primo in eo concipitur, & ex quo cetera, quæ eidem conveniunt, promanant (ont. §. 45.); atqui istud in anima vis cogitandi est. Nam nihil in ipsa concipimus quam facultates, vim, actiones (§. præc. schol.); actiones primo non concipiuntur; nam quod ejusmodi est, constans, & permanens sit necesse est; actiones autem essentialiter transeunt. Non facultates; hæc quippe per sufficientiam vis ad diversas actiones determinantur: igitur vis est id, quod primum in anima concipitur: et cum porro ex natura hujus vis facultates illius omnes determinentur, & ab ipsa actiones efficiantur, eadem vis id quoque est, ex quo ceterorum, quæ animæ insunt, ratio petitur: ergo vis hæc essentiam animæ humanæ constituit. quæ illius essentiam constituit.

*Coroll.* Valet igitur argumentatio Lockii: cogitatio est animæ actio; igitur ejus essentia non est.

*Schol.* 1. Ruit simul celeberrima illa opinatio tanto animorum æstu primum a Cartesio, E sai phil. conc. l'ent. hum. l. 2. ch. 29. §. 4.

tum a Malebranchio, Claubergio, Silvano Regis, Antonio le Grand, aliisque scholæ hujus patronis propugnata, quæ essentiam animæ in actuali cogitatione constituit. Verba Cartesii sunt: *Cogitatio & extensio spectari possunt, ut constituentes naturas substantiæ intelligentis, & corporeæ; tuncque non aliter concipi debent, quam ipsa substantia cogitans, & substantia extensa, hoc est, quam mens, & corpus*. Tum: *necessarium videtur, ut mens semper actu cogitet, quia cogitatio constituit ejus essentiam, quemadmodum extensio constituit essentiam corporis; nec concipitur tamquam attributum, quod potest adesse vel abesse, quemadmodum in corpore concipitur divisio partium, vel motus*. Sed asserta hæc sunt, quæ solida probatione destituuntur; quid enim faciet, si ipsi negem animam per substantiam cogitantem potius, quam per substantiam pollentem vi cogitandi definiendam esse? certe sine circuli vitio hanc nobis definitionem obtrudere non potest. Dicet, ablata cogitatione nihil in anima concipi posse: dicam ego, ablato effectu optime adhuc concipi posse caussam, id est cogitandi vim, sive ens tali vi instructum, quemadmodum ablato motu in corpore concipimus subjectum mobile, vel vi motrice præditum. Multis hanc sententiam impugnavit Gassendus (*a*); mihi præ reliquis momentum habere videntur, quæ vir quidam clarissimus (*b*) ipsi auctori objecit. Quærit 1.): *Qui fieri possit, ut cogitatio constituat mentis essentiam, cum mens substantia, cogitatio vero entitas tantum modalis esse videatur*. 2.) *Cum cogitationes nostræ aliæ, atque aliæ sunt, alia quoque subinde, atque alia mentis nostræ essentia videretur*. 3.) *Cum cogitationis, quam nunc habeo, me ipsum auctorem esse negare non debent, si in cogitatione*

Princ. phil. p. 1. art. 63.

Epist. p. 2. Ep. 4.

(a) Dubit. ad Cart. met. dub. 4. in medit. 2.

(b) Epistol. p. 2. Ep. 5. n. 3.

*mentis essentia consistit, illius essentiæ auctor esse, ac proinde me ipsum conservare videri possim.* Quid ad hæc Cartesius? prima duo ne attingit quidem; ad ultimum dubie, & subobscure aliquid reponit (*a*).

*Schol.* 2. Tametsi vero Cartesio non assentiar contendenti essentiam animæ in actuali cogitatione consistere; non tamen adeo ab ejus opinione recedo, ut putem mentem nostram, omni nonnunquam cogitatione expoliatam velut mortuam jacere. Anima nostra vel est conjuncta cum corpore, vel ab eo per mortem prorsus separata; utroque in statu nunquam omnem ab ipsa cogitationem abesse verisimile est. Quod quidem ad separationis statum attinet, alio loco dicam; nunc in quæstionem duntaxat vocabo, utrum anima cum hoc corpore consociata interdum omni prorsus cogitatione careat.

(a) *Ibid.* 1. *Ep.* 6.

CLIX. *Verisimillimum est, animam cum corpore copulatam numquam omni cogitatione carere.* Imprimis enim idea vitæ omnium consensione continentem quampiam actionem comprehendit: ideo certe vitam animalium corporibus, & plantis, non item lapidibus tribuimus: igitur & anima cum corpore copulata si semper vivat, ut vere vivit, continenter agat, cogitetque, necesse est. Deinde non videtur umquam omne cogitationis objectum animæ etiam in hoc statu deesse; nam & ipsa sibi objectum est, potestque suam existentiam sentire; & motiones cerebri, quas, & quarum ope ipsa objecta externa percipit, quod ex (§. 15.), & infra dicendis magis patebit, continenter efficiuntur tum ab objectis externis, quorum actionibus corpus nostrum perpetuo objicitur, tum a spiritibus subtilissimis perenni motu concitatis, qui partim in ipso cerebro resident, partim continue per illud permanant. Atqui ut vis cogitandi præsente cogitationis objecto non agat, verisimi-

Animam etiam in corpore semper cogitare verisimile est.

le non est; neque enim aliud impedimentum cogitari potest; igitur verisimillimum est, animam etiam cum corpore copulatam numquam omni cogitatione carere.

*Coroll.* Itaque nec ab infantium in utero materno delitescentium, neque ab hominum profunde dormientium animis omnem omnino cogitationem abesse verisimile est.

*De div. l.2.c, 67.* *Schol.* Hæc eadem Tullii sententia est; ita enim habet: *animorum est ea vis, eaque natura, ut vigeant vigilantes, nullo adventitio pulsu, sed suo motu, incredibili quadam celeritate. Hi cum sustinentur membris, & corpore, & sensibus, omnia certiora cernunt, cogitant, sentiunt; cum autem hæc subtracta sunt, desertusque est animus languore corporis, tum agitatur ipse per sese. Itaque in eo & formæ versantur, & actiones, & multa audiri, multa dici videntur. Hæc scilicet in imbecillo, remissoque animo, multa omnibus modis confusa, & variata versantur, maximeque reliquiæ earum rerum moventur in animo, & agitantur, de quibus vigilantes aut cogitavimus, aut egimus.*

Respondetur Lockio. Verum Lockius acriter se opponit, multaque in contrarium profert. Præcipua hæc sunt.

1.) Concipi nequit, quomodo ens cogitare possit, quin se cogitare sentiat (*a*).

℞. Leibnitius (*b*): nos sæpe de rebus quamplurimis simul cogitamus, non tamen attendimus, nisi illis cogitationibus, quæ præ reliquis claræ, & distinctæ sunt; neque enim possumus infinitis prope rebus, quas quia simul impressiones sat fortes in nostrum corpus efficiunt, simul sentimus, æqualem attentionem adhibere; quare reliquæ confusæ, aut penitus obscuræ manent, nostramque conscientiam effugiunt. Ita cum commoti maris murmur percipimus, perci-

(a) *Essai phil.con. l'en. hum.liv. 2. ch. 1. §. 11.*

(b) *Nouv. essais sur l'entend. hum.liv. 2. ch. 1. §. 11.*

pimus equidem singularum undarum murmur, nec tamen ejus perceptionis nobis conscii sumus. In tali porro idearum obscurarum statu mens nec dolorem, nec voluptatem sentit, quorum quid sit, insulse Lockius quærit; hæ quippe ideæ vivaciores sunt, animamque ad sui apperceptionem rapiunt.

2.) Si anima Castoris in somno cogitet, quin tamen Castor se cogitare sciat, erit Castor dormiens alius homo a Castore vigilante; neque enim vigilans recordabitur eorum, quæ dormiens cogitavit, atque adeo non judicabit ea ad se pertinere; hæc autem conscientia identitatem personæ constituit, quod subinde fusiori oratione probare nititur. *Ibid. §. 12.*

℞. Leibnitius: quoties contingit, ut quis post longum temporis intervallum, vel majorem aliquam mutationem, generali omnium præteritorum oblivione capiatur, anne propterea continuo alius erit homo, alia persona? *Ibid. §. 27. §. 10. & suiv. Ib. §. 12.* *Lockii argumentum, verba sunt Antonii Genuensis: si nihil aliud est persona, quam identitas conscientiæ, recte concludit duas animam referre personas, alteram dum dormimus, alteram dum vigilamus; sed id non magis absurdum est, quam eumdem hominem in scena Mercurium agere, & Sosiam. Quod si persona statuatur esse individuum rationale, quemadmodum ceteri omnes philosophi docent, anima, dum vigilamus, & dormimus, semper eadem erit persona; quippe semper idem individuum rationale.* *Elem. met. p. 2. prop. 13. sch.* Quærit ex Lockio Buffierus: quomodo quis ob ea, quæ in ebrietate commiserat, quorumque nullam amplius memoriam, aut conscientiam habet, juste a magistratibus puniri queat, cum amissa conscientia non jam eadem sit persona? Re- *Rémarque sur la met. de M. Locke n. 565. ib. ch. 27. §. 12.*

*

sponsio Lockii est: id inde fieri, quod leges clare, & absolute discernere non possint, quando identitas personæ desinat; præterea factum contra illum probari, non

*Ibid. ch. 27. §. 22.* item conscientiæ absentiam. At queritur, instat Leibnitius, quin eo in casu juste fieri posset, in quo certo constaret hanc conscientiam non amplius adesse, aut nec adfuisse, cum factum illud in ebrietate patratum est.

*Ib. §. 14.* 3. ) Urget Lockius, impossibile videri, ut anima in profundo somno cogitet, & tamen primo etiam, quo evigilat, momento non recordetur.

*Ib. §. 14.* ℟. Rursus Leibnitius: simile quid nobis quotidie vigilantibus accipit: diversissima sæpe objecta tum oculos, tum aures, aliosque sensus simul afficiunt; anima tamen uni, vel alteri contemplando intenta harum omnium sensationum sibi minime conscia est, donec tandem impressio paullatim fortior evadat, mentem in attentionem rapiat. Est hic velut somnus quidam particularis comparate ad unum, vel alterum objectum, qui generalis evadit, cum nostra attentio ad omnia simul objecta languescit; unde fit, ut distractio attentionis in quam plurima objecta brevissimo tempore somnum conciliet. Deinde quoties etiam fit, ut somniorum, quæ nos habuisse certo scimus, non amplius recordemur? quoties nec nos somniasse meminimus, quod tamen alii ex indiciis quibusdam externis certo intellexerunt? & nonne eorum, quæ in infantia cogitavimus, vix ulla nobis superest memoria? putasne animam tantum tempus in corpore otiosam fuisse? Cartesius hujus oblivionis caussam in certam cerebri infantium, lethargicorum, aut aliorum sine insomniis dormientium affectionem rejicit, qua fiat,

*Epist. p. 2. Ep. 6. n. 1. 2.*

ut illi motus in cerebro non redeant tales, quales ad memoriam requiruntur. Quibus adde, motiones in hoc hominum genere admodum debiles effici ab objectis externis, quibus ideæ confusæ, aut prorsus obscuræ respondent; harum autem alioquin nec alias recordari solemus, & tum minime, cum anima evigilans repente a supervenientibus ideis multo clarioribus tota abripitur.

CLX. *Supradicta vis cogitandi animæ quoque naturam constituit.* Universa enim natura cujusvis entis est ejus vis activa, sive principium illud internum omnium mutationum, quæ in ente possibiles, & existentes sunt (cosmol. §. 86.); atqui per hanc vim omnes animæ actiones ad existentiam perveniunt, ejusque facultates actuantur (§. 157. sch.); ergo hac quoque vi animæ natura absolvitur. Vis cogitandi est etiam natura animæ.

*Schol.* Neque istud mirum: licet enim realiter essentia animæ, ejusque natura sit una eademque vis, est ea tamen sub diverso respectu consideranda. Nempe cum universim essentia entis ejus sit possibilitas, atque entis in certam speciem reducti modus, sub quo illud ut tale possibile est (ont. §. 46. sch.), recte vis hæc ad diversas actiones sufficiens, ut possibilis, essentia, ut actu existens, & actiones efficiens, natura dicitur: atque istud in omni ente simplici obtinet. Contra compositorum, sive corporum essentiam certus partium conjugationis modus; naturam vero vis motrix, quæ ex singulorum elementorum viribus coalescit, constituit.

## CAPUT VI.

### *De Ortu Animæ Humanæ.*

Anima est ens finitum. CLXI. *Anima humana est ens finitum.* Vis cogitandi, quæ animæ essentiam constituit (§. 158.), multis modis tum ratione objectorum, tum ratione modi in repræsentando limitata est: neque enim omnia, neque distinctissime percipit, quemadmodum intima experientia loquitur, & tota psychologia empirica docet; atqui ens, quod habet essentiam finitam, pariter finitum est (ont. §. 223.): in confesso itaque est animam nostram ens finitum esse.

& contingens: *Coroll.* 1. Quoniam omne ens finitum contingens est (ont. §. 230.), patet animam quoque ens contingens esse.

igitur necDeus, nec pars Dei. *Coroll.* 2. Igitur anima nostra neque Deus est, neque portio quædam avulsa a divina substantia.

Somn. Scip. *Schol.* Ita nimirum nonnulli veterum somniarunt, de quibus Cicero scribit: *animum prisci Deum esse dixerunt, & ex universa mente divina animos esse delibatos.* Nominatim Pythagoram, quem docuisse ait: *esse Deum per naturam rerum intentum, & commeantem, ex quo nostri animi carperentur*: graviter redarguit, quod non viderit, *distractione humanorum animorum discerpi, & lacerari Deum: & cum miseri animi essent, quod plerisque contingere, tum Dei partem esse miseram: quod fieri non potest.* Stoicorum quoque aliquos errori huic turpissimo adhæsisse ex Seneca, & Epicteto discimus, quorum ille ita: *Ratio autem nihil est aliud, quam in corpus humanum pars divini spiritus mersa.* Hic vero, *animi ita sunt devincti Deo, ut particulæ sint ejus, et ab eo quasi avulsi.* Euripides ætherem

Dei. De nat. D. l. 1. c. 12.

Opp. t. 2. epist. 66.

subtilissimum, in quo naturam animæ constituit (§. 141. schol. 2.), Deum per omnia diffusum dixit, animosque nostros a corporis morte rursus cum eo, a quo quasi decerpti fuissent, conjungendos. Vide Moshemium (*a*). Recentius Manichæi eamdem impiam doctrinam professi sunt, ajentes teste S. Augustino (*b*): *esse animam ipsam Dei substantiam, atque id omnino, quod Deus est.* Simile quid de Priscillianistis S. Hieronymus (*c*) scribit. Ex hac impiorum turba Spinozam excipiendum non esse ex alias dictis patet; quod si quis tamen dubitare velit, audiat ipsum inscite pronunciantem (*d*): *deinde sequitur mentem humanam partem esse infiniti intellectus, ac proinde cum dicimus mentem humanam hoc, vel illud percipere, nihil illud dicimus, quam quod Deus, non quatenus infinitus est, sed quatenus per naturam humanam mentis essentiam constituit, hanc vel illam habet ideam.* At quemadmodum totum ipsius systema contradictionibus scatet, ita & hoc loco secum ipso pugnat, quid enim illud sonat, quod ante protulit? (*e*) *Dei intellectus tam essentia, quam existentia a nostro intellectu differt.* Denique & Petrus Poiretus (*f*) huc pertinet, e cujus sententia mens humana emanatio quædam, seu effluxio ex Deo est; at quære ex ipso: quid illa emanatio sit? qui cum essentiali naturæ divinæ simplicitate consistat? audies reponentem: *id mihi peculiarius intelligere non licet; neque video, an ab ulla creatura in hac certe vita intelligi possit.* Ita nempe in tenebras se abdunt, qui clarum rationis lumen deserunt. Ceterum abortivam hanc opinionem refutatam invenies apud Buddeum (*g*); omnium optime vero apud S. Augustinum, qui primum contra Fortunatum Manichæum disputans ita argumentatur (*h*)

(a) *In Cudw.* c. 5. s. 1. not. 4. §. 5.
(b) *Super Gen. ad lit.* l. 7. n. 17. alias c.
(c) *Ope.* t. 4. pr. 642. edi. *Mart.*
(d) *Eth.* p. 2. pr. 11. col.
(e) *Ib* p. 1. prop. 5.
(f) *De lo. div.* l. 1. c. 10. §. 2. 20. 24.
(g) *Thes. deathei-sm. & superst.* 59. §. 6.
(h) *Disp.* n. 11.

*Hæc mutatio animæ ostendit mihi, quod anima non sit Deus. Nam si anima substantia Dei est, substantia Dei errat: — substantia Dei violatur: substantia Dei decipitur, quod nefas est dicere.* Tum ad S. Hieronymum scribens (*a*): *non est pars Dei,* inquit, *anima; si enim hoc esset, omni modo immutabilis, & incorruptibilis esset. Quod si esset, nec deficeret in deterius, nec proficeret in melius, nec aliquid in semetipsa vel inciperet habere, quod non habebat, vel desineret habere, quod habebat, quantum ad ejus ipsius affectiones pertinet. Quam vero aliter se habeat, non opus est extrinsecus testimonio. Quisquis semetipsum avertit, agnoscit. — Non est itaque natura incommutabilis, quæ aliquo modo, aliqua caussa, aliqua parte mutabilis est. Deum autem nefas est nisi vere, summeque incommutabilem credere. Non est igitur anima pars Dei. Hæc præclare S. Augustinus.*

(a) *Epis. 166. n. 3. alias 28. c. 2.*

Anima existit ab alio;

CLXII. *Anima humana existit ab alio.* Omne ens contingens existit ab alio (ontol. §. 104. coroll. 1.), sed anima humana est ens contingens (§§. præc. cor. 1.): perspicuum igitur est animam humanam ab alio existere.

igitur ortum habuit;

*Coroll.* Anima itaque humana æterna, ac improducta non est: quare necesse est, ut aliquando orta sit (conf. ont. §. 180.).

& quidem per creationem.

CLXIII. *Anima humana tantum per creationem oriri potuit.* Ens simplex tantum per creationem oriri potest (ont. §. 185. conf.); sed anima humana est ens simplex (§. 143.); ergo anima humana tantum per creationem oriri potuit.

*Coroll.* Anima igitur humana ex nihilo oritur (ont. §. 180.).

Quæ philosophorum opiniones de ortu animæ.

*Schol.* 1. *Creatiani* dici solent, qui thesim hanc verissimam propugnant; atque inde falsa *traducianorum* hypothesis refutatur.

*Traduciani* nimirum vocantur, qui animam a parentibus in filios per generationem propagari, ac velut *traduci* arbitrantur: cui opinioni plures olim, ac præsertim Tertullianus, & Apollinaris addicti fuerunt. At vero ea animæ a parentibus in filios traductio vel fieret ex corpore parentum, vel ex anima: non illud; ex ente quippe composito non oritur ens simplex (ont. §. 183.): non hoc: similiter enim ex ente simplici aliud ens simplex oriri nequit (ont. §. 184.). Necesse itaque est, ut sententiæ hujus patroni vel animam ens compositum esse statuant, vel parentibus vim aliquid ex nihilo procreandi tribuant; quod utrumque cum rationis lumine pugnat. Sed neque doctrina hæc quidpiam confert ad faciliorem explicatum, quomodo peccatum, quod originale dicimus, in totum genus humanum diffundatur, ut nonnulli olim contendebant. Nam si hac ratione, per animam nimirum traducem peccatum primi hominis in posteros perveniret, consequens foret, ut virtutes etiam, & peccata actualia, quibus parens generationis tempore obnoxius est, in filium derivarentur, atque ex patre probo non nisi proba, ex improbo improba nasceretur proles, quod tamen experientiæ æque, ac dogmati catholico opponitur.

*Schol.* 2. At vero quam certum est animam per creationem duntaxat ad existentiam pervenire posse, tam dubium est tempus, quo ea ab Auctore suo Deo procreetur; atque controversia hæc ut antiquissima est, ita hodie etiamnum perdurat. Ut a vetustissimis temporibus ordiar, fuerunt, qui contenderent animas multo ante corpora tempore extitisse, quique eam sententiam recentius amplexi sunt, *præexistentianorum* nomenclationem sibi vindicarunt. Originem hujus opinionis Moshemius his verbis ex- *Quæ de ortus hujus tempore?* *In Cudw. c. 1. §. 21. n. 6.*

ponit. *Chaldæi, veteres, Ægyptii, & omnes fere populi, qui solem orientem spectabant, rerum humanarum administrationem, curam, & gubernationem a Deo certis esse geniis commissam judicabant, Deo ipso a molesta illa procuratione cessante. Placuit hæc sententia quoque Platoni. -- Animam vero qui existimabant immortalem esse, & a corpore segregatam, his merito geniorum viribus longe videbatur superius tam nobilem, tamque præstantem fingere naturam. Ipsi ergo Deo tantæ molis opus tribuendum esse intelligebant. At Deus, ut putabant, cessaverat post orbem constructum a rerum humanarum procreatione. Id igitur unum relinquebatur, ut ipsum Deum ante orbem conditum omnes ex se genuisse animos asseverarent. Supererat, ut explicarent, quemadmodum Deus tantæ dignitatis & præstantiæ naturas incolumi, & salva benignitate, & bonitate sua in tam misera, & ærumnosa corpora demittere potuisset. Huic ut satisfacerent difficultati, animorum culpa, non Dei id evenisse docendum ipsis omnino erat. Peccasse igitur animos, & carceri corporis, alis resecatis a Deo commissos esse tradebant, ut pœnas sustinerent facinorum, quibus Deum læsissent. Hinc plana erat, & expedita via ad migrationes, & itinera mentium.* Ad celebratam nempe illam μετεμψυχωσιν, de qua infra pauca dicam, ubi simul hanc viri doctissimi adnotationem prosequar. Ad hanc porro classem nominatim referuntur Pythagoræi, quos his præcipue rationibus ad animarum præexistentiam defendendam permotus fuisse Cudworthus scribit: 1.) quod absonum videatur animos, qui naturæ ordine corporibus priores sint, ipsis tempore posteriores esse; 2.) indignum quoque Deo videri, ut is omnibus naturæ generationi-

Syst. intell.c. 5. s. 2. §. 7.

bus intersit, ac earum quamvis veluti præstoletur. Tum Socrates, qui ex innatis, atque insitis rerum omnium formis, ac speciebus animos diu ante corpora extitisse conclusit; putabat enim, ut est in Phædone, pueros, aliosque homines, cum varias artes condiscunt, non tum primum discere, sed recordari solum, ac reminisci eorum, quæ jam ante animis impressa habuerint. Magistri vestigiis, addita tamen animarum transmigratione, Plato institit, sic ait: *hæc fatus (opifex mundi) in eodem rursus cratere, in quo mundi totius animam permiscens temperaverat, superioris temperationis reliquias miscendo perfudit, modo quoddam eodem, non tamen perfectas similiter; sed & secundo, et tertio gradu a primis deficientes. Denique cum universum constituisset, astris parem numerum distribuit animarum, singulis singulas adhibens, eisque tamquam vehiculo impositis monstravit universi naturam, ac leges fatales edixit: ostendens quidem primam omnibus generationem ordine quoddam unam fore, ne quis ab eo minus aliquid sortiatur.* Longo deinde ordine enumeratis, quæ ab animis cum corpore copulatis committi poterunt, vitiis ita prosequitur: *hæc qui superaverint, eos juste esse victuros; injuste vero, qui ab his fuerint superati. Atque illum, qui recte curriculum vivendi a natura datum confecerit, ad illud astrum, cui accommodatus fuerit, reversum beatam vitam acturum. Contra vero agentem cogi in ortu secundo, sexu mutato, fieri mulierem. Et qui ne tunc quidem finem peccandi faciet, quatenus depravatur, eatenus in brutorum naturam suis moribus similem permutari.* Origines denique immoderato Platonicorum dogmatum amore abreptus & hoc doctrinæ caput in suam philosophiam transtulit: docuit *Timæus*

(a) De civ. Dei 11. c. 33. (b) Origen. l. 2. q. 5. §. 10.

nimirum, ut ex S. Augustino (*a*), & Huetio (*b*) discimus, omnes animas primum ante mundum corporeum cum mundo intelligibili a Deo conditas; tum ob delicta quædam admissa, procreato jam mundo corporeo, in hæc corpora, velut carceres, detrusas fuisse.

Essai de Theod. p. 1. §. 91.

Post Origenem sententia hæc paucos clari nominis defensores habuit, ac fere eo devenit, ut penitus emoreretur: id tamen ne fieret, nonnulli præcedente sæculo, ac præcipue Leibnitius, effecerunt, qui eamdem ex tenebris suis, in quibus melius latuisset, rursus in lucem protraxerunt. Docet primum Leibnitius tam eas animas, quæ cum tempore animæ humanæ futuræ sunt, quam omnes aliorum animantium in parentum semine, regrediendo usque ad Adamum in hominibus contineri, atque adeo ipsas simul cum mundo conditas, & ab ejus origine in organico quoddam corpusculo velut inclusas fuisse. Deinde pro sua opinione laudat Swammerdamum, Malebranchium, Baylium, Pitcarnum, Hartsöckerum, aliosque complures. Tum confirmari eamdem magnopere putat per observationes tam a Lewenhockio, quam ab aliis institutas, qui microscopiorum ope minutissima animalcula vermiculorum instar in seminalibus corpusculis deprehenderunt. Postremo amplius sua sensa explicans ita ratiocinatur: *mihi diversis ex rationibus verisimile videtur, animas hominum eo in statu fuisse duntaxat animas animales, id est, facultate solum sentiendi præditas: ratione, ac intellectu destitutas: easque hoc in statu permansisse, dum homines illi, quorum animæ futuræ erant, conciperentur; atque tum intellectum, et rationem obtinuisse; sive medium naturale animam tantum sentientem elevandi ad statum rationalis extet, quod quidem*

Act. Erudit. an. 1682. pag. 321. & ann. 1705. pag. 55.

*difficillimum captu est; sive Deus tali animæ per singularem quamdam operationem, aut si quis velit, per aliquam, quasi* recreationem *rationem indat: id quod facilius intelligitur propterea, quod revelatio alias quoque immediatas Dei in nostram animam actiones docet.* Eadem repetit alias; sed tamquam se corrigens adjicit; *melius fore, ut etiam singularis hæc Dei operatio excludatur: eam autem in rem dici posse, in ingenti animarum, animatorumque corpusculorum numero illas animas, quæ aliquando humanæ futuræ, & ut tales prævisæ sint, jam quoque ratione donatas fuisse: reliquas vero tum animas, tum corpuscula organica, quæ ad fecundationem a Deo prædestinata non sint, inferioris longe ordinis esse.* Lepidum est, quod Hanschius refert, ab ipso potum turcicum bibente sibi aliquando in familiari colloquio dictum fuisse: in hac fortasse phiala, *est una aliqua monas, quæ cum tempore anima rationalis evadet*. Et quis jam cum Leibnitio ipso non miretur non animadversum fuisse a sapientibus, opinionem ab illo in Theodicea propositam fuisse duntaxat ludum ingenii venditandi caussa adornatum, quod ipsum in epistola ad Pfaffium data, ac post ejus mortem vulgata professus est, quemadmodum Gerdillus scribit? Immo quis non miretur potuisse eruditissimis viris ita imponi, ut in eam quoque sententiam turmatim irent: quales fuerunt Wolfius, Dariesius, Wulfingerus, Mejerus, Boehmius, Wincklerus, Baumeisterus, aliique? ac Mejerus quidem modum omnem prætergressus est, & sententiam, quæ cum primis ontologiæ, ac psychologiæ principiis pugnat, defendendam suscepit; contendit nimirum posse monadem secundum naturalem evolutionum ordinem ex prima classe obscure repræsen-

*Ib. p. 3. §. 396.*

*Comment. ad princ. Leib.*

*Introd. ad stud. rel. p. 98.*

*Gedanken von dem Zustande dem Seele nach dem Tode 4. Absch. ritt. §. 54. 55.*

tantium transire ad secundam, inde ad tertiam, atque inverse rursus ab hac ad primam redire: quo, innuit naturaliter prorsus fieri posse, ut monas quæ nunc quoddam corporis elementum est, ad altiorem claræ repræsentationis gradum elevata jam bestiæ, & hæc tandem hominis animam constituat. Atque ut hanc suam opinationem tueretur absurdam excogitavit hypothesin, intellectum monadi finitæ aliud non esse, ac potentiam compositam sentiendi (eim zusammengesetztes sinnliches Vermögen): inde collegit; vis, quæ adhuc solum obscuris repræsentationibus efficiendis par est, crescere potest, ut plures partes obtineat, tumque repræsentationes claras efficiet, quodsi adhuc creverit, perveniet ad distinctas; & vicissim vis, quæ distincte repræsentat, potest debilitari, & amissis ordine partibus tandem ad ultimum gradum detrudi. En monstruosum luxuriantis ingenii partum.

Ultima demum, & sanior sententia eorum est, qui docent tum animam a Deo creari, & cum tenero fœtus corpusculo copulari, sive eidem infundi, cum istud eam saltem organizationem obtinet, quæ ad aliquas actiones vitales perficiendas sufficit. Hi ob primum *creatiani*; ob alterum *infusiani*, vel *induciani*: ob ultimum *coexistentiani* appellantur. Quæ jam harum verior sit, vidimus.

Veterum de præexistentia animarum hypothesis nec philosophica, nec orthodoxa est. Gen. c. 2. v. 7.

CLXIV. *Hypothesis de præexistentia animarum a Chaldæis, Ægyptiis, Pythagoræis, Socrate, Platone, ac Origene admissa nec philosophica, nec orthodoxa est.* Imprimis enim nulla ratione idonea nititur: indignum autem philosopho est aliquid sine ratione idonea asserere. Deinde in hac hypothesi omnium animarum eadem utique foret ratio: atqui ex indubitata sacrarum Litterarum auctoritate

secundum unanimem SS. PP. ac Theologorum interpretationem anima Adæ creata non est nisi formato jam corpore: *formavit igitur Dominus Deus hominem de limo terræ, & inspiravit in faciem ejus spiraculum vitæ; & factus est homo in animam viventem.* Et quod de prima anima dicitur, id procul dubio ad omnes alias applicandum est: igitur hypothesis hæc nec philosophica, nec orthodoxa est.

*Coroll.* Jure itaque hæc Origenis opinio tum ab Imperatore Justiniano, tum a summo Pontifice Anastasio, & denique a Concilio quinto œcumenico, quod erat Constantinopolitanum secundum, condemnata fuit.

*Schol.* Verum expendamus nonnihil ipsorum rationes. 1.) Ex eo, quod animæ corporibus præstantiores sint, quod Pythagoræi innuisse videntur, nequaquam sequitur ipsas ante corpora condi debuisse; nonne corpus humanum præstantius est aliis corporibus reptilium, insectorum, plantarum, lapidum? Et tamen sexto tantum die, postquam omnia reliqua jam extitissent, Adæ corpus formatum est: non igitur hæc divinæ sapientiæ regula. Rationes adversæ expenduntur.

2.) Indignum ajunt Deo esse cuilibet generationi interesse. Sed anne istud cura, labore, aut vigilia Deo constat? Nonne Deus ubique præsens est? Omnia, & singula conservat? Ad finem provide gubernat? Verum de hoc alias. Deinde tametsi Deus omnes animas ante mundum procreasset, non minus tamen naturæ serviret, ut ipsorum phrasi utar; & quamvis generationem præstolari debuisset, ad eum siquidem solum pertinuisset animam, licet pridem conditam, corpori recens generato immittere, & arctissimo cum eo nexu copulare. Ipsæ certe animæ ultro in corpora non descendissent, ut taceam nexum hunc ab-

rumpere in nostra non esse potestate; alia autem quæpiam naturæ lex sine risu confingi nequit.

3.) Si, quod Socrati placuit, animæ ante corpus existentes sublimi jam rerum scientia instructæ fuerunt, quo pacto accidit, ut repente adeo omnium obliviscerentur, nulliusque rei anteactæ recordarentur? Nonne

Qq. tusc. l. 1. c. 6. recte cum Tullio dicam: *non commemini, antequam sum natus, me miserum. Tu si meliore memoria es, velim scire, ecquid de te recordere?* Tanta certe difficultas, tantus labor in condiscendis artibus, & liberalibus disciplinis exhauriendis satis ostendit nostrum discere non esse reminisci. At in pœnam ait delictorum istud animis evenisse. Verum qua id ratione Socrati inno-

Vit. phil. l. 5. vid. Pyth. tuit; oblitus enim omnium est? Qua item ratione Pythagoras, ut est apud Laertium, omnium, quæ sibi antea contigissent, se meminisse contendit?

4.) Plato ridiculam de animarum origine fabel-

In Timo. Plat. CC-XCTI. p. 349. 350. lam in Timæo narrat: illud autem, quod de migratione animarum humanarum in belluina corpora commentus est, adeo jam tum absurdum videbatur, ut multi, quos Chalcidius aliquo post tempore secutus est, contenderent, id in sensu solum morali intelligendum esse; de imitatione nempe vitiorum, ad exaggerandum turpissimum sta-

Syst. intell. c. 1. §. 31. tum, quem animi, qui se gravioribus sceleribus implicant, sortiantur. Vide Cudworthum.

Pneumat. s. 1. c. 8. n. 3. 5.) Denique nulla in Deum injustitiæ labes redundat ex immissione animarum culpa vacantium in hæc corpora; nam *quid contra justitiam divinam est, ut præclare Clericus ratiocinatur, si mentem omnium ignaram eo momento, quo creatur, immitti dicamus in corpus, quo tamquam organo ad discenda multa utatur, atque imprimis summæ*

*beatitudinis viam; ad quam beatitudinem, si per incommoda quædam perveniat, estne, quod queratur? quid est ea in re iniqui, si Deus felicitatem, quam non habet, velit aliqua molestia, eaque brevi tempore exantlanda, veluti emi?* Quod autem isti contendunt in pœnam delictorum ante commissorum animas in corpora detrudi, id neque, qui fieri queat, intelligi potest; vera namque pœnæ ratio postulat, ut, qui ea afficitur, & se puniri, & cur puniatur, sciat: neque ulla in eum pœna cadit, qui criminis sibi conscius non est. Jam vero animæ ex ipsorum sententia, cum in corpora immittuntur, generali ante actorum oblivione capiuntur: quo igitur pacto hæc immissio justæ pœnæ rationem habeat, vid. Leibnitius. *Nouv. essai sur l'entend. hum. liv. 2. ch. 27. §. 26.*

CLXV. *Opinio Leibnitii de præexistentia animarum humanarum in corpusculo seminis organico sustineri non potest.* Vel enim omnes animæ in corpusculo spermatico contentæ intellectu, & ratione revera carent; ut primum: vel illæ solum, quæ a Deo prævisæ sunt in lucem non venturæ; ut deinde Leibnitius asseruit: vel omnes universim his facultatibus præditæ sunt, licet earum usu destitutæ, ut Boehmius contendit; atqui nihil horum cum ratione sustineri potest. Non primum; nam cum talis anima per singularem Dei operationem intelle[ctu], & ratione donaretur, transformaretur unum ens simplex in aliud contra ontol. §. 184.: certe æque repugnat, ut ex anima sensitiva efficiatur rationalis; quam ut ex materia fiat spiritus (§. 148.). Quid? quod ex mente Leibnitii omnis immediata Dei actio miraculum est (cosmol. §. 93. sch. 1.). Si igitur per miraculum anima elevanda sit ad gradum rationalis; cur ea non possit per simile miraculum de novo creari? Alterum porro precario, &

Sed nec ea, quam Leibnitius confinxit, sustineri potest.

contra omnes analogiæ leges, quas tanti Leibnitius æstimat, asseritur; profecto si vel unum corpusculum spermaticum animam rationalem continet, jam analogiæ leges postulant, ut eadem reliquis quoque tribuatur. Sed nempe prædestinatæ non sunt a Deo ad corpus humanum informandum; conjecturare hoc est, non docere; nonne plantarum semina omnia æqualia, & similia sunt? Nonne antherarum pulvisculi inter se non differunt? Et tamen quot pulvisculi a Deo prævisi sunt non ingressuri in plantarum semina? Quot semina non abitura in plantas? Deinde plane non video, quomodo Leibnitius ad prævisionem Dei hac in re recurrere possit, cum tamen alias omnia ex caussis antegressis, & antecedente substantiarum statu intelligi posse putet. Restat igitur, ut omnes animæ corpusculo organico copulatæ ratione pollere, atque homo ex vermiculo seminali quasi evolvi statuatur. At quis sibi istud persuadeat? Ex infinito prope animaculorum spermaticorum numero, quæ in uno insunt homine, sæpe nullum, sæpe vix unum, aut alterum ejus est felicitatis, ut in hominem transformetur: quid igitur illis animis rationalibus fiet? Quo devenient? Anne longa annorum serie expectare coguntur, ut in alio rursus homine colligantur? Quidquid horum dixeris, tam in rationis sufficientis principium, quam in pervulgatum illud: Deus, & natura nihil otiose operatur, peccabis.

*Schol.* Nec minoris firmitatis sunt argumenta, quæ ex morali doctrina, quacum hæc opinio omnino non congruit, petuntur. Denique inde manifeste sequitur sanctissimam quoque Servatoris animam jam ab ipsa mundi origine in id genus corpusculo organico delituisse, quod aperte cum veritate pugnat. Plura contra hanc sententiam invenies in Fortunato a Brixia (a), tum & in

(a) Metaph. p. 2. s. p. 6.

Vallisnerio (a). Nunc adversariorum rationibus paucis respondebo.

(a) De vivent. gener. p. 2. c. 14.

Respondetur contrariis rationibus.

1.) Leibnitius loco supra laudato ex analogia argumentum ducit, quod enim, ait, in reliquis omnibus animalibus contingit, ab eo homo excipiendus non videtur; præsertim cum infinita Dei sapientia perfectam in omnibus suis operibus harmoniam postulet. Deinde has sententiæ hujus prærogativas enumerat; quod primo tollantur difficultates de ortu formarum substantialium in philosophia, & de peccato originali in theologia, quæ omni ætate doctissimos etiam viros magnopere cruciarunt: tum quod tam multiplicia ad creandas toties animas necessaria miracula evitentur. Verum nusquam Leibnitius id ipsum de ceteris animalibus demonstravit: quare, cum ad analogiam recurrit, principium jure negandum petit, & in circuli vitium prolabitur. Neque vero nova animarum creatione quidpiam harmoniæ mundi detrahitur; eam intelligo, quæ vere extat, quæque sapientiam Conditoris tantopere commendat: non illam, quam Leibnitius præstabilitam vocat, quamque infra refutabo. Difficultates de formarum substantialium origine in utraque sententia tolluntur, hoc solum discrimine, quod in illius opinione aliæ notæ, eæque inenodabiles oriantur. Quam autem sinistre, quam infeliciter propagatio peccati originalis ab uno in omnes homines inde explicetur, norunt theologi, ad quos hoc argumentum pertinet.

2.) Wolfius ita rationes concludit: *jam vero Deus die septimo a creando cessasse legitur; unde theologi recte colligunt, quod hodie nihil amplius creet, seu ex nihilo producat. Scripturæ igitur convenit creatio animarum in prima statim creatione a Deo facta.* Sed optassem, ut nominatim illos

Psych. rat. §. 705. sch.

theologos adduxisset; certe qui ita sentiunt, illi solum sunt, qui aliunde jam hypothesi præexistentianorum, aut traducianorum favent. Quæ fuerit theologorum in concilio Lateranensi quinto sub Leone X. collectorum sententia (*a*), ex his eorum verbis liquet: *Animam rationalem pro corporum, quibus infunditur, multitudine singulariter esse multiplicabilem, multiplicatam, & multiplicandum*. S. Augustinus (*b*) ad S. Hieronymum scribens docet ex divina quiete nequaquam colligi, Deum hodie non amplius animas creare; siquidem laudatum geneseos locum sic potius intelligere oportet: Deum post diem septimum nullam amplius novam rerum speciem condidisse, quod non impedit, quo minus eas substantias deinceps procreet, quæ ad conservationem, & propagationem specierum jam conditarum necessariæ fuerint. Certe, si Dei quies adeo stricte, ut Wolfius cum suis theologis putat, accipi deberet, consequens foret, Deum nec posse res creatas in singula momenta conservare, quod tamen in theologia demonstratur; tantum enim nunc agit conservando, quantum olim creando egit. Et quid denique Wolfius de sanctissima Christi Anima statuet? Sed altum de ea tacet; credo, ne infirmitatem suæ sententiæ patefaciat.

(a) Sess. 8. in bul. Leon. X. t. 19. coll. Labé.

(b) Ep. 166. n. 12. arias. 28. c. 5.

Psych. §. 825. 3.) Ex notione mundi optimi Winklerus colligit, nihil hodie a Deo creari. At inanem hanc esse notionem ostendi (cosmol. §. 80 seqq.); sed demus aliquid: sit mundus hic omnium possibilium optimus; nonne dici poterit ad mundum optimum pertinere quoque novam in tempore animarum creationem, quemadmodum & ipse, & alii optimismi patroni respondent, cum ex ipsis quæritur, quomodo in mundo optimo miracula edi possint? Nempe quidquid sentias, seu statuas mundum absolute, seu compa-

rative ad finem tantum optimum, seu dicas cum Wolfio mundum esse ens unum, cui addi nihil, nihil demi possit, ac per quod Deus optime finem suum consequatur; intelligere debes eam rerum connexionem, quæ per æternum Dei decretum constituta fuit. Jam vero quid vetat dicere hanc novam in tempore animarum procreationem æque in illo decreto contineri? Et nonne corpusculum quodvis spermaticum ens unum est, ens in genere suo perfectum, ens per quod Deus suum finem optime consequitur? Infer jam, sed risum tene: ergo illi nihil addi, nihil demi potest; ergo illud augeri, evolvi, & in corpus humanum mutari nequit.

CLXVI. *Verisimillimum est animam humanam tum a Deo creari & cum corpore copulari, cum hujus organa ad obeundas actiones vitales satis elaborata sunt.* Etenim 1.) illud verisimillime cum quavis anima humana fieri judicamus, quod cum prima factum fuisse novimus; atqui primam & creatam, & continuo cum corpore ad obeundas actiones vitales jam apto conjunctam fuisse constat; igitur hanc omnium animarum humanarum sortem esse probabilissime concludimus. 2.) Anima nostra ante corpus humanum non existit (§§. præc.): ergo cum corpore; sed corpus humanum existere vero sensu dici nequit, nisi cum ejus organa actionibus vitæ peragendis sufficiunt. 3.) Cum pars quædam corporis destruitur, ita ut actiones vitales perfici nequeant, anima ab illo recedit: ergo etiam anima ad corpus accedit, cum in illo actiones vitales obiri incipiunt. Est nimirum corpus instrumentum quoddam animæ a Conditore datum, ut ipso ad percipiendas res sensibiles utatur; huic autem usui, nisi vivum sit, servire nequit: quare sicut anima illud jam mortuum dimittit; ita nondum vivum acquirere non videtur. Quem-

Animam simul creari, & corpori infundi verisimillimum est.

admodum autem verisimilimum est animam nisi cum corpore vivo non conjungi; ita eamdem veri speciem habet, eam ante non existere; cum enim nec ante mundum corporeum (§. 164.), nec cum illius origine (§. præc.) condita sit, debuisset ea tempore quodam intermedio condi, quod longe a vero recedere videtur.

Dubium quoddam solvitur. *Schol.* 1. Erit fortasse, qui rationem primo loco allatam non probet; putans sequi, inde animam corpori humano tum primum dari, cum illud jam adultum est. Sed paritas hactenus non pertinet: de actionibus corporis vitalibus solum sermo est, qui in motu cordis, & sanguinis, ac humorum circuitione consistunt. Primi hominis corpus integrum ex terræ limo Deus formavit; aliorum deinceps corpora ex semine nasci, ac paullatim, & quasi per gradus ad maturitatem pervenire voluit: certum autem est corpus ante vero sensu vivere, quam plenam maturitatem attingat. Cum igitur procreatio, & conjunctio animæ vitæ solum corporis alligari videatur, nihil refert, sive illud perfecte maturum sit, sive non, si modo vere vivat, quod paucorum dierum intervallo fieri potest. Hæc de animæ humanæ ortu; nunc, ut promissa exsolvam, de animarum migratione, quam Græci μετεμψυχωσιν vocant, pauca dicam.

Quid metempsychosis? *Schol.* 2. Floruit hæc opinio a vetustissimis temporibus inter Chaldæos, & Ægyptios, a quibus subinde in totum fere orbem diffusa fuit; extantque hodie etiamnum apud Indos Sinas, & Japones, quin apud omnes fere orientales populos, ut Calmetus scribit, ejus reliquiæ. Verum, quod commentis obvenire necessum est, cum quivis pro arbitrio adderet, aut demeret, varie prorsus immutata fuit. Præcipuum tamen in quo plurimi consenserunt, doctrinæ caput

*Dict. scrit. art. Metempsic.*

erat: animas a morte corporis in aliud continuo migrare, & quidem pro ratione meritorum, vel male factorum in corpus regis, sapientis, divitis, vel plebeji, indocti, pauperis, vel etiam belluæ, cui nempe in priore vita mores similes fuerint. Qua ratione homines in hanc sententiam descenderint, docet Moshemius, cum orationem supra (§. 163. sch. 1.) adductam sic porro continuat: *Hinc plana erat, & expedita via ad migrationes, & itinera mentium. Primum incredibile erat, tot genios sceleribus sese in Deum contaminasse, quot homines vixissent a nato orbe, quod viverent, quotque victuri semper essent. Tanto illis, de quibus loquimur, hoc a ratione remotius videri debebat, quod immensam fere mundo ætatem tribuerunt. Vide Jac. Perizonium.* *Atqui Ægypt., c. 2. p. 14.* *Itaque definitium, & certum quemdam numerum geniorum, qui in Dei majestatem pecassent, constituere, & orbem veluti animorum ultro, citroque commeantium comminisci ratio ipsa flagitabat. Deinde non poterant a se impetrare, ut benignitati divinæ consentaneum ducerent, ad infinitum tempus tantis miseriis naturæ suæ particulas addicere. Quare rite purgatis mentibus reditum ad Deum patere non poterant non præcipere. Interim plerosque animos de nulla re minus cogitare videbant, quam de purgatione sua; contra vitiis immersos novas semper sordes contrahere. Longum igitur illis exilium decernebant, mentesque corpore uno solutas ad alterum confestim abire præcipiebant, dum deformitatem exuissent, & maculas eluissent Deo exosas.* Quod jam nominatim ad dogmatis hujus patronos attinet. Pythagoras unus omnium nobilissimus illud ex Ægypto, ubi ejus natales Herodotus ponit, in Italiam transtulit, adeoque pertinaciter tuitus est, ut assereret mentem *Euterpe c. 123.*

De vit. phil. l. 8. segm. 4. 5. suam primum in Æthalide Mercurii filio, tum in Euphorbo, Hermotimo, aliisque, ut est apud Laertium, fuisse donec cum Pythagoræ corpore consociaretur. Magistrum avide secuti sunt discipuli, ac quotquot huic disciplinæ generi se addixerunt, ab hac opinione minime dimoveri poterant: inter hos præ reliquis eminuerunt Timæus Locrus, Ibid. l. 7. segm. 77. ac Empedocles; hic certe similiter ineptivit, cum se olim puerum, puellam, plantam, piscem fuisse commentus est: ab illo Plato eumdem errorem condidicit (§. 163. sch. 2.), & in Academiam intulit. Verum id mirum videri potest, quomodo hæc pervulgata inter veteres doctrina de animarum migratione cum alia non minus universe usitata, & omnino opposita de inferorum pœnis, & cruciatibus tanto tempore consistere quiverit: forsit certe ea res viros eruditissimos; arcanum feliciter detexisse In Cudw. t. 5. s. 3. §. 31. not. 4. §. 7. sibi Moshemius videtur. *Concidit*, ait, *hæc tota quæstio, si discrimen hoc tantum observemus, quo veteres animum rationis compotem, & sensu, vitaque præditum sejunxerunt* (vide §. 141. sch. 2.). *Animus scilicet, in quo sensus est, qui unus etiam excruciari, & gaudio perfundi potest, his philosophis auctoribus ad inferos descendit, ibique aut pœnas sustinet, aut voluptatibus afficitur. Is vero animus, qui ratione valet, in quem proprie nec dolor, nec voluptas cadit, ad umbrarum haud proficiscitur sedem, sed in alios homines, aut bestias pro vario statu suo commigrat, & orbem veluti quemdam itinere suo conficit. Perspexerunt hanc rem, non omni licet ex parte, juniores Platonici, Proclus* Pag. 19. ed. Barthii. *singillatim, & Syrianus, quos Æneas Gazæus nominat in Theophrasto. Quippe qui aperte præceperunt, animum hominis, qui in bestiam post obitum corporis migrat,*

*non esse naturam illam, quæ in homine isto sensit quondam: leonem enim, aquilam, aut aliud animal, quod animus ingreditur hominis, propria, & peculiari instructum esse anima sentiente: solum illum animum in quo ratio est, ideo cum animatis bestiarum corporibus jungi, quod sensibus nimis, & cupiditatibus corporis obtemperasset: idcirco in pisce illo, in quo Empedocles olim, quod ipse fassus est, existit, duplicem fuisse animum rationalem, & sentientem.* Hæc tamen, quamquam speciose a Moshemio dicta sint, omnis dubitatio tolli non videtur; nam ut animum sentientem ad inferos descendere; ita rationalem vel statim, vel post toleratas aliquo tempore pœnas ad superos, & beatorum sedes avolare veteres illi tradiderunt. Mihi potius id argumento est, priscos illos philosophos raro sibi constantes fuisse, multaque quæ minime inter se cohærerent, ratiocinando conclusisse: cujus rei infinita in ipsorum scriptis exempla prostant.

Sed jam nemo a me exspectet, ut ineptias has fusiore oratione refellam; exposuisse illas refutasse est. Ne tamen nihil dicam: contra animorum migrationem in bestiarum quoque corpora præter sensum communem, qui immensum hominem inter, & bestiam discrimen interesse docet, pugnant ea, quæ suo loco de brutorum animis, eorumque ab humanis differentia dicentur. Deinde neque migrationem in corpora tantum humana, quod nominatim Helmontius cum Rabbinis aliquot asserentibus Adæ animam in Messiæ, utpote Adæ secundi, corpus transituram defendit, admitti cum ratione posse vel inde patet, quod cum in novo corpore anima nostra rursus delicta committere posset, purgationis hujus nullus foret finis: unde circuitio hæc infinita evaderet, nec

umquam transitus ad veram, constantemque beatitatem, quam tacito naturæ ductu appetimus, daretur. Tandem, quod rei caput est, opinatio hæc opponitur orthodoxo dogmati de recipiendo a quovis præmio, vel pœna in suo corpore, prout in eo bene, vel male gesserit.

## SECTIO II.

## DE COMMERCIO ANIMÆ CUM CORPORE.

Quod sectionis argumentum?

§. CLXVII. Anima mea tametsi corpus non sit, arctissimo tamen cum eo nexu copulatur; neque enim illud, cum lubet, deserere potest. Ex hoc porro nexu, qui ab altioris adorandi Auctoris imperio repetendus, mirabile prorsus inter entia toto genere diversa commercium promanat. Atque istud sectionis hujus argumentum constituit, in quo deducendo ego ita versabor, ut primum, paucissimis de animæ sede, ac phænomenis, quæ huc pertinent, præmissis, in aptissima explicandi commercii rationem inquiram; deinde vero excogitata adhuc a philosophis systemata in examen paullo accuratius singulatim vocem.

### CAPUT I.

### *De Sede Animæ, & Commercii Phænomenis.*

Anima in solo cerebro sentit;

CLXVIII. *Anima non in toto corpore, sed in solo cerebro sentit.* Veritas experimentis demonstratur. 1.) Secto, aut forticer ligato nervo omnis illico sensus, & motus ea in parte petit, teste Boerhavio. 2.) Huc pertinet, quod Cartesius refert: *Cum puellæ cuidam*

*manum gravi morbo affectam habenti velarentur oculi, quoties chirurgus accedebat, ne curationis apparatu turbaretur, eique post aliquot dies brachium ad cubitum usque, ob gangrænam in eo serpentem, fuisset amputatum, & panni in ejus locum ita substituti, ut eo se privatam esse plane ignoraret; ipsa interim varios dolores nunc in uno ejus manus, quæ abscissa erat, digito, nunc in alio se sentire querebatur.* 3.) *Compressa, sunt rursus Boerhavii verba: discussa, putrefacta medulla cerebri omnis actio per nervos illos oriundos exerceri sueta statim aboletur, licet nervi in integritate sua perstent.* 4.) *Innumerabilibus exemplis, ait Hallerus, constat, sensorio illæso, aut illæso nervo artus alicujus, sed vel cerebro laborante, vel nervo inter sensorium, & cerebrum sensum omnem deleri.* *De usu part. l. 12. c. 3. Princ. p. 4. n. 196.* *Instit. med. 2. n. 204.* *In not. in Boer. t. 4. inst. med. præl. n. 548.*

CCLXIX. *Anima quoad suam substantiam non est actu in toto corpore, sed solum in cerebro.* Ibi certe est anima, ubi sentit: sed anima non sentit in toto corpore, verum solum in cerebro (§. præc.): igitur anima non est actu in toto corpore, sed solum in cerebro. Accedit, quod intelligi nequeat, quomodo ens simplex omni extensione destitutum, & finitum omnibus corporis partibus quoad substantiam simul præsens adesse possit. (conf. §. 143. sch. 2. n. 2.) Adeoque in eo solum residet.

*Coroll.* Ob eamdem rationem anima non est in toto cerebro, ita ut quoad suam substantiam singulis ejus partibus præsens adsit.

*Schol.* De veteribus generatim Cicero scribit. *Aliis cor ipsum animus esse videtur: ex quo excordes, vecordes, concordesque dicuntur.* —— *Empedocles animum censet cordis suffusum sanguinem. Aliis pars quædam cerebri visa est animi principiatum tenere. Aliis nec cor ipsum placet, nec cerebri quamdam partem esse animum; sed aliis in corde, alii in cerebro dixerunt animi esse sedem, &* Quæ philosophorum opiniones? *Qu. tusc. l. 1. c. 9.*

*

*Plut. de plac. phil. l. 4. c. 5.* *locum* (conf. §. 141. sch. 2.). Democritus, ac post eum Plato animam in toto capite; Erasistratus circa cerebri membranam, quam epicranidem vocat; Herophilus in ventriculo, qui cerebri basis est; Pythagoras *vivificam* animæ vim in corde: *rationalem* in capite; Diogenes in dextro cordis ventriculo; Crysippus cum Stoicorum multis in corde collocarunt. Aristoteles cum suis, ut a- *De anim. l. 2. c. 1.* nimam definivit esse ἐντελέχειαν τὴν πρώτην σώματος τοῦ φυσικοῦ ζωὴν ἔχοντος δυνάμει actum primum corporis physici potentia vitam habentis, ita eam per totum corpus diffusam, ac totam in toto, & totam in singulis ejus partibus residere docuit, addens tamen eam, quamvis in toto corpore sentiat, in solo tamen cerebro ratiocinari. Venio ad recentiores. Helmontius animam ad pylorum stomachi; Digbæus in septo lucido, Cartesius (*a*) in glandula pineali (§. 14. schol. 2.) græcis κωνάριον, vel σῶμα κωνοειδὲς dicta constituit, Cartesii sententiam Ludovicus de la Forge (*b*) uberius excoluit, & contra Bartolini objectiones vindicavit. Lancisius, Bergerus, & de la Peyronius animæ sedem in corpore calloso (§. 13. sch.) quærendam esse contenderunt, quæ opinio hodie sapientibus ceteris probabilior videtur.

(a) *De pas. anim. p. 1. art. 41. seqq.*
(b) *In not. ad tract. Carte de hom. p. 5.*

Anima probabilius non residet in glandula pineali.

CLXX. *Anima probabilius non residet in glandula pineali.* Nam 1.) glandula illa non ea, qua putavit Cartesius, ratione in medio cerebri suspenditur, ut motibus spirituum animalium hinc inde agitari, & impelli possit, sed arteriis, & venis affigitur (§. 14. sch. 2.). 2.) Nervi ab organis sensoriis protensi illuc non pertingunt, ut docet Boehravius (*a*). 3.) Plempius (*b*) apud Lucam Tozzi refert, Slaudum medicum, & anatomicum Amstelodamensem reperisse *in glandula pineali lapillos, & aliquando tam multos, ut fere plus lapillorum, quam glandulæ esset*; cum tamen

(a) *Præl. inst. med. t. 4. n. 574.*
(b) *Med. art. de sens. t. 1.*

*in vita mens sana, & constans fuisset, sensus, & motus integri.* Similiter Bonetus scribit: *Fredericus olim hanc glandulam petrificatam vidit; tres calculos in eadem reperit celeberrimus Ruyschius.* Theat. t. 2. p. 309.

CLXXI. *Anima probabilius residet in corpore calloso cerebri.* Ibi enim probabilius anima residet, unde nervi sensationibus, & motibus spontaneis, seu voluntariis inservientes originem ducunt, & per totum corpus diffunduntur; atqui istud fit in corpore calloso cerebri (§. 13. sch.): igitur hanc esse veram animæ sedem probabilius est. Adde experimentum Cl. de la Peyronii (§. 14. sch. 1.) allatum, & rem conficies. sed in corpore calloso,

*Coroll.* Est itaque sensorium commune (§. 14. coroll.) propria animæ cum corpore conjunctæ sedes.

*Schol.* Cum nervi motibus naturalibus, seu vitalibus inservientes in cerebello initium capiant, atque inde per corpus distribuantur (§. 12. sch.); anima autem in corpore calloso cerebri resideat, longe probabilius videtur vitam corporis ab aliqua animæ actione directe non pendere, sed eam per motiones mere mechanicas, ac vi structuræ continenter producta & oriri, & conservari. Inde vero necessaria consecutione fluit, non tum corpus mori, cum anima abscedit, sed potius recedere animam, cum corpus moritur; mortuo nimirum corpore nequit anima velut instrumento ad objecta sensibilia percipienda uti: quare finis, cur ipsa corpori insit, ac præsit, cessat, ac cessante fine lex quoque commercii tollitur. De his satis; jam ad enumeranda commercii phænomena gradum faciam.

CLXXII. Cum attentionem ad ea flectimus, quæ in hoc composito, quod anima, & corpore constat, perpetuo eveniunt, advertimus, miram prorsus utriusque partis in quibusdam Quid commercium?

operationibus consensionem, sive harmoniam, quæ in eo consistit, ut cum certis in corpore motibus certæ in animo affectiones, & cum certis animi effectionibus certi in corpore motus perpetuo coexistant. Hanc harmoniam philosophi *commercium animæ cum corpore* appellant.

Quæ & quotuplicia ejus phænomena?

CLXXIII. *Phænomena* hujus commercii constanti experientia notissima duplicis sunt generis: alia animam arctissimo cum corpore nexu copulatam ostendunt; suntque fere hæc: 1.) Quamprimum res quæpiam extra nos posita organum sensorium rite consitutum afficit, ac tenuissimas ejus partes ad motum concitat, hicque motus nervulorum ope ad sensorium commune propagatur, existit illico ejus rei in mente perceptio, quæ eo clarior, vel obscurior est, quo motus ille in organo fortior, vel debilior est; quæque oritur, ac interit, cum motus ille oritur, aut interit. Neque hæc perceptio ipsi libera est; nisi enim vel profundissima quadam meditatione, summo, aut affectu abrepta sit, non potest ea objectum, a quo organum pulsatur, non percipere. 2.) Dolores, & ægrotationes corporis certo quodam modo in animam redundant; nam eo male affecto, ipsa quoque languet; læta contra, ac hilaris operationes suas obit, cum illud recte constituitur. 3.) Exoriente vehementiore sanguinis, ac fluidi nervei in corpore commotione oritur quoque in anima perturbatio quædam, ac idearum confusio, quæ illa cessante iterum cessat.

CLXXIV. Alia vicissim arctissimam corporis cum anima colligationem manifestant: qualia sunt. 1.) Quarumdam in corpore partium, si recte comparatæ sint, motus structuræ ipsarum mechanicæ consentaneus ad nutum, & volitionem animæ illico consequitur ita, ut inter volitionem, & hanc motionem nulla temporis differentia percipi a nobis pos-

sit: motus hic, sicut quoad ortum, ita quoad durationem, intensionem, durationem, cessationem ab animæ volitione pendet, prætereaque voluntarius dicitur. Ita, cum volo, brachium, aut pes, si sanus sit, movetur; non item, si nervi rupti sint; motus in crure retrorsum tendit, non antrorsum; obstat quippe structura mechanica: aliæ contra in corpore partes nutui animæ non obtemperant, ut capilli: etsi de se valde mobiles. 2.) Affectus in anima concitatus, fervorque vehementior in corpus quasi excurrit, agitationemque sanguinis, ac fluidi nervei extraordinariam caussat, quæ rursum sedatur, cum ipsi serenitas, & tranquillitas redit.

CLXXV. *In motibus organorum est ratio sufficiens vel vera, vel apparens quarumdam animæ perceptionum: & in volitionibus animæ est ratio sufficiens, vel vera, vel apparens quorumdam corporis motuum.* Ex enumeratis siquidem phœnomenis evidenter colligitur in motibus organorum vel esse reapse, vel saltem videri esse id, quod efficit, ut in mente hæc potius, quam aliæ perceptiones existant potius, quam non existant: idem est de volitionibus animæ comparate ad certus corporis motus: atqui id, quod efficit, ut aliquid sit ita, & non aliter, est ejus ratio sufficiens (ont. §. 18.): igitur ratio sufficiens quarumdam animæ perceptionum in motibus corporis, & quorumdam corporis motuum in volitionibus animæ vel vere, vel apparenter continetur.

Motus corporis perceptionum animæ; & volitiones animæ motuum corporis rationem vel vere, vel apparenter continent.

*Coroll.* Facile inde patet extare connexionem quampiam inter animam, & corpus, atque ceteris sub determinationibus animam a corpore, corpusque ab anima vel reapse, vel apparenter tantum pendere (conf. ont. §§. 22. cor. 60.)

*Schol.* Utrum dependentia hæc realis sit, an solum apparens, id jam investigabimus. Interea probe notandum est, actionem quam-

piam realem, quam anima in corpus, & hoc in illam exerceret, inter phænomena commercii locum non habere; nihil enim præter coexistentiam certarum corporis, & animi affectionum experimur, ut ex superioribus patet: quare qui actionem animæ in corpus per experientiam notam esse contendunt, in vitium subreptionis incidunt (§. 192. log.). Ceterum commercium istud, ejusque phænomena nullus philosophorum in dubium vocat; scepticos quippe universales, & monistas eo nomine indignos censeo; *monistas* nimirum appellant, qui unum tantum substantiarum genus in hoc mundo existere arbitrantur; quibus *dualistæ* opponuntur. Monistæ porro vel solas substantias materiales, & *materialistæ*: vel solas spirituales admittunt, & *idealistæ* dicuntur, qui rursus in *pluralistas*, & *egoistas* distribuuntur (conf. cosm. §. 15. sch.).

## CAPUT II.

### *De Ratione Explicandi Commercii.*

Mutua dependentia animæ, & corporis potest esse realis.

CLXXVI. *Possibile est, ut mutua animæ, & corporis dependentia realis sit.* Imprimis nulla est in eo repugnantia, ut motiones corporis animæ percipiendi occasionem præbeant, atque adeo ipsa in efficiendis quibusdam perceptionibus a corpore vere pendeat; sed neque ulla est repugnantia, ut motus corporis a vi animæ determinetur (ontol. §. 148. sch. 2. n. 4.); igitur ut mutua animæ, & corporis dependentia realis sit, possibile est. Hæc porro infra clariora erunt.

& pro hac plures sunt rationes

CLXXVII. *Plures sunt rationes admodum probabiles, quæ pro realitate hujus mutuæ dependentiæ pugnant.* 1.) Talem experimur

conspirationem, qualis foret, ut Wolfius acerrimus hostis ipse fatetur, *si anima vi sua produceret motus voluntarios in corpore, & corpus vi sua produceret perceptiones rerum sensibilium in anima*, quo casu dependentia foret realis; jam vero ex ejusmodi experientia in aliis casibus sæpe certo, sæpius probabiliter rationem sufficientem alicujus rationati, aut caussam effectricem cujusdam effectus, ac proinde veram dependentiam colligimus, ut cum judicamus ferrum a magnete attrahi. Certe, si verum est, quod Wolfius ait: *quo posito aliquid ponitur, istud ejus ratio sufficiens est*, concludendum erit, in motionibus corporis rationem sufficientem quarumdam animæ perceptionum, & in volitionibus animæ quorumdam corporis motuum vere contineri (conf. §§. 173. 174.).

admodum probabiles. Psych. rat. s. 3: 538.

Ontol. §. 129. sch.

2. Tam exquisita, tam artificiosa oculorum, aurium, reliquorumque organorum conformatio prorsus inutilis, & frustranea foret, si ea ad sensationes animæ reapse nihil conferrent. Unde item, ut ideæ claritas accurata adeo proportione cum oculi, aut alterius organi perfectione respondeat? ut eo aliquantum destructo minuatur, ut illo prorsus sublato omnino tollatur, et sexcenta hujus generis?

3.) Universalis omnium hominum consensio de realitate hujus dependentiæ usque ad Cartesii, ac Leibnitii tempora extitit, et vero hodie etiamnum extat; plurimi enim, tametsi in reliquis Leibnitium sequantur, hoc in argumento ab illo recedunt. Inde sic arguo; hæc universalis hominum consensio vel fundatur in sensu communi naturæ, vel non; si illud; sententia certa est (§. 172. log.); si hoc: summe probabilis; est enim lex in arte critica certissima, opinionem magna hominum consensione longissimo tempore con-

firmatam tamdiu in probabilioribus habendam esse, quamdiu non demonstratur impossibilis, et falsa, aut opposita argumentis non precariis, vel dubiis, sed æque saltem probabilibus constabiliatur: atque istud hoc loco omnino obtinet.

4.) Certum est animam vere, et realiter cum corpore uniri, in quo demum cumque ista unio consistat: neque enim, cum lubet, corpus suum relinquere potest; et ipsi etiam sensus doloris, famis, sitis manifeste docent animam non ita adesse corpori ut naturam navigio, vel, quod Platonem dixisse accepimus, ut regem in regno, sed arctissimo quodam nexu cum eo copulatam esse. Perspexit istud quoque Cartesius, unde ita mediatus est: *Alioquin enim cum corpus læditur, ego, qui nihil aliud sum, quam res cogitans, non sentirem idcirco dolorem; sed puro intellectu læsionem istam perciperem; ut natura visu percipit, si quid in navi frangatur: & cum corpus cibo, & potu indiget, id ipsum expresse intelligerem, non confusos famis, & sitis sensus haberem nam certe isti sensus nihil aliud sunt, quam confusi quidam cogitandi modi, & quasi permixtione mentis cum corpore exorti.* Jam vero quis probabilissimum esse neget, id genus unionem sine mutua unitorum, et reali dependentia persistere non posse?

*Medit. med. 6. p. 38.*

5.) Ex hac porro unione animæ cum corpore oritur compositum, quod homo dicitur, quodque omnium consensione unum suppositum, sive potius una persona (ontol. §. 135. sch.), unaque natura est, quod nec Leibnitius inficiari audet, atque inde solide confirmatur, quod vulgo actiones voluntarias nec soli animæ, nec soli corpori; sed homini, personæ nimirum ex utroque coalescenti, tribuamus: sic enim omnes loquuntur: *homo sentit, homo ambulat, homo studet &c.* Igi-

*Essai de Theol. 6. n. §. 59.*

tur necesse est, ut anima, et corpus simul unum agendi principium constituant (ibid.), quod, qua ratione sine mutua, et reali dependentia obtineri queat, non intelligo.

CLXXVIII. *Præter solam possibilitatem in abstracto spectatum nulla ratio probabilis pugnat pro apparente tantum dependentia animæ & corporis.* Rationes, quas sententiæ hujus patroni adferre solent, petuntur vel ab impossibilitate dependentiæ realis, vel a nostra ignorantia, vel a summa congruitate cum infinita Auctoris scientia, sapientia, potentia, providentia; aliam enim in Leibnitianorum, aut Cartesianorum scriptis non reperio; sed primum realis animæ, et corporis dependentia non est impossibilis (§. 176.), et iis, quæ contra ipsam objiciuntur, suo loco respondebo; deinde ignorantia, si enim daretur, neque affirmandi quidpiam, neque negandi probabile argumentum suppeditat; ultimo nec ostendi potest has Conditoris perfectiones magis per apparentem, quam per realem corporis; et animæ dependentiam commendari, nec si istud etiam certo evinceretur, continuo, ut ita sit, consequens foret: nullo enim pacto tenetur Deus suas perfectiones maxime manifestare (conf. cosm. §. 74.) Igitur præter solam possibilitatem, de qua, etsi a Dariesio aperte negetur, disputare nolo, nulla probabilis ratio pugnat pro apparente tantum dependentia. Contra nullæ pro apparente tantum. Psych. rat. s. 2. c. 1. §. 62.

CLXXIX. *Multo probabilius est mutuam animæ, & corporis dependentiam veram ac realem, quam solum apparentem esse.* Cum enim præter possibilitatem in utramque partem plures rationes valde probabiles pro vera (§. 177.); nullæ pro apparente tantum dependentia pugnent (§. præc.), perspicuum est, hanc opinionem nullum probabilitatis gradum habere; mera enim possibilitas initium quidem aliquod, nondum tamen primus Dependentia realis apparente probabilior est.

veræ probabilitatis gradus est (§. 210. schol. log.): illam vero totidem probabilitatis gradibus gaudere, quot ex gradibus singularum rationum collectis coalescunt, proinde solide probabilem esse. Quod si igitur utraque comparetur, nemo dubitaverit, hanc præ illa multo probabiliorem esse.

*Coroll.* Longe itaque etiam probabilius est rationem sufficientem quarumdam animæ perceptionum in motibus corporis, et quorumdam corporis motuum in volitionibus animæ vere contineri; qualis enim dependentia est, talis sit ratio sufficiens, necesse est.

Quid explicare commercium? Quid ejus systema?

CLXXX. *Explicare commercium* est reddere rationem saltem probabilem mirabilis illius harmoniæ (§. 172.), simulque ostendere, qui posita ea ratione fieri possit, ut cum certis in corpore motionibus certæ in anima perceptiones; et cum certis animæ volitionibus certi et per structuram possibiles motus in corpore coexistant. Propositio eam rationem, ac modum enuncians *systema explicandi commercii* nuncupatur.

*Schol.* Tria hodie sunt systemata in philosophia magis celebrata; antequam singula seorsum expendamus, juverit generatim constituere, quibus dotibus systema commercio explicando aptum pollere debeat.

Systema aptum ponit realem dependentiam.

CLXXXI. *Nullum systema commercio explicando aptum est, nisi quod mutuam realem animæ, & corporis dependentiam statuit.* Systema explicando commercio aptum debet rationem saltem probabilem reddere mutuæ harmoniæ inter animam, et corpus (§. præc.); sed id nullum systema præstat, ni quod realem animæ, et corporis dependentiam statuit. Nam cum realis dependentia præ apparente multo probabilior sit (§. 179.), multo quoque probabilius est rationem mutuæ harmoniæ vel ex hac reali dependentia pro-

fluere, vel eamdem progignere, vel denium quomodocumque cum ea consociari: ergo nullum systema commercio explicando aptum est, nisi quod mutuam animæ, et corporis dependentiam realem statuit.

*Coroll.* Similiter patet necesse esse, ut systema aptum ponat rationem sufficientem quarumdam animæ perceptionum in motibus corporis, et quorumdam corporis motuum in volitionibus animæ vere contineri (conf. §. 179. coroll.). ejusque veram rationem sufficientem;

CLXXXII. *Systema, quod hanc rationem sufficientem determinat, explicando commercio aptum est.* Systema, quod mirabilis animam inter ac corpus harmoniæ rationem reddit, simulque ostendit, qui posita ea ratione fieri possit, ut cum certis in corpore motionibus certæ in anima perceptiones, cum certis animæ volitionibus certi in corpore motus coexistant, explicando commercio aptum est (§. 180.); sed id præstat systema, quod ponit rationem sufficientem quarumdam animæ perceptionum in motibus corporis, & quorundam corporis motuum in volitionibus animæ vere contineri: hæc enim ipsa ratio sufficiens est quoque illius harmoniæ ratio, atque ex ea plane intelligitur, quo modo ea mutua coexistentia actionum in corpore, et in anima possibilis sit; ergo systema, quod dictam rationem sufficientem determinat, commercio explicando aptum est. quodque hanc rationem sufficientem determinat, aptum est.

## CAPUT III.

### De Systemate Assistentiæ, sive Causarum Occasionalium.

CLXXXIII. Malebranchius, qui Cartesii doctrinam in multis capitibus deformavit, denegata jam ante omnibus substantiis creatis vera agendi vi, in reddenda ratione commercii ad Quid systema assistentiæ?

Deum confugit, docetque ipsum occasione impressionum in organa sensoria ab objectis externis factarum sensationes in anima; & occasione volitionum animæ respondentes in corpore motus secundum legem generalem a se constitutam propria actione efficere, atque inde omnem harmoniam inter animam, & corpus pendere.

*Recherc. la verit. 1. 6. p. ch. 3.*

*Schol.* 1. Audiamus ipsum auctorem; versio latina sic habet: *Omnes caussas naturales non esse veras caussas, sed tantum caussas occasionales, & alias veritates, quæ ab his sequuntur, paucis probare operæ pretium est. Nulla corpora, magna, parva prædita esse vi sese movendi evidens est. — Vis movens corporum non est igitur in corporibus, quæ moventur, cum vis illa movens nihil sit aliud quam Dei voluntas. — Verum enim vero non modo corpora non possunt esse veræ caussæ ullius rei; mentes etiam nobilissimæ in eadem versantur impotentia. Nihil possunt cognoscere, nisi Deus illas illuminet: nihil possunt sentire, nisi Deus ipsas modificet: nihil possunt velle, nisi Deus ipsas versus se moveat. Possunt quidem determinare impressionem, qua Deus ipsas versus se inflectat, sed non satis scio, an id dici possit potentia. Si posse peccare est potentia: — jam autem constare mihi videtur voluntatem spirituum vel minimum corpus movere non posse; nam nullam esse connexionem necessariam inter voluntatem nostram, ex. gr., movendi brachium, & motum brachii evidens est. Movetur quidem, quando volumus illud moveri, ac proinde sumus caussa naturalis motus brachii nostri; sed caussæ naturales non sunt veræ caussæ; nihil sunt, quam caussæ occasionales, quæ non agunt nisi vi, & efficacia voluntatis divinæ. — Hinc igitur concludendum est, homines quidem velle*

*movere brachium, sed Deum solum posse illud movere. — Addo concipi non posse, Deum posse communicare hominibus, aut Angelis potentiam, quam habet, movendi corpora; ac certe qui existimant potentiam, quam habemus, movendi brachium esse veram potentiam, debent fateri Deum posse etiam communicare mentibus potentiam creandi, annihilandi, faciendi omnia possibilia, uno verbo, Deum posse illas reddere omnipotens.*

*Schol.* 2. Systema hoc, quod *caussarum occasionalium, vel assistentiæ* dicitur, a plurimis familiæ Cartesianæ alumnis adoptatum est, ac inde vulgo *Cartesianum* audit. Verum cavendum, ne Cartesium ejus auctorem putemus; virum enim doctissimum diversam longe sententiam tenuisse & alias insinuavi (ont. §. 147. sch. 2.), & infra ex proposito demonstrabo. Ceterum ipsi hi Carthesiani inter se dissident; alios enim *rigidum occasionalismum*; alios *tolerabiliorem* profiteri ajunt. Illi Malebranchii vestigiis arctius insistentes, dum omnem sine discrimine vim rebus creatis, animæque nostræ adimunt, libertatem tollunt: istud certe ex Malebranchii principiis prona consecutione fluit, ut tum ex verbis ante relatis *mentes nihil possunt velle, nisi Deus ipsa versus se moveat*; tum & vel maxime ex iis, quæ alias docuit: animam seipsam non determinare ad id, quod bonum judicat, sed a Deo determinari, clare colligi potest. Hi autem vel animæ saltem vim volendi tribuunt, ipsamque liberam volitionem occasionem præbere Deo, ut ipse corpus moveat, asserunt; vel vim quoque percipiendi adjiciunt putantes, eam a Deo in gratiam motuum in cerebro effectorum excitari solum, ac dirigi ad sensationes harmonicas eliciendas. Verum nullo horum sensu systema istuc sustineri posse mox patebit.

*Dialog. de mot. & rel. dialog. 4. seqq.*

Hoc systema tollit realem dependentiam,

CLXXXIV. *Systema caussarum occasionalium tollit mutuam, & realem animæ, & corporis dependentiam.* Ut enim nemo dixerit horologium ab altero *b* realiter pendere, si artifex, vel quivis alius occasione motuum indicis in *b* similiter indicem in *a* moveat; ita nemo seria mente affirmare potest hoc in systemate animam a corpore, aut hoc ab illa vere, & realiter pendere. Immo si hic aliqua lateret vera dependentia, potius Deus videretur in imprimendis animæ sensationibus a motibus corporis, & in efficiendis motibus corporis a volitionibus animæ pendere.

nititur hypothesi, partim falsa, partim probabili.

CLXXXV. *Systema istud nititur hypothesi partim falsa, partim minus probabili.* Imprimis probabile non est generatim caussis creatis nullam agendi vim competere ( ont. §§. 148. 175. & cosm. §. 50. ). Deinde nominatim nullam in anima vim inesse falsum est ( §. 156. ): profecto quomodo substantia per alienam vim cogitare, aut vivere possit, intelligi absolute nequit, & tamen ipsi animam per substantiam cogitantem duce Cartesio definiunt. Quid? quod Malebranchii opinatio de nostrarum cogitationum natura, ac origine perquam absurda est, ut alias videbimus. Denique sic ratiocinari licet: vel Deus in mente nostra solas sensationes, vel reliquas quoque volitiones efficit: hoc alterum sensui intimo repugnat, & libertatem tollit: illud vero solum sine ratione sufficiente asseritur; non enim nobilior est vis sentiendi, quam volendi. Si igitur animam vi propria velle potest, cur non æque vi propria sentire possit? certe sicut volitiones, ita sensationes non sunt nisi quædam animæ modificationes; unde legitime concludo: anima habet vim se modificandi volendo: ergo & sentiendo. Ex iis autem, qui putant vim percipiendi animæ a Deo dirigi, quæro, cur ea ab ipso objecto per cerebri motiones repræsentato dirigi nequeat.

CLXXXVI. *Hoc systema non reddit rationem philosophicam commercii*. Philosophi quippe est naturalium effectuum, ac phænomenorum caussas, & rationes naturales adferre, quod certe non præstat, qui illico ad immediatam Dei actionem recurrit, ipsumque velut ex machina advocat. non reddit rationem philosophicam commercii.

*Schol. Hac enim licentia*, ait sapienter Boehmius, *concessa, difficillimi quique in philosophia nodi non solvuntur quidem; secantur tamen facillime, & ridicule simul, cur verb. gr. flores primo, dein demum poma ferat arbor, quærenti respondetur, quia Deus primo floribus, deinde pomis arbores ornat.* Id ipsum quoque Tullius agnovit: *magna stultitia est earum rerum Deos facere effectores, caussas rerum non quærere.* Et rursus: *quidquid enim oritur, qualecumque est, caussam habeat a natura, necesse est.* Alias Stoicos reprehendit dicentes: *nihil fieri sine Deo, nec ullam vim esse naturæ, ut sui dissimilia possit effingere.* Psych. rat. §. 634. sch. De div. l. 3. c. 26. Ib. t. 28. De nat. D. l. 3. c. 9.

CLXXXVII. *Hoc systema aptum non est explicando commercio animæ cum corpore.* Systema, quod non statuit mutuam realem dependentiam corporis, & animæ (§. 181.), quodque præterea hypothesi partim falsa, partim minus probabili nititur, nec rationem philosophicam commercii reddit, profecto aptum non est explicando commercio animæ cum corpore; sed hæc omnia in istud systema cadunt (§§. præc.): igitur istud systema explicando commercio animæ, & corporis aptum non est. unde commercio explicando aptum non est.

## CAPUT IV.

### *De Systemate Harmoniæ Præstabilitæ.*

CLXXXVIII. Leibnitius novum protulit systema, quod & ad explicandum commercium, & ad commendandam Auctoris supremi sapien- Quid systema harm. præst.?

tiam, & potentiam aptissimum opinabatur. Est ipsi anima *automaton* quoddam spirituale, sive ens, quod ex vi interna, ac in serie non interrupta suas perceptiones, & appetitiones citra omnem ad corpus relationem efficit, ita ut quilibet status præsens futuro gravidus sit, id est, ut in statu mentis antecedente semper ratio sufficiens consequentis contineatur, quo fiat, ut in primo animæ creatæ statu omnes reliqui, quos per totam æternitatem habitura est, suo modo includantur. Est deinde ipsi corpus *automaton* quoddam materiale, in quo similiter omnes motiones, illæ quoque, quas volontarias dicimus, a vi interna, concurrente ipsius machinæ structura, in serie continua citra ullam relationem ad animam perficiuntur, ut rursus quivis status antecedens rationem sufficientem subsequentis contineat. Denique *harmoniam* inter motus corporis, & perceptiones animæ, ac inter volitiones animæ, & motus corporis inde provenire docet: quod Auctor sapientissimus cuivis animæ illud ex omnibus possibilibus corporibus elegerit, quod ipsius tam perceptionibus, quam volitionibus congruos motus vi insita effecturum per infinitam suam scientiam prævidit: atque sic *harmoniam* hanc a Deo præstabilitam esse pronunciat.

*Schol.* Sententiam Leibnitii accurate, & sincere exposui; qui de ea dubitat, adeat ipsius auctoris scripta, quorum præcipua sunt: *Principia philosophiæ a §. 18. ad 13. Essai sur la Théodicée p. 1. §. 61. & suiv. Principes de la nature, & de la Grace fondé en raison. Eclaircissement sur l'union de l'ame, & du corps Replique de Mr. Leibnitz aux reflexions de Mr. Bayle.* Systema hoc accerrimos & defensores, & impugnatores habuit: illorum facile princeps Wolfius est, cujus præcipuæ propositiones hæ sunt. *In systemate harm. præst. anima vi*

*sibi propria producit omnes suas perceptiones, & appetitiones continua serie. Perceptiones, et appetitiones in anima eodem, quo nunc, modo consequerentur, etiamsi corpus non existeret. In Systemate harm. præst. vi mechanismi corporis ex ideis materialibus sensibiles nascuntur motus volitionibus et appetitionibus animæ respondentes citra ullam determinationem extrinsecam, et immediatam. Et eodem, quo nunc, modo adhuc consequerentur, etiamsi anima non existeret, nisi quod nobis eorumdem minime conscii essemus.* Wolfium secuti sunt Wulfingerus, Thummigius, Canzius, Mejerus, aliique non clari adeo nominis. Impugnarunt vero hoc systema Fucherius Canonicus Divionensis (*a*), Baylius (*b*), Franciscus Lamy (*c*), Newtonus, Clarckius (*d*), Tourneminius, Stahlius, Hollmanus, Reinbeckius, Richterus, Knutzenius, Antonius Genuensis, Dariesius, Fortunatus a Brixia (*e*), qui innumeras contradictiones a Wolfio in ejus defensiones admissas, plurimasque absurdas consecutiones, quæ inde suapte fluunt, & copiose, & solide demonstravit. Mediam quasi viam inierunt alii, quo pertinent Winklerus, Bohemius, Baumeisterus, Gottschedius; hi, etsi putent harmoniam præstabilitam ab objectionibus satis vindicari posse, multo tamen se propensiones ad influxum physicum amplectendum exhibent. Audi Boehmium. *Caussis occasionalibus proscriptis vel influxui, vel harmoniæ, prout cuique placuerit, suum adjiciendi calculum liberam auditoribus relinquo facultatem: ipsemet interim priori inter hæc systemata quippe cui vulgares non sine vi menti inferenda deponendæ notiones magnam conciliant præsumptionem, tamdiu præ altero faveo, donec de ejus falsitate convictus fuero.* Quid ego de hoc systemate sentiam,

Psych. rat. s. 3. c. 4. §. 614. §. 615. §. 616.

(a) Journ. des stavans du to. de Sept.
(b) Dict. histor. & crit. art. Rorarius.
(c) De la connoiss. de soi-même.
(d) Récueil. des div. piec. cinq. replique de M. Clarke.
(e) Met. p. 2. s. 3. Psych. rat. s. 2. c. 4. §. 641. sch.

sequentibus propositionibus manifestum faciam.

Systema harm. præst. tollit realem dependentiam;

CLXXXIX. *Systema harm. præst. tollit realem animæ, et corporis dependentiam.* Ut enim Leibnitio contra Cartesianos paritate a duobus horologiis supra usus sum; ita hic contra ipsum idem argumentum inverti potest. Certe duo horologia, etsi ita affabre confecta, ut semper consonent, reapse tamen a se mutuo non dependent; secus omnia in civitate horologia, cum simul duodecim sonant, a sese dependerent: igitur etiam in hoc systemate, in quo anima sine relatione ad corpus, & corpus sine relatione ad animam omnia agit, non datur ulla realis dependentia.

pugnat cum principio rat. suff.

CXC. *Systema harm. præst. pugnat cum principio rationis sufficientis.* Multi quippe in hoc systemate admittuntur status animæ, qui nullam habent rationem sufficientem; sic enim argumentor: nulli animæ status habent rationem sufficientem in corpore, vel ejus motionibus (§. 188.); complures autem animæ status neque in statibus antecedentibus rationem sufficientem habent, ut cum mens repente ex statu gaudii ad statum doloris, ex statu somni ad statum vigiliæ, ex statu perceptionum obscurarum ad statum clararum transit: hi igitur, & similes animæ status in hoc systemate nullam habent rationem sufficientem.

*Schol.* Profecto cum nulla prorsus connexio, nulla proportio inter hujus generis status, aut perceptiones ulla ratione deprehendi queat; absque omni veri specie, & omnino precario asseritur, animam in serie continua suas perceptiones, & appetitiones ita producere, ut semper status antecedens contineat rationem sufficientem subsequentis. Præclare hic Genuensis. *Sumat quis in manus lexicum aliquod linguæ alicujus, catalogum plantarum, animantium, aut aliarum rerum, dictionaria artium, scientiarum, hi-*

*El. met. p. 1. propos. 28. pag. 147.*

*storiarum, intra horam percurrere potest duo millia verborum idearum inter se nullo modo connexarum, plantarum dissimilium, animantium, artium, factorum, hominum illustrium. Quis in omnibus his dixerit rationem posterioris ideæ, aut perceptionis contineri in anteriore, & non potius in impressionibus in sensibus, aut cerebro factis? ex. gr. lego hæc verba: Aaron, Aristides, Aristippus, Averroes, Busiris, Bucephalus, Binkersoeki, Bulfingerus, Codrus, Cæsar, Cæsenates, Centaurus, David, Delphus, Dido, Dantes &c.: totidem observantur menti perceptiones, est autem quisquam adeo ineptus, qui dicat rationem sufficientem notionis Aristidis esse in perceptione summi sacerdotis Aaronis, Aristippi notionis in Averroe, Averrois in Aristippo, Binkersoeki in Bucephalo? lego hæc: Alpha, Aaron, Acanthus, Anchora, Armens, Elephas, Cedrus, Persepolis, Pyrrhus, Alexander Macedo, Homerus, Ficus, Ellipsis, Draco, Lepus, Quadratum, Quercus, Luna, Diagonalis &c. Tunc in his alterius perceptionis in altera rationem sufficientem explicaveris? atque nisi hæc componant Leibnitiani, sciant neminem esse adeo incogitantem, qui hæc sibi velit persuadere. Sunt, inquiunt, rationes sufficientes, quas non pervidemus. Scilicet! ita ludere cum pueris potuit renatus Pythagoras, ut iis una esset ratio:* ipse dixit, *at philosophis, ut nova doctrina persuadeatur, rationes saltem probabiles reddendæ sunt; quas illi intelligant, & probent.* In obscuris, ajunt alii, perceptionibus, quæ perpetuo adsunt, tametsi nos earum minime conscii simus, eas rationes sufficientes latere. At cur in obscuris ratio sufficiens clararum, aut distinctarum? anne major proportio, aut connexio ideæ claræ cum obscura? cur in ideis his obscuris semper con-

tinetur ratio sufficiens ejus ideæ, cujus objectum actu sensibus obversatur? hæc, & sexcenta alia ipsis cum ratione occini possunt; at nemo non videt, qui aliquid videt, dici absque ratione sufficiente, quæcumque ab aliis dicuntur, aut ab eorum acutissimo dici queunt. Quare adduci omnino non possum, ut aut a Leibnitio, aut a Wolfio, aut a quovis alio cordato philosopho serio animo hæc, & similia affirmata fuisse credam.

adversatur libertati quoad actus internos:

CXCI. *Systema harm. præst. adversatur libertati volitionum, & nolitionum mentis humanæ*. In hoc systemate anima ita agit in serie continua, ut status antecedens contineat rationem sufficientem subsequentis (§. 183.): sed hic agendi modus repugnat libertati in volendo, & nolendo (§. 116. cor. 2.). Illud nimirum si sit, tum posito primo animæ statu jam omnes reliqui, quos per totam vitam habitura est, tamquam in sua radice ponuntur; & sicut ex primo unicus tantum, & determinatus quidam evolvitur, ita idem de quovis alio obtinet: ergo quævis volitio, quam anima quocumque tempore habuerit, jam in præcedentibus ita determinata fuit, ut neque ipsa omitti, neque contraria nolitio poni possit. Quis autem nescit, ad liberam volitionem requiri contingentiam formalem, sive internam, ut nempe salvo statu antecedente abesse, vel adesse possit (§. 115. coroll.)?

*Schol.* Nec juvat dicere 1.): eam seriem volitionum ab ipsa anima electam esse; nam primum sine præcedente perceptione non fit electio (§. 118.); ante primum autem hujus continuæ seriei statum nulla fuit perceptio: ergo ea series eligi non potuit. Deinde demus, primum totius seriei statum libere ab anima electum fuisse; non tamen propterea omnes reliqui status, & volitiones evolvendæ ipsi liberæ esse, & in præmium, aut pœnam imputari poterunt; nam

ad hoc requireretur prævisio omnium statuum consecutorum, qua autem ratione potuit anima omnes status, id est, omnes volitiones, & nolitiones cum primo statu, quem elegisse dicitur, connexas prævidisse? Nec 2.): perceptiones solum, non item volitiones, in continua serie ab anima effici; nam imprimis & hæc est aperta Leibnitii, Wolfiique doctrina (§. 188. & sch.), ut sub appetitionibus semper etiam volitiones intelligant (§. 108. sch. 2.), & status animæ non perceptiones modo, sed & volitiones complectitur: si igitur quivis status animæ sit gravidus futuro, ut Leibnitius loquitur, omnis utique volitio subsequens in præcedente statu includitur. Deinde tametsi perceptiones tantum in serie continua evolvi daremus; cum tamen per ipsos quævis perceptio boni sit ratio sufficiens volitionis (§. 118. sch. 1.), non minus necessario respondentes ipsis volitiones continuo sequerentur.

CXCII. *Systema harm. præst. adversatur quoque libertati actuum externorum in corpore.* Primum ubi nulla est volitio libera, ibi nullus actus externus, utpote imperatus, liber esse potest (§. 115. schol.); sed in hoc systemate nulla foret volitio libera (§. præc.): igitur neque ullus actus externus. Sed his interea omissis, in hoc systemate omnes motus corporis ex vi, & structura ipsius mechanica ita in continua serie proveniunt, ut motus antecedens contineat rationem sufficientem sequentis: igitur omnes motus in corpore humano, quos alias voluntarios dicimus, ita sunt necessarii, ut motus cordis, sanguinis, arteriarum, vel motus indicis in quovis horologio; ac proinde sicut hi imperio, ac voluntati animæ non subsunt, ita nec illis subjiciuntur. Profecto nullus in corpore motus liber esse potest, nisi sit voluntarius; voluntarius & externos

autem non est, nisi a voluntatis imperio pendeat (§§. 109. 110. 111. sch.), atqui in hoc systemate motus corporis non ab imperio voluntatis, sed a vi & mechanismo corporis, ac a motibus antecedentibus pendet, non aliter ac motus indicis in horologio. Et denique nonne est nos gaudere libertate & sensus intimus, & sensus naturæ communis docet, ut in *hoc* corpore, quod *nunc* habemus, bene vel male agamus? nonne ideo instituimus juvenes, punimus, præmiamus, ut in *hoc* corpore honestos actus exerceant? At vero in hoc systemate haberemus ad summum potestatem omittendi hos motus, aut ponendi alios pro alio corpore; quatenus nimirum Deus prævisa alia volitione in anima aliud ipsi ab æterno corpus destinasset.

*Schol.* Wolfius se hic mirum in modum torquet, amareque injuriam sibi inferri queritur; putat in hoc systemate, ut in quovis alio, libertatem salvam persistere: parum ad eam tuendam referre, quodvis systema eligatur; at nihil proficit. *Appetitiones in*
Psych. rat. s. 2. c. 4. §. 630. *anima*, ait, *non fuerunt præstabilitæ*. Quid inde? non erunt igitur volitiones *vi præstabilitionis divinæ* necessariæ, erunt tamen *vi illius modi*, quo anima in hoc systemate agit, ac volitiones in continua serie producit. *In systemate harmoniæ præstabilitæ*,
§. 631. inquit ille rursus, *anima eodem modo pervenit ad appetitiones, seu volitiones, quo ad easdem pervenit in systemate influxus physici*. Nugæ! in nullo systemate, nisi in isto, anima ita ad suas volitiones pervenit, ut cujusvis ratio sufficiens in statu antecedente contineatur. Itaque & quod subjungit, falsum est. *Quocumque tandem modo liber-*
§. 632. *tas in systemate influxus physici concipitur, eodem etiam in systemate harmoniæ præstabilitæ concipi potest.* Nimirum non attendendum est, qui dicat, sed quid ex sy-

stemate, quod tanto cum strepitu, & cum tanta in adversarios acerbitate, ut nec calumniis abstineat, defendit, per se se profluat. Libertatem deinde motuum in corpore per præscientiam divinam vindicare nititur. *Pone enim,* ait, *Deum præscivisse ab æterno, qualem motum corpori jam sit imperatura anima. Cum præscientia Dei fallere minime possit, necesse est, ut hunc, non alium motum corpori imperet, quem Deus præscivit.* Motus igitur corporis, etsi in se necessarii, liberi tamen erunt, quatenus a præscientia omnes volitiones animæ futuras, ac ipsos imperaturas, prævidente pendent. At quis, ubi, quando huic imperio locus erit, cum anima sine relatione ad corpus omnia agat, cum sic actura fuisset, etsi cum nullo corpore fuisset conjuncta? Quomodo item motus corporis liberi, quando nulla talis est volitio? Sed dabo aliquid: habeat anima, stante harmonia præstabilita, facultatem libere volendi, vel non volendi hos, vel illos motus sui corporis: pollebitne continuo etiam potestate hos, vel illos motus ponendi, vel non ponendi in hoc corpore, quocum copulata est, & in quo vi mechanismi tantum hi motus necessario e di debent? Nullo certo pacto anima gauderet libertate ponendi, aut impediendi motus in corpore, quocum actu conjuncta est, etsi fortassis efficere potuisset, ut non cum hoc, sed cum alio aliquo corpore uniretur, in quo alii quidem motus, sed æque per structuram necessarii perficerentur. Quod ad præscientiam Dei attinet, patet ex aliis dictis (cosm. 8. 37.), ideo ab illa libertatem non lædi, quia determinationem hominis, velut suum objectum consequitur, atque ab illa impediri potest: inde enim fit, ut non obstante præscientia actus primus proximus perfecte indifferens ad volen- §. 633. sch.

dum, vel non volendum, vel nolendum; ad ponendum, vel non ponendum hunc, vel illum motum permaneat. Quod si præscientia Dei hanc indifferentiam, vel ponendo aliquod principium essentialiter connexum cum actu secundo, vel quacumque alia ratione tolleret, tolleret ea hoc ipso simul libertatem, cum actio sub eodem actu primo proxima sub quo erat prævisa ut libere futura, ab homine amplius omitti non posset. Jam vero istud ipsum in hac hypothesi evenit; cum enim motus hi in hoc corpore vi mechanismi necessarii forent, anima ut conjuncta cum hoc corpore non haberet amplius actum primum proximum indifferentem ad ponendos, vel omittendos hos actus: quare, etsi Deus ante electionem corporis animam quemdam motum libere volituram, numquam tamen eamdem in hoc corpore libere illum motum posituram prævidisset sicut nec motum hunc a corpore libere ponendum prævidit. Pone Cajum nunc a Deo prævideri cras libere deambulationem omissurum; pone deinde post hanc prævisionem a Deo gravem morbum Cajo immitti, quo lecto affigatur; putasne Cajum libere omissurum deambulationem? profecto non; Cajus enim non haberet actum primum proximum indifferentem ad ambulandum, vel non ambulandum, neque Deus, decreto jam morbo, ipsum libere deambulationem omissurum prævideret. En casum nostro simillimum; ut morbus impediret Cajum a libera deambulationis omissione, ita motus per structuram corporis mechanicam determinati, ac necessarii impedirent animam a libera eorumdem positione, tametsi antea libere volitura fuisset prævisa. Rursus itaque frustra Wolfius clamat, nosque Socinianis favere calumniatur: *Præstabilitio enim harmoniæ*
Ibid. *animæ, ac corporis a præscientia divina tota*

*pendet, quatenus volitiones animæ liberæ sunt, adeoque quod contra præstabilitionem urgetur tamquam libertati adversum, id totum recidit in præscientiam divinam. Qui adeo præstabilitioni harmoniæ animæ, ac corporis hac in parte adversantur, cum Socinianis faciunt, eorumque caussam adversus theologos orthodoxos agunt.*

CXCIII. *Systema harm. præst. viam sternit ad idealismum.* Posita harmonia præstabilita existentia corporum nec a priori, nec a posteriori probari ulla ratione potest; non primum: ex eo enim, quod ex animæ natura, vi ingenita, ideæ corpora repræsentantes evolvantur, sequitur solum idealem ipsis existentiam competere, non alterum: nulla siquidem experientia de corporum existentia haberi potest, si animæ ita agant, & agerent, tametsi nullum corpus existeret: igitur patet propositum. viam sternit ad idealismum;

*Schol.* Ajunt quidam cum Boehmio e notione mundi optimi existentiam corporum demonstrari. At notionem hanc inanem esse alias evincimus; & dato etiam, unde ipsi norunt ad mundum optimum corpora quoque pertinere? an quia possibilia sunt? igitur omnia possibilia a Deo procreari debuerunt; igitur a vero aberravit Leibnitius, cum asseruit infinita universa possibilia fuisse in ideis Dei, & unum tantum præ reliquis electum fuisse. Porro quemadmodum in hoc systemate existentia corporum ignoraretur, ita quoque conjunctio, & commercium animæ cum corpore prorsus nos lateret, quia hæc ignorantia perduraret etiam, tametsi quocumque ex principio existentia corporum demonstraretur: nam, cum animam omnes suas perceptiones, & volitiones absque ulla ad corpus relatione in serie continua produceret, ignoraret utique, utrum ex corporibus, quæ quidem existere sciret, *Psych. rat. s. 2. c. 4. §. 640 Theol. nat. s. 1. c. 4. §. 811. sch. Princ. phil. 55.*

num aliquod ad se pertineat, & utrum in eo motiones suis volitionibus harmonicæ perficiantur: per experientiam certo in harmoniæ hujus cognitione pervenire minime posset. Quæ cum ita sint, quæro ex harmonista: Unde nosti animam cum corpore copulari? Unde actiones animi, & corporis harmonicas esse? Unde denique dari commercium, cujus tu phænomena in psychologia empirica enarras? Ab experientia, inquies; quæ enim in ea psychologiæ parte proponuntur, per experientiam nota sunt. Bene habet: tua itaque opinione phænomena commercii nobis per experientiam innotescunt. Jam quæso istud ratiocinium benigne accipe. Phænomena commercii per experientiam nota sunt, igitur illud systema falsum est, quo posito hæc experientia haberi nequit; atqui posito systemate harmoniæ præstabilitæ hæc experientia haberi nequit; ergo systema harmoniæ præstabilitæ falsum est. Demum non apparet, quid in hoc systemate alicui pervicaciter neganti in aliorum hominum corporibus animam inesse, aut egoistæ contendenti suum solum animum existere prudenter responderi queat; quare systema istud non modo idealismo, verum & egoismo portam aperit.

non reddit rationem philosophicam commercii.

CXCIV. *Systema harmoniæ præstabilitæ non reddit rationem philosophicam commercii.* Ut enim harmonistæ ipsi egregie in Cartesianos urgent, ille effectum naturalium, ac phænomenorum rationem philosophicam non reddit, qui neglecta indagatione caussarum naturalium illico ad immediatam Dei actionem recurrit; atqui idem ipsum illi præstant: ut enim rationem harmoniæ mutuæ inter corpus, & animam reddant, confugiunt ad actionem qua Deus corpus, quod ex omnibus possibilibus motus volitionibus animæ similiter prævisis harmonicos vi mechanismi editurum prævidit, cum

hac anima consociavit: igitur nec harmonistæ rationem philosophicam commercii reddunt.

*Schol.* Audi Fortunatum a Brixia. *Ponamus globum terraqueum esse machinam eo artificio a Deo elaboratam, ut vi solius mechanismi quo instructa est, maris aqua bis singulis diebus affluat, bisque refluat. Ponamus quoque solem, atque lunam vi solius mechanismi suum tam periodicum, quam diuturnum motum perficere. Ponamus postremo terraqueum globum eo artificio collocatum in universi centro a Deo fuisse, quo ipse prævidet fore, ut effluat mare, cum luna ad meridianum pervenit; refluat, cum illa prope horizontem existit. Hisce positis quæro, an per hanc harmoniam inter terraqueum globum, & cœlestia corpora a Deo præstabilitam maris æstus explicari ita possit, ut ipsa explicatio digna jure, ac merito sit, quæ inter philosophicas censeatur? Si hæc explicatio ponatur philosopho digna, miror, cur maris æstus adeo torserit olim, & modo etiam torqueat philosophorum ingenia, cum tanta possit facilitate exponi; mihique gratulor, quod omnium primus tam grande naturæ arcanum in aperto posuerim. Si vero maris æstus hoc modo nequaquam exponitur, propterea nimirum, quia principia, quæ assumuntur, æque nos lateant, ac phænomenon ipsum, quod illorum ope explicatur, totaque insuper illius caussa ex divina sapientia derivetur: eamdem ob caussam neque explicatio commercii mentis cum corpore, quam tradunt harmonistæ, pro philosophica habenda est; sed tamquam arbitrarium figmentum philosopho prorsus indignum est rejicienda.* Met. p. 2. s. 3. prop. 15.

CXCV. *Systema harm. præst. sustineri non potest.* Illud certe systema sustineri non potest, quod realem corporis, & animæ dependentiam tollit (§. 191.): quod pugnat cum atque ideo sustineri non potest.

principio rationis sufficientis; quod libertati adversatur, quod viam sternit ad idealismum; quod denique nec philosophicam rationem commercii reddit; sed hæc omnia in systemate harm. præst. conveniunt (§§. 189. seqq.): igitur systema harm. præst. sustineri nullo pacto potest.

*Schol.* Prætereo brevitatis caussa innumera alia, quæ hoc loco cum ratione urgeri possent; lectoribus simul dijudicandum relinquens, quale pondus huic systemati inde accedat, quod ab atheo admitti nequeat; quemadmodum acute, si superis placet, Wolfius animadvertit. *Psych. rat. s. 3. c. 4. §. 625.*

## CAPUT V.

### *De Systemate caussalitatis, sive Influxus Physici.*

*Quid systema caussalitatis?*

CXCVI. Systema *caussalitatis*, sive ut vulgo ajunt, *influxus physici*, ponit mutuam animæ in corpus, & corporis in animam actionem, atque ab ea rationem petit, cur cum certis animæ affectionibus certi in corpore motus, & vicissim perpetuo coexistant. Hanc porro mutuam actionem ita concipiendam esse arbitror. Ideæ materiales (§. 13. schol.), id est, motiones excitatæ primum ab objectis externis in organo sensorio, tum nervorum ope ad sensorium commune, quæ animæ sedes est (§§. 14. 171. cor.), propagatæ (§. 13.) animæ objectum externum repræsentant, eamque simul determinant, ut vi sibi insita illius ideam in se excitet, atque adeo illud percipiat: unde necesse est, ut semper cum tali in organo mutatione talis in mente sensatio existat. Anima deinde exercendo facultatem locomotivam, cum vult, vi sua determinat fluidum subtilissimum cerebri, seu spiritus animales, ut eos in nervos, eorumque

muscolos influant, quorum expansione, tensione, aliisque similibus affectionibus desideratus in membro corporis motus consequatur, id quod fieri posse ex anatomia patet. Atque inde fit, ut cum certis in mente volitionibus certi semper in corpore motus coexistant.

*Schol.* Ea hic ratione actionem animæ, & corporis mutuam explicui, quam & convenientissimam,& maxime probabilem censeo: non ignoro a variis varia proferri; nonnumquam influxum crasso nimis, ac materiali sensu concipi: cujus fortasse vitii quidam ex veteri peripateticorum turba accusari possent. Sed id genus explicationes meas non facio: quare nihil in me valebunt convicia illa, quibus Wolfius hoc systema, nequaquam philosophice, insectatus est. *Psych. rat. s. 3. c. 1. §§. 567. 568.*

CXCVII. *Systema caussalitatis non est impossibile.* Neque enim animam in corpus, neque corpus in animam dicta ratione agere repugnat: non primum: nam sicut generatim spiritum gaudere facultate movendi corpora non repugnat (ont. §. 148. sch. 2. n. 2. 3. 4.), ita multo minus id in anima repugnat; ipsi siquidem vi sui muneris ab Auctore impositi conservandi corpus, & removendi ab eo res noxias non modo summo jure competere, verum & necessaria esse talis movendi facultas videtur. Quid? quod substantiæ materiales motu per vim propriam in se concitato alias substantias materiales secundum generales naturæ leges ad motum determinare possunt (cosm. §. 53. schol.); cur igitur anima non possit habere eam facultatem, ut per vim suam actione quadam, seu etiam motu in se concitato secundum leges, quas Deus supremus Auctor pro hoc commercio sancivit, excitet motum in elementis substantiæ fluidissimæ sibi vicinioribus, quæ, cum in motu constitutà fuerint, reliqua deinceps, sicque totam denique corporis machinam rursus secundum ge-

Systema caussalitatis non est impossibile;

Quæ Cartesii de commercio opinio? *Schol.* 1. Locus hic est, ut paucis ostendam, Cartesium nequaquam systematis caussarum occasionalium auctorem fuisse, quemadmodum supra (§. 183. schol. 2.) monui. Certe quamquam sæpe obscurius loquatur, pluribus tamen in locis ita loquitur, ut clare colligi possit ipsum systema influxus physici non rejecisse, sed emendasse potius, & confirmasse. Ita multis probare nititur animam residere in glandula pineali, ibi a spiritibus animalibus motis affici. Cum cerebri humani structuram explicat ostendit, quo pacto in eo spiritus tum ad efficiendos in corpore motus, tum ad excitandas in anima affectiones distribuantur. Clarius in litteris ad Elisabetham Principem Palatinam datis sua sensa expromit. *Conabor*, ait, *hic explicare modum, quo animæ, & corporis conjunctionem concipio, qua ratione possint illa hoc movere —— pro anima & corpore simul non habemus nisi illorum conjunctionis notionem, ex qua pendet motio facultatis illius, qua pollet anima ad movendum corpus, nec non facultatis ejus, quæ inest corpori ad agendum in anima, sensus videlicet illius, & passiones producendo.* Rursus cum respondet adversario cuidam hæc objicienti. *Scribis nostræ menti vim esse dirigendi spiritus animales in nervos, atque hoc pacto movendi membra: aliis vero in locis scribis: nihil in mente nostra esse, cujus vel actu, vel potestate conscii non simus; at istius virtutis, quæ spiritus animales dirigit, mens humana non videtur sibi conscia, cum plurimi nesciant, utrum nervos habeant. —— Accedit, quod vix intelligi possit, quomodo res incorporea possit impellere.* His ille istud responsum reddit. *Verum est, nos non esse conscios illius modi, quo mens nostra spiritus animales in hos, vel illos poros immittit; iste enim modus non*

*De pass. anim. p. 1. art. 31, 34. Tractat. de hom. p. 5.*

*Epist. p. 1. ep. 29.*

*Ib. p. 2. ep. 5. n. 4.*

*Ib. ep. 5. n. 4.*

*a mente sola, sed a mentis cum corpore unione dependet, sumus tamen conscii omnis ejus actionis, per quam mens nervos movet, quatenus talis actio est in mente, quippe in qua nihil aliud est, quam inclinatio voluntatis ad hunc vel illum motum; atque hanc voluntatis inclinationem sequuntur spirituum in nervos influxus, et reliqua, quæ ad istum motum requiruntur: hocque propter aptam corporis configurationem, quam mens potest ignorare, ac etiam propter mentis cum corpore unionem, cujus sane mens conscia est, alicquin enim ad membra movenda suam voluntatem non inclinaret. Quod autem mens, quæ incorporea est, possit corpus impellere, nulla quidem ratiocinatio, vel comparatio ab aliis rebus petita, vel certissima et evidentissima experientia quotidie nobis ostendit; hæc enim una est ex rebus per se notis quas, cum volumus per alias explicare, obscuramus.* Ib. p. 1. ep. 69.

Denique in iis, quæ ad Henricum Morum scribit: *Ut non dedecet hominem philosophum putare, Deum posse corpus movere, quamvis non putet Deum esse corporeum: ita etiam eum non dedecet aliquid simile de aliis substantiis incorporeis judicare. Et quamvis existimem nullum agendi modum Deo, & creaturis univoce convenire; fateor tamen, me nullam in mente nostra ideam reperire, quæ repræsentet modum, quo Deus & Angelus materiam potest movere, diversam ab ea, quæ mihi exhibet modum, quo ego per meam cogitationem corpus meum movere me posse mihi conscius sum.* His quamquam rem conficere videantur, addam testimonium duorum clarissimorum, ac genuinorum ipsius discipulorum, Ludovici de la Forge medici Salmuriensis, & Domini Clerselier: prior tractatum de homine a Cartesio editum eruditissimis adnotationibus illustra-

vit, ac in libro de mente humana a se conscripto fusiore oratione demonstrat, non rejectum, verum emendatum, & constabilitum fuisse a Cartesio influxum physicum; posterior in epistola ad laudatum Ludovicum de la Forge docet, animam non quidem novum in corpore motum producere posse; pollere eam tamen facultate motum spirituum determinandi, ut huc potius, quam illuc affluant, corporisque membra moveant: atque istud se a magistro suo Cartesio didicisse aperte profitetur. Inde quoque Leibnitius contendit docuisse Cartesium, per animæ in corpus influxum minime quidem lædi posse illam naturæ legem, quæ eamdem semper in hoc universo quantitatem motus conservari jubet, posse tamen animæ facultatem competere, qua motuum, qui in corpore fiunt, directionem mutet; non secus, ac eques, qui tametsi equo, cui insidet, nihil virium tribuat, eum tamen regit, ejusque vires, quo sibi lubet, dirigit. Atque ex his satis manifestum esse opinor, caussas occasionales nullum in Cartesio patronum habuisse, quamvis dubium remaneat, utrum veram movendi facultatem, an vero solam potentiam dirigendi motus in corpore aliunde excitato animæ tribuerit: contra igitur, ac Dariesius, aliique putant, lege ille de eadem motus quantitate conservanda ad deducendas solum motuum regulas in conflictu corporum observandas, non item ad tollendum influxum physicum usus est, quod ex ejus quoque philosophiæ principiis perspicue intelligitur.

*Essai sur la Théod. p. 1. §. 60.*

*P. 1. art. 37.*

Respondetur objectionibus, contra systema generatim;

*Schol.* 2. Quæ ab adversariis hoc loco opponuntur, ad tria summa capita revocari possunt: alia generatim contra ipsum systema; nominatim alia vel contra actionem corporis in animam, vel contra actionem animæ in corpus pugnare ipsis videntur: singulis per-

lustratis congruas responsiones suppeditabimus ..

1.) Acerbe Wolfius contendit systema istud reapse nullum esse: nam qui dicit animam in corpus, hocque in illam agere, simul tamen actionis hujus modum ignorat (quod alioquin a quovis fatendum esse putat), ille affirmat mutationes in corpore, & anima coexistere, quia coexistunt: nullam nempe talis aliam actionis mutuæ ideam habet; quam quæ coexistentiæ mutationum in corpore, & anima respondet. Psych. rat. s. 3. c. 1. §. 556

℞. Tametsi mutuæ actionis modum penitus ignoraremus, quod tamen falsum esse ex §§. 189. 197. patet, nihilo minus falleretur Wolfius, cum putat nobis hæc duo idem sonare: *animam agere in corpus, ac vicissim, & mutationes in corpore, & anima simul coexistere.* Diversa quippe hæc nobis sunt sicut caussa, & effectus; coexistentiam mutationum in corpore, & anima effectum esse, cujus caussa mutua actio sit, statuimus: quare duas, easque diversas ideas habemus, quarum una caussæ, altera effectui respondet. Nonne Wolfius nobiscum asserit perceptionem effectum esse vis repræsentativæ, qua anima pollet? Et nonne modum, quo ea vis agat, nobiscum etiam ignorat? Probabitne igitur hanc argumentationem: Wolfius ait, vim animæ repræsentativam efficere perceptionem, modum tamen hujus effectionis ignorat: ergo Wolfius affirmat, vim repræsentativam efficere perceptionem, quia efficit, id est, percipere, quia percipit? Notet igitur Wolfius: quæstio in præsenti hæc est: *unde et quomodo fit, ut tam arctum sit animam inter, ac corpus commercium?* Cui nos respondemus: *quia anima in corpus, et hoc in illam agit.* En systema, quo hujus commercii rationem

reddimus. Ceterum, etsi in modo hujus actionis mutuæ multa adhuc obscura, & incognita sint, nequit tamen hæc ignorantia nobis vitio dari: minus propterea totum systema rejici: nonne harmonia præstabilita, ac præsertim ille corporis mechanismus, obscurissima sunt? Cur igitur eam Wolfius non rejicit? At mutua actio probari nequit; demus: quid igitur? Hypothesis phylosophica; quale hocce est systema, ipso Wolfio monente, probari non debet, satis est, ut pugnantia non contineat, atque cum phænomenis consentiat: actio igitur mutua verum esset systema, etsi nulla ratione probari posset; nos tamen argumentis valde probabilibus, quæ nimirum pro reali dependentia pugnat (§. 177.), eadem constabilimus. Atque ex his conficitur actionem mutuam corporis, & animæ *quoad substantiam* minime ignotam esse, tametsi fortasse *quoad modum* ignota convenienter dici possit, quod nequaquam obest.

*Ibid.* §. 431.

*Ib.* 179.

2.) Cum duce suo Leibnitio ordinem naturæ convelli, legemque præcipuam de perpetua ejusdem virium vivarum quantitatis in hoc universo conservatione per influxum physicum violari queritur: si anima, ait, agat in corpus, oritur quædam vis in parte materiæ, quæ ex alia in eam derivata non est, augetur proinde virium vivarum in hoc universo quantitatis: si contra corpus agat in animam, vis quædam motrix in gratiam animæ perit, quæ ante in quadam materiæ parte inerat, unde virium vivarum quantitas minuitur.

℟. Multa hic evolvenda sunt: primum vis *mortua* dicitur, quæ in solo conatu ad motum consistit, atque ob præsens impedimentum effectum non consequitur, qualis est in globo, cui funiculo in aere retinetur: vis *viva* est, quæ cum actuali motione conjungitur,

ut cum corpus ex alto labitur. Deinde vis viva hodie a physicis non distinguitur a quantitate motus, quæ factum est ex massa in celeritatem, atque jam fere in demonstratis habetur, omnes illos, qui olim cum Leibnitio vires vivas per factum ex massa in quadratum celeritatis mensurari contendebant, in paralogismum lapsos fuisse. Jam porro virium mortuarum quantitatem constanter eamdem esse in hoc universo hoc sensu certum est, quod vires substantiarum simplicium in se spectatæ, & abstrahendo ab effectu semper sint eædem, sicut ipsæ substantiæ eædem permanent, neque huic legi influxus physicus adversatur. Quod autem ad virium vivarum, seu motus quantitatem attinet, existentia similis legis universalis nec a priori, nec a posteriori demonstrari potest; quin eamdem non extare, vel inde colligitur, quod ipse Wolfius contra Cartesium demonstraverit, non in quovis corporum conflictu eamdem motus quantitatem permanere. At demus etiam hanc legem in conflictibus corporum, pro quibus eam Wolfius demonstrare nititur, obtinere; eritne continuo consequens, ut ipsa etiam ad mutuas animæ, ac corporis actiones pertineat? An non pro his aliæ a Conditore leges constitui poterant? (vid. cosm. §. 87. sch. 2.) Et denique si influxus ea, qua dixi ratione intelligatur, futilitas ratiocinii Wolfiani plane perspicitur; nulla enim est virium transfusio; nulla vis motrix in gratiam animæ perit, neque ex anima in corpus vis quæpiam transit: motiones solum cerebri animam ad perceptiones; anima subtilissimum cerebri fluidum ad motum determinat. Quis quæso philosophorum eum non rideret, qui serio contenderet, ex globo incurrente in quiescentem vim motricem transfundi?

Mechan. §. 536.

Cosmol. §§. 480. 486. 487.

contra actionem corporis in animam.

3.) Actionem corporis in animam tam cum ejus simplicitate, quam immortalitate pugnare contendunt alii: hoc ideo; quia cum in hac hypothesi anima in cogitando reapse a corpore penderet, non videretur ipsa separata a corpore cogitare, proinde nec vivere posse. Illud vehementer urget Leibnitius putans concipi non posse, quomodo monas per aliam monadem, aut rem quamcumque creatam alterari, & in statu suo interno mutari queat; cum in simplici neque motus intestinus concitari, nec quidpiam transponi, nec ipsum augeri, aut minui possit. Simili fere argumentatione Hanschius quoque utitur.

*Act. erud. Lips. c. 7. suppl. sect. 11. p. 550. Leib. princ. phil. theor. §. 15. p. 76.*

℞. Dependentia hæc animæ a corpore non ex ipsius natura, sed ex unione illius cum corpore, quæ a sola Dei voluntate pendet, profluit: quare non interna, sed externa solum, & contingens est (vid. §. 147. sch. 2. n. 3.). Nonne insipiens fuerit, qui putaret se in aperto campo solem non visurum, quod fenestris careat, per quas ante in cubiculo constitutus eum aspexerat? Sapientius Cicero: *ea profecto tum multo puriora, & dilucidiora cernentur, cum, quo natura fert, liber animus pervenerit: nam nunc quidem, quamquam foramina illa, quæ patent ad animum a corpore, callidissimo artificio natura fabricata est, tamen terrenis, concretisque corporibus sunt intersepta quodammodo: cum autem nihil erit præter animum, nulla res objecta impediet, quominus percipiat, quale quidquid sit.*

*Qu. tusc. l. 1. c. 20.*

Quod autem ad simplicitatem: etsi in monade, seu ente simplice non dentur partes, quæ moveri, aut transponi possint, aliæ tamen sunt mutationes in ipsa possibiles; non ne perceptiones, & appetitiones animæ etiam in systemate harmoniæ præstabilitæ sunt veræ, ac internæ ejus mutationes? Nihil autem

vetat, ut harum mutationum aliqua ratio in alia monade, vel etiam in ente composito contineatur; quod si sit, jam monas ab altera aliquo modo alterari, & quoad statum internum mutari dicenda erit. Planum igitur est, nihil officere simplicitati animæ, si ea ab ideis materialibus ad eliciendas sua vi has potius, quam alias perceptiones, hocque potius, quam alio tempore determinetur.

4.) Ex eo, quod effectus integer caussæ plenæ æquipolleat, Bulfingerus hoc systema rejicit. Per effectum integrum intelligit, quidquid ab actione caussæ proficiscitur; sive illa superando corporum renisui impendatur, sive alium insuper effectum producat: per caussam plenam vires eas omnes, & solas, quæ integro effectui producendo impenduntur. Tum vero admisso influxu physico putat consequens esse, ut effectus integer caussam plenam exuperet; integer quippe effectus virium corporis esset motus, tamen ab iisdem viribus deberet præterea perceptio in anima effici. *Tract. de harmon. præst. §. 37. seqq.*

℟. Cum motiones cerebri nequaquam perceptiones efficiant, sed solum animam ad eas vi sua efficiendas determinent, numquam caussam plenam effectus integer superabit; motus enim erit effectus integer virium corporis, & perceptio erit effectus integer virium animæ. Sed etiamsi daremus perceptiones animæ a viribus corporis effici, nec tamen in absurda hac hypothesi effectum caussa sua majorem extundet Wulfingerus; hoc quippe casu motio cerebri foret effectus motionis organi, & perceptio effectus motionis cerebri: pone caussam *a* producere effectum *b*; tum effectum *b* ut novam caussam producere effectum *c*; eritne effectus *c* sua caussa major? Repugnabit igitur omnis caussarum subordinatarum series?

5.) Ideæ materiales, ajunt nonnulli, non determinant animam ad sui ipsarum perceptio-

nerales motuum leges ad motum concitent. Sed nec alterum: vis enim animæ percipiendi objecta sensibilia & ab his aliquo modo pendet, &, cum mens per se, aut essentiam suam ad unam potius, quam alteram sensationem determinata non sit, ab objecto determinari poterit; cumque præterea vis finita ad quæcumque objecta se non porrigat, alioquin necesse est, ut objectum rite applicetur, ac suo modo præsens sistatur: poterunt igitur ideæ materiales animam determinare ad percipiendum objectum sensibile, si modo istud per illas animæ rite applicari, ac præsens reddi possit: id vero omnino fieri potest: ideæ siquidem materiales, cum sint actiones specificæ objectorum, congruent ut quædam eorumdem imagines concipiuntur, quæ, cum animæ ibi existenti præsentes sint, eidem hoc ipso objecta quadam ratione præsentia reddunt. Quare cum ante mens deficiente debita objecti applicatione, sive præsentia objectum illud sensibile vi sua percipere non potuerit, nunc jam sublato impedimento percipiet. Atque ita possunt ideæ materiales dici animam determinare ad perceptiones objectorum sensibilium tollendo impedimentum, præbendoque occasionem quatenus illa præsentia efficiant; qua in re nulla prorsus repugnantia ostendi potest.

Nec falsum esse demonstrari potest; CXCVIII. *Systema caussalitatis falsum esse nec a priori, & directe, nec a posteriori, et indirecte demonstrari potest.* Si enim hoc systema a priori, & directe demonstraretur falsum esse, tum aut repugnantia, aut non existentia id genus actionis mutuæ demonstraretur; sed neutrum fieri potest, quorum illud patet ex §. præc.; hoc ex objectionum solutione colligitur. Si vero ea demonstratio a posteriori, aut indirecte fieri potest; tum vel phænomena commercii cum mutua animæ, & corporis actione pugnarent, vel inde ad absur-

dam conclusionem deveniretur: primum non est; nam phænomena etiam fatente Wolfio, aliisque talia sunt, qualia forent, si anima in corpus, & hoc in illam vere ageret: alterum nemo asseruerit, nisi qui aperte dicere queat, quæ sit ea conclusio absurda, quod adhuc præstitutum non est.

CXCIX. *Systema caussalitatis statuit realem mutuam corporis, et animæ dependentiam.* Systema quippe istud statuit animam ab ideis materialibus ad perceptiones rerum sensibilium; motus vero voluntarios corporis per vim animæ determinari (§. 169.): atqui si ita sit, tum utique animam in sensationibus a corpore, & corpus in motibus voluntariis ab anima revera pendet; igitur systema hoc realem mutuam corporis, & animæ dependentiam statuit, contra realem statuit dependentiam animæ, & corporis;

*Coroll.* Igitur hoc systema quoque veram rationem sufficientem determinat, quæ est in corpore de quibusdam animæ perceptionibus, & quæ est in anima de quibusdam motibus corporis (§. 181. cor.). veram rationem sufficientem;

CC. *Systema caussalitatis aptum est ad explicandum commercium animæ, et corporis.* Systema, quod determinat rationem sufficientem, quæ est in corpore de quibusdam animæ perceptionibus, & quæ est in anima de quibusdam corporis motibus, ad explicandum commercium aptum est (§. 182.); sed id præstat systema caussalitatis (§. præc. cor.); ergo hoc systema aptum est ad explicandum commercium animæ, & corporis. atque insuper aptum est ad explicandum commercium;

CCI. *Systema caussalitatis cum magna probabilitate a philosopho defendi potest.* Systema caussalitatis nec impossibile (§. 197.); nec aperte falsum est (§. 198.); est vero præterea aptum ad explicandum commercium animæ & corporis (§. præc.); atqui aliud nihil desiderari posse videtur ad hoc, ut cum magna probabilitate philosopho defendatur; ergo systema caussalitatis cum magna probabilitate a philosopho defendi potest. ac cum probabilitate defendi potest.

Quae Cartesii de commercio opinio?

*Schol.* 1. Locus hic est, ut paucis ostendam, Cartesium nequaquam systematis caussarum occasionalium auctorem fuisse, quemadmodum supra (§. 183. schol. 2.) monui. Certe quamquam saepe obscurius loquatur, pluribus tamen in locis ita loquitur, ut clare colligi possit ipsum systema influxus physici non rejecisse, sed emendasse potius, & confirmasse. Ita multis probare nititur animam residere in glandula pineali, ibi a spiritibus animalibus motis affici. Cum cerebri humani structuram explicat ostendit, quo pacto in eo spiritus tum ad efficiendos in corpore motus, tum ad excitandas in anima affectiones distribuantur. Clarius in litteris ad Elisabetham Principem Palatinam datis sua sensa expromit. *Conabor*, ait, *hic explicare modum, quo animae, & corporis conjunctionem concipio, qua ratione possint illa hoc movere* —— *pro anima & corpore simul non habemus nisi illorum conjunctionis notionem, ex qua pendet motio facultatis illius, qua pollet anima ad movendum corpus, nec non facultatis ejus, quae inest corpori ad agendum in anima, sensus videlicet illius, & passiones producendo.* Rursus cum respondet adversario cuidam haec objicienti. *Scribis nostrae menti vim esse dirigendi spiritus animales in nervos, atque hoc pacto movendi membra: aliis vero in locis scribis: nihil in mente nostra esse, cujus vel actu, vel potestate conscii non simus; at istius virtutis, quae spiritus animales dirigit, mens humana non videtur sibi conscia, cum plurimi nesciant, utrum nervos habeant.* —— *Accedit, quod vix intelligi possit, quomodo res incorporea possit impellere.* His ille istud responsum reddit. *Verum est, nos non esse conscios illius modi, quo mens nostra spiritus animales in hos, vel illos poros immittit; iste enim modus non*

*De pass. anim. p. 1. art. 31. 34. Tractat. de hom. p. 5.*

*Epist. p. 1. ep. 29.*

*Ib. p. 2. ep. 5. n. 4.*

*Ib. ep. 5. n. 4.*

*a mente sola, sed a mentis cum corpore unione dependet, sumus tamen conscii omnis ejus actionis, per quam mens nervos movet, quatenus talis actio est in mente, quippe in qua nihil aliud est, quam inclinatio voluntatis ad hunc vel illum motum; atque hanc voluntatis inclinationem sequuntur spirituum in nervos influxus, et reliqua, quæ ad istum motum requiruntur: hocque propter aptam corporis configurationem, quam mens potest ignorare, ac etiam propter mentis cum corpore unionem, cujus sane mens conscia est, alicquin enim ad membra movenda suam voluntatem non inclinaret. Quod autem mens, quæ incorporea est, possit corpus impellere, nulla quidem ratiocinatio, vel comparatio ab aliis rebus petita, vel certissima et evidentissima experientia quotidie nobis ostendit; hæc enim una est ex rebus per se notis quas, cum volumus per alias explicare, obscuramus.* Ib. p. 1. ep. 69.
Denique in iis, quæ ad Henricum Morum scribit: *Ut non dedecet hominem philosophum putare, Deum posse corpus movere, quamvis non putet Deum esse corporeum: ita etiam eum non dedecet aliquid simile de aliis substantiis incorporeis judicare. Et quamvis existimem nullum agendi modum Deo, & creaturis univoce convenire; fateor tamen, me nullam in mente nostra ideam reperire, quæ repræsentet modum, quo Deus & Angelus materiam potest movere, diversam ab ea, quæ mihi exhibet modum, quo ego per meam cogitationem corpus meum movere me posse mihi conscius sum.* His quamquam rem conficere videantur, addam testimonium duorum clarissimorum, ac genuinorum ipsius discipulorum, Ludovici de la Forge medici Salmuriensis, & Domini Clerselier: prior tractatum de homine a Cartesio editum eruditissimis adnotationibus illustra-

vit, ac in libro de mente humana a se conscripto fusiore oratione demonstrat, non rejectum, verum emendatum, & constabilitum fuisse a Cartesio influxum physicum; posterior in epistola ad laudatum Ludovicum de la Forge docet, animam non quidem novum in corpore motum producere posse; pollere eam tamen facultate motum spirituum determinandi, ut huc potius, quam illuc affluant, corporisque membra moveant: atque istud se a magistro suo Cartesio didicisse aperte profitetur. Inde quoque Leibnitius contendit docuisse Cartesium, per animæ in corpus influxum minime quidem lædi posse illam naturæ legem, quæ eamdem semper in hoc universo quantitatem motus conservari jubet, posse tamen animæ facultatem competere, qua motuum, qui in corpore fiunt, directionem mutet; non secus, ac eques, qui tametsi equo, cui insidet, nihil virium tribuat, eum tamen regit, ejusque vires, quo sibi lubet, dirigit. Atque ex his satis manifestum esse opinor, caussas occasionales nullum in Cartesio patronum habuisse, quamvis dubium remaneat, utrum veram movendi facultatem, an vero solam potentiam dirigendi motus in corpore aliunde excitato animæ tribuerit: contra igitur, ac Dariesius, aliique putant, lege ille de eadem motus quantitate conservanda ad deducendas solum motuum regulas in conflictu corporum observandas, non item ad tollendum influxum physicum usus est, quod ex ejus quoque philosophiæ principiis perspicue intelligitur.

*Essai sur la Théod. p. 1. §. 60.*

*P. 1. art. 37.*

*Schol.* 2. Quæ ab adversariis hoc loco opponuntur, ad tria summa capita revocari possunt: alia generatim contra ipsum systema; nominatim alia vel contra actionem corporis in animam, vel contra actionem animæ in corpus pugnare ipsis videntur: singulis per-

Respondetur objectionibus, contra systema generatim;

lustratis congruas responsiones suppeditabimus.

1.) Acerbe Wolfius contendit systema istud reapse nullum esse: nam qui dicit animam in corpus, hocque in illam agere, simul tamen actionis hujus modum ignorat (quod alioquin a quovis fatendum esse putat), ille affirmat mutationes in corpore, & anima coexistere, quia coexistunt: nullam nempe talis aliam actionis mutuæ ideam habet; quam quæ coexistentiæ mutationum in corpore, & anima respondet. *Psych. rat. s. 3. c. 1. §. 556*

℞. Tametsi mutuæ actionis modum penitus ignoraremus, quod tamen falsum esse ex §§. 189. 197. patet, nihilo minus falleretur Wolfius, cum putat nobis hæc duo idem sonare: *animam agere in corpus, ac vicissim, & mutationes in corpore, & anima simul coexistere.* Diversa quippe hæc nobis sunt, sicut caussa, & effectus; coexistentiam mutationum in corpore, & anima effectum esse, cujus caussa mutua actio sit, statuimus: quare duas, easque diversas ideas habemus, quarum una caussæ, altera effectui respondet. Nonne Wolfius nobiscum asserit perceptionem effectum esse vis repræsentativæ, qua anima pollet? Et nonne modum, quo ea vis agat, nobiscum etiam ignorat? Probabitne igitur hanc argumentationem: Wolfius ait, vim animæ repræsentativam efficere perceptionem, modum tamen hujus effectionis ignorat: ergo Wolfius affirmat, vim repræsentativam efficere perceptionem, quia efficit, id est, percipere, quia percipit? Notet igitur Wolfius: quæstio in præsenti hæc est: *unde et quomodo fit; ut tam arctum sit animam inter, ac corpus commercium?* Cui nos respondemus: *quia anima in corpus, et hoc in illam agit.* En systema, quo hujus commercii rationem

reddimus. Ceterum, etsi in modo hujus actionis mutuæ multa adhuc obscura, & incognita sint, nequit tamen hæc ignorantia nobis vitio dari: minus propterea totum systema rejici: nonne harmonia præstabilita, ac præsertim ille corporis mechanismus, obscurissima sunt? Cur igitur eam
*Ibid.* § 431. Wolfius non rejicit? At mutua actio probari nequit; demus: quid igitur? Hypothesis phylosophica; quale hocce est systema, ipso Wolfio monente, probari non debet, satis est, ut pugnantia non contineat, utque cum phænomenis consentiat: actio igitur mutua verum esset systema, etsi nulla ratione probari posset; nos tamen argumentis valde probabilibus, quæ nimirum pro reali dependentia pugnat (§. 177.), eadem constabilimus. Atque ex his conficitur actionem mu-
*Ib.* 179. tuam corporis, & animæ *quoad substantiam* minime ignotam esse, tametsi fortasse *quoad modum* ignota convenienter dici possit, quod nequaquam obest.

2.) Cum duce suo Leibnitio ordinem naturæ convelli, legemque præcipuam de perpetua ejusdem virium vivarum quantitatis in hoc universo conservatione per influxum physicum violari queritur: si anima, ait, agat in corpus, oritur quædam vis in parte materiæ, quæ ex alia in eam derivata non est, augetur proinde virium vivarum in hoc universo quantitatis: si contra corpus agat in animam, vis quædam motrix in gratiam animæ perit, quæ ante in quadam materiæ parte inerat, unde virium vivarum quantitas minuitur.

℞. Multa hic evolvenda sunt: primum vis *mortua* dicitur, quæ in solo conatu ad motum consistit, atque ob præsens impedimentum effectum non consequitur, qualis est in globo, cui funiculo in aere retinetur: vis *viva* est, quæ cum actuali motione conjungitur,

ut cum corpus ex alto labitur. Deinde vis viva hodie a physicis non distinguitur a quantitate motus, quæ factum est ex massa in celeritatem, atque jam fere in demonstratis habetur, omnes illos, qui olim cum Leibnitio vires vivas per factum ex massa in quadratum celeritatis mensurari contendebant, in paralogismum lapsos fuisse. Jam porro virium mortuarum quantitatem constanter eamdem esse in hoc universo hoc sensu certum est, quod vires substantiarum simplicium in se spectatæ, & abstrahendo ab effectu semper sint eædem, sicut ipsæ substantiæ eædem permanent, neque huic legi influxus physicus adversatur. Quod autem ad virium vivarum, seu motus quantitatem attinet, existentia similis legis universalis nec a priori, nec a posteriori demonstrari potest; quin eamdem non extare, vel inde colligitur, quod ipse Wolfius contra Cartesium demonstraverit, non in quovis corporum conflictu eamdem motus quantitatem permanere. At demus etiam hanc legem in conflictibus corporum, pro quibus eam Wolfius demonstrare nititur, obtinere; eritne continuo consequens, ut ipsa etiam ad mutuas animæ, ac corporis actiones pertineat? An non pro his aliæ a Conditore leges constitui poterant? (vid. cosm. §. 87. sch. 2.) Et denique si influxus ea, qua dixi ratione intelligatur, futilitas ratiocinii Wolfiani plane perspicitur; nulla enim est virium transfusio; nulla vis motrix in gratiam animæ perit, neque ex anima in corpus vis quæpiam transit: motiones solum cerebri animam ad perceptiones; anima subtilissimum cerebri fluidum ad motum determinat. Quis quæso philosophorum eum non rideret, qui serio contenderet, ex globo incurrente in quiescentem vim motricem transfundi?

*Mechan.* §. 536.

*Cosmol.* §§. 480. 486. 487.

contra actionem corporis in animam.

3.) Actionem corporis in animam tam cum ejus simplicitate, quam immortalitate pugnare contendunt alii: hoc ideo; quia cum in hac hypothesi anima in cogitando reapse a corpore penderet, non videretur ipsa separata a corpore cogitare, proinde nec vivere posse. Illud vehementer urget Leibnitius putans concipi non posse, quomodo monas per aliam monadem, aut rem quamcumque creatam alterari, & in statu suo interno mutari queat; cum in simplici neque motus intestinus concitari, nec quidpiam transponi, nec ipsum augeri, aut minui possit. Simili fere argumentatione Hanschius quoque utitur.

*Act. erud. Lips. c. 7. suppl. sect. 11. p. 550. Leib. princ. phil. theor. §. 15. p. 76.*

℞. Dependentia hæc animæ a corpore non ex ipsius natura, sed ex unione illius cum corpore, quæ a sola Dei voluntate pendet, profluit: quare non interna, sed externa solum, & contingens est (vid. §. 147. sch. 2. n. 3.). Nonne insipiens fuerit, qui putaret se in aperto campo solem non visurum, quod fenestris careat, per quas ante in cubiculo constitutus eum aspexerat? Sapientius Cicero: *ea profecto tum multo puriora, & dilucidiora cernentur, cum, quo natura fert, liber animus pervenerit: nam nunc quidem, quamquam foramina illa, quæ patent ad animum a corpore, callidissimo artificio natura fabricata est, tamen terrenis, concretisque corporibus sunt intersepta quodammodo: cum autem nihil erit præter animum, nulla res objecta impediet, quominus percipiat, quale quidquid sit.*

*Qu. tusc. l. 1. c. 20.*

Quod autem ad simplicitatem: etsi in monade, seu ente simplice non dentur partes, quæ moveri, aut transponi possint, aliæ tamen sunt mutationes in ipsa possibiles; nonne perceptiones, & appetitiones animæ etiam in systemate harmoniæ præstabilitæ sunt veræ, ac internæ ejus mutationes? Nihil autem

vetat, ut harum mutationum aliqua ratio in alia monade, vel etiam in ente composito contineatur; quod si sit, jam monas ab altera aliquo modo alterari, & quoad statum internum mutari dicenda erit. Planum igitur est, nihil officere simplicitati animæ, si ea ab ideis materialibus ad eliciendas sua vi has potius, quam alias perceptiones, hocque potius, quam alio tempore determinetur.

4.) Ex eo, quod effectus integer caussæ plenæ æquipolleat, Bulfingerus hoc systema rejicit. Per effectum integrum intelligit, quidquid ab actione caussæ proficiscitur; sive illa superando corporum renisui impendatur, sive alium insuper effectum producat: per caussam plenam vires eas omnes, & solas, quæ integro effectui producendo impenduntur. Tum vero admisso influxu physico putat consequens esse, ut effectus integer caussam plenam exuperet; integer quippe effectus virium corporis esset motus, tamen ab iisdem viribus deberet præterea perceptio in anima effici. *Tract. de harmon. præst. §. 37. seqq.*

℞. Cum motiones cerebri nequaquam perceptiones efficiant, sed solum animam ad eas vi sua efficiendas determinent, numquam caussam plenam effectus integer superabit; motus enim erit effectus integer virium corporis, & perceptio erit effectus integer virium animæ. Sed etiamsi daremus perceptiones animæ a viribus corporis effici, nec tamen in absurda hac hypothesi effectum caussa sua majorem extundet Wulfingerus; hoc quippe casu motio cerebri foret effectus motionis organi, & perceptio effectus motionis cerebri: pone caussam *a* producere effectum *b*; tum effectum *b* ut novam caussam producere effectum *c*; eritne effectus *c* sua caussa major? Repugnabit igitur omnis caussarum subordinatarum series?

5.) Ideæ materiales, ajunt nonnulli, non determinant animam ad sui ipsarum perceptio-

nem, secus quippe essemus nobis harum idearum conscii, sciremusque, quæ pars cerebri, quoque pacto moveatur: ergo neque determinant animam ad perceptionem objectorum sensibilium.

℞. d. *ant.* Ideæ materiales non determinant animam ad claram sui ipsarum perceptionem *c. ant.* ad obscuram sui ipsarum perceptionem, *n. ant. et con.* Sensatio reapse aliud non est, quam perceptio motionis ab objecto sensibili in organis excitatæ, & inde nervorum ope ad sensorium commune delatæ (§. 15,); sed eam mens non ut motionem, sive cerebri affectionem, verum ut imaginem, ac velut nuncium objecti externi contemplatur; inde perceptio ideæ materialis, quatenus motio est, obscura est, statimque confunditur cum perceptione illius, quatenus est objecti imago, sive potius cum perceptione ipsius objecti; non aliter fere, ac si quis rem majoris momenti mihi nunciet, adesse ex. gr. hominem dignitate conspicuum, quo casu non tam ad verba nunciantis, aut loquendi modum, minus ad ejus vestitum, aliaque similia attendo, quam illico totam attentionem in rem nunciatam converto; surgo propere, accurro competentes eidem honores delaturus. Rei hujus ratio petitur a fine, in quem nobis Conditor benignissimus sensus concessit, atque a munere, quod animæ, cum eam cum corpore copularet, imposuit. Voluit nimirum supremus naturæ Auctor, ut anima pro viribus corpus suum conservet, tum removendo res externas illi noxias, tum amplectendo necessarias, aut saltem utiles; atque eum in finem corpus organis sensoriis instruxit, ut anima ipsorum ope velut per nuncios objecta externa exploret, bonaque, ac utilia a malis, & noxiis discriminet. Jam vero cum vis mentis nostræ limitata admodum, ac brevis sit,

nec pluribus simul sat magnam attentionem adhibere possit, si ea tota esset in motibus cerebri, & continuis, & diversissimis contemplandis, ita abriperetur, ut objecta externa tantum non perciperet, quantum ad conservandum corpus necesse est. Quare sapientissime Deus legem generalem constituit, ut anima, etiamsi quam maxime vellet, nunquam possit motiones cerebri, qua tales, contemplari, sed ab his quasi admonita continuo totam suam attentionem in objecta, quorum illæ imagines sunt, convertere debeat; inde fit, ut motuum nobis nunquam conscii simus. Consulatur Malebranchius. Atque ob eamdem prorsus rationem videtur quoque anima suæ, quam in corpus exercet, actionis sibi conscia non esse; nam & hæc, cum continenter iteretur, totam ipsius attentionem ad se raperet.

*Recherch. de la vérité liv. 1. c. 10. §. 5.*

At reponunt: ad hoc, ut intelligamus, quid aliter nobis loquatur, necesse est, ut vocabula ab illo prolata distincte percipiamus; similiter ut in imagine Cicero, vel Cæsar agnoscatur, debet ipsa distincte videri: igitur etiam, ut ideæ materiales mentem ad claram objectorum perceptionem determinent, necesse est, ut & ipsæ clare percipiantur. Verum dispar est ratio: vocabula nullum nexum naturalem habent cum rebus, quas significant, sed id ab institutione hominum obtinent, ut in logica dictum est: ex institutione autem hominum nihil significant, nisi articulate, ac distincte pronuncientur; quin si penitus rem examinemus, facile perspiciemus, vocabula non aliter quidpiam significare, nisi quatenus cum idea soni articulati consociata rei significatæ idea in animo excitatur. Nimirum vocabulum, quod natura sua sonus articulatus est, cum ab alio pronunciatur, in meo cerebro, ut quivis alius sonus, ideam sui materialem excitat,

cui in mente idea soni articulati respondet, quia vero cum hac soni articulati idea alias semper idea rei significatæ consociata fuit, ea quoque menti recurrit, atque ita significationem vocabuli intelligo, ad quod nemo non videt necesse esse, ut vocabula distincte & enuncientur, & enunciata percipiantur. Imago deinde prototypo non respondet, nisi accurata partium inter se proportione gaudeat, quæ proinde distincte videri debet, ut quam, quove modo exhibeat, cognoscantur. Contra inter motiones cerebri, & objecta externa naturalis nexus exstat, cum enim sint actiones specificæ virium, quæ in objectis insunt, cum ipsis tamquam effectus cum sua caussa conjunguntur; inde igitur, lege præterea commercii a supremo Auctore naturæ sancita accedente, aptæ efficiuntur, ut licet obscure perceptæ ad claram tamen objectorum perceptionem animam determinent; quemadmodum etiam ex aliis signis naturalibus, ut fletu, vel ejulatu, etsi obscure percepto, tristitiam, aut dolorem significari clare intelligimus. Hæc si animo a præjudicatis opinionibus explicato expendisset Genuensis, non acerbe adeo insultasset Newtono asserenti animam in cerebro residentem rerum imagines cernere.

*Elem. met. p. 3. prop. 31. sch.*

Ex dictis demum etiam patet, cur anima ipsam cerebri coagmentationem, reliquasque internas corporis partes non pervideat; mens enim, quamdiu cum corpore consociata est per cerebri motiones ad perceptiones rerum sensibilium determinatur, proindeque nihil ejusmodi percipit, nisi quod ipsi per similes motus repræsentatur, ac velut præsens sistitur; coagmentatio autem cerebri, & internarum in corpore partium per talem motionem repræsentari nequit.

6.) Actionem animæ in corpus Bulfingerius hac ratione impugnat: *in quocumque entium ge-*

*nere effectus non est semper tantus, quantus serio intenditur, ibi datur proportio inter vires ad effectum applicatas, & quantitatem ipsius effectus: ille igitur effectus non dependet a viribus cum effectu quoad proportionem incomparabilibus; atqui vires animæ, ac corporis motus sunt quoad proportionem incomparabiles: ergo effectus, quales in corpore movendo experimur, non procedunt a viribus animæ.* Argumentum huc redit: omnis effectus est quoad proportionem comparabilis cum sua caussa; sed motus corporis non sunt comparabiles cum viribus animæ: ergo motus corporis non sunt effectus virium animæ.

contra actionem animæ in corpus. *Dilucid. phil.* §. 327.

℟. Dubius est vocabuli sensus: si vox *proportio* notet comparationem duarum rerum, quæ sint ejusdem generis, aut speciei, sive quarum utraque ad eamdem homogeneam unitatem revocari potest, ut duo nummi aurei, duo argentei, fateor inter motionem corporis, & animæ vim proportionem non dari: at quid istud officit? Certe generatim verum non est inter quamvis caussam, & effectum id genus proportionem esse: anima una vi, & perceptionem, & volitionem efficit, nec tamen perceptio, & volitio ad eamdem homogeneam unitatem, seu speciem infimam revocantur. Si vero Bulfingerus eam proportionem, quæ apud geometras obtinet, intelligat, negandum erit ejusmodi proportionem inter vim animæ, & corporis motiones non exstare; nam quo major est illius vis contentio, eo major est motionis in corpore quantitas, accurata semper proportione, ut nempe vis major majorem, & concitatiorem; vis minor debiliorem in corpore motum efficiat. Atque geometrica hæc proportio solum ad comparationem effectus cum caussa desideratur. Sed quærit curiose Leibnitius, cur, si animæ vi corpus

moveatur, non ad quamcumque altitudinem saltus fieri queat? Cui respondetur animam habere vim certis, iisque sat angustis limitibus definitam; corpus item nostrum aliis circumjamcentibus constanter premi, quorum omnium renisus superari debet; denique saltum ab ipsa etiam nervorum, spirituumque constitutione plurimum pendere.

7.) Animam in corpus agere non posse putant nonnulli, quin hoc in illam reagat, quod a veritate alienum videtur; item quærunt, qui corpus ab anima, quæ ipsum impenetrabiliter contingere nequit, moveri possit?

℞. Tametsi corporum conflictu nulla sit actio sine reactione, necesse tamen non est, ut hæc lex se quoque ad actionem animæ in corpus porrigat (vid. n. 2.). Hæc nempe corporum reactio ab ipsa elementorum reactione proficiscitur, cum alia in corpore vis non exstet (cosm. §. 53. sch.); in elementis autem reactionem necessario sequi perspicuum est, cum omnium eorum vires eadem generali lege regantur (ibid.); inde enim cum elementum *a* in certa distantia positum secundum universalem legem alterum *b* ad motum determinat; vicissim id ipsum elementum *b* præstat in *a*, ac proinde quantum *a* agit in *b*, tantum *b* reagit in *a*. At vero vis animæ aliis legibus adstringi potest, quo fit, ut cum ipsa in elementum proxime vicinum agit, istud in ipsam reagere nequeat: quamquam prorsus non video, quid inde absurdi consequeretur, si admitterem, ipsam etiam animam elementi reagentis nisum sentire.

Quod ad alterum: naturalem animæ penetrabilitatem minime obstare, quo minus ipsa corpus moveat, alias dictum est (ont. §. 148. schol. 2. n. 4.). Et vero potest elementum in altero, a quo distat, secundum generalem naturæ legem motum caussare (co-

smol. §§. 49. 53. sch.): cur anima nequeat ea vi motrice gaudere, per quam, si eam ad motum suum exerceat, elementa corporis a se aliquantum distantia sine vera reactione ex lege ab Auctore naturæ pro hoc commercio constituta ad motum concitentur? nulla certe in hac vi repugnantia apparet; summa contra convenientia cum munere, quo ipsa cum corpore conjuncta fungitur. Aut etiam fortasse non incongrue diceretur, animam cum uno cerebri elemento actu compenetratam existere, illudque, cum se ipsam movet, una movere: in hac hypothesi quamprimum se anima moveret, mutaretur distantia illius elementi comparate ad alia proxime vicina, quæ vel ideo ad motum pariter concitarentur; atque motus hic eadem ratione ulterius propagaretur, dum tandem spiritus ad eos nervos, ac musculos affluant, quorum ope desideratus membri motus perficitur. Neque vero de ingentibus musculorum viribus dubium esse potest: docet Borellus (*a*), qui eam rem accurate pertractavit, eorum alios æquiparari efficacitati ponderis 16020.; alios 32040.; alios 61600.; alios denique 375420. librarum, ut adeo exigua spirituum animalium vis eorum ope stupendos prorsus effectus edere queat. Vide quoque Cartesium (*b*).

(a) *De mot. animal. p. 1. prop. 124. seq.*

(b) *Tract. de hom. p. 1 cum not. D. de la Forge.*

8.) Denique fieri non posse putant, ut anima dicta ratione motum in corpore efficiat, cum ipsi & corporis, nervorum, musculorumque conformatio, & modus impellendi spiritus ut hoc potius, quam illuc affluant, prorsus ignotus sit.

Responsum Knutzenius suppeditat. *Concipe ab ingenioso quodam artifice fontem quemdam ad artis mechanicae, & hydraulicae amussim ita constructum esse, ut quamprimum asserculi, per quos aditus demum ad fontem datur, incedentium gressu deprimantur, oc-*

*Syst. causs. eff. p. 143.*

*culto mechanismo variarum rotarum, funiumque ope sub asseribus absconditorum, aliæ, atque aliæ mirificæ species e fonte confestim prosiliant, quales verb. gr. fontes Kircherus, Schottus, aliique describunt. Concipe jam tibi, puerulo ad hocce spectaculum admisso, dum hac accurrit, Neptunum cum tridenti minaci obviam fieri; dum illac, Nereides: ex alia parte Glaucum marinum; alibi vero Delphinos, & sic porro puer iste mechanismi absconditi ignarus, nec ad omnia præsentia attentus non observabit se revera actione sua producere hosce effectus; observabit tamen, si adversus eam partem processerit, semper sibi hoc potius, quam aliud obviam fieri objectum: poterit igitur jam pro libitu hæc phænomena moderari, ac si v. gr. Neptuni, ac sceptri ejusdem tricipitis contemplatione delectetur, efficere ut prodeat, si scilicet versus certam plagam accurrat. Nemo dubitaverit puerum horum motuum caussam esse, ac actione sua phænomena producere.* Quæ hic dicuntur, videntur quoque aliqua experientia confirmari; experimur certe infantes, tametsi jam roboratis nonnihil organis instructos, nondum tamen solos satis tutum gressum figere: an non fortasse istud inde provenit quod ipsorum mens scientiam experimentalem movendi, ac regendi suum corpus sibi nondum comparaverit?

## SECTIO III.

## DE IDEARUM NATURA, ET ORIGINE.

Quod sectionis argumentum?

§. CCII. Dixi, quantum philosopho licet de commercio animæ cum corpore; omnem tamen obscuritatem me sustulisse non profi-

teor: sunt certe plura, quæ illustratione egerent, ac imprimis quidem determinatio illa mentis ad percipienda objecta sensibilia per cerebri motiones effecta. Huic rei non aliunde, ac ex idearum natura, & origine penitius inspecta majus lumen accedere posse videtur: quare jam istud agam, ut primum breviter ostendam, quid de idearum natura, ac a perceptionibus discrimine sentiendum sit; tum excussis celebriorum philosophorum opinionibus in veram earum originem inquiram.

## CAPUT I.

### *De Idearum ac Perceptionum Natura.*

CCIII. *Perceptio est vera animæ actio.* Omnis vita in actione quadam omnium consensione consistit (conf. §. 159.); atqui vita animæ ex parte saltem in perceptione consistit: animam siquidem eum in statum redactam, ut nihil amplius percipere possit, jure mortuam diceremus: igitur perceptio est animæ actio. Perceptio est actio animæ.

*Coroll.* Anima igitur vi propria, & sibi ingenita perceptiones efficit.

*Schol.* Eo nimirum fundamento, quo Cartesianorum aliqui nixi volitiones in actibus animæ vitalibus habent, perceptiones quoque iis adnumerandas esse contendo. Lockium autem, qui animam in perceptionibus idearum simplicium, sive qualitatum sensibilium recipiendis pati duntaxat putavit, non moror; ratio enim, quam attulit, nullius est ponderis. Ait nimirum non esse in potestate mentis, ut novam quampiam ideam simplicem producat; sed id inde est, quia ipsa a cerebri motibus, qui ab objectis externis efficiuntur, ad has perceptiones eliciendas determinari debet. Quod si denique quis eo progrediatur, ut animam quoque volendo agere inficietur, necesse erit, sibi animæ *Essai conc. l'ent. hum. l. 2. ch. 12. §. 1. 2.*

loco inertem stipitem inesse fateatur (conf. §. 156. sch.).

Habere ideam, & percipere idem est.

CCIV. *Hoc ipso solum, quod mens habeat ideam cujusdam objecti, jam illud percipit.* Hoc ipso solum, quod mens habeat ideam cujusmodi objecti, jam illud sibi repræsentat; idea quippe est repræsentatio objecti in mente facta (§. 50. log.); sed hoc ipso solum, quod mens objectum quodpiam sibi repræsentet, jam illud percipit, sibi enim repræsentare, & percipere idem sonat (§. 3.): ergo hoc ipso solum, quod mens habet ideam cujusdam objecti, jam illud percipit.

Idea a perceptione distincta usui non est;

CCV. *Si idea ponatur realiter distincta a perceptione, ea nulli omnino usui esse potest.* Usus nimirum hujus ideæ foret, ut mens per illam, vel in illa, vel ope illius objectum agnoscat, sive percipiat; istud vero minime fieri potest, nisi mens sciat, hanc esse ideam hujus objecti, atque hoc scire numquam posset; idea enim, etsi repræsentat objectum, non tamen hanc suam repræsentationem repræsentaret, id est, non diceret, se hujus determinati objecti ideam esse: ergo si idea ponatur realiter distincta a perceptione, ea nulli omnino usui esse potest.

*Schol.* Dices fortasse, mentem a motionibus cerebri determinari, ut intelligat ab idea hoc determinatum objectum repræsentari; at si ita: cur non æque ab iisdem motionibus ad ipsum objectum sine id genus distincta idea immediate percipiendum determinari queat? par utriusque est determinationis ratio.

inde nulla datur.

CCVI. *Idea a perceptione realiter non distinguitur.* Imprimis hoc ipso solum, quod mens ideam cujuspiam objecti habeat, jam objectum percipit (§. 204.): ergo mens per eandem realiter sui affectionem, quæ objecti idea est, objectum percipit; si enim id solum sit, tum nihil præter ideam realiter distincti menti, quando percipit, accedit. Deinde indeæ a perce-

ptione distinctæ nullus foret usus (§. præc.): igitur eamdem existere nec a priori, nec a posteriori vel probabili ratione confici potest: neque proinde a philosopho adstruenda est.

*Coroll.* Omne igitur ideam inter, & perceptionem discrimen formale solum, & rationis nostræ est; eadem nempe effectio, quatenus in ea objectum relucet, *idea*; quatenus mens in illa objectum cognoscit, *perceptio* dicitur.

*Schol.* Idem Lockius docet: *ideæ nostræ non sunt res aliæ, quam perceptiones, quæ actu in mente sunt, cessantque esse aliquid, quamprimum non sunt perceptæ.* Et *ideæ nostræ non sunt aliud, quam simplices apparentiæ, seu perceptiones in nostra mente.* Sed neque quæ objiciuntur multum habent ponderis. Ajunt. *Ib. livr. 2. ch. 10. §. 2. Ibid. ch. 32. §. 1.*

1°) Cum mens indifferens sit ad diversas perceptiones efficiendas, necesse est, ut ab aliquo ad hanc potius, quam aliam perceptionem determinetur; istud vero idea esse videtur, quam proinde a perceptione reapse distinctam esse oportet. Occurritur dubiis.

℞. Mens nostra ab illo ad perceptionem determinatur, a quo determinatur ad ideam; nam etsi ideam a perceptione distinguas, necesse tamen foret, ut quidpiam mentem ad ideam vel efficiendam, vel habendam determinet, cum ipsa etiam ad nullam ideam per essentiam determinata sit, nisi fortasse contendas ideam immediate a Deo infundi. At si Deus ipse ideam infundat, cur non eodem actu efficiat simul animam percipere? quid opus est, ut, præter perceptionem, distinctam ideam imprimat? Ajo igitur animam ad ideas rerum sensibilium efficiendas ex lege commercii determinari a motionibus cerebri, eamque hoc ipso eas res percipere; ad alias vero, quas usu aliarum facultatum pro nutu suo conformat, vel ab ideis præ-

cedentibus, earumque mutua relatione, vel a libero arbitrio. Nec juvat dicere, nullam videri proportionem inter motiones cerebri materiales, & perceptionem; nam ideæ quoque sunt spirituales animæ affectiones, sicut perceptiones: quare quemadmodum ea est inter ideas, & cerebri motiones proportio, ut ab his illæ determinari possint, ita quoque ea datur proportio inter perceptiones, & has motiones. Cæterum proportio hæc partim in eo consistit, quod motiones cerebri sint actiones specificæ, & imagines quædam objectorum, quod postea uberius declarabo; partim quod hæc sit ab Auctore naturæ lex commercii constituta.

2.) Idea est objectum perceptionis; sed objectum realiter a perceptione distinguitur: igitur & idea a perceptione severa diversa est.

R. Idea potest quidem aliquo sensu objectum perceptionis dici; ita tamen, ut intelligatur *internum*, non *externum*. Duo nimirum objecta in perceptione discerni possunt: *internum*, quod est ipsa idea; hæc enim menti immediate obversatur, cum ipsa aliquid percipit: *externum*, quod est res ipsa per ideam repræsentata, quæ extra mentem vel actu existit, vel saltem existere potest. In hunc sensum loquitur Malebranchius (*a*): *idea est id, quod est objectum immediatum mentis, aut quod ipsi proximum est, dum aliquid percipit.* Similiter Lockius (*b*): *Idea est objectum cogitationis, quod est in mea mente, cum cogito.* Et (*c*): *cum idea vocabulum sit maxime aptum ad omne id significandum, quod objectum est nostri intellectus, quando cogitamus, adhibeo illud ad denotandum omne id, quod alias intelligi solet per voces* phantasma, notio, species, *vel quid demum cumque esse potest, quod mentem nostram cogitantem occupat.* Cla-

(a) *Rech. de la vérité l. 2. p. 2. ch. 1. §. 1.*
(b) *Essai conc. l'entend. hum. l. 2. ch. 1. §. 1.*
(c) *Ibid. c. 8. §. 8.*

rius id ipsum Buffierius explicat: *idea vocatur omne id, quod mens eo momento, quo cogitat, percipit.* Deinde: *aliquid in me contingit, quod voco cogitare, & cognoscere. -- Cum cognosco aliquid, quod ante non cognovi, fit in me transitus a non cognitione ad cognitionem; hic transitus dicitur actio cogitandi. -- In hoc transitu mens mea incipit habere aliquod objectum, quod ante non habuit. -- Hoc objectum superveniens non est semper menti externum. -- Huic objecto interno meæ cogitationis, & mentis effigo nomen ideæ.* Tum: *istud est unicum objectum essentiale ideæ; immo hoc objectum est realiter ipsa idea.* Denique *objectum externum alicujus ideæ est illud, quod sibi quis vult, & putat etiam se repræsentare per ideam, quam actu mentis præsentem habet.* Ex his itaque colligitur, ideam sub alio respectu perceptionis objectum sub alio perceptionem dici, unde distinctio solum formalis consequitur. *Log. 2. n. 162. Exercit. 1. Log. 2. n. 310. & suiv.* *Exercit. 4. Log. 2. n. 346. Log. 2. dissert. pour deméler &c. n. 358.*

3. Si idea realiter a perceptione non distinguatur, tum substantia percipiens, & objectum perceptum foret una, eademque res quod absurdum videtur. Deinde perceptiones nostræ omnes sunt singulares, & numericæ; idearum contra multæ universales sunt: unde hoc saltem casu necesse est, ut idea a perceptione realiter diversa sit; ab uno autem casu ad reliquos argumentatio valet. Ita Auctor anonymus.

℞. *Ad 1mum.* Vel id asseritur de interno perceptionis objecto, tumque asserto veritas non constat; substantia enim, ejusque modificatio non est una, eademque res. Nempe ex eo, quod idea a perceptione non distinguatur, solum sequitur unam, eamdemque animæ modificationem & ideam, & perceptionem dici; verum istud non obstat, quo minus hæc modificatio a substantia per- *Traité de l'ame t. 1. ch. 7. art. 1. pag. 369.*

cipiente, id est, ab anima, sicut rotunditas a cera, reapse distinguatur. Vel sermo est de objecto externo, tumque illationis falsitas multo clarius patet; quis enim ex eo quod sol per unum, eumdemque realiter actum & animæ repræsentetur, & percipiatur, colliget: ergo anima percipiens cum sole percepto una res est?

*Ad 2dum.* Ideæ non in se, sive in sua entitate universales sunt; nam sic consideratæ sunt reales animæ modificationes, proindeque vere existunt: quidquid autem existit, singulare, ac individuum est (§.59.sch.log.) Cum igitur idea universalis dicitur, id referendum est ad modum, quo objectum repræsentatur, seu ad ipsum objectum, si nempe in idea non omnes notæ alicujus objecti determinati, ac individui, seu aliquæ solum pluribus convenientes reluceant, eam universalem vocamus (§. 60. log.). Jam vero hinc reale inter ideam, & perceptionem discrimen minime evincitur; nam & perceptio, etsi in se singularis, universalis tamen dici potest, quatenus objectum universalem attingit.

Mens vi sua ideas efficit. CCVII. *Anima vi propria omnes ideas efficit.* Anima vi propria omnes perceptiones efficit (§. 203. cor.); sed ideæ a perceptionibus realiter non distinguuntur (§. 205.); ergo anima vi propria omnes ideas efficit.

*Rech. de la vérit. l. 3. p. 2. ch. 3.* *Schol.* Huic theorematі acriter se Malebranchius opponit; quæ in medium profert, hæc fere sunt.

Responditur Malebranchio 1.) Vis efficiendi ideas est participatio potentiæ divinæ, quæ animam aliqua ratione a Deo independentem efficit.

℟. Vis efficiendi volitiones non efficit animam a Deo independentem: ergo neque vis efficiendi ideas; utraque est vis se ipsam modificandi; utraque est quædam participatio divinæ potentiæ, quemadmodum etiam exi-

stentia cujusvis rei est quædam participatio divinæ existentiæ: anne propterea res independenter a Deo existunt?

2.) Ideæ, ait, sunt entia maxime realia, cum habeant proprietates reales; sunt item spiritualia, & a corporibus, quæ repræsentat, multum diversa: igitur quoque sunt entia ipsis corporibus nobiliora; unde si homo possit vi sua producere ideas, poterit quoque vi sua producere entia nobiliora, & perfectiora ipso mundo corporeo, quem Deus condidit, quod quam absonum sit, nemo non videt.

℞. Ideæ sunt quidem entia realia; sed si ita loqui placeat, *modalia*; id est, ideæ sunt reales mentis cogitantis modificationes; atque vel inde ipsa anima, & omnibus reliquis substantiis, quas Deus condidit, multo ignobiliores. Atque id ipsum rursus de volitionibus dicendum; quippe entia realia, reales nempe animæ volentis modificationes, sunt spirituales, & a rebus, in quas tendunt diversæ: hæc tamen omnia non efficiunt, ut animæ vis volendi competere nequeat, quemadmodum sensus intimus testatur.

3.) Productio idearum est vera creatio; sed manifestum est, vim creandi animæ humanæ non convenire.

℞. Cum ideæ non sint substantiæ, sed solum substantiæ existentis modificationes, non magis creatione egent, quam ceræ, aut marmoris rotunditas; reditque iterum paritas a volitionibus. Ex philosophorum sententia substantiæ duntaxat creantur, non modi, cum enim modus efficitur, res quæpiam modificatur: cum res quæpiam modificatur, efficitur, ut res illa ab alio nunc, quam ante, modo se habeat; istud cum fit, subjectum existens mutatur, nec quidpiam ex nihilo educitur, ac proinde nec creatur.

4.) Si anima vi sua ideas efficeret, educeret

eas ex motionibus cerebri: id vero nequaquam fieri potest; nam sicut creatione opus foret, ut angelus educatur ex lapide, ita quoque non nisi per creationem ideæ ex motionibus cerebri educi possunt. Tametsi vero dicatur ideas non esse substantias; sunt tamen vere spirituales, cum in anima recipiantur; jam vero sicut fieri nequit, ut quadratum conficiatur ex spiritu, etsi quadratum non sit substantia, ita ex substantia materiali idea spiritualis non potest efformari, licet idea non sit substantia.

℟. Mens nostra eo solum sensu ideas ex motionibus cerebri educit, quod secundum alias dicta per has ad illas in se excitandas determinetur; non autem illas ex ideis materialibus, sive cerebri motionibus, quasi delitescentes antea, excerpit, nec his velut materia, aut subjecto præexistente utitur, ut inde ideas spirituales efformet; quemadmodum ex lapide statua conficitur: absint hæc absurda. Ex his porro perspicuum fit, futile esse quidquid pro ulteriore confirmatione a Malebranchio adducitur. Admitto angelum creandum fore, si ex lapide educi deberet; nam & substantia est, & in lapide non latuit: admitto quoque ex spiritu tamquam ex materia quadratum non confieri, istud siquidem hoc minime pertinet, cum neque nos ex ideis materialibus spirituales efformari statuamus.

5.) Arietem denique admovet: pictor animalis sibi incogniti imaginem efficere nequit: ergo neque anima ideam objecti sibi incogniti efformare potest; atqui antequam anima habeat ideam objecti, istud ipsi semper incognitum est: igitur numquam anima ipsa sibi ideam alicujus objecti effingere potest, ac proinde ejusmodi vis absolute inutilis foret.

℟. Egere mentem ex se indifferentem determinante aliquo ad ideas in se excitandas,

jam sæpius dictum est: quamprimum autem determinativum illud adest, jam ipsa ob vim repræsentativam apta est ad efformandam ideam objecti nondum cogniti, si modo illud debito modo proponatur. Quod ad pictorem attinet, dispar ratio in eo sita est; manus pictoris proprio ductu pingentis a nulla alia re, qnam a propria sua mente, idea objecti depingendi imbuta, determinari, ac dirigi potest; neque enim talis est ipsius corporis structura, ut manus sine id genus determinatione, & directione imaginem conficere possit. Contra vero mens nostra imprimis ab ipsa objecti cognitione ad illius ideam effingendam determinari, aut dirigi nequit; etenim cum cognoscit objectum, ejus habet ideam, cur igitur aliam excitet? deinde hoc ipso, quod vi percipiendi, sive repræsentandi polleat, ita a natura comparata est, ut quamprimum objectum quodpiam vel in se, vel in sua imagine, per motiones nimirum cerebri, sibi convenienter præsens sistitur, determinetur ad illud in se repræsentandum, id est, ad ideam illius in se excitandam: quemadmodum etiam hæc ipsius natura est, ut versus bonum convenienter repræsentatum illico inclinetur, appetitionemque eliciat. Tametsi igitur pictor proprio ductu, aliena siquidem directione ea, de quibus ne somniavit quidem, accuratissime depingere potest, nullius rei imaginem conficere queat, nisi cujus ante ideam habuerit; potest tamen mens nostra ob vim percipiendi naturalem ideam alicujus objecti nondum cogniti efformare, si illud ipsi per aliquas sui notas, & characteres convenienti ratione proponatur. Adde objectionem hanc niti hypothesi, quæ ideam a perceptione realiter distinctam ponit; unde objectum quæri potest, quomodo mens ope ideæ, cujus ignorat, incognitum

illud objectum percipiat? (conf. §. 205.). Profecto qui hanc tuentur sententiam, multo maxime hac paritate premuntur. Atque ita infirmis Malebranchii ratiunculis, & eadem opera Antonio Genuensi, qui malam caussam pejus defendit, at ab Arnaldi objectionibus vindicare voluit, abunde satisfactum esse arbitror.

*Elem. met. p. 2. prop. 18. seqq.*

Ad extremum duo quærunt: 1.) quomodo, & quo sensu motiones cerebri actiones specificæ objectorum dicantur; 2.) quomodo hæ motiones imaginem, ac similitudinem rerum extra nos positarum, colore, figura, magnitudine &c. differentium esse possint?

℟. *Ad 1mum.* Cum, quod jam notum est, claritas idearum sensualium a vehementia, & velocitate motuum in cerebro pendeat, consequens est, ut claritas, aut obscuritas earum idearum proportionem quamdam habeat cum impressionibus in organo sensorio effectis, atque adeo etiam, ut notitia objecti pro ratione impressionis obtineatur. Tum vero etiam dubitari nequit a quovis objecto, quod organa commovet, aliam in iis impressionem effici ita, ut prout impressionem objectorum A. B. C. consequuntur ideæ *a*, *b*, *c*; ita impressionem objectorum L, M, N, sequantur ideæ, l, m, n, utque proinde proportiones hæ constanter obtineant: A : B = a : b. L : M = l : m. a : b = l : m. Hinc autem conficitur motiones cerebri esse actiones specificas objectorum, ipsumque objectum per ejusmodi actionem menti manifestari, quo plus non requiritur, ut ab ipsa vi percipiendi prædita percipiatur.

*Ad 2dum.* Qui negant corporeas cerebri motiones imagines objectorum esse posse, ii nobis intelligenter exponant, quomodo idea spiritualis a perceptione reapse distincta, quam ipsi admittunt, rerum corporearum

simulacrum esse queat; quare si hanc in rem non omnis obscuritas a nobis tolli possit; nihil opinionis probabilitas periclitabitur; sunt quædam, in quibus quamcumque partem amplectaris, animus hæret. Id interea verissimum est, ab iis imaginem intentionalem nimis ad leges imaginis corporeæ exigi, nullamque fere vis animæ repræsentativæ rationem haberi. Quod si tamen accuratius examinemus, quod demum illud sit, quod de rebus externis in organa sensoria agentibus percipiamus, obscuritas hæc magna ex parte evanescit. Intimam corporum naturam, & qualitates minime percipimus, sed eam solum ipsorum constitutionem, seu vim, quam in nos agunt; cumque in nos agunt, existunt in nobis ideæ, quas coloris, odoris, soni, & aliarum, quas *tactiles* vocant, qualitatum nomine insignimus. At qualitates hæ in corporibus ipsis minime insunt: nihil est in illis præter talem constitutionem seu vim, per quam tales in nobis motiones excitant; & nos respondentibus ideis hæc nomina tribuimus. Jam vero quis dubitet, motum illum proportionatum esse vi, a qua efficitur, ipsamque, ut effectus suam caussam manifestat, indicare posse? percipimus deinde corporum quoque figuram, magnitudinem, situm, motum, & quietem; sed hæc similiter occasione motionum cerebri percipi vel inde patet, quod ipsorum perceptio variata actione in organa varietur, cametsi in ipso objecto nihil immutetur: ita objectum moveri videtur, sive illud quiescente oculo, sive oculus ipso quiescente moveatur.

*potuisset producere, ac illum proinde videre omnia illa entia considerando perfectiones, quas includit in se, & ad quas entia illa referuntur. Sciendum est prætereà Deum mentibus nostris præsentia sua arctissime uniri ; adeo ut Deus dici possit locus spirituum, quemadmodum spatium est locus corporum. His duobus præsuppositis certum est mentem id posse videre, quod in Deo est, quod repræsentat entia creata ; cum id sit maxime spirituale, intelligibile, et menti præsentissimum. Mens itaque in Deo potest videre opera Dei, dummodo Deus velit ipsi retegere id, quod in se habet, quod illa repræsentat opera.* Deinde quatuor cognoscendi modos in mente distinguit. *Primus est, quo res per se ipsas cognoscit. Secundus quo illas cognoscit per ideas ipsarum, hoc est, ut rem hic intelligo, per aliquid diversum a rebus ipsis. Tertius, quo res cognoscit per conscientiam, seu per sensum internum. Quartus, quo illas cognoscit per conjecturam. --- Deus solus per seipsum cognoscitur ; quamvis enim sint alia entia spiritualia, quæque intelligibilia esse videntur natura sua, ipse tamen solus mentem penetrat, ac sese ipse prodit. ; Deum solum videmus viso immediato, et directo. — — Non dubium est, quin videantur corpora cum suis proprietatibus per suas ideas ; cum enim non sint intelligibilia per se, ea non possumus videre nisi in ente, quod ea includit modo intelligibili. In Deo itaque, et per ideas suas videmus corpora cum suis proprietatibus. — — Res secus se habet de mente, illam in Deo non videmus ; illam tantum per conscientiam cognoscimus. — — Nihil superest præter mentes ceterorum hominum, et puras intelligentias ; jam vero manifestum est nos illas non cognoscere, nisi per conjecturam. Illas nunc non cognoscimus in se*

[Margin notes: Ibid. ch. 7. §. 2. — §. 2. — §. 3. — §. 4. — §. 5.]

quin potius sic arguere licet: potentia, qua mentes ipsius opinione in Deo corpora cognoscunt, non est infinita: igitur nec potentia cognoscendi corpora in se infinita esse debet.

CCXII. *Opinio Malebranchii talia in se continet, quæ sibi minime consentanea sunt.* 1.) Non congruit Deum videri in se ipso, & tamen nostram de illo cognitionem imperfectam, obscuram, diversamque in diversis hominibus esse. 2.) Videri in Deo corpora cum suis proprietatibus, non autem similiter spiritus; Deus certe in se æque continet ideas intelligibiles spirituum, sicut corporum. 5.) In eadem individua, ac simplicissima idea archetypa tamquam in speculo videri objecta externa, nec tamen ab omnibus hominibus, quin nec ab eodem in omni ætate, & corporis constitutione ea æqualiter videri, nonne quotquot simul in speculum obtutum figunt, idem objectum ab eo repræsentatum, eodem modo intuentur? 4) Videri ab anima in Deo res externas vi unionis arctissimæ, & tamen præterea necesse esse, ut Deus ipsi, quod in se habet, retegere velit: deinde si Deus retegat, cur non primum retegit ea, quæ imprimis scitu & utilia, & necessaria forent animæ? 5.) Videri alia per ideas, alia per conjecturam; dari proinde posse perceptionem absque omni idea. Hæc certe, & infinita alia, quæ facile erui possunt, minime secum consentiunt. & continet pugnantia:

CCXIII. *Opinio Malebranchii prorsus rejicienda est.* Rejicere certe oportet doctrinam, quæ non modo nulla probabili ratione nititur, verum præterea pugnantia quoque in se complectitur; sed ad hanc classem opinio Malebranchii pertinet (§§. præc.); igitur rejicienda est. ac ideo rejicienda est.

*Schol.* Duæ adhuc restant philosophorum opiniones, quæ hoc loco referri possent; sed eæ ejusmodi sunt, ut sola explicatione plane refutentur. Una est Democriti, ac post eum Epicuri; censuerunt philosophi hi egregii, si Quæ opinio Democriti, ac Epicuri?

Diis placet, minimas quasdam particulas a corporibus ipsis abrasas; eorum tamen speciem, ac simulacrum referentes, quas propterea *idola* vocarent, hinc, atque illinc in aere circumvolitare, quæ, ubi per organa ad animæ sedem appulerint, ideæ sint earum rerum, de quibus cogitamus. Ita Cicero de Democrito scribit : *a corporibus solidis, & certis figuris vult fluere imagines, — plena,* inquit, *imaginum sunt omnia; nulla enim species cogitari potest, nisi pulsu imaginum.* Sed audi eumdem hunc consularem philosophum adversus Vellejum disputantem, & egregie ista refellentem. *Quæ autem,* ait, *istæ imagines vestræ, aut unde? a Democrito omnino hæc licentia. Sed & ille reprehensus a multis est, nec vos exitum reperitis, totaque res vacillat, & claudicat. Nam quid est, quod minus probari possit, quam omnium in me incidere imagines Homeri, Archilochi, Romuli, Numæ, Pythagoræ, Platonis, nec ea forma, qua illi fuerunt? quomodo ergo illi? & quorum imagines? Orpheum poetam ducet Aristoteles numquam fuisse, & hoc orphicum carmen Pythagoræi ferunt cujusdam fuisse Cecropis. At Orpheus, id est, imago ejus, ut vos vultis, in animum meum sæpe incurrit. Quid quod ejusdem hominis in meum aliæ, aliæ in tuum? quid quod earum rerum, quæ numquam fuerunt, neque esse potuerunt, ut Scyllæ & Chimeræ? quid quod hominum, locorum, urbium earum, quas numquam vidimus? quid quod simul, ac mihi collibitum est, præsto est imago? quid quod etiam ad dormientem veniunt invocatæ. Tota res, Vellei, nugatoria est: vos autem non modo oculis imagines, sed etiam animis inculcatis, tanta est impunitas garriendi.* Altera est Peripateticorum, qui cum duce suo Aristotele intellectum in *agentem, & patientem* distribuunt:

*De div. l. 1. c. 67.*

*De nat. De l. 1. t. 36.*

Quæ opinio Peripateticorum?

intellectus *agens*, ajunt, ex speciebus impressis (§. 13. sch.) elicit *species* quasdam *expressas*, sive *intelligibiles*, quæ sint ipsæ ideæ spirituales intellectuales; has intellectus *patiens* in se recipit, atque ita mens objecta externa percipit. Hæc quidem Peripateticæ doctrinæ summa est; sed mirum quantum etiam præcipui Aristotelis interpretes in ea explananda dissident; nec tamen ullus eorum quodpiam attulit, quod intelligi possit: quare dimittendi sunt. *De animal. 3. t. 5. 6.*

## CAPUT III.

### *De Ideis Innatis.*

CCXIV. Alii rursus ex Cartesii schola triplex idearum genus constituunt: *adventitia*, quæ nobis occasione motuum in organis excitatorum de sensibilibus corporum qualitatibus adveniunt: *factitias*, quas ipsi ex præcedentibus conformamus, ut idea ædificii ab architecto concepta. Quæ ad neutram harum classem pertinet, *innatas* vocant; in his definiendis nec consentiunt, nec se ipsos intelligere videntur. *Quid ideæ adventitiæ, factitiæ, innatæ?*

*Schol.* 1. Opinionis hujus auctor Cartesius vulgo putatur, sed quid vere senserit, non facile statuitur: ambigue certe hac de re scripsit: proferam nonnulla. In notis ad programma in Belgio editum ita disserit: *non videtur(auctor programmatis)nisi solis verbis a me dissentire; cum enim*, ait, *mentem non indigere ideis, vel notionibus vel axiomatibus innatis, & interim ei facultatem cogitandi concedit, pure naturalem, sive innatam, re affirmant plane idem,quod ego. Non enim umquam scripsi, vel judicavi, mentem indigere ideis innatis, quæ sint aliquid diversum ab ejus facultate cogitandi; sed cum adverterem quasdam in* *Quæ Cartesii de ideis innatis; Epist. 1. 1. c. 99. ad artic. 11.*

*me esse cogitationes, quæ non ab objectis externis, nec a voluntatis meæ determinatione procedebant; sed a sola cogitandi facultate, quæ in me est, ut ideas, sive notiones, quæ sunt istarum cogitationum formæ ab aliis adventitiis, aut factitiis distinguerem illas innatas vocavi.* Et iterum: *monebo hic -- per me ideas innatas nihil umquam intellexisse, nisi -- nobis a natura inesse potentiam, qua Deum cognoscere possumus, quod autem istæ ideæ sint actuales, vel quod sint species, nescio quæ, a facultate cogitandi diversæ, nec umquam scripsisse, nec cogitasse, immo etiam me magis, quam quemquam alium ab ista supervacua entitatum scholasticarum suppellectile esse alienum.* His, aliisque quamplurimis, de quibus videatur Huetius, expensis merito dubitari potest, utrum idearum innatarum opinio, quæ ab eo inde tempore in Gallia præcipue floret, Cartesio auctore, aut patrono gloriari possit.

*Ibid. ad art. 14. fin.*

*Cens. phil. Cartes. c. 3. §. 9.*

quæ aliorum opiniones? *Schol.* 2. Videamus jam, quid alii hujus sententiæ fautores proferant. Purchotius ita loquitur: *idea innata dicitur, quæ nobiscum est nata; sive quæ nobis a primo vitæ momento ad extremum, quoties attendit animus, semper præsto est, quamque sola prima caussa sine corporis, aut cujuscumque alterius caussæ secundæ subsidio omnibus communiter impertit.* Lochius ipsarum hostis acerrimus putat ideam innatam ex mente eorum, qui eam defundunt, aliud esse non posse quam characterem quemdam originarium animæ a primo existentiæ momento impressum, seu quodam modo insculptum. Silvanus Regis negat ideas innatas hoc sensu, quod animæ velut insculptæ, aut concreatæ sint; tres deinde tantum innatas statuit, Dei, corporis, animi, propterea quod hæ in anima quamprimum cum corpore copulatur, exo-

*Inst. phil. met. s. 3. c. 4. pr. 4.*

*Essai conc. l'ent. hum. l. 2. ch. 1. §. 1.*

*Usage de la rais. & de la foi l. 1. p. 1. ch. 7.*

riantur. Henricus Morus ulterius progreditur, atque omnium scientiarum tum theoreticarum, tum practicarum semina a Deo animæ ab ipso ortu indita esse contendit. Alius quidam, qui latere voluit, tribus diversis modis ideas a Deo in nobis produci docet: alias ante omnem sensuum actionem; alias per ministerium sensuum; alias denique, quæ secundum communem naturæ cursum in nobis non insunt, nisi consequenter ad operationem sensuum. Quæ primi sunt generis *innatas* vocat, easque definit esse, *perceptiones perseverantes, verum obscuras, quæ animam numquam deserunt*. Alii ex adductis Cartesii verbis colligunt inesse in mente vestigia quædam, seu species cogitationum, quæ a sola cogitandi facultate aliqua naturæ necessitate promanant. Alii denique, & communius docent ideas innatas esse characteres quosdam, imagines, seu rerum formas animæ in ipso ortu impressas, ad quas dum ipsa attendit, certa quædam objecta, spiritualia præsertim, & abstracta percipiat. In tanta itaque opinionum dissensione primo loco constituendum est, quid per ideas innatas, quæ jam impugnandæ veniunt, prudenter intelligi vel possit, vel debeat. Hanc in rem sequentia theoremata servient.

*De immort. anim.*

*Traité de nat. de l'am. t. 2. p. 5.*

*Ibid. ch. 7. art. 3. p. 67.*

CCXV. *Per ideas innatas intelligi nequit mera, & simplex potentia, seu facultas cogitandi.* Nemo enim philosophorum est, qui de hac facultate dubitet: igitur si ea tantum per ideas innatas intelligatur, nulla posset esse controversia. Quin omnes ideæ dicerentur innatæ, omnes enim a facultate cogitandi proficiscuntur; cur ergo adventitiæ præterea, & factitiæ statuuntur? quid quod ideo eorum plurimi ideas innatas ponunt, quod multarum rerum ideas nec usu sensuum obtineri, nec aliunde formari posse putant?

Per ideas innatas non intelligitur facultas cogitandi.

*Coroll.* Cum habitus, seu facilitates (§. 79.)

nec facultas quasdam ideas efficiendi: generatim aliunde non sint, quam determinationes quantitatis formalis facultatum agendi (§. 81.), manifestum est, neque facilitatem nobis a Deo communicatam certas quasdam ideas, vel levissima attentione adhibita, efficiendi per ideas innatas intelligi posse, quæ est sententia Eusebii Amort. *Not. crit. de Log. ment. §. §. de leg. Lockii.* Et alioquin facilitas hæc non est æqualis in omnibus; quin experientia teste illas fere ideas, quas ipsi innatas dicunt, omnium difficillime animo informamus.

nec naturalis quædam necessitas, aut cogitationes inde profectæ: CCXVI. *Per ideas innatas nequeunt intelligi cogitationes quædam a facultate cogitandi necessitate naturæ provenientes, nec talium cogitationum formæ, nec denique determinatio quædam mentis naturalis, & necessaria ad certas cogitationes.* Sensu quippe intimo nullas id genus necessarias cogitationes, nullamque naturæ necessitatem ad certas cogitationes in nobis inesse experimur. Profecto si quid ejusmodi in nostra mente eveniret, de quibusdam rebus perpetuo cogitaremus, quod quam falsum sit, nemo ignorat.

nec ideæ a perceptionibus non distinctæ, animæ impressæ: CCXVII. *Per ideas innatas nequeunt intelligi ideæ rerum ab actuali earumdem perceptione non distinctæ in ortu inditæ, & constanter in ea perseverantes.* Imprimis enim perceptio, quæ est vitalis animæ actio (§.205.), nequit a principio externo eidem imprimi. Deinde perceptiones hæ vel essent claræ, vel obscuræ; si claræ: continenter earumdem nobis conscii essemus, ac proinde nullo non tempore de iis rebus, quarum ideas nobis innatas esse volunt, cogitaremus, quod cum experientia pugnat; si obscuræ: vel semper obscuræ manent, vel aliquando claræ evadunt; si primum: nulli umquam usui esse possunt; alterum autem qui fiat, intelligi nequit.

sed formæ quædam, rerum a CCXVIII. *Per ideas innatas solum intelligi possunt formæ quædam, vel imagines rerum animæ in ejus ortu impressæ, atque a perce-*

*ptionibus distinctæ, quæ, licet constanter perseverent, non tamen advertantur, nisi mens singulari quodam modo ad eas percipiendas determinetur.* Assertio hæc ex præcedentibus necessaria consecutione profluit; nihil enim amplius relinquitur, quod idearum innatarum nomine cum aliqua veritatis specie venire possit: quare vel aperte fatendum est, nullas inesse in nobis ideas innatas; aut si id nolint, id genus imagines a perceptionibus distinctas, ac animæ insculptas propugnent, necesse est. perceptionibus distinctæ, & animæ impressæ

*Schol.* Quid de ideis innatis hoc sensu intellectis sentiendum sit, sequentes propositiones docebunt.

CCXIX. *Etsi darentur quædam ideæ innatæ, non tamen omnes ideæ nostræ forent innatæ.* Imprimis enim darentur præterea adventitiæ, & factitiæ, ut ipsi fatentur (§. 214.). Deinde tot forent imagines diversæ animo insculptæ, quot sunt res, de quibus cogitare possumus; sed res cogitabiles sunt numero infinitæ: igitur imagines numero infinitæ animo insculptæ essent, id quod vehementer absurdum est. Omnes nostræ ideæ non sunt innatæ.

CCXX. *Auctores idearum innatarum nequeunt intelligenter exponere, qui fiat, ut mens nunc ad hanc potius, quam aliam quamcumque ex innumeris sibi insculptis, advertat, ejusque ope objectum percipiat.* Ut istud intelligenter exponatur, necesse est, ut alterutrum asserant: vel ideam illam ante consepultam suscitari: vel mentem ad attentionem adhibendam aliunde determinari: primum est inanis sine mente sonus; quid enim est ideam innatam consepeliri? quid consepultam suscitari? an pulveribus obducitur, ut imago quædam corporea? an vulneris instar concretione aboletur? sunt sane ista ejus generis, ut & intelligi nequeant, & ea facilitate, qua affirmantur, negentur. Igitur alterum: at unde hæc determinatio? an ab ipsa illa idea? istud certe non; redit e- exponi nequit, quomodo mens ad unam præ reliquis advertat.

nim quæstio, cur huic præ reliquis innatis nunc istud jus, vel potestas competat: an a motionibus cerebri? at motiones corporeæ Deum, spiritus, res abstractas repræsentare nequeunt: quomodo igitur animum ad attentionem his ideis adhibendam determinabunt? item si motus corporei possunt mentem determinare, ut se convertat ad ideam sibi impressam, cur eam non possint ad objectum immediate percipiendum sine id genus idea determinare? an ab alio quodam principio? quid illud? quale ipsi nomen? certe quamdiu istud non præstiterint, non ægre ferent, si characteres hos animæ insculptos ad qualitates occultas ablegemus, quas tanto ipsi strepitu olim Peripateticis exprobrarunt. Denique ubi hæc omnia clare expedierint, supererit adhuc nodus numquam solvendus, quomodo mens in idea illa, cui attentionem adhibent, objectum repræsentatum agnoscat (conf. §. 205.).

Opinio idearum innatarum nec sufficit,

CCXXI. *Opinio idearum innatarum non sufficit origini omnium idearum explicandæ.* Imprimis, cum non omnes ideæ innatæ sint; sed aliæ præterea dentur (§. 191.), jam opinio istæc harum ortum non explicat. Sed neque ipsarum idearum innatarum originem satis exponit; cum enim origo idearum quæritur, quæritur simul origo perceptionum nostrarum, non solum, quia ideæ non distinguuntur a perceptionibus (§. 206.); verum etiam, quia nihil potest scire originem idearum & simul ignorare, quomodo per illas, vel ope illarum objectum percipiatur, neque enim difficultas foret sublata, sed solum translata; atqui opinio idearum innatarum istud minime præstat (§. præc.): ergo opinio idearum innatarum non sufficit origini omnium idearum explicandæ.

nec necessaria est ad originem idearum

CCXXII. *Opinio idearum innatarum ad explicandam idearum originem necessaria non est.* Hoc ipso, quod aliquæ ideæ innatæ non sint, tametsi forent aliæ (§. 219.), jam certum

est inesse in anima facultatem eas ideas vi propria efficiendi. Porro si de hac facultate jam constet, nulla amplius est difficultas, ut ea ad omnis generis ideas extendatur, præsertim cum sensu intimo diversas in mente facultates, quas in psychologia empirica enumeravimus, experiamur, & plane ostendi possit, quomodo eorum ope omnes ideæ conformari possint, ut paullo post dicemus. Igitur necesse non est, ut in explicanda idearum origine ad ideas innatas confugiamus. Vid. Lockium. explicandam; Essai conc. l'ent. hum. l. 1. ch. 1. §. 1.

CCXXIII. *Opinio idearum innatarum aliquid a veritate alienum continet.* Opinio idearum innatarum continet hypothesim, quæ ideas a perceptionibus realiter distinctas esse ponit (§. 218.); sed hæc hypothesis a veritate aliena est (§. 206.): igitur opinio idearum innatarum aliquid a veritate alienum continet. & quidpiam falsi continet;

CCXXIV. *Opinio idearum innatarum a philosopho defendi minime potest.* Quæ enim opinio nec sufficit, nec necessaria est ad explicandum id, quod quæritur, quæque præterea aliquid a veritate alienum continet, certe a philosopho defendi minime potest; sed opinio idearum innatarum nec sufficit (§. 221.) nec necessaria est ad originem idearum, quæ quæritur, explicandam (§. 222,) ac præterea aliquid a veritate alienum continet (§. præc.): igitur opinio idearum innatarum a philosopho defendi minime potest. inde defendi non potest.

*Coroll.* Multo itaque minus putandum est judicia quædam nobis ingenita esse, quod de axiomatibus maxime universalibus adversarii contendunt.

*Schol.* Nihil jam restat, quam ut uberius declaretur, quomodo mens usu suarum facultatum, omnis generis ideas sibi conformet, id quod mox præstabimus.

## CAPUT IV.

### *De Vera Idearum Origine.*

Ideæ sensibilium præsentium a sensu;

**CCXXV.** *Ideæ rerum sensibilium actu præsentium a facultate sentiendi efficiuntur.* Phænomena sensationum nostrarum sæpius per decursum, ac præcipue (§. 9. seqq.) adducta id invicte persuadent; unde enim est, ut quamprimum objectum in organum agit, a nobis percipiatur, idque eo clarius, quo actio est fortior? cur cæcus nunquam coloris; surdus numquam soni ideam excitare valet? cur oculis armatis plurimarum rerum, de quibus ne cogitavimus quidem, ideas obtinemus? hæc profecto, & alia id genus infinita tam efficienter rem persuadent, ut, qui secus senserit, a natura descivisse, nec ab infami pyrrhonismo abesse videatur.

absentium a phantasia;

*Coroll.* 1. Ideæ sensuales a phantasia reproducuntur (§. 25.): igitur ideæ rerum sensibilium absentium a phantasia efficiuntur, ac remote a sensu pendent.

uti & sensibilium sub specie corporea perceptorum;

*Coroll.* 2. Cum concipimus res quidem insensibiles, at sub species corporea, ut angelum sub specie alati juvenis, ideas rerum sensibilium alias perceptarum vel seorsum, vel per facultatem fingendi compositas (§. 26.), reproducimus: igitur & hæ ideæ a phantasia proficiscuntur.

*Schol.* Loquor hic de rebus sensibilibus extra nos positis; ideas enim existentiæ, facultatum, & actionum animæ nostræ sensu intimo comparari nemo non novit.

at insensibilium sine tali specie perceptorum a facultatibus superioribus.

**CCXXVI.** *Ideæ rerum insensibilium sine imagine corporea perceptarum ex ideis sensualibus præhabitis a facultatibus attendendi, abstrahendi, reflectendi, componendi, ratiocinandi conformantur.* Quo attentius harum idearum naturam contemplamur, eo clarius

perspicimus, nihil in iis esse, quod harum facultatum ope confieri nequeat: cum igitur una ex parte de earum existentia certi simus, ex altera perspicue concipiamus, qua ratione ab illis hæ ideæ proficisci possint: quid secundum sanæ philosophiæ regulas concludemus, nisi id reapse fieri?

*Schol.* Sed ne quis confidentius, quam verius hæc a me dicta arbitretur, juvabit nonnullas ideas seorsum in examen vocare, eas præcipue, de quibus adversarii maxime dubitant.

1.) *Idea Dei.* Deum existere ex notionibus entium contingentium, quorum esistentiam sensu percipimus, & entis necessarii ratiocinando colligimus. Deinde cum alio quoque ratiocinio in ente necessario omnes possibiles perfectiones inesse concludamus, perfectiones entium creatorum abstracta & nostro cogitandi modo ultra omnes limites ampliatas in unum colligimus, easque ita copulatas eidem enti necessario tribuimus; sicque ideam entis perfectissimi animo informamus. Certe hac, & non alia ratione ideam Dei in nobis obtineri ex iis, quæ in ontologia, & theologia docentur, luculentissime patet, nec non ex tanta diversitate opinionum, quas diversarum nationum homines de Deo fovent.

2.) *Idea spirituum* hac ratione comparatur. Primo existentiam, proprietatesque entium simplicium ex notione entium compositorum ratiocinando, & prædicata, quæ his qua talibus conveniunt, negando colligimus; tum simili ratiocinatione inferimus, ens, quod cogitat, in simplicibus numerandum esse. Deinde per reflexionem ad ea, quæ in mente nostra eveniunt varios animæ actus, atque ex his facultates; vim denique quamdam, qua illæ actuentur, detegimus, hocque ens spiritum compellamus, atque similia en-

tia in similibus corporibus existere tum ex analogiæ legibus, tum ex ipso naturæ sensu concludimus, nec ullam videmus repugnantiam, ut plures quoque alii spiritus ab omni corpore separati existant.

3.) *Ideæ universales*, generis nimirum, & speciei per abstractionem ex singularibus sensu perceptis conflunt, quemadmodum logica docet. *Animus*, ait præclare Huetius, *in rebus multis idem quidpiam animadvertens excerpit illud e multis, in quibus fuerat dispersum, & in unum colligit, atque inde ideam universalem conficit. Velut in Petro, & Joanne, aliisque hominibus singulis deprehendens eos esse animalia ratione prædita, jam neque Petrum, neque Joannem, neque ullum singularem hominem spectans educit illud, & componit in unum, quod multiplex fuerat, ac generalem illam, & universalem conflat, & confingit ideam, sibique commendat omnem hominem esse animal rationale.*

*Cens. phil. Cartes. c. 3. §. 5.*

4.) *Ideæ axiomatum* similiter conficiuntur. Ex singularibus nimirum propositionibus excerpimus id, quod commune habent; indeque universalem enunciationem efformamus. Ita quia sensu exploratum habemus totum majus esse una sui parte, itemque in aliis totis *b*, *c*, *d*, &c. eadem experientia minime dubia detegimus, ratiocinando colligimus de ratione totius esse, ut unam sui partem magnitudine exsuperet, atque inde generatim pronunciamus omne totum esse majus sua parte, & partem toto minorem. Rem ita esse vel ex eo patet, quod rudiores raro de ejusmodi enunciatis universalibus cogitet, ii vero soli, qui scientiis operam dant, eadem & noscere, & in usum deducere consueverunt. Nec obest, quod vulgo *principia lumine naturæ nota* vocentur; inde enim non sequitur, aut ipsa, quod plane absurdum foret; aut ipsorum ideas menti inge-

nitas esse; sed solum enunciationes adeo evidentes esse, ut idearum connexio perspectis terminis cuivis etiam rudissimo, si modo ratione utatur, clarissime reluceat.

5.) *Idea unitatis* non aliter conformatur. Unum dicimus, quod in se divisum non est (ontol. §. 47.); jam vero, quidquid sensibus obvium est, id ut in se indivisum percipitur: quare proprietas hæc entium singularium sensu perceptorum ab aliis consociatis abstrahi, & inde idea unitatis generica efformari facillime potest.

6.) *Ideæ virtutum, & vitiorum* ex generalibus juris naturæ principiis, quæ facili mentis attentione cognoscuntur, levissimo negotio deduci possunt. Nec nihil ad id conducunt exempla, institutioque eorum, inter quos degimus: unde tanta est in genere humano de virtutibus, ac vitiis judiciorum diversitas, & quo natio est cultior, eo saniores earum rerum ideæ vigent. Quod jam de his ideis dictum, facile quivis ad alias transferet, quæ in controversiam vocari solent.

CCXXVII. *Omnes ideæ nostræ ope facultatum animæ intimo sensu cognitarum efficiuntur.* Omnes nostræ ideæ sunt vel de rebus sensibilibus aut præsentibus, aut absentibus, aut iis, quæ intra animum fiunt; vel de rebus insensibilibus cum, aut sine imagine corporea perceptis, nec aliæ cogitari possunt; sed omnes hæ ideæ ope facultatum sentiendi (§. 123.), imaginandi (ibid. cor. 1. 2. sch.), attendendi, abstrahendi, reflectendi, componendi, ratiocinandi (§. præc.) efficiuntur; atque hæ facultates sensu intimo notæ sunt, ut ex tota psychologia empirica patet: ergo omnes ideæ nostræ ope facultatum animæ intimo sensu cognitarum efficiuntur.

Atque ideo omnes ideæ nostræ a notis facultatibus efficiuntur;

*Schol.* Est hæc opinio Lockii, ac hodie fere communis inter melioris notæ philosophos. Ille, ubi in opere jam sæpius a me laudato

*Essai phil. conc. l'ent. hum.*

toto libro primo ideas innatas egregie refutavit, secundo deinde præcipuarum idearum originem copiosius explicaturus eamdem a sensatione, & reflexionem repetendam esse contendit. *Fons idearum omnium*, inquit, *est experientia: hæc omnium nostrarum cogitationum fundamentum est. Observationes, quas instituimus vel super objecta externa sensibus obvia, vel super internas animæ nostræ operationes, quas reflexione, & sensu intimo percipimus, omnia nostrarum cogitationum objecta ( ideas ) menti nostræ suppeditant. Hi sunt duo fontes, sensatio videlicet, & reflexio, ex quibus omnes, quas habemus, aut naturaliter habere possumus, ideæ profluunt.* Deinceps cum de ipsa idearum effectione agit, per sensum, & reflexionem ideas simplices; complexas vero, & abstractas per diversas mentis actiones, ut componendo, disjungendo, ratiocinando &c. conformari docet. Quæ uti præclare dicta sunt, & ipsi quoque Genuensi non omnino improbantur; ita non satis mirari possum hanc tanta subinde confidentia tamquam ex tripode de Lockio pronunciasse: *Atque passim ita scribit, ut non videatur ideas a perceptionibus distinguere, nisi relationem in quo Arnaldo consentit. Cumque ei, quod alibi dictum est, anima sit corporis vis, & entelechia, & ideæ sint motiones sensuum, & cerebri, eædem, si sibi esse velit consentaneus, erunt & perceptiones.* Et paullo post: *Non posse hujusmodi opinionem teneri, nisi simul mentis incorporalitas evertatur: Materialistarum igitur propria ea doctrina esse potest, quippe quæ est cum suis principiis consentanea; nec mirum est eam tantopere Lockio placuisse, nisi ei, qui ignoret, Lockium in natura animi Dicæarcho consentire.* Turpe est philosopho asserere, quod probare nequeas, pugnatque cum æquitate naturali tribuere auctori er-

*livr. 2. ch. 1. §. 2.*

*Ibid. ch. 12. §. & L. ch. 5.*

*Elem. p. 2. syst. Lock. prop. 34. sch.*

rorem. qui in ipsius scriptis clare non continetur (§. 227. log.). Scio dubitasse Lockium, utrum non saltem divinitus materiæ vis cogitandi conferri possit, quam dubitationem inanem esse ego alias demonstravi (115. schol.); at ipsum cum Dicæarcho docuisse animam solum quamdam corporis temperationem, vim, entelechiam; ideas cerebri duntaxat motiones esse nuspiam lego: quin novi potius ipsum inter entia, quæ cogitant, & quæ non cogitant, discrimen constituisse; novi ipsum clare fassum esse existentiam aliorum spirituum nobis ex revelatione divina innotescere; novi ipsum eodem, quo dubium illud fatuum proposuit, loco asseruisse per revelationem satis constabiliri animæ nostræ immortalitatem. Nolo equidem Lockii caussam agere; neque enim inscius sum illum in multis aberrasse: nimia tamen hæc Genuensis acerbitas perstringenda videbatur, idque eo magis, quod opinionem hodie pervulgatam de idearum origine tam *ferociter* impetierit, ac sapientissimos philosophos cum Lockio consentientes atrocibus calumniis oneraverit. Et unde, quæso, extundet hanc sententiam cum incorporalitate animi componi non posse? Quia, clamat insulse, sine influxu physico defendi non potest: sit ita; quid igitur? Influxus physicus cum animæ corporalitate connectitur: itane? Sed responsum dedimus (§. 201. sch. 2.).

L. 4. ch. 10. §§. 9. 11. 12.

Ibid. ch. 3. §. 6.

CCXXVII. *Omnes ideæ, quas mens cum corpore unita obtinet, aliqua ratione a sensibus pendent.* Imprimis de ideis rerum sensibilium dubitari non potest (§. 225. coroll. 1.). Deinde cum ideæ rerum insensibilium, vel phantasia (ibid. cor. 2.) vel usu, & exercitio aliarum animæ facultatum ex præhabitis ideis sensualibus conficiantur (§. 226.), neque de his ullum dubium superest: igitur omnes no-

& aliqua ratione a sensibus pendent.

stræ ideæ, quas in hoc corpore habemus, aliqua ratione a sensibus pendent, hoc discrimine, ut illæ *proxime*, hæ *remote* ab iisdem pendeant.

*Schol.* 1. Ideas de existentia, facultatibus, & actionibus animæ sensu intimo obtinemus, quatenus non cogitare, appetere, velle experimur; cum igitur hæc a precedentibus sensationibus pendeant, etiam illæ, quamdiu anima cum hoc corpore copulata est, aliqua ratione sensibus pendent. Quod si, ut aliqui volunt, anima etiam in hoc corpore per intimam suam præsentiam se ipsam sentiat, certum tamen est, sensum hunc valde obscurum, nec proinde aptum esse, ut aliis ideis efformandis occasionem præbeat. Atque ex his patet, quo sensu vetustissimum illud: *nihil est in intellectu, quod non prius fuerit in sensu*; admittendum sit; ut nimirum cum veritate maxime congruit, omnes nostras cogitationes vel proxime, vel remote a sensibus pendere: ita contra magnopere cum ea pugnat, nihil a nobis cogitari posse, nisi quod ad organa sensoria commovenda aptum sit. Porro quæ adhuc docuimus, ejusmodi sunt, ut experientia quoque confirmari videantur. Refertur in actis Academiæ Parisinæ fuisse Carnuti in Gallia juvenem quemdam a prima infantia omni aurium, linguæque usu destitutum, qui circiter quintum vigesimum ætatis annum repente cum summa eorum, inter quos versabatur, admiratione loqui cœperit. Percepit ille casu inopinato, ante quatuor vel quinque menses aeris campani sonitum, paulloque post humor quidam ex sinistra aure profluit, quo factum est, ut auditum plene recuperaret. Hoc interea temporis intervallo in addiscendam vocabulorum, quæ ab aliis pronunciare audiebat, significationem incubuit, negotiumque adeo strenue gessit, ut tandem sonos

*Histoir. de l'acad. de l'ann. 1703.*

quoque articulatos proferret, atque aliorum more cum aliis colloqueretur. Quamprimum res pervulgata est, theologorum nonnulli scire avebant, quas ante ideas de Deo, anima, rebusque spiritualibus, & abstractis in animo habuerit? rerum instituto accuratissimo examine compertum est denique, nihil umquam de his rebus ipsum cogitasse; nihil internæ intentionis conjunxisse cum iis ritibus externis, quos in templis, dum SS. Sacrificio assisteret, aliorum exemplo decenter obibat; de Deo, quem prorsus ignoravit, aliqua ratione colendo sollicitum minime fuisse. Quod est manifestum argumentum, harum rerum ideas, ipsi nequaquam ingenitas fuisse.

*Schol.* 2. Quæ contra objiciunt, non magni ponderis sunt; ajunt. **Respondetur objectionibus.**

1.) Necesse est, ut Dei saltem idea omnibus innata sit; eam quippe utpote omnibus aliis rerum creatarum ideis longe perfectiorem, ex ideis sensualibus usu, & exercitio notarum mentis facultatum confieri non posse.

℞. Ideam Dei aliis perfectiorem esse lubens admitto, si ea *externe*, seu comparate ad objectum repræsentatum, non item si *interne*, sive quoad naturam suam spectetur. Idea nimirum Dei, quam habemus, sub triplici respectu considerari potest. 1.) Comparate ad objectum, quod omnino nobilissimum habet. 2.) comparate ad mentem, cujus est certa solum modificatio, quæ semper inferioris ordinis est, quam substantia, in qua inhæret. 3.) Comparate ad alias ideas, quibuscum, utpote sub eodem modificationum genere contenta, in natura convenit. Jam vero perfectio objecti non efficit, ut hæc idea a naturali animæ vi produci nequeat; non enim inde major in illius naturam perfectio redundat: quemadmodum imago non est hoc ipso perfectior aliis quod perfectius

objectum repræsentet. Perfectio cujuscumque imaginis, ac similiter idea interna desumi debet a modo, quo ipsa objectum suum repræsentat; idea autem nostra Deum satis imperfecte, & inadæquate repræsentat, atque sic reapse imperfectior est aliis, quæ sua objecta, licet ignobiliora, multo clarius & distinctius exhibent, quales certe complures habemus. Quod ad priscos philosophos, ipsosque Ss. Ecclesiæ Patres, quorum auctoritate nonnulli pugnant, attinet; non sunt ii intelligendi de ipsa Dei idea, sed de insita in nobis ratiocinandi facultate, qua facillime ex rerum mundanarum contemplatione supremum Conditorem existere colligamus. Profecto Tullius, etsi alicubi dicat: *omnibus innatum, et quasi in animo insculptum esse, esse Deos*, alias tamen profiteri non dubitat, *quidquid animo cernimus, id omne oritur a sensibus*. Philosophi præterea Christiani de unius Numinis existentia cum paganis disputaverunt; putasne ponderosum argumentum ab innata idea, quam hostes constantissime inficiati sunt, vel ad existentiam, vel ad unitatem Dei demonstrandam peti potuisse? Sed neque ad providentiam Dei, quemadmodum aliqui contendunt, pertinet, ut omnibus hominibus primo vitæ momento sui ideam tamquam ad salutem quam maxime necessariam indat; nam idea hæc infantibus ante rationis usum nihil prodesset, unicum, & absolute necessarium ad salutem medium ipsis baptismum a Deo constitutum esse ex revelatione novimus. Ubi vero quis rationis usum consecutus jam est, ex sola rerum creatarum contemplatione perfacili ratiocinio in cognitionem sui Auctoris pervenire potest: quare providentia benignissima solum postulabat, ut Deus hominem iis facultatibus instruat, quarum usu ipse sibi levissimo negotio ideam hanc comparare possit; id quod abunde præstitit.

*De fin. l. 2. c. 19.*

2. ) Ens finitum non potest intelligi, nisi per comparationem ad ens infinitum; finitum enim non est tale, nisi ob negationem realitatis, quæ ipsi deest ad hoc, ut sit infinitum: hæc autem negatio, utpote res non positiva, non est intelligibilis per se ipsam; sed solum in objecto, quod omnem realitatem possibilem complectitur, concipi potest. Ita tenebræ non nisi in comparatione ad lucem, cujus privatio sunt; & staturæ alicujus brevitas solum relate ad grandiores agnoscitur. Hinc sequitur ideam entis finiti ante ideam entis infiniti obtineri non posse, ac proinde nec posse ideam entis infiniti ulla ratione a sensibus pendere. Quare Anti-Lucretius ita cecinit: *Nec ipse finiti quidquam caperes, nisi semper adesset nota infiniti, teque illustraret imago. Ut tenebras nemo, nisi noto lumine nosset; namque infiniti tantum est absentia finis, qui monstrat non id, quod adest, sed plurima deesse.* *Trait. de la nat. de l'am. c. 2. ch. 2. p. 15.* *L. 5.*

℞. Contrarium ipsa experientia contestari videtur; sunt certe multi ex rudioribus, qui optime intelligunt; quid ens finitum, & limitatum sit, quin umquam de ente infinito, qua tali, cogitent. Ratio est: omnia entia sensibilia ut ceteris limitibus affecta in nostros sensus incurrunt; ipsi quoque facultates nostra seu intelligendi, seu movendi corpora, seu conficiendi artefacta se ad omnia sine discrimine non porrigere clare experimur, indeque colligimus, vim nostram arctis limitibus constringi; omnes itaque ideæ nostræ sensuales non repræsentat, nisi objecta tam quoad extensionem, quam quoad intensionem limitata; atque sic idea finiti obtinetur, si nempe hanc entium perceptorum affectionem abstrahamus, ac inde generalem conceptum efformemus. Quin potius comparata jam idea entis finiti deinde primum progredimur ad conformandam ideam

entis infiniti: cum enim advertimus inter vires, & perfectiones entium limitatas alias majores, minores alias esse, concludimus quamvis perfectionem augeri posse, sicque nostro cogitandi modo augemus, donec aliquam ultra omnem modum auctam, & nullis omnino terminis conclusam concipiamus. Ens deinde illud, cui tales perfectiones tribuimus, dicimus ens infinitum, quod quidem adæquata idea non comprehendimus, sed tamen positivum esse evidenti ratiocinio colligimus. Patet igitur adeo falsum esse, non posse a nobis acquiri ideam entis finiti, antequam ideam entis infiniti habeamus, ut potius illius ope ad hanc perveniamus. Neque vero obest, quod ens finitum tale sit propter negationem ulterioris realitatis; nam hoc ipso solum, quod singulorum entium viribus, vel perfectionibus quidpiam addi posse intelligamus ( intelligimus autem istud ex diversa ejusdem perfectionis in diversis entibus magnitudine ), jam ipsa hæc negatio etsi non *directe*, *& per se*, tamen *indirecte*, & ratione augmenti possibilis clare concipitur: unde necesse non est, ut ens finitum cum infinito comparetur; sed ejus idea ex comparatione plurium entium finitorum magis, & minus perfectorum, qualia perpetuo in sensus incurrunt, acquiri optime potest. Paritas de homine parvæ staturæ huc non pertinet; nam cum generatim non absolutas, sed comparativas duntaxat rerum magnitudines cognoscamus, mirum non est, de nulla rei magnitudine nisi comparate ad aliam judicium ferri posse; at ens finitum est ens in se absolutum, absolutis quoque perfectionibus præditum, quas tamen augeri posse, ac proinde limitatas esse aliunde cognoscimus. Quid quod, ut quis se parvum esse sciat, necesse non est, ut se cum homine maximæ, aut prorsus infinitæ staturæ

comparet. Igitur etiam, si tamen comparatione opus sit, sufficiet, ut ens finitum cum alio finito in eodem genere majori, vel perfectiori contendatur. Denique tenebræ in mera lucis negatione consistunt; mera autem negatio sine relatione ad id, quod negatur, omnino intelligi nequit. Contra ens finitum est ens positivum adjunctam solum habens negationem ulterioris realitatis, sive plurium in perfectione graduum; hanc autem negationem, sive absentiam ex gradibus perfectionis præsentibus, & adjectione aliorum possibili clarissime video.

5.) Sublatis ideis innatis omne internum, ac essentiale inter infantium in utero materno delitescentium, & belluarum animas discrimen tollitur; nam & ipsæ forent solummodo animæ sensitivæ. *Ibid. p. 479.*

℞. Minime, essentiale entium simplicium discrimen repetendum est a diversis facultatibus, quæ per vim entis internam, ac essentialem, in actum reduci possunt; non autem ab accidentalibus quibusdam modificationibus, ad quas ideæ quoque actuales, seu innatæ dicantur, seu non, pertinent. Est igitur sublatis etiam ideis innatis illud prorsus inter animas infantium, & belluarum discrimen, quod inter harum, & adultorum hominum animas obtinet, de quo alias. Neque vero inde colligitur, animas infantium toto illo tempore feriatas fuisse; utuntur enim saltem sensu tactus; sentiunt corpora externa, ab iisque varie afficiuntur: possunt igitur ideas proprietatum, quas tactu exploramus, in se excitare, & adjuvantibus his fortasse alias quoque.

4.) Si nullæ in nobis inessent ideæ innatæ, illis tantum ideis gauderemus, quas usu sensuum consequi possumus: atqui usu sensuum consequimur solum ideas rerum sensibilium, & quidem prout sensibiles sunt: si igitur

nullæ extarent ideæ innatæ, numquam res spirituales, & abstractas perciperemus, quod quam falsum sit, nemo ignorat.

℞. Solutio est perfacilis: usu sensuum omnes ideas consequimur, sed alias *proxime*, alias *remote*: ideæ, quæ de rebus actu organa commoventibus a facultate sentiendi efficiuntur, proxime: quæ vel de rebus insensibilibus, vel sensibilibus, sed organa non afficientibus ope aliarum facultatum confiunt, remote usu sensuum comparantur.

5.) Ex appetitionibus innatis quidam cum Winklero ad ideas earum rerum, quas naturaliter appetimus, pariter innatas argumentum ducunt; ignoti quippe nulla cupido. De appetitionibus autem innatis prudenter dubitari non posse putant: hoc referunt propensionem tuendi vitam, qua fit, ut naturaliter fugiamus ea, quæ vitæ noxia sunt, ut vix conspecto serpente, aut alio graviori periculo exhorrescamus; tum aviditatem sciendi, amorem famæ, & honoris, affectionem parentum in liberos, quibus nonnulli sensum naturæ communem addunt, de quo dictum est (§. 169. log.).

℞. Extare in nobis appetitiones quasdam innatas vehementer nego; nulla est in nobis a natura actualis inclinatio, aut aversatio; sed ita solum comparati sumus, ut ad bonum quodocumque perceptum inclinemur, & malo repræsentato refugiamus. Inde quo facilius objectum malum, aut noxium esse perspicitur, eo citius ea in animo declinatio oritur, atque sic fit, ut sæpe vix observato quodam periculo jam toti cohorrescamus. Quod ad appetitiones vitæ, famæ, honoris attinet, eas innatas non esse vel inde luculenter conficitur, quod nec in omnibus, nec in eodem homine omni tempore æquales sint, ex quo colligitur eas solum ex diversis boni, aut mali apprehensionibus

promanare. Similiter communis ille naturæ sensus non est actuale quoddam judicium, sed certa animi comparatio a natura indita ad ferendum judicium, cum eæ veritates menti fuerint propositæ, quemadmodum dixi (l. cit.).

Sed quid dicemus de brutorum catulis, qui vix nati absque omni institutione ubera materna petunt, lac sugunt, atque sic congruum sibi nutrimentum procurant? dicemusne saltem ipsis instinctum quempiam, qui ab ideis innatis, famis, sitis, uberum, lactis, modique sugendi pendeat, a natura inditum esse? Minime; instinctus illorum aliud non est, quam certa habitudo corporis, & organorum comparatio, unde convenientes in cerebro motus, ac in anima ideæ existant, quibus ad hæc præstanda determinentur. Nam universim bestiæ verisimillime ab ideis præsentibus, quæ, ut in hominibus, cum certis cerebri motionibus conjunguntur, ad omnes suas actiones determinantur. Ut igitur hæc omnia a catulis præstentur, tali solum corporis, organorumque habitudine opus est, ut in certis adjunctis, positisque certis in corpore affectionibus iis in cerebro motus concitentur, quibus ideæ famis, sitis, lactis, uberum, ac modi sugendi in anima respondent, quod in aliis quoque, quæ bruta naturaliter exercent, artificiis contingit, ut infra ex proposito ostendam. Istud porro ad sapientissimam Conditoris providentiam pertinuisse videtur, eo quod secus catulis præsertim de necessariis vitæ conservandæ subsidiis provisum non fuisset. Contra infantibus, quorum curam matres, ac nutrices gerunt, neque hanc corporis habitudinem a natura concessam esse experimur. Hinc autem ulterius concluditur, quod si etiam bestiis ideas congenitas tribueremus, non tamen ad homines argumen-

tum valere, in illis nempe necessariæ forent ad vitæ conservationem, ac speciei propagationem; non item in his, neque etiam ab infantibus recens natis similes actiones, quas brutorum catuli vix in lucem editi ponunt, exerceri cernimus. Sed quoniam hæc corporis habitudo, & organorum comparatio ad id genus actiones explicandas omnino sufficit, analogiæ leges postulant, ut neque brutis innatas, quas hominibus denegamus, ideas tribuamus.

# SECTIO IV.

## DE PERPETUA ANIMÆ HUMANÆ DURATIONE.

Quod sectionis argumentum?

CCXXIX. Restat gravissimum Psychologiæ argumentum: perpetua animæ duratio, quam etsi Revelatione Divina certissimam, rationibus tamen constabilire nostra hac ætate non modo utilissimum, verum & summe necessarium videtur; ingens siquidem profanorum hominum, ingens minutorum philosophorum est numerus, qui pestiferis suis scriptis veritatem labefactare nituntur. Hoc porro in argumento ita versabor, ut primum firmissimis rationibus evincam, animam nostram natura sua non existentiam solum, sed etiam vitam perpetuo continuare; unde eam naturali immortalitate gaudere consequens est. At, quia istud solum naturali nostro beatitatis desiderio penitus non satisfacit, ostendam porro, quantum humanæ rationi scire datum est, velle Deum, etsi absoluta res omnes annihilandi potentia polleat, ut anima nostra perpetuo existat, & vivat. Quatuor igitur capita sectionem absolvent.

# CAPUT I.

## *De naturali Existentia Animæ Humanæ in perpetuum continuatione.*

CCXXX. *Corrumpi* dicimus, quod in partes, ex quibus coagmentatum erat, resolvitur. Ens itaque est *corruptibile*, quod potest; *incorruptibile*, quod non potest in partes resolvi. Quid corrumpi, corruptibile & incorruptibile?

*Coroll.* 1. Quidquid ex partibus realibus constat, in se spectatum in easdem resolvi potest: igitur omne ens compositum est corruptibile, & vicissim omne ens corruptibile, est ens compositum.

*Coroll.* 2. Quidquid partibus realibus destituitur, in easdem resolvi nequit: igitur omne ens simplex est incorruptibile, & vicissim omne ens incorruptibile est simplex.

CCXXXI. *Ens incorruptibile perire non potest nisi per annichilationem.* Ens incorruptibile est ens simplex (§. præc. cor. 2.), sed ens simplex perire non potest, nisi per annihilationem (ont. §. 186.): ergo ens incorruptibile nisi per annihilationem perire non potest. Ens incorruptibile cum perit annihilatur.

CCXXXII. *Anima humana est incorruptibilis.* Anima humana est ens simplex (§. 133.): sed omne ens simplex est incorruptibile (§. 239. cor. 2.): igitur anima humana est incorruptibilis. Anima humana est incorruptibilis:

*Coroll.* Anima itaque humana perire non potest nisi per annihilationem.

CCXXXIII. *Anima humana a vi entis creati existentia spoliari nequit.* Anima humana nequit existentia spoliari, nisi per annihilationem (§. præc. cor.); sed nulla vis entis creati quidpiam annihilare potest: ergo anima humana a vi entis creati existentia spoliari nequit. igitur solum annihilatione perire potest, anima per vim creatam perire nequit,

*Coroll.* 1. Cum natura diversa aliud non sit, quam collectio omnium virium, quæ in omnibus entibus creatis insunt (cosm. §. 86.). perspicuum est in universa natura non esse

vim ullam, quæ animæ humanæ existentiam tollat.

*Coroll.* 2. Igitur spectatis duntaxat naturæ etiam universæ viribus animæ perpetuo suam existentiam continuant.

*Schol.* Vim quidpiam annihilandi in entibus creatis non extare in theologia demonstrabitur. Interea si quis dubitet, hæc habeat. Annihilatio est mera conservationis cessatio: ille igitur solus annihilare potest, qui potest conservare. Porro conservatio est continuata creatio: igitur ille solus conservare potest, qui potest creare; creatio vero vim infinitam, quæ nulli enti creato competere potest, deposcit.

In natura nihil exigit annihilationem animæ.

CCXXXIV. *In legibus, ordine, cursuque naturæ nihil est, quod exigat, ut Deus umquam animam humanam existentia spoliet.* Imprimis enim tale quidpiam nec ab adversariis proferri, nec a nobis cogitari potest. Deinde si quidpiam animæ annihilationem exigeret, hæc exigentia vel esset pro statu conjunctionis cum corpore, vel pro statu separationis, vel pro eo tempore, quo conjunctio illa dissolvitur: non primum; contrarium quippe experientia testatur; non alterum: nam separata a corpore & cogitare potest, & finem, cum porro existat, habet, ut corpus deinceps apparebit: non ultimum, tum enim duntaxat corrumpitur, unde velut instrumentum ineptum ab anima deseritur; hanc vero corporis corruptionem animæ annihilationem postulare, ille solum asseruerit, qui animam ob solum corpus conditam fuisse demonstraverit. Ergo patet propositum.

*Coroll.* Igitur spectatis duntaxat naturæ legibus, ordine, & cursu anima humana perpetuo suam existentiam continuat.

Deus ut auctor naturæ animam annihilare nequit.

CCXXXV. *Deus ut auctor naturæ non potest animam humanam umquam existentia spoliare.* Deus ut auctor naturæ agit, cum se ac-

commodat naturæ universæ, ejusque legibus ordini, & cursui a se constitutis: igitur Deus ut auctor naturæ nihil umquam agere potest, quod spectatis duntaxat naturæ universæ viribus, legibus, ordine, & cursu fieri non debet; sed ut anima humana existentia spolietur, spectatis duntaxat naturæ universæ viribus, legibus, ordine, & cursu fieri non debet (§§. 223. cor. 2. præc. cor.). Ergo Deus ut auctor naturæ non potest umquam animam humanam existentia spoliare.

*Coroll.* Deus itaque ut auctor naturæ existentiam animæ humanæ æternam conservabit.

CCXXXVI. *Anima humana natura sua in perpetuum existentiam continuat.* Si quod ens neque a viribus entium creatorum, neque a Deo, ut auctore naturæ, existentia spoliari possit, illud summo jure natura sua existentiam perpetuo continuare dicitur; sed anima humana neque a viribus entium creatorum (§. 233.), neque a Deo, ut Auctore naturæ, existentia spoliari potest (§. præc.): ergo anima humana natura sua in perpetuum existentiam continuat. quare ipsa natura sua existentiam perpetuo continuat.

## CAPUT II.

### *De Naturali Vitæ Animæ Humanæ in Perpetuum Continuatione.*

CCXXXVII. *Vita* animæ humanæ status est, in quo ipsa operationes per facultates suas, præsertim superiores, possibiles & exercere potest, & actu exercet. *Mors* contra animæ ille foret status, in quo ea, tametsi existentiam continuaret, nullam prorsus operationem proxime exercere posset (conf. §§. 203. 159.). Quid vita & mors animæ?

CCXXXVIII. *Vis cogitandi, quæ in anima humana inest, a nulla vi creata tolli potest.* Cum vis cogitandi, quæ in anima inest, illius essentia sit (§. 158.), ea sublata anima existentia spoliaretur; sed anima a nulla vi creata Vis cogitandi animæ a vi creata nec tolli;

existentia spoliari potest (§. 223.): ergo vis cogitandi, quæ in anima humana inest, a nulla vi creata tolli potest.

nec penitus impediri potest,

CCXXIX. *Vis cogitandi, quæ in anima humana inest, a nullo ente creato ab omni actione impediri potest.* Istud quippe fieri deberet vel positione alicujus impedimenti, vel subtractione omnis objecti cogitabilis; sed neutrum ab ente creato præstari potest: non primum; impedimentum enim, quod vi alicui objicitur, inter illam, & terminum, quo ea tendit, ponatur necesse est: sic impedimentum poni potest vi motrici corporis, ne motum actualem producat; jam vero vis cogitandi, non habet terminum a substantia, in qua inest, distinctum; igitur hoc modo ipsi impedimentum ab ente creato poni nequit. Non alterum: omne objectum cogitabile, a quo solo vis cogitandi natura sua pendet, ab ente creato animæ subtrahi numquam potest; nam ipsa sibi est objectum intime præsens: potest igitur semper se ipsam, suasque mutationes, & affectiones percipere; tum quoque ex his ratiocinando primum suam contingentiam, & mutabilitatem, deinde existentiam entis necessarii, ac infinitarum in eo perfectionum concludere, qui immensus est cogitationum campus. Quid quod etiam cogitationes præteritæ, & olim in corpore habitæ animæ recurrere possunt, circa quas ea rursum reflectendo, abstrahendo, componendo versari poterit; hæc autem cogitandi objecta ab ente creato animæ subtrahi numquam possunt: igitur vis cogitandi, quæ in anima humana inest, a nullo ente creato ab omni actione impediri potest.

igitur nec anima vita spoliari.

CCXL. *Anima humana a nulla vi entis creati vita spoliari potest.* Ut anima humana vita spolietur necesse foret, ut ipsius cogitandi vis vel omnino tollatur, vel prorsus ab omni actione impediatur (§. 237.); sed neutrum ab ulla vi entis creati præstari potest (§§. 238. præc.):

ergo anima humana a nulla vi entis creati vita spoliari potest.

*Coroll.* In universa igitur natura non est vis, quæ animæ vitam adimat, atque inde spectatis duntaxat naturæ etiam universæ viribus, anima humana perpetuo suam vitam continuat.

In natura nihil exigit mortem animæ.

CCXLI. *In legibus, ordine, cursuque naturæ nihil est, quod exigat, ut Deus unquam animam humanam vita spoliet.* Demonstratur eadem plane rationis conclusione, qua (§. 235.) probavimus nihil esse in natura, quod animæ annihilationem exigat. Huic maximum pondus addunt animæ proprietates, quæ ab opposito æternam illius vitæ conservationem postulant, quod jam videbimus.

*Coroll.* Igitur spectatis duntaxat naturæ legibus, ordine, & cursu, anima humana perpetuo suam vitam continuat.

Quædam animæ proprietates sine æterna vita otiosæ forent.

CCXLII. *Insunt in anima humana naturales id genus proprietates, quæ, nisi ipsa æternum vivat, absolute otiosæ, & frustraneæ forent.* Insunt in anima, ut cuivis conscientia intima testatur, proprietates, quæ naturalem relationem, & connexionem cum æternitate habent. Quid enim? an non potentia semper cognoscendi, amandi Deum conditorem, finemque suum ultimum: capacitas per actus honestos, vel inhonestos, præmium, vel pœnam æternam promerendi; naturalis animi comparatio appetendi, & possidendi veram beatitatem, quæ Tullii quoque opinione æterna esse debet; providentia ad infinitum quoque tempus sese porrigens: sitis gloriæ omnium sæculorum memoriam complectens, innatus, ut rursum Tullius, cognitionis, & scientiæ amor; an non, inquam, hæ & similes animæ nostræ proprietates naturaliter cum perpetuitate conjunguntur? Jam vero cui usui proprietates cum æternitate connexæ sine æternæ animæ vita esse possunt? profecto vanum est desiderium, & inutile, quod impleri numquam potest; vanæ

*De fin. l. 2. c. 27.*

*Ibid. l. 5. c. 18.*

sunt omnes animæ capacitates, si suum finem consequi nullo prorsus pacto queant: ergo dubitari nequit inesse in anima humana naturales id genus proprietates, quæ, nisi ipsa æternum vivat, absolute otiosæ, & frustraneæ forent.

quod Deus ut auctor naturæ velle nequit.

CCXLIII. *Deus ut auctor naturæ non potest velle, ut naturales animæ proprietates otiosæ sint, ac frustraneæ.* Deus ut auctor naturæ debet singula entia creata accommodate ad proprietates ipsis concessas gubernare, nec potest quidpiam hisce proprietatibus contrarium statuere: secus enim contra, non secundum naturam, quod auctoris naturæ est, ageret; sed si Deus vellet, ut naturales animæ proprietates otiosæ sint, ac frustraneæ, non gubernaret animam humanam accommodate ad proprietates ipsi concessas: ergo Deus ut auctor naturæ non potest velle, ut naturales animæ ptoprietates otiosæ sint, ac frustraneæ. *Coroll.* Jure igitur dicimus naturales quasdam animæ humanæ proprietates a Deo ut auctoræ naturæ exigere, ut anima vitam perpetuo conservet.

Deus ut auctor naturæ nequit animam vita spoliare;

CCXLIV. *Deus ut auctor naturæ non potest animam humanam umquam vita spoliare.* Imprimis enim tam spectatis naturæ universæ viribus (§. 240. cor.), quam spectatis naturæ legibus, ordine, & cursu anima perpetuo suam vitam continuat (§. 241. cor.). Deinde absque æterna animæ vita complures ejus proprietates otiosæ forent, ac frustraneæ (§. 242.); atque istud Deus ut auctor naturæ velle non potest (§. præc.): ergo Deus ut auctor naturæ non potest animam humanam umquam vita spoliare (conf. §. 233.).

quare ipsa natura sua vitam perpetuo continuat.

CCXLV. *Anima humana natura sua in perpetuum vitam continuat.* Neque enim a viribus entium creatorum (§. 240.), neque a Deo ut auctore naturæ vita spoliari potest (conf. §. 237.).

# CAPUT III.

## De Naturali Animæ Humanæ Immortalitate.

CCXLVI. *Immortale* dicimus, quod mori non potest; patet vero ad id satis non esse, ut ens existentiam semper continuet, verum etiam requiri, ut functiones suas vitales perpetuo obeat. Quare *immortalitas* recte definitur esse potentia æternum existendi, atque vivendi, vel etiam, si mavis, perpetua existentiæ, ac vitæ continuatio. Quid immortale, immortalitas,

*Coroll.* Ens itaque, quod nulla ratione vivit, quale est ens simplex materiale, elementum corporis, incorruptibile quidem (§. 230. coroll. 2.) esse potest; non item immortale.

CCXLVII. *Essentia immortale* est, quod in se & existentiæ, & vitæ suæ rationem sufficientem continet, quodque proinde neutro horum absque contradictione privari potest. *Natura immortale*, quod nec a viribus entium creatorum, nec a Deo ut naturæ auctore existentia, aut vita spoliari potest, quodque adeo natura sua tam existentiam, quam vitam perpetuo continuat. *Gratia* demum *immortale* dicitur, cujus existentia, & vita ex gratuito Conditoris beneficio præter naturalem rerum ordinem perpetuo conservatur. & quotuplex.

*Schol.* Per se clarum est, essentialem immortalitatem nulli enti contingenti; ac proinde neque animæ nostræ competere posse; ita enim existere, ut non existenti contradictionem involvat, soli enti necessario, Deo nimirum proprium est. Præsens itaque quæstio in eo duntaxat vertitur, utrum perpetua animæ duratio, quam ex revelatione divina certo novimus, a solo, & liberali Dei beneficio, an vero ab ipsa animæ natura proficiscatur, id est, utrum animæ nostræ immortalitas gratuita solum, an naturalis sit? sed ne minus perspicuum est, incor- Quæ quæstio?

ruptibilitatem animæ, quamvis necessario primum adesse debeat, tutam ejus immortalitatem minime constituere; quare non erat, cur vel Cartesius de demonstrata primum ab se animæ immortalitate tantopere gloriaretur, vel Arnaldus ipsum singulari Numinis providentia ad nos erudiendo submissum fuisse putaret; nihil certe ad evincendam animæ immortalitatem philosophus ille contulit; solum quippe ejus a corpore discrimen, ac incorruptibilitatem quæ prærogativa bestiarum quoque animis, quin ipsis corporum elementis propria est, demonstravit. Videatur Baylius. Finge, quæso, animam a corpore separatam perpetuo quidem existere, at esse in statu quodam somni, aut soporis, in qua vel nullas prorsus vel saltem non claras repræsentationes efficere queat: anne hæc immortalitas dici mereretur? aut si quidem; cujus ipsa usus, aut utilitatis foret? recte igitur Wolfius, Wulfingerus, Thummigius, Reinbeckius tria statuuntim mortalitatis requisita: 1.) Ut anima a corpore separata existentiam perpetuo continuet: 2.) Ut in statu perceptionum distinctarum perseveret: 3.) Ut sui conscientiam, statuumque præteritorum recordationem retineat, eosque ad se pertinere agnoscat. Atque istud ipsa ratio præmii, pœnæque, cujus anima capax est, postulat; puniri enim, aut præmiari nequit, qui vel non existit, vel nullam eorum, quæ fiunt, conscientiam habet, vel denique rerum a se gestarum oblivione capitur.

*Dict. hist. & crit. art. Pomponat. rem. G*

*Anima sua natura immortalis est.*

CCXLVIII. *Anima humana natura sua immortalis est.* Ens, quod natura sua tam existentiam, quam vitam perpetuo continuat, natura sua immortale est (§. præc.); sed anima humana natura sua tam existentiam (§. 236.), quam vitam perpetuo continuat (§. 245.) ergo anima humana natura sua immortalis est

*Schol.* Supersunt & alia gravissima argumenta, quæ vulgo moralia dici solent. Argumenta moralia.

1.) Dubitari nequit, sententiam hanc sensu communi, validissimo illo veritatis indicio, (§. 172. log.) perspicue comprobari; nisi enim ea in nobis inesset animi comparatio, qua naturæ ductu eo feramur, ut aliam post hanc vitam superesse, neque totos nos cum corpore perire judicemus, numquam hæc de animorum immortalitate opinio tam universalis, tam constans esse, totque sæculis confirmari potuisset: habet ea profecto omnes illos characteres, ex quibus consensio naturæ propensione nixa ab aliis consensionibus hominum magis universalibus dignoscitur (§. 171. sch. log.). Neque recens est, aut heri nata argumentatio istæc: veteres quoque philosophi ea usi sunt: *Cum de animorum immortalitate disserimus*, ait Seneca, *non leve apud nos habet pondus consensus hominum aut timentium æthera, aut colentium.* Macrobius scribit: *obtinuisse jam non minus de incorporalitate, quam de immortalitate animæ sententia.* Sed Tullii oratio nulla satis laude condecorari potest: *Omni autem in re consensio omnium gentium lex naturæ putanda est: quis est igitur, qui suorum mortem primo non lugeat, quod eos orbatos vitæ commodis arbitretur? tollo hanc opinionem, luctum sustuleris; nemo enim mœret suo incommodo; dolent fortasse, & anguntur; sed illa lugubris lamentatio, fletusque mœrens ex eo est, quod eum, quem diliximus, vitæ commodis privatum arbitramur, idque sentire. Atque hæc ita sentimus natura duce, nulla ratione, nullaque doctrina. Maximum vero argumentum est, naturam ipsam de immortalitate animorum tacitam judicare, quod omnibus curæ sunt, & maxime quidem, quæ post mortem futura sunt. -- Nemo umquam sine magna spe immortalitatis se pro patria*

A sensu communi.

Ep. 110.

In somn. Scip. l. 1. c. 14. Qq. tusc. l. 1. c. 13.

*offerret ad mortem. -- Sed nescio, quomodo inhæreret in mentibus quasi sæculorum quoddam augurium futurorum : idque in maximis ingeniis, altissimisque animis & existit maxime, & apparet facillime, quo quidem demto, quis tam esset amens, qui semper in laboribus, in periculis viveret? -- Quod si omnium consensus naturæ vox est, omnesque, qui ubique sunt, consentiunt esse aliquid, quod ad eos pertineat, qui vita cesserint, nobis quoque idem existimandum est; & si quorum aut ingenio, aut virtute animus excellit, eos arbitramur, quia natura optima sunt, cernere naturæ vim maxime : verisimile est, cum optimus quisque maxime posteritati serviat, esse aliquid, cujus is post mortem sensum sit habiturus.* Et nonne studium famæ, & honoris etiam post corporis interitum duraturi, cura exequiarum, & sepulchrorum in omnibus nationibus, in plurimis etiam apotheoseos morem viguisse novimus? his adde pervulgatam adeo inter veteres de metempsychosi opinionem. Quid autem ista? nonne insitam in omnium animis immortalitatis spem loquuntur?

Quod si testimoniis pugnandum est : audi Psellum, qui apud Stanlejum (*a*) vetustissimos Chaldæos de immortalitate animarum firmissime persuasos fuisse testatur; Strabonem (*b*), qui Indos, eorumque Brachmanes ita sensisse scribit : *hanc quidem vitam putandam esse, quasi quemdam vividum hominum conceptum; mortem vero nativitatem ad veram illam, & felicem vitam;* Diodorum (*c*), qui de Ægyptiis narrat, eos bonorum virorum obitum nequaquam lacrymis prosecutos fuisse, sed ipsorum potius felicitati applausisse : *eo quod in altera vita eum iis æternum victuri essent;* Cælium Rhodiginum (*d*), qui Chaldæos, Indorumque Magos nihil hac opinione antiquius habuisse refert;

(a) *Hist. phil. t.* 2. *p.* 1128.
(b) *Rer. geograph. l.* 15. *p.* 7. 15.
(c) *Bibl. hist. l.* 1. *p.* 13.
(d) *Lect. antiq. l.* 18. *c.* 31.

Julium Cæsarem (*a*), qui ea potissimum de caussa Druidas in Gallia huic dogmati adhæsisse scribit, quod homines, *hoc maxime ad virtutem excitari metu mortis neglecto*, putarent. Prisci deinde illi, quos Cascos Ennius appellavit, Cicerone (*b*) teste, arbitrabantur: *esse in morte sensum neque excessu vita sic deleri hominem, ut funditus interiret; idque cum multis aliis rebus, tum e pontificio jure, & cæremoniis sepulchrorum intelligi licet, quas maximis ingeniis præditi nec tanta cura coluissent, nec violatas tam inexpiabili religione sanxissent, nisi hæsisset in eorum mentibus, mortem non interitum esse omnia tollentem, atque delentem, sed quamdam quasi migrationem, commutationemque vitæ*. Denique apud omnes antiquitatis notos populos opinionem de animorum immortalitate viguisse, multis Hugo Grotius demonstrat: id ex Homeri, ait, *carminibus apparet, & ex philosophis non Græcorum tantum, sed & Gallorum, quos Druidas vocabant, & Indorum, quos Brachmanes, & ex iis, quæ de Ægyptiis, & Tracibus, quin & Germanis scriptores plurimi prodiderunt.*

(a) *De bell.Gall. l. 6.*

(b) *Qq. tusc. l. 1. c. 12.*

*De verit. rel. chr. c. 1. l. 2.*

Veniamus ad philosophorum nobilissimos. Duo illi omnium principes, Thales, & Pythagoras immortalitatem animorum omni studio defenderunt testibus Laertio (*a*) & Plutarcho (*b*), Socratem propediem moriturum de immortalitate copiosissime disseruisse alias diximus (§. 8. log.). *His & talibus scribit de eo Cicero* (*c*) *rationibus adductus Socrates nec patronum quæsivit ad judicium capitis, nec judicibus supplex fuit. -- Ita enim censebat, quas esse vias, duplicesque cursus animorum a corpore excedentium. Nam qui se humanis vitiis contaminavissent, -- iis devium quoddam iter esse, seslusum a concilio Deorum. Qui au-*

(a) *Vit. phil. l. 1. segm. 24. l. 8. serm. 3.*

(b) *De plac.phil. l. 4. c. 2. 7.*

(c) *Qq. tusc. l. 1. c. 29. 30.*

*tem se integros, castosque servavissent, his ad illos, a quibus essent profecti, reditum facile patere.* Magistrum strenue secutus est Plato Academiæ caput (a): *Oportet*, inquit, *omnem omnino impendere laborem ad acquirendam virtutem, & sapientiam in hac vita; nam merces est pulchra, & spes grandis.* Deinde(b): *Non fecimus adhuc mentionem de præmiis longe majoribus virtuti propositis; quid enim potest vere magnum esse, quod angustis hujus temporis limitibus conclusum est? longissima vita cum æternitate comparata nihil est.* Verum non asseruit modo immortalitatem divinus hic philosophus, sed & rationibus quas ex Alcinoo Stanlejus (c) refert, constabilivit, & Pindarum, aliosque poetarum celeberrimos idem sensisse tradit (d). Xenophon egregius pariter Socratis discipulus hanc eamdem doctrinam Cyri morientis, suosque filios ultimum alloquentis ore profitetur, ut est apud Tullium (e): *Nolite arbitrari, o mihi charissimi filii, me, cum a vobis discessero, nusquam aut nullum fore. Nec enim, dum eram vobiscum, animum meum videbatis: sed eum esse in hoc corpore, ex iis rebus quas gerebam intelligebatis. Eumdem igitur esse creditote, etiamsi nullum videbitis. Nec vero clarorum virorum post mortem honores permanerent, si nihil eorum ipsorum animi efficerent, quo diutius memoriam sui teneremus. Mihi quidem numquam persuaderi potuit, animos, dum in corporibus essent mortalibus, vivere: cum exissent ex iis, emori: nec vero tum animum esse insipientem, cum ex insipienti corpore evasisset: sed cum omni admixtione corporis liberatus, purus, & integer esse cœpisset, tum esse sapientem.* Quæ autem ipsius hujus consularis philosophi sententia fuerit, ex superioribus intelligi potest; sed & aliis in locis, quæ penitus præterire nequeo, eam-

(a) In Phædone.

(b) De republ. l. 10.

(c) Hist. phil. p. 4. Plat. doct. c. 25.

(d) In Menone.

(e) De Senect. c. 22.

Ib. c. 21.

dem manifestum fecit: *Quid multa? ita longam hac de re disputationem concludit: sic mihi persuasi, sic sentio: cum tanta celeritas animorum sit, tanta memoria præteritorum, tanta futurorum providentia, tot artes, tantae scientiae, tot inventa, non posse eam naturam, quae res eas contineat, esse moralem.* Rursus: *Si in hoc erro, quod animos hominum immortales esse credam; libenter erro, nec mihi hunc errorem, quo delector, dum vivo, extorqueri volo: sin mortuus, ut quidam minuti philosophi censent, nihil sentiam, non vereor, ne hunc errorem meum mortui philosophi derideant.* Et: *Sed me nemo de immortalitate depellet.* Aliorum philosophorum effata Clemens Alexandrinus copiose collegit. Non ignoro quidem, fuisse omni ætate quosdam, qui ut in ceteris quoque opinionibus contingit, a communi recte sentientium doctrina recesserunt; verum hi comparate ad alios numero, sapientia, virtute conspicuos nullam obtinent auctoritatem: quis enim Epicurum, reliquosque ejus de grege curet, quibus tamen nemo magis mortem, quam timendam non esse inani voce prædicabant, teste Tullio timuit? quis eos ex Stoicorum familia, qui diuturnam quidem vitam, at non perennem animis tribuerunt? certe paucorum hanc fuisse sententiam, plurimos ejusdem sectæ recte sensisse, ex Seneca discimus: *Alia nos origo,* ita suorum nomine loquitur, *expectat, alius rerum status. Intrepidus horam illam decretoriam prospice. Non est animo suprema, sed corpori: transeundum est. Dies iste, quem tamquam supremum reformidas, æterni natalis est.* Quod ad Aristotelem attinet, quamvis alii negasse animorum immortalitatem contenderint, fuerunt tamen alii, qui hanc ab eo calumniam

*Ib. c. 23.*

*Qq. tusc. l. 1. c. 32.*

*Strom. l. 3.*

*De nat. D. l. 1. c. 29.*

*Ep. 102.*

*Syst. intell. c. 1. §. 45. not. 9.*

sunt omnes animæ capacitates, si suum finem consequi nullo prorsus pacto queant: ergo dubitari nequit inesse in anima humana naturales id genus proprietates, quæ, nisi ipsa æternum vivat, absolute otiosæ, & frustraneæ forent.

quod Deus ut auctor naturæ velle nequit.

CCXLIII. *Deus ut auctor naturæ non potest velle, ut naturales animæ proprietates otiosæ sint, ac frustraneæ.* Deus ut auctor naturæ debet singula entia creata accommodate ad proprietates ipsis concessas gubernare, nec potest quidpiam hisce proprietatibus contrarium statuere: secus enim contra, non secundum naturam, quod auctoris naturæ est, ageret; sed si Deus vellet, ut naturales animæ proprietates otiosæ sint, ac frustraneæ, non gubernaret animam humanam accommodate ad proprietates ipsi concessas: ergo Deus ut auctor naturæ non potest velle, ut naturales animæ ptoprietates otiosæ sint, ac frustraneæ.

*Coroll.* Jure igitur dicimus naturales quasdam animæ humanæ proprietates a Deo ut auctoræ naturæ exigere, ut anima vitam perpetuo conservet.

Deus ut auctor naturæ nequit animam vita spoliare;

CCXLIV. *Deus ut auctor naturæ non potest animam humanam umquam vita spoliare.* Imprimis enim tam spectatis naturæ universæ viribus (§. 240. cor.), quam spectatis naturæ legibus, ordine, & cursu anima perpetuo suam vitam continuat (§. 241. cor.). Deinde absque æterna animæ vita complures ejus proprietates otiosæ forent, ac frustraneæ (§. 242.); atque istud Deus ut auctor naturæ velle non potest (§. præc.): ergo Deus ut auctor naturæ non potest animam humanam umquam vita spoliare (conf. §. 233.).

quare ipsa natura sua vitam perpetuo continuat.

CCXLV. *Anima humana natura sua in perpetuum vitam continuat.* Neque enim a viribus entium creatorum (§. 240.), neque a Deo ut auctore naturæ vita spoliari potest (conf. §. 237.).

## CAPUT III.

### *De Naturali Animæ Humanæ Immortalitate.*

CCXLVI. *Immortale* dicimus, quod mori non potest; patet vero ad id satis non esse, ut ens existentiam semper continuet, verum etiam requiri, ut functiones suas vitales perpetuo obeat. Quare *immortalitas* recte definitur esse potentia æternum existendi, atque vivendi, vel etiam, si mavis, perpetua existentiæ, ac vitæ continuatio. Quid immortale, immortalitas,

*Coroll.* Ens itaque, quod nulla ratione vivit, quale est ens simplex materiale, elementum corporis, incorruptibile quidem (§. 230. coroll. 2.) esse potest; non item immortale.

CCXLVII. *Essentia immortale* est, quod in se & existentiæ, & vitæ suæ rationem sufficientem continet, quodque proinde neutro horum absque contradictione privari potest. *Natura immortale*, quod nec a viribus entium creatorum, nec a Deo ut naturæ auctore existentia, aut vita spoliari potest, quodque adeo natura sua tam existentiam, quam vitam perpetuo continuat. *Gratia* demum *immortale* dicitur, cujus existentia, & vita ex gratuito Conditoris beneficio præter naturalem rerum ordinem perpetuo conservatur. & quotuplex.

*Schol.* Per se clarum est, essentialem immortalitatem nulli enti contingenti, ac proinde neque animæ nostræ competere posse; ita enim existere, ut non existenti contradictionem involvat, soli enti necessario, Deo nimirum proprium est. Præsens itaque quæstio in eo duntaxat vertitur, utrum perpetua animæ duratio, quam ex revelatione divina certo novimus, a solo, & liberali Dei beneficio, an vero ab ipsa animæ natura proficiscatur, id est, utrum animæ nostræ immortalitas gratuita solum, an naturalis sit? sed ne minus perspicuum est, incor- Quæ quæstio?

ruptibilitatem animæ, quamvis necessario primum adesse debeat, tutam ejus immortalitatem minime constituere; quare non erat, cur vel Cartesius de demonstrata primum ab se animæ immortalitate tantopere gloriaretur, vel Arnaldus ipsum singulari Numinis providentia ad nos erudiendo submissum fuisse putaret; nihil certe ad evincendam animæ immortalitatem philosophus ille contulit; solum quippe ejus a corpore discrimen, ac incorruptibilitatem quæ prærogativa bestiarum quoque animis, quin ipsis corporum elementis propria est, demonstravit. Videatur Baylius. Finge, quæso, animam a corpore separatam perpetuo quidem existere, at esse in statu quodam somni, aut soporis, in qua vel nullas prorsus vel saltem non claras repræsentationes efficere queat: anne hæc immortalitas dici mereretur? aut si quidem; cujus ipsa usus, aut utilitatis foret? recte igitur Wolfius, Wulfingerus, Thummigius, Reinbeckius tria statuuntim mortalitatis requisita: 1.) Ut anima a corpore separata existentiam perpetuo continuet: 2.) Ut in statu perceptionum distinctarum perseveret: 3.) Ut sui conscientiam, statuumque præteritorum recordationem retineat, eosque ad se pertinere agnoscat. Atque istud ipsa ratio præmii, pœnæque, cujus anima capax est; postulat; puniri enim, aut præmiari nequit, qui vel non existit, vel nullam eorum, quæ fiunt, conscientiam habet, vel denique rerum a se gestarum oblivione capitur.

*Dict. hist. & crit. art. Pomponat. rem. G.*

*Anima sua natura immortalis est.*

CCXLVIII. *Anima humana natura sua immortalis est.* Ens, quod natura sua tam existentiam, quam vitam perpetuo continuat, natura sua immortale est (§. præc.); sed anima humana natura sua tam existentiam (§. 236.), quam vitam perpetuo continuat (§. 245.): ergo anima humana natura sua immortalis est.

*Schol.* Supersunt & alia gravissima argumenta, quæ vulgo moralia dici solent. **Argumenta moralia.**

1.) Dubitari nequit, sententiam hanc sensu communi, validissimo illo veritatis indicio, (§. 172. log.) perspicue comprobari; nisi enim ea in nobis inesset animi comparatio, qua naturæ ductu eo feramur, ut aliam post hanc vitam superesse, neque totos nos cum corpore perire judicemus, numquam hæc de animorum immortalitate opinio tam universalis, tam constans esse, totque sæculis confirmari potuisset: habet ea profecto omnes illos characteres, ex quibus consensio naturæ propensione nixa ab aliis consensionibus hominum magis universalibus dignoscitur (§. 171. sch. log.). Neque recens est, aut heri nata argumentatio istæc: veteres quoque philosophi ea usi sunt: *Cum de animorum immortalitate disserimus*, ait Seneca, *non leve apud nos habet pondus consensus hominum aut timentium æthera, aut colentium.* Macrobius scribit: *obtinuisse jam non minus de incorporalitate, quam de immortalitate animæ sententia.* Sed Tullii oratio nulla satis laude condecorari potest: *Omni autem in re consensio omnium gentium lex naturæ putanda est: quis est igitur, qui suorum mortem primo non lugeat, quod eos orbatos vitæ commodis arbitretur? tollo hanc opinionem, luctum sustuleris; nemo enim mœret suo incommodo; dolent fortasse, & anguntur; sed illa lugubris lamentatio, fletusque mœrens ex eo est, quod eum, quem dileximus, vitæ commodis privatum arbitramur, idque sentire. Atque hæc ita sentimus natura duce, nulla ratione, nullaque doctrina. Maximum vero argumentum est, naturam ipsam de immortalitate animorum tacitam judicare, quod omnibus curæ sunt, & maxime quidem, quæ post mortem futura sunt. -- Nemo umquam sine magna spe immortalitatis se pro patria*

A sensu communi.

*Ep. 110.*

*In somm. Scip. l. 1. c. 14. Qq. tusc. l. 1. c. 13.*

*offerret ad mortem. -- Sed nescio, quomodo inhæret in mentibus quasi sæculorum quoddam augurium futurorum : idque in maximis ingeniis, altissimisque animis & existit maxime, & apparet facillime, quo quidem demto, quis tam esset amens, qui semper in laboribus, in periculis viveret ? -- Quod si omnium consensus naturæ vox est, omnesque, qui ubique sunt, consentiunt esse aliquid, quod ad eos pertineat, qui vita cesserint, nobis quoque idem existimandum est ; & si quorum aut ingenio, aut virtute animus excellit, eos arbitramur, quia natura optima sunt, cernere naturæ vim maxime : verisimile est, cum optimus quisque maxime posteritati serviat, esse aliquid, cujus is post mortem sensum sit habiturus.* Et nonne studium famæ, & honoris etiam post corporis interitum duraturi, cura exequiarum, & sepulchrorum in omnibus nationibus, in plurimis etiam apotheoseos morem viguisse novimus ? his adde pervulgatam adeo inter veteres de metempsychosi opinionem. Quid autem ista ? nonne insitam in omnium animis immortalitatis spem loquuntur ?

Quod si testimoniis pugnandum est : audi Psellum, qui apud Stanlejum (*a*) vetustissimos Chaldæos de immortalitate animarum firmissime persuasos fuisse testatur ; Strabonem (*b*), qui Indos, eorumque Brachmanes ita sensisse scribit : *hanc quidem vitam putandam esse, quasi quemdam vividum hominum conceptum ; mortem vero nativitatem ad veram illam, & felicem vitam ;* Diodorum (*c*), qui de Ægyptiis narrat, eos bonorum virorum obitum nequaquam lacrymis prosecutos fuisse, sed ipsorum potius felicitati applausisse : *eo quod in altera vita eum iis æternum victuri essent ;* Cælium Rhodiginum (*d*), qui Chaldæos, Indorumque Magos nihil hac opinione antiquius habuisse refert ;

(a) *Hist. phil. t.* 2. *p.* 1128.

(b) *Rer. geograph. l.* 15. *p.* 7. 15.

(c) *Bibl. hist. l.* 1. *p.* 13.

(d) *Lect. antiq. l.* 18. *c.* 31.

Julium Cæsarem (*a*), qui ea potissimum de caussa Druidas in Gallia huic dogmati adhæsisse scribit, quod homines, *hoc maxime ad virtutem excitari metu mortis neglecto*, putarent. Prisci deinde illi, quos Cascos Ennius appellavit, Cicerone (*b*) teste, arbitrabantur: *esse in morte sensum neque excessu vita sic deleri hominem, ut funditus interiret; idque cum multis aliis rebus, tum e pontificio jure, & cæremoniis sepulchrorum intelligi licet, quas maximis ingeniis præditi nec tanta cura coluissent, nec violatas tam inexpiabili religione sanxissent, nisi hæsisset in eorum mentibus, mortem non interitum esse omnia tollentem, atque delentem, sed quamdam quasi migrationem, commutationemque vitæ*. Denique apud omnes antiquitatis notos populos opinionem de animorum immortalitate viguisse, multis Hugo Grotius demonstrat: id ex Homeri, ait, *carminibus apparet, & ex philosophis non Græcorum tantum, sed & Gallorum, quos Druidas vocabant, & Indorum, quos Brachmanes, & ex iis, quæ de Ægyptiis, & Tracibus, quin & Germanis scriptores plurimi prodiderunt.*

(a) *De bell.Gall. l. 6.*

(b) *Qq. tusc. l. 1. c. 12.*

*De verit. rel. chr. c. 1. l. 2.*

Veniamus ad philosophorum nobilissimos. Duo illi omnium principes, Thales, & Pythagoras immortalitatem animorum omni studio defenderunt testibus Laertio (*a*) & Plutarcho (*b*), Socratem propediem moriturum de immortalitate copiosissime disseruisse alias diximus (§. 8. log.). *His & talibus scribit de eo Cicero* (c) *rationibus adductus Socrates nec patronum quæsivit ad judicium capitis, nec judicibus supplex fuit. -- Ita enim censebat, quas esse vias, duplicesque cursus animorum a corpore excedentium. Nam qui se humanis vitiis contaminavissent, -- iis devium quoddam iter esse, seclusum a concilio Deorum. Qui au-*

(a) *Vit. phil. l. 1. segm. 24. l. 8. serm. 3.*

(b) *De plac.phil. l. 4. c 2.7.*

(c) *Qq. tusc. l. 1. c. 29. 30.*

*tem se integros, castosque servavissent, his ad illos, a quibus essent profecti, reditum facile patere.* Magistrum strenue secutus est Plato Academiæ caput (*a*): *Oportet,* inquit, *omnem omnino impendere laborem ad acquirendam virtutem, & sapientiam in hac vita; nam merces est pulchra, & spes grandis.* Deinde(*b*):*Non fecimus adhuc mentionem de præmiis longe majoribus virtuti propositis; quid enim potest vere magnum esse, quod angustis hujus temporis limitibus conclusum est? longissima vita cum æternitate comparata nihil est.* Verum non asseruit modo immortalitatem divinus hic philosophus, sed & rationibus quas ex Alcinoo Stanlejus (*c*) refert, constabilivit, & Pindarum, aliosque poetarum celeberrimos idem sensisse tradit (*d*). Xenophon egregius pariter Socratis discipulus hanc eamdem doctrinam Cyri morientis, suosque filios ultimum alloquentis ore profitetur, ut est apud Tullium (*e*): *Nolite arbitrari, o mihi charissimi filii, me, cum a vobis discessero, nusquam aut nullum fore. Nec enim, dum eram vobiscum, animum meum videbatis: sed eum esse in hoc corpore, ex iis rebus quas gerebam intelligebatis. Eumdem igitur esse creditote, etiamsi nullum videbitis. Nec vero clarorum virorum post mortem honores permanerent, si nihil eorum ipsorum animi efficerent, quo diutius memoriam sui teneremus. Mihi quidem numquam persuaderi potuit, animos, dum in corporibus essent mortalibus, vivere: cum exissent ex iis, emori: nec vero tum animum esse insipientem, cum ex insipienti corpore evasisset: sed cum omni admixtione corporis liberatus, purus, & integer esse cœpisset, tum esse sapientem.* Quæ autem ipsius hujus consularis philosophi sententia fuerit, ex superioribus intelligi potest; sed & aliis in locis, quæ penitus præterire nequeo, eam-

(a) *In Phædone.*

(b) *De republ. l. 10.*

(c) *Hist. phil. p. 4. Plat. doct. c. 25.*

(d) *In Menone.*

(e) *De Senect. c. 22.*

*Ib. c. 21.*

dem manifestum fecit: *Quid multa? ita longam hac de re disputationem concludit: sic mihi persuasi, sic sentio: cum tanta celeritas animorum sit, tanta memoria præteritorum, tanta futurorum providentia, tot artes, tantae scientiae, tot inventa, non posse eam naturam, quae res eas contineat, esse moralem.* Rursus: *Si in hoc erro, quod animos hominum immortales esse credam; libenter erro, nec mihi hunc errorem, quo delector, dum vivo, extorqueri volo: sin mortuus, ut quidam minuti philosophi censent, nihil sentiam, non vereor, ne hunc errorem meum mortui philosophi derideant.* Et: *Sed me nemo de immortalitate depellet.* Aliorum philosophorum effata Clemens Alexandrinus copiose collegit. Non ignoro quidem, fuisse omni ætate quosdam, qui ut in ceteris quoque opinionibus contingit, a communi recte sentientium doctrina recesserunt; verum hi comparate ad alios numero, sapientia, virtute conspicuos nullam obtinent auctoritatem: quis enim Epicurum, reliquosque ejus de grege curet, quibus tamen nemo magis mortem, quam timendam non esse inani voce prædicabant, teste Tullio timuit? quis eos ex Stoicorum familia, qui diuturnam quidem vitam, at non perennem animis tribuerunt? certe paucorum hanc fuisse sententiam, plurimos ejusdem sectæ recte sensisse, ex Seneca discimus: *Alia nos origo, ita suorum nomine loquitur, exspectat, alius rerum status. Intrepidus horam illam decretoriam prospice. Non est animo suprema, sed corpori: transeundum est. Dies iste, quem tamquam supremum reformidas, æterni natalis est.* Quod ad Aristotelem attinet, quamvis alii negasse animorum immortalitatem contenderint, fuerunt tamen alii, qui hanc ab eo calumniam

*Ib. c. 23.*

*Qq. tusc. l. 1. c. 32.*

*Strom. l. 3.*

*De nat. D. l. 1. c. 29.*

*Ep. 102.*

*Syst. intell. c. 1. §. 45. not. 9.*

egregie propulsarunt, de quibus videatur Cudworthus cum notis Moshemii.

Sed neque ex populis recentius cognitis, quantumvis barbaris, esse unum aliquem, qui omni immortalitatis cognitione destituatur, fuse ostendit Abbas Banierius. Proferamus aliqua: Sinenses viris illustribus vita functis divinos honores decernunt, & cum Japonibus præmia, vel pœnas in altera vita expectare docentur. Incolæ insulæ Formosæ vota faciunt, Diisque supplicant, ut defunctis locum commodum, amicosque fidos in altero mundo procurent. Peguani sibi firmissime persuadent animas migratione per diversa corpora purgatas tandem ad Deorum felicitatem pervenire. Telaponenses in regno Siamensi ad mortuorum busta cantiones quasdam morales concinunt putantes, effici hac ratione, ut animæ rectam, quæ ad paradisum ducit, viam ingrediantur. Aracanenses, referente Ferdinando Mendezio, defuncto pontifici magno acclamant: *O qui nunc cœli deliciis fruiturus abis, ne in hoc nos exilio deseras*: quibus alii respondent: *Ut & nos de bonis Domini participemus.* Cochinchinenses, quorum Bramæ, sive sacerdotes quamvis actionem bonam præmio, malam contra pœna affici in altera vita docent; varii generis dapes, quibus animæ alantur, ad sepulchra deferunt, qui mos pluribus quoque aliis nationibus in usu est. Generatim de Indiæ orientalis idololatris scribit laudatus auctor, eos omnes aliquod post mortem judicium expectare. In Socotera, quæ Africæ est insula, filii a parentibus demortuis oracula petunt: *Vos, ajunt, qui nunc cum Deo conversamini, notum facite, quid hoc in negotio a nobis geri velitis.* In Guinea, regis die obeuntis, populus magno numero subditos mactat, ut hoc stipatus comitatu gloriose in regnum spirituum ingrediatur. In America Brasyli,

*L'hist. gen. des cérémon. moeurs, & coutum., relig. de tous les peup. du monde t. 5.*

& Mexicani piorum animas ad loca deliciis plena, in quibus ipsorum parentes morentur, a morte corporis transire credunt. In quibusdam Floridæ locis viva mancipia; apud Caraibas servus, & canis: apud alios arma cum domini cadavere sepeliuntur, quibus ille in spirituum regione se defendat. Apalachitæ, & Canadenses, uti animam ex sole, vel alio astro descendisse arbitrantur, ita eam illuc rursus reversuram putant. Universe apud omnes Americæ populos opinionis hujus vestigia deprehensa fuisse multis confirmat Grotius, quem lector adire poterit; mihi jam non licet longiori esse. *De ver. rel. chri. l. 1.*

Denique communis iste sensus per conscientiam recte, aut perperam factorum, sive per sententiam illam, quam quivis de propriis actionibus suis in animo pronunciat, luculentissime demonstratur. Profecto nemo unus est, qui ob præclare facta suavissimo quodam gaudio non perfundatur, sibique ipsi in mente non applaudat; nec vicissim ullus est, qui ob male facta non erubescat, seque culpæ reum reprehendat: at nonne inde manifeste consequitur non tacito naturæ ductu impelli ad sperandum præmium, vel timendam pœnam, non ab hominibus, quos hæc facta latent, sed a supremo quodam, nec oculis conspicuo judice? Judicium certe istuc ex naturali animi comparatione proficiscitur, quare vanum ac otiosum esse nequit; potuitne Deus mentem nostram ita comparatam condere, ut necessario de suis ipsa actionibus sententiam numquam executioni dandam ferat? Inde porro horror ille, ac timor mortis exoritur, non minus efficax sensus naturæ argumentum, quo omnes fere, sed illi præcipue anguntur, qui vitæ flagitiis fœdatæ sibi conscii sunt, & quidem eo vehementius, quo viciniorem sibi mortem intuentur; sane timor hic luce clarius ostendit non esse

mortem interitum quemdam omnia tollentem, sed animæ potius migrationem, & vitæ commutationem. His itaque attenta, purgataque a præjudiciis mente perpensis nullum omnino dubium superest, quin opinio de animorum immortalitate a natura ipsa omnibus indita sit.

A notione virtutis & vitii.

2.) Aliud morale argumentum ex notione virtutis, & vitii petitur. Sublata animorum immortalitate virtus in vitium, & hoc in illam degeneraret; in absurda enim hac hypothesi vita præsens unicum foret, ac summum nostrum bonum, ac proinde, quidquid ei vel directe, vel indirecte obesset, summum malum; sed virtus non raro, saltem indirecte, vitæ præsenti nocet; eam contra sæpe fovet, & conservat vitium: qui igitur studiose virtutem sectatur, summum sibi malum: qui vitiis indulget, summum sibi bonum accersit; at nonne vitium est summum sibi malum ultro accersere; virtus vero illud propulsare; præclare istud Lactantius persequitur. *Præsenti vitæ nocet virtus: Nam vita ista terrena, quam communem cum brutis animalibus ducimus, & voluptatem expetit, cujus fructibus variis, ac suavibus delectatur, & dolorem fugit, cujus asperitas naturam viventium acerbis sensibus lædit, & ad mortem perducere nititur, quæ dissolvit animantem. Si ergo virtus et prohibet iis bonis hominem, quæ naturaliter appetuatur, et sustinenda mala impellit, quæ naturaliter fugiuntur, ergo malum est virtus, et inimica naturæ, stultumque judicare necesse est, qui eam sequitur, quoniam se ipsum lædit, et fugiendo bona praesentia, et appetendo aeque mala sine spe fructus amplioris. Nam cum licet nobis jucundissimis frui voluptatibus, nonne sensu carere videmur, si malimus in humilitate, in egestate, in contemtu, in ignominia vivere, aut ne vivere*

*Divin. inst. l. 2. c. 9.*

*quidem, sed dolere, cruciari, & moveri, ex quibus malis nihil amplius assequamur, quo possit voluptas amissa pensari? si autem virtus malum non est, facitque honeste, qui voluptates vitiosas, turpesque contemnit; et fortiter, qui nec dolorem, nec mortem timet, ut officium servet: ergo majus aliquod bonum assequatur, necesse est, quam sunt illa, quae spernit. At vero morte suscepta, quod aliud bonum sperari potest, quam aeternitas? Profecto si nulla alia vita superesset, nullum quoque foret discrimen inter eum, qui pro virtute, aut patria fortiter mortem oppetit, et illum, qui pro falsa opinione, quam pertinaciter defendendam suscepit, aut gravissimi sceleris caussa judicis sententia morte plectitur; tollere vero hoc discrimen est contra rationem niti.*

5.) Ita argumentor: evidenter cum ratione pugnat, ut nobis persuadeamus, hominem, qui longe præstantioris ceteris animantibus, rebusque corporeis naturæ est, his ipsis tamen infelicioris, ac deterioris esse conditionis, atque in eo miseriæ statu a benignissimo Conditore collocatum esse, ut nequeat numquam non esse miser. Si enim nulla post hanc vitam alia supersit, naturales hominis appetitiones numquam exsatiantur, implentur tamen perfecte brutorum animantium cupiditates bonis hisce temporalibus, ipsa etiam inanimata finem, ad quem condita sunt, plene assequuntur. Solus itaque homo semper desiderans, semper quærens veram felicitatem, eam inveniet nusquam? egregie D. Augustinus: *Si pecora essemus, carnalem vitam, et quod secundum sensus ejus est, amaremus; idque esset sufficiens bonum nostrum, et secundum hoc, cum esset nobis bene, nihil aliud quaereremus.*

A discrimine inter hominem, & belluam.

*De civ. Dei l.* 11. c. 29.

A necessitate hujus opinionis ad conservandam societatem humanam.

4.) Opinio de animorum immortalitate, ac alia vita, in qua sit æqua præmiorum, pœnarumque distributio, omnium mentibus insita ad conservandum rempublicam, humanamque societatem apprime necessaria est; hac enim sublata omnis virtus, justitia, subditorum in principes observantia, & obedientia, paternus principum in subjectos amor, quibus omnis humana societas continetur, una periret. Nisi enim supremus, & omnia perspiciens vindex timeatur, præter timorem tantum humanum, præter potentioris metum, nullum aderit motivum, quo homines ad evitanda scelera efficaciter impellantur: an vero id genus metus homines in malum alioquin propensissimos a criminibus satis absterrebit, præsertim si spes affulgeat fore, ut ea occultentur? certe si absurdissimum Hobbesii, ac Machiavelli systema obtineat, nullum erit scelus adeo enorme, quod ab infirmioribus clam, aperte a potentioribus non admittatur. Fingamus jam communem hanc de immortalitate sententiam cum veritate non consentire; nonne recte inde concludemus, universalem errorem omnium animis infusum necessarium esse ad societatem humanam tum conservandam, tum provide gubernandam? Quid vero hac hypothesi magis absurdum? Ad quid opus erat hominem ratione, quæ erroris inimica est, instruere, si per errorem gubernandus sit? Quomodo deinde universalis hic error infinita Conditoris sapientia, veracitate, bonitate, providentia conciliabitur?

## CAPUT IV.

*De Necessaria Dei Voluntate, ut Anima Humana perpetuo existat, & vivat.*

CCXLIX. *Deus optimus nos in hunc mundum non animo cruciandi, sed benefaciendi posuit.* Propositio hæc tuto in axiomatum numero haberi potest; est enim evidentissimum pugnare cum infinita Dei bonitate, ut creaturas rationales eo fine efficiat, ut sint miseræ. Colligitur id præterea ex innumeris bonis, quæ Conditor benignissimus nobis licite, & magna cum voluptate fruenda in hoc mundo concessit. Quid? quod ita ab ipso effecti sumus, ut etiam tum, cum naturæ infirmitatibus servimus, suavi voluptate profundamur, quemadmodum evenit, cum cibo, & potu famem, & sitim depellimus.

Deus animo benefaciendi nos in hunc mundum posuit;

CCL. *Si alia vita perfecte beata non superesset, Deus ponendo nos in hunc mundum, largiendoque cumulate adeo bona hæc temporalia, nos summe cruciaret.* Si alia vita perfecte beata non supersit, bona hæc præsentia eo solum tendunt, ut naturalem nostram perfectæ beatitatis cupiditatem numquam implendam magis exacuant; atqui hac ratione homo vehementissime excruciaretur: igitur si alia vita perfecte beata non superesset, Deus ponendo nos in hunc mundum, largiendoque cumulate adeo bona hæc temporalia, nos summe excruciaret.

quod non fieret, nisi alia vita superesset.

*Schol.* Præclare hoc loco, quamquam non semper alias, Clericus argumentatur. *Quamvis omnibus bonis, quæ hic in vita hacce mortali comparari possunt, frueremur; tandem iis carendum esset, & moriendum summa tristitia propter æternam jucundissimarum rerum jacturam. Tunc temporis bona omnia, quibus antea fruebamur, veluti in venena*

Pneum. s. 1. c. 6. n. 11. 12.

*versa non acerbissime cruciarent. Eodem loco essemus, ac qui sine morbo ullo valente stomacho, & cibum appetente recordaretur quidem, se omnis generis cibis olim abundasse, sed sibi statim fame pereundum esse sciret. Memoria illa præteritarum copiarum eum vehementissime cruciaret, nedum ut ejus dolorem leniret. Igitur si esset sine spe beatitudinis post hanc vitam futuræ moriendum, jam beneficum illud Numen non immerito in nos contulisse videretur bona hujus vitæ, non benefaciendi caussa, sed potius irritandæ nostræ cupiditatis, cui tamen nulla ratione satisfactum vellet; hoc est, animo nos acerbissimo supplicio interficiendi. Cum ita constituti simus, ut omnibus numeris absolutam beatitatem necessario optemus, Deus ostensa nobis aliquanta ejus parte, ut eam magis optaremus, subito omnem ejus spem subtraheret, ut in summa desperatione vitam relinqueremus. Nobiscum ageret eodem modo, ac qui homini fame vehementer laboranti cibum olfaciendum offerret, ut videret miserum. Hoc quid fieri crudelius possit, me non capere fateor.* Ceterum *perfectam beatitatem* cum dico, eam intelligo, quæ naturalis sit, ac naturæ viribus obtineri queat; de supernaturali quippe in philosophia non agitur: sed hoc infra (263. schol. 1. n. 2. fin.) amplius declarabo.

Bonitas Dei postulat, ut exstet perfecta beatitas.

CCLI. *Infinita Dei bonitas postulat, ut exstet perfecta bonitas, quam anima post corporis mortem consequi possit.* Si non extaret perfecta beatitas post mortem corporis obtinenda, Deus nos ponendo in hunc mundum, largiendoque bona præsentia nos summe cruciaret (§. præc.), id vero cum infinita Dei bonitate componi minime potest (249.): igitur hæc bonit s postulat, ut extet in altera vita perfecta beatitas, quam animata morte corporis consequi possit.

CCLII. *Eadem Dei bonitas postulat, ut hæc beatitas sit perpetua.* Bonitas quippe Dei postulat, ut hæc beatitas sit perfecta, id est, ut plene exatiet naturalem mentis appetitum, quo in eam fertur sed id genus beatitas constans sit, ac perpetua necesse est: est enim status, in quo nihil amplius timeri, aut sperari possit. Certe si illa beatitas tantum temporaria foret, anima ad eam admissa vehementissimo angeretur timore, ne umquam ipsa excidat, quo enim majus est bonum possessum, eo major est de eo amittendo anxietas; quare rursus Deus animo cruciandi, & tandem crudelissime enecandi animam ad eam beatitatem admisisse videretur. Quæ sit æterna;

*Schol.* Sapienter Tullius: *Nam si amitti vita beata potest; beata esse non potest. Quis enim confidit semper sibi illud stabile, & firmum permansurum, quod fragile, & caducum sit? qui autem diffidet perpetuitati bonorum suorum, timeat, necesse est, ne aliquando amissis illis sit miser. Beatus autem esse in maximarum rerum timore nemo potest. -- Neque enim in aliqua parte, sed in perpetuitate temporis vita beata duci solet: neque appellatur omnino vita beata, nisi confecta, & absoluta: nec potest quisquam alias beatus esse, alias miser. Qui enim existimabit posse se miserum esse, beatus non erit.* De fin. l. 1. c. 7.

CCLIII. *Infinita bonitas postulat, ut Deus animæ existentiam, & vitam perpetuo conservet.* Infinita Dei bonitas postulat, ut exstet perfecta beatitas, eaque perpetua, quam anima a morte corporis consequi possit (§§. præc.); sed nisi existentia, ac vita animæ perpetuo conservetur, nequit ea perpetuam beatitatem consequi: igitur infinita Dei bonitas perpetuam existentiæ, ac vitæ animæ conservationem postulat. atque anima perpetuo conservetur,

CCLIV. *Infinita Sapientia postulat, ut Deus*

Sapientia Dei postulat media aptissima ad obtinendam observantiam L. N.

*eligat media aptissima, quibus homines, salva libertate, ad observationem legis naturalis impellat.* Ut enim Deus in mundi procreatione manifestationem suarum perfectionum pro fine sibi præstituere debuit (cosm. §. 73.); ita singulari quodam modo patefactionem suorum attributorum moralium, quæ per actus morales creaturarum rationalium, id est, per accuratam legis naturalis observantiam, comparatur, utpote longe nobilissimum intendere & debuit, & voluit; at vero sapientiæ partes sunt eligere media ad finem obtinendum aptissima: igitur Deus vi sapientiæ infinitæ eligere debuit media aptissima, quibus a creaturis rationalibus, salva ipsarum libertate, accuratissimam legis naturæ observantiam impetret; seu quod idem est, sapientia infinita postulat, ut Deus eligat media aptissima, quibus homines salva libertate ad observantiam legis naturalis impellat.

Idem Providentia postulat,

CCLV. *Infinita Dei Providentia id ipsum postulat.* Infinita providentia postulat, ut Deus creaturis rationalibus normam quamdam præstituat, ad quam ipsæ accommodando suas actiones morales finem, veramque beatitatem certissime consequantur, quod in philosophia morali demonstratur: igitur etiam eadem providentia postulat, ut Deus creaturas has rationales aptissimis, quibus salva ipsarum libertate potest, incitamentis ac mediis ad eam normam sequendam impellat; sicut enim absque id genus norma, ita quoque sine ejusmodi incitamentis genus humanum provide non gubernatur.

Hæc media sunt præmia ac pœnæ æternæ.

CCLVI. *Incitamenta altissima, quibus homines salva libertate, ad legis naturalis observantiam impellantur, non sunt nisi præmia, & pœnæ æternæ.* Imprimis enim lex naturæ, cum veram rationem legis habeat, non ordinationem modo, sed & sanctionem, quæ in constitutione præmiorum, & pœnarum si-

ta est, continet. Vid. Cl. P. Steinkellner. *Inst.phil. mor. p. 2. c. 8.* Deinde sic argumentor. Incitamenta aptissima ea solum dici possunt, quæ comparate ad præsentia adjuncta, spectata nimirum naturæ imbecillitate, maxima ad malum propensione, voluptatum illecebris, ac vitiorum invitamentis, atque superandis in virtutum exercitio difficultatibus omnes universe homines ad sectandam virtutem efficaciter impellere, & a vitiis retrahere possunt; atqui istud præmia, aut pœnæ præstare nequeunt, nisi æternæ sint: cum enim nunc, quando pœnarum perpetuitatem ex Divina Revelatione certo novimus, quam plurimi tamen ad turpissima flagitia summa licentia deflectant, quid futurum prudenter sperari posset, si temporarium solum præmium virtuti, & simili pœna vitio constituta foret? Certe passim homines præsentibus voluptatibus, a quibus vehementissime alliciuntur, eas pœnas, utpote & adhuc multum remotas, & non perpetuo duraturas posthaberent: igitur incitamenta aptissima, quibus homines, salva libertate, ad legis naturalis observantiam impellantur, non sunt, nisi præmia & pœnæ æternæ.

*Coroll.* Itaque & sapientia, & providentia infinita postulant, ut Deus propositis præmiis, ac pœnis æternis homines ad accuratam legis naturalis observantiam impellat.

CCLVII. *Infinita sapientia, ac providentia postulant, ut Deus animæ existentiam, & vitam perpetuo conservet.* Infinita sapientia, & providentia postulant, ut Deus hominem propositis præmiis, & pœnis æternis ad observantiam legis naturæ impellat (§. præc. cor.): sed istud fieri nequit, nisi Deus existentiam, ac vitam animæ perpetuo conservet; ergo infinita sapientia, ac providentia postulant, ut Deus animæ existentiam, ac vitam perpetuo conservet.

Sapientia, providentia perpetuam animæ conservationem postulant.

CCLVIII. *Infinita Dei justitia postulat, ut*

Justitia Dei postulat, ut virtus præmio, vitium pœna afficiatur.

*condignum præmium virtuti, & vitio pœna tribuatur*. Justitia Dei aliud non est, quam bonitas sapienter administrata, ut in theologia ostendam; atqui Deus suam bonitatem nequaquam sapienter administraret, nisi virtutem condigno præmio remuneraretur, vitiumque promerita pœna mulctaret: si enim illud non præstaret, suam bonitatem probis, & improbis æqualiter exhiberet, ac reapse in mente bonus foret; quod utique sapientiæ legibus repugnat; sapientia quippe postulat, ut approbet eorum mores, qui leges a se statutas observant, improbet contra eorum vitæ rationem, qui ab iisdem recedunt, atque ut hanc vel approbationem, vel improbationem ipso quoque opere patefaciat, id quod æqua præmiorum, pœnarumque repræsentatione obtinetur: igitur infinita Dei justitia postulat, ut condignum præmium virtuti, & vitio pœna tribuatur.

*Trait. de l'exist. & des attrib. de Dieu t. 2. ch. 6.*

*Schol.* Certe, quemadmodum Clarkius arguit, etsi nos abstrahendo etiam ab omni præmio divinam voluntatem accuratione summa exequi teneamur; infinita tamen sapientia bonitati juncta postulat, ut Deus manifeste ostendat placere sibi probitatem; improbitatem contra vehementer displicere. Eædem igitur rationes, quæ evincunt summam a nobis ipsius legibus observantiam deberi, demonstrant simul convenientissimum esse, ut contemtus illis illatus vindicetur: & temerarii transgressores puniantur; nullus enim legislator, salva sua bonitate ac justitia, legum a se sancitarum contemtum impune ferre potest: majestas legum, legislatoris dignitas, curaque, quam de conservanda sua auctoritate gerere debet, ipsum denique gubernatoris bonum id exigunt. Quod si Deus nec bonos præmiis, nec malos pœnis afficeret, suo velut suffragio illos cum his æquare, ac improbitatem approbare videretur: quo admisso omnis legum honor

periget, & vilissimorum homuncionum pedibus conculcaretur, neque jam restaret, unde agnosceremus eas leges divinas esse, cum illarum læsionem minime a Deo vindicari sciremus.

CCLIX. *In hac vita mortali nec virtuti præmium, nec vitio condigna pœna tribuitur.* Quotidiana experientia asserti veritatem luculente testatur; videmus enim frequentissime impios divitiis, honoribus, ceterisque hujus vitæ bonis ad mortem usque abundare; virtutis contra studiosos rerum omnium inopia, iniqua valetudine, doloribus, contemtu, aliisque gravissimis incommodis conflictari. Quid quod multi ipso quasi ultimo vitæ momento aut virtutis, aut vitii actum exercent? Quod ergo illius præmium, quæ hujus pœna in hac vita esse potest? Deinde nec bona hæc caduca, cum naturalem hominis cupiditatem irritent solum, non expleant, condigna virtutis præmia esse queunt. quod in hac vita non satis obtinetur:

CCLX. *Infinita Dei justitia postulat, ut alia post hanc supersit vita, in qua probi præmiis, improbi pœnis afficiantur.* Justitia divina postulat, ut condignum virtuti præmium, ac vitio pœna tribuatur (§. 258.), idque in hac vita mortali non obtinetur (§. præc.): ergo eadem justitia postulat, ut alia supersit vita, in qua probi præmiis, improbi pœnis condigni afficiantur. quare alia superest;

*Coroll.* Necesse esse, ut vita hæc perpetua sit, ex (§§. 246. 252.) colligitur; nam & essentia veri præmii exigit, ut animam perfecte beatam reddat. & quidem æterna:

CCLXI. *Infinita justitia postulat, ut Deus animæ existentiam, ac vitam perpetuo conservet.* Infinita Dei justitia postulat, ut alia post hanc supersit vita, & quidem æterna, in qua probi præmiis, improbi pœnis afficiantur (§. præc. cor.); sed istud fieri nequit, nisi animæ existentia, & vita perpetuo a Deo conservetur: ergo infinita justitia postulat, ut unde anima perpetuo conservari debet:

Deus animæ existentiam, ac vitam perpetuo conservet.

Deus necessario animam perpetuo conservat.

CCLXII. *Deus necessario vult animae humanae existentiam, & vitam perpetuo conservare.* Id Deus necessario vult, quod infinita illius bonitas, sapientia, providentia, ac justitia postulant, ut in aperto est; sed hæ perfectiones postulant, ut Deus animæ humanæ existentiam, ac vitam perpetuo conservet (§§. 253. 257. 261.): ergo Deus necessario vult animæ humanæ existentiam, & vitam perpetuo conservare.

*Schol.* Nihil itaque agunt, qui cum Lockio (*a*), Mejero (*b*), aliisque non paucis contendunt, nos sola ratione naturali adjutos minime scire posse, quid Deus de anima nostra post corporis mortem decreverit. *Nam cum divina voluntas, ut egregie Genuensis (c) ratiocinatur, aeternae sapientiae esse contraria nequeat; possintque ex rerum natura plures divinae sapientiae rationes nobis intelligi, & voluntates, quae ad eas rationes pertinent, intelligi a nobis posse, equidem nemini ambiguum esse puto. Ut ecce, Deum velle mundum existere, quem conservat tanto ordine, ac providentia; item velle omnia ex aeterno ordine in eo fieri; tum homines & se conservare, ac mutuo se fovere, et amare, ac plura ejusdem generis perspicua, ego esse ajo ex naturae ipsius contemplatione. Itaque quamquam divinam homines sapientiam et voluntatem plene, et adaequate nullo pacto comprehendere possunt, sunt tamen plurima, quae naturae res spectant, in quibus liquido rationes, ac voluntatem Dei intelligimus. Ad id nos genus referre hoc possumus, de quo disputamus, mentem humanam esse quam a natura sua, tam ex divina voluntate, non indestructibilem modo, sed immortalem quoque. Quid enim attinuisset et simplicem illam creare, et es-*

(a) Trois. repliqu. à Mr. Stiling. stect.
(b) Gedanken von dem Zustant. de der Seeleo nachdem Tode.
(c) Elmet. p. 2. prop. 14. n. 18. not. 1. pag. 93.

sentialiter intelligentem, ac viventem, & æterni cupidam, atque sempiternum spectantem, ubi tota ejus existentia non brevi solum unius sæculi ambitu, sed plerumque unius mensis, ac nonnunquam etiam unius diei contineatur? Artifices inter homines machinarum naturam, quas construunt, ei tempori aptare solent, cui destinant. Ita ex iis intelligere facile possumus, perpetuone ut essent, voluerint auctores sui, an menstruæ, annuæ, sæculares. Nemo ignorat, æternitati Ægyptios pyramides suas ædificare voluisse, qui tantas moles molibus accumularunt. Cur non idem ego ex Dei operibus conjiciam? Præsertim cui nec efficiendi scientia, nec potentia desit, cuique res subjectæ non, ut homini, resistunt, sed parent. — Accedit quod quædam humanæ mentis aut facultates, aut propensiones sunt, quæ suapte natura in infinitum tempus feruntur, qualis intelligentia, voluntas, providentia, quæ in iis animantibus, quorum tota vita hic absolvitur, nullum est vestigium. Hinc futuri providentia in homine, quae nulla in brutis. Serit arbores, quae alteri sæculo prosint. Quid autem caussae esse dicemus, quod ex omnibus animantibus solus homo curam, ac providentiam suam ultra vitam porrigat longissime? Haec me monere videntur, me ad aeternitatem generari, cui ego vel imprudens studeo, & ad quam natura ipsa rapior.

CCLXIII. *Deus nec ut supremus naturae auctor ea, qua pollet, potestate leges naturae immutandi animam humanam unquam existentia, aut vita spoliare potest.* Quod Deus necessario vult, ejus oppositum nec ut supremus naturæ auctor umquam efficere potest, neque enim ut talis perfectionibus suis adversum quidpiam agere potest: sed Deus necessario vult animæ humanæ existentiam, & vitam perpetuo conservare (§. præc.): ergo hujus

Deus nec absoluta potentia animam existentia, aut vita spoliabit.

oppositum numquam efficere potest, id est, nec ut supremus naturæ auctor animam humanam existentia, aut vita umquam spoliare potest.

Qq. tusc. l. 1. c. 22. Ib. c. 9. *Schol.* 1. *Sed plurimi contra nituntur,* sunt Tullii verba, *animosque quasi capite damnatos morte multant.* Et: *Sunt enim, qui discessum animi a corpore putent esse mortem. Sunt, qui nullum censeant fieri discessum; sed una animum, & corpus occidere, animumque in corpore extingui. Qui discedere animum censent, alii statim dissipari, alii diu permanere, alii semper.* Huc imprimis ex antiquis pertinent Dicearchus, Aristoxenus, Epicurus cum suo grege, quorum futilia argumenta Lucretius (*a*) collegit: Plinius (*b*), cujus hoc erat enunciatum: *Deus nec potest mortales æternitate donare, aut revocare defunctos;* & complures alii, qui in constituenda animi natura turpissime aberrarunt, ut alias diximus. Id tamen probe notari velim, non omnes veterum, qui animam in entium compositorum numero posuerunt, hoc ipso immortalitatem sustulisse, etsi istud necessarium illius consectarium sit: nec mirum; raro enim illi, quod jam sæpe monui, principii sui consentanea protulerunt. His accedunt materialistæ recentiores, Hobbesius, Tolandus, Voltairius, Philosophus De sans souci, aliique, quos singulatim enumerare tædet. Prætereo illos, qui vel cum Pomponatio, Perroto, Baylio, Jurievio Roterodamensi philosophiam theologiæ, ac rationem revelationi opponentes, animam philosophice mortalem, theologice immortalem esse docuerunt; vel cum Lockio, Clerico, Mejero immortalitatem animæ aut ratione naturali demonstrari non posse, aut gratuitam duntaxat esse contenderunt, nec non Henricum Dodwellum, cujus anima, natura sua mortalis, virtute Baptismi im-

(a) De nat. rer. l. 3.
(b) Hist. nat. l. 7. c. 55.

mortalitatem consecuta est. Sed jam absurdas horum argutationes audiamus: ajunt.

1.) Non obstantibus animæ proprietatibus potest ipsam Deus ut auctor naturæ annihilare: eæ quippe non exigunt creationem animæ: igitur nec conservationem perpetuam.

℞. Proprietates animæ ante creationem sunt mere possibiles, quod autem tale est, nulla ratione a Deo sui productionem exigere potest; contra proprietates animæ existentes sunt actu aliquid, suntque a Deo ut auctore naturæ, ipsi inditæ; unde otiosæ, ac frustraneæ esse nequeunt (§. 245.). Tametsi igitur Deus animam, corpore rite organizato, naturaliter procreet, nequit tamen eam, corpore destructo, naturaliter annihilare; cum enim proprietates jam existunt, cum ratione in ipsa Dei perfectione fundata postulant, ut conserventur. Est præterea organizatio corporis conditio quædam, quæ a Deo naturæ auctore pro lege universali creationis animæ assumta est (§. 166, cosm. §. 93. schol. 1.), quæque vel ideo aliquo modo a Deo hanc procreationem exigit; quod autem Deus secundum generales leges pro hoc rerum ordine constitutas operatur, id ut auctor naturæ operari dicendus est. At vero destructio corporis non est id genus conditio, quæ animæ annihilationem a Deo postulet: neque enim ulla in se est connexio inter destructionem corporis, & annihilationem animæ; neque Deus vi suarum perfectionum, aut spectatis animæ proprietatibus hanc conditionem statuere poterat; quare nequit Deus ut auctor naturæ animam destructo corpore annihilare. Solvuntur objectiones.

) Capacitas, & naturale beatitatis desiderium ad summum exigit, ut anima aliquo post mortem tempore conservetur, ac minime propterea necesse est, ut æternum duret: igitur idem de aliis ejus proprietatibus

*Gedanken von dem Zustande der Seelenach dem Tode, 3. Abschnitt. §. 41.*

sentiendum. Accedit, quod, ut Mejerus arguit, illa cupiditas beatitudinis vel non sit naturalis, vel si sit, non tamen necessario impleri debeat, quemadmodum aliæ id genus cupiditates naturales, puta bonorum, divitiarum, raro aut numquam explentur. Denique, addunt alii, æternitatem beatitatis ratione naturali cognosci non posse; quidquid hæc in parte novimus, revelationis lumini deberi.

℞. Nos non quamcumque, sed perfectam beatitatem naturaliter desideramus: hæc autem perpetuitatem natura sua includit (§. 252.). Qui porro dubitat hanc cupiditatem naturalem esse, si similiter de amore parentum in filios dubitare debet. Certe præjudicium aliquod, ut Mejerus contendit, esse non potest; quis enim umquam vidit præjudicium toti generi humano commune, constans, per omnium sæculorum ætates confirmatum; quis umquam fuit hominum doctorum, rudium, divitum, pauperum, juvenum, senum, qui beatus esse non desideraverit? novimus multos in definiendo beatitudinis objecto inter se discrepasse, in ea appetenda neminem novimus. Est itaque cupiditas illa beatitudinis, quam ex congenita propensione in nobis sentimus, a Deo naturæ auctore profecta, atque ideo otiosa esse nequit; secus enim Deus nos perpetuo non falleret modo, sed & crudelissimo cruciatu torqueret (§. 250.), ac ipsa bruta, quæ appetitiones suas in hoc mundo plane satiant, hominibus feliciora forent. Aliæ cupiditates non a natura induntur, sed ex ipso naturali summi boni desiderio, velut ex radice profluunt, quia nempe, donec ad ejus possessionem admittamur, inquieti in illud inquirimus; hinc fit, ut ad quamcumque boni speciem forte oblatam inclinemur, putantes, beatitatem studiose quæsitam ibi latere posse. Sed Divinæ

Providentiæ opus est, ut id genus desideria non impleantur; appetuntur enim bona vana, caduca, quorum acquisitione facillime veræ felicitatis desiderium aut debilitaretur, aut prorsus extingueretur. Audi Gassendum: *Adnotanda est disparitas, metirique convenit rem ex eo, quod natura instituit. Sunt enim quædam cupiditates generalissimæ, quas natura non inserit, sed cogitatio solum præsumptæ utilitatis, aut voluptatis. Tale est volandi desiderium; quis enim nolit celerrime in desideratum locum pervenire? Quia non sunt tamen nobis alæ ad hoc a natura concessæ, idcirco talem cupiditatem, quam natura non indidit, non tenetur natura explere. Sunt vero, & aliæ, quas non præsumpta cogitatio, sed ipsa natura ab exortu creat; ex quo media etiam idonea ad assecutionem, fruitionemque largitur. Ejusmodi est sanitatis, ac indolentiæ appetitus, quem ipsa natura, ut ingenerat, ita, quantum in se, & nisi quid sponte, vel casu occurrat, a quo deturbetur, exsatiat. Prioris porro generis sunt objectæ appetitiones: posterioris vero est immortalis animi status.*

Psyc. s. 3. mem. 1. Or. 2. l. 14. c. 2.

Ad ultimum ajo: quemadmodum etiam naturali solum ratione scimus Deum existere, esse summum, ac infinitum bonum; ita eadem duce eum a nobis cognosci, & amari posse novimus, idque ipsum eodem lumine adjuti summam, ac perfectam nostram beatitatem constituere judicamus, quam proinde naturaliter appetere possumus; omne enim bonum eo, quo cognoscitur, modo appetitur. Accedit quod ex sola ratione naturali demonstremus, nos ad cogitationem, & amorem Dei, tamquam finem nostrum ultimum, & nobilissimam divinorum attributorum patefactionem conditos esse. Etsi igitur nulla esset revelatio, sciremus tamen non alicujus perfectæ beatitatis, quam ipse Tul-

lius æternam esse debere agnovit (§. 252. sch.), capaces esse, licet non adeo excellentis, ac ea sit, quam Deus ex gratuita, & liberalissima beneficentia in hac providentia se nobis collaturum spopondit. Duplex nimirum est beatitudo: naturalis una, altera supernaturalis: illa consistit in cognitione Dei abstractiva, suo tamen in genere clara, & perfecta, atque orto inde ejus amore: hæc in visione Dei intuitiva, amoreque, & gaudio inde enascente: illa hac longe imperfectior est, sed nihilo minus appetitum naturalem plene exsatiat; illa naturalibus animæ viribus, & cognosci, & desiderari, & obtineri potest: hæc cum supernaturalis sit, ac a solo beneficio Dei ut supernaturalis gratiæ auctoris proficiscatur, solum per revelationem nobis innotescere, nec obtineri nisi adjuvante gratia divina supernaturali potest; illa homini in statu puræ naturæ constituto congruit; hæc nobis ad statum supernaturalem elevatis a Deo benignissime promissa est. Vide P. Schwarz.* Universim notent ii, qui in rebus omnibus ad revelationem confugiunt, eas veritates, ad quarum demonstrationem nulla, nisi sola ratione naturali nota, principia applicantur, vera ejusdem rationis objecta esse: quare cum a me nullum aliud principium adhibitum fuerit, dubitari nequit, æternitatem beatitudinis naturalis, ipsamque adeo animæ humanæ immortalitatem in objectis puræ rationis naturali locum habere, ac proinde, abstrahendo a revelatione, cognosci a nobis posse. Neque vero obest, philosophos veteres revelatione destitutos tum hac in re, tum in aliis consimilibus in turpissimos errores prolapsos fuisse; nam si omnia, in quibus illi errarunt, solius revelationis objecta forent, neque existentiam unius Dei, neque creationem mundi ex nihilo, neque simpli-

* *Inst. jur. publ. univ. nat. & gent. p. 1. t. 1. §. 2.*

citatem animæ nostræ, solo rationis lumine cognoscere possemus, quod prorsus a vero abhorret. Ex eo itaque, quod recentiores philosophi revelatione illustrati nec tam sæpe, nec tam turpiter hallucinentur, colligitur duntaxat revelationem ad meliorem rationis usum, ac ad detegendos in ratiociniis errores plurimùm conferre, non vero veritates illas ex natura sua vim rationis exsuperare. Sed de hoc in Theologia plura dicam; ceterum qui se tam acres revelationis defensores profitentur, non semper sincere agunt; depressa nimirum ratione extollunt revelationem, ut ei gravius deinde vulnus infligant, quod quidem in Baylio imprimis patuit; norunt nempe labefactata ratione, ad quam pertinet motiva credibilitatis expendere, ipsam quoque revelationem convelli; quare sapientissime S. P. Leo X. in concilio Lateranensi quinto omnibus philosophiæ professoribus imperavit, ut omni studio, & conatu naturalem animi immortalitatem argumentis ex ratione naturali petitis constabilire nitantur (conf. §. 72. sch.).

3.) Ut animæ brutorum, ita nec anima hominis videtur habere finem existendi extra corpus; ut enim illæ, ita & hæc, ad corpus informandum, & constituendum unum principium actionum duntaxat ordinatur. Quod autem anima humana a corpore separata tamen cogitare possit, id non videtur ratio sufficiens ipsi constituendi finem æternum; fortassis enim brutorum quoque animæ extra corpus cogitari possunt, tamen dixerit, illis similem finem præfixum esse.

℟. Informatio corporis potest quidem dici finis animæ humanæ *proximus, & inadæquatus*, non autem *totalis, & ultimus*; proprietates siquidem illi inditæ manifeste ostendunt finem longe nobiliorem, cognitionem nimirum, & amorem summi boni, in quo

perfecta beatitas naturaliter desiderata sita est, præstitutum esse. Hunc porro finem non duntaxat colligimus ex ipsius extra corpus cogitandi facultate *sola*, *&* *late* accepta, sed *determinate* ex tali cogitandi facultate, qua illa tales operationes efficere possit, quibus Deum modo substantiæ rationali competente, cognoscendo nimirum summum verum, & amando infinitum bonum, possidere queat, tum ex aliis quoque proprietatibus, quasi ipsi inesse, certo novimus. Atque inde immensum patet inter animam hominis & animam belluæ discrimen; hæc enim, tametsi fortasse extra corpus cogitare posset, numquam tamen ejusmodi operationes perficeret: caret quippe facultate cognoscendi superiore, sine qua ideæ distinctæ, & abstractæ Dei, virtutum, felicitatis &c. confieri nequeunt, caret libertate, sine qua nullus actus moraliter bonus, aut malus, nulla capacitas prœmii, aut pœnæ habetur; caret denique aliis proprietatibus, quæ sine perpetua conservatione inutiles, ac frustraneæ forent: quare nullo pacto ad sublimem adeo finem ordinari potuit. Sed de hoc infra; nunc ista objicientibus hæc ex Tullio dicta sint; *tu, cum tibi Deus dederit animum, quo nihil est præstantius, nihil divinius; sic te ipsum abjicies, atque prosternes, ut nihil inter te, atque quadrupedem aliquem putes interesse?*

L. senect. c. 21.

4.) Omne quod oritur, ajunt, aliquando pereat, necesse est; oriri vero animam quis dubitet? Tum; animam cum corpore nascitur: igitur & cum corpore peribit. Deinde anima ægritudinibus sibi soli propriis vexatur, prout corpus suis afficitur morbis; atqui ex morbis rite arguitur corpus natura sua mortale esse: ergo & ex ægritudinibus animæ idem colligetur. Denique, si alia vita superesset, non modo non timeremus mor-

tem, sed lætaremur multo magis, utpote ab hisce miseriis liberandi. Hæc & similia Lucretius olim accumulavit, ac recentius De sans-souci, ceterique hujus sæculi minuti philosophi recoxerunt.

℞. *Ad 1mum.* Quod per *generationem* oritur ac proinde compositum est, rursus naturaliter interire potest, vires enim creatæ partium dissolutionem efficere possunt: non vero quod, cum simplex sit, qualis est anima nostra, per solam *creationem* ortum obtinet; istud quippe, cum interit, annihilatur a vi, quæ in universa natura non continetur. *Lettre au Marechal Keith.*

*Ad 2dum.* Non alio sensu anima cum corpore nascitur, quam quod tum creatur, atque cum corpore conjungatur, quando hujus organa ad functiones vitales obeundas satis apta sunt. Inde autem minime sequitur animam rursus cum corpore perituram: hæc enim unio non in animæ natura fundatur, sed externa est, & a sola Dei voluntate pendet: quare rideri meretur Pomponatius, cum ait, animam a corpore separatam in statu violento fore, in quo diu persistere nequeat.

*Ad 3tium.* Morbi corporis tendunt ad dissolutionem partium, ut perspicuum est: cum igitur partibus dissolutis corpus intereat, recte ex morbis corruptibilitas, & interitus corporis arguitur. Contra ægritudines animæ nequeunt illi interitum adferre, non enim vim annihilandi continet: sed illius duntaxat contingentiam, mutabilitatem, ac indigentiam conservationis divinæ palam faciunt. Nec quidquam promovent, cum ajunt animam contrariorum capacem esse, ac proinde propter contrarium, ut veteres loqui solebant, deficere posse; quis enim non intelligit, animam non esse sibi contrariorum capacem, quasi nimirum aliquid in se ad-

mittat, quod cum natura illius pugnet, aut ipsi interitum accersat, sed solum eam capacem esse actuum eliciendorum, qui inter se contrarii sint.

*Ad 4tum.* Horror mortis, quo omnes fere anguntur, non oritur ex incertitudine vitæ futuræ *quoad substantiam*; verum ex incertitudine illius *quoad conditionem*. Nimirum non ideo timemus mortem, quod aliam vitam non superesse putamus, sed quod ignoramus, quæ nos sors maneat, utrum conditio illius vitæ felix, an infelix, nobis futura sit. Certe si omnibus Tullianum illud persuasum foret: *beati erimus, cum corporibus relictis, & cupiditatum, & æmulationum erimus expertes*: mortis ille motus procul abesset; quod quidem in prioribus sæpius evenisse novimus, qui vitæ hujus terminum non modo fortiter expectarunt, sed etiam tamquam melioris initium ardentissime exoptarunt. Adeo igitur mortis timor contra animi immortalitatem non pugnat, ut eam potius quam maxime stabiliat; unde enim, quæso, est, ut quo quis magis est improbus, eo magis hoc metu angatur? unde, ut multi, imminente morte, errores suos præteritos retractent, utque sanam doctrinam, quam anilis instar fabulæ tota vita exploserant, in animum admittant denique & ore profiteantur? Qualis olim fuit Theodorus atheus (§. 10. log.), & nuper Desbarreau, l' Abbadie, Deslandes, ut videre est apud Anti-san-souci; adeo ut nemo umquam, cum animam ageret, pœnitentia ductus fuerit, se immortalitatem animo tribuisse, vitæque rationem eam ad opinionem conformasse?

Qq. tusc. l. 1. c. 19.

Pag. 78. 79. 80.

5.) Consensionem universalem contendunt, aut nullam fuisse, quod & antiquitus multi cum Epicureis, & Stoicis contrarium docuerint, & recentius in America integri populi in-

venti sint, qui omnis alterius vitæ ignoratione tenebantur; aut siqua fuerit, ex Poetarum solum fabulis originem duxisse, quæ licet a vulgo probarentur, a sapientioribus tamen risæ fuerunt, ut Cicero innuit. Addit Lucas Brugensis Lovaniensis theologus veteribus Hebræis prorsus ignotam fuisse hanc de immortalitate doctrinam. *Qq. tusc. l. 1. c. 5.* *Comm. in Matth. c. 3. v. 7.*

℟. Consensionem omnium nationum & extare, & ex naturali animi comparatione proficisci supra demonstratum fuisse opinor; paucos, qui contra nituntur, non moramur: neque enim paucorum, & naturæ depravatæ auctoritas, auctoritatem naturæ incorruptæ omnium sæculorum diuturnitatem confirmatam elevat, cum præsertim hi ipsi actiones suas, vitæque rationem, dum posteritati student, famæ consulunt, mortis timore anguntur, ad communem opinionem conforment: *Nec quemquam*, scripsit de Epicuro Tullius, *vidi qui magis ea, quæ timenda esse negaret, timeret, mortem dico, & Deos*. Ignorantia quorumdam in America populorum nullo teste idoneo nititur, quin ex probatæ fidei scriptoribus contrarium evincitur; quod si tamen id de una, vel altera natione cum veritate affirmari posset, sequeretur solum hominibus belluarum more viventes & corporeis voluptatibus penitus immersos ita a natura sua recedere, ut posita omni futurorum sollicitudine, veritates maxime patentes non videant. Porro veterum consensionem ex poetarum fabulis ortam esse adeo verisimile non est, ut potius hæc commenta firmissimum præbeant sensui communi testimonium; quis enim ignorat poetis in more positum fuisse, veritates alioquin cognitas variis figuris, ac schematibus involutas populo proponere? Certe veritatem astutis id genus portentis & absconditam, & depravatam a poetis *De nat. D. l. 1. c. 29.* *De reg. 4. 3.*

fuisse jam olim Plato conquestus est, illosque propterea ex sua republica exsulare voluit. Cicero quoque laudato loco non ipsam de animorum perpetuitate opinionem, utpote quam toto libro gravissimis argumentis constabilivit, sed adjecta poetarum figmenta risit, riderique a sapientibus testatus est; *Sed ut Deos*, inquit ille, *esse natura opinamur, qualesque sint, ratione cognoscimus; sic permanere animos arbitramur consensu nationum omnium: qua in sede maneant, qualesque sint, ratione discendum est. Cujus ignoratio finxit inferos, easque formidines, quas tu contemnere non sine caussa videbare.* Sed tamen hic dissimulandum non est, nonnullos ex antiquis, etiam Christianis philosophis animam mortalem esse apertissimis verbis pronunciasse: quid vero inde? num propterea veritas periclitatur? minime. Illi animam ab animo discriminarunt ajentes, illam materiale, ac corruptibile hujus, qui spiritus, ac immortalis sit, vehiculum esse (vid. §. 141. sch. 3.). Quod denique ad vetustissimos Hebræos attinet, illo futurum animorum immortalium statum non ingnorasse, præter multa alia argumentum est tum lex a Moyse lata de non consulendis mortuis: tum quod Abrahamus vita functus, aliique Patriarchæ ad populum suum congregati fuisse dicantur. Et nonne ex illis Domini verbis, ego sum Deus Abraham, & Deus Isaac, & Deus Jacob: ipse Servator noster conclusit: Non est Deus mortuorum, sed viventium? His itaque expensis patet turpissimi mendacii reum esse auctorem infamis scripti Pottstampii in lucem dati, cum audacissime pronunciat, de animorum cum corpore interitu olim certam, & omnium antiquorum philosophorum consensione confirmatam sententiam fuisse; Pherecydem Syrum primum Tullio teste

*Qq. tusc. l. 2. c. 16.*

*Deut. l. 18. v. 11.*

*Gen. c. 25. v. 8.*

*Matth. c. 22. v. 32.*

*Discours sur la vie heureuse p. 34. suiv.*

animos hominum sempiternos dixisse. At tametsi istud Tullius scripserit, non tamen asserere voluit Pherecydem primum hujus sententiæ auctorem extitisse; quomodo enim alias universali Chaldæorum, Persarum, Ægyptiorum, qui longo ante huc tempore floruerunt, consensione pro animorum immortalitate pugnare potuisset? ne itaque Tullius pugnantia tradidisse videatur, dicendum est, Pherecydem primum futurum animorum statum suis, ac præcipue Pythagoræ, quem aliquo tempore instituerat, magis dilucide exposuisse, id quod cum toto orationis contextu, ac imprimis cum antecedentibus optime congruit. *Qq. tusc. l. 4. c. 16*

6.) Negant cum Mejero opinionem de animarum immortalitate ad conservandam hominum societatem necessariam esse; putant enim illos quoque, qui eidem non assentiuntur, motivis non destitui, quibus ad virtutem exercendam, & vitia fugienda impellantur: addunt: id exemplo Epicuri, Spinozæ, ac Hobbesii patuisse, in quorum externa vitæ ratione nihil erat, quod reprehendi magnopere poterat; quod si, qui flagitiosiores forent, eos publicis pœnis facile coerceri posse. Multis ad ipsum Baylius urget, cum rempublicam Atheorum constituit, de quo alias dicam: quod huc pertinet, illud est; quod contendat studium illud famæ apud posteros conservandæ nequaquam ex naturalis immortalitatis sensu proficisci. *Gedanken von dem Zustande der Seele &c. 1. Abschw. §. 13.* *Pens. div. sur la comet. §. 172. suiv.*

℞. Sublata animorum immortalitate virtus in vitium, & hoc in illam degenerat (§. 248. sch. n. 2.) quæ igitur motiva ad honestatem impellentia restare poterunt? Quid deinde pœnæ temporariæ efficient, ut ne clam scelera perpetrentur, aliique occulte lædantur? Quin nec publica flagitia satis impediri possent; non enim unus, aut alter, sed integræ societates sceleribus im-

mergerentur: quo casu subjectorum erga principes observantia, principum cura, ac studium bonum commune procurandi necessario periret; quis igitur vindex? quis judex? quis lictor? ad experientiam frustra provocatur: etenim ii, qui tales fuisse dicuntur, non tamen ex animo, quam simulate boni civis partes expleverunt, larvamque paullo post posuerunt, aut posuissent certe nisi alia metuissent: nec mirum; præter belluinas enim cupiditates nequit aliud esse motivum ad secessionem a communi sensu faciendam. At in Epicuro, Spinoza, Hobbesio nihil reprehendi potuit; dabo: cum unus tantum, vel alter hac peste infectus est; apparentia quædam honestatis motiva non deerunt, puta: ut se ad aliorum mores conformet; ut ne ex aliorum societate ignominiose ejiciatur, quod Rousseavio contigit; ut ne a splendidis in republica muniis arceatur; quæ consecutiones necessariæ forent persistentibus in plurimorum mente rectis, ac sanis virtutum, vitiorumque ideis. Verum si pestis latius serperet, si in plures nationes diffunderetur, continuo hominum de honestate, ac inhonestate judicia perverterentur, cessarentque simul motiva omnia, quæ ad virtutem pellicere possent. Quid, quod ejusmodi sectarum principes, quales Epicurus, Spinoza, Hobbesius fuerunt, specialibus rationibus ad simulandam extrinsecus morum honestatem excitentur? ne nimirum novæ doctrinæ fœditas saniorum oculos nimis perstringat: unde fieret, ut sequacium loco quos copiosos esse desiderant, acriores hostium impetus undique experiuntur. Quare doctrinæ cujusdam consectaria non tam in capitis, quam in sectatorum moribus dispicienda sunt: atque ita, quam in Epicuro veteres externam morum integritatem laudarunt, ea nequaquam in illis,

qui deinceps eosdem errores professi sunt, eluxit. Quod si deinde cura famæ in posteris conservandæ non ex desiderio naturali, insitaque perennis vitæ opinione proveniat, unde est, quod turpi adeo errori illi magis, qui ceteris sapientia excelluerunt, nullo non tempore adhæserint? omnibus igitur præteritorum sæculorum sapientibus acutius vidit Baylius. Quid est, quod nulla nos sollicitudo teneat aliorum, quos ad nos pertinere non arbitramur, famam in futurum tempus propagandi? Quid quod id genus studii ne vestigium quidem in belluis deprehenditur?

7. ) Virtus, inquiunt, ipsa sibi præmium; vitium pœna est; illa quippe tranquillitatem, internumque animi gaudium; hoc cruciatus, & angores adfert. Deinde ostendi nequit virtuti præmium æternum, aut vitio æternam pœnam deberi: quare satis est, si anima aliquo post mortem tempore perduret, quo præmio, aut pœna competente affici possit, nec necesse est, ut æternum vivat.

℞. *ad 1mum.* Quidquid nunc in virtutis exercitatione dulce, ac jucundum, aut contra in flagitiosa actione amarum est, id totum a spe, vel timore immortalitatis animæ naturaliter indito pendet; spes nimirum præmiorum, aut pœnarum timor, quæ a supremo vindice expectanda esse ratio ostendit, hos in animis affectus producit; si hac vel spem, vel metum tollas, tantum aberit, ut virtus sibi aliquod præmium sit, ut potius ipsa in vitium degeneratura sit. Deinde si vitium sibi ipsi congrua pœna sit, justene in republica humana facinorosi puniantur? an non potius sibi ipsis relinquendi sunt ut flagitia accumulando sibi pœnas accumulent? quæ autem tum reipublicæ facies, quæ Solone teste nisi præmiis, & pœnis non continetur? Et nonne experientia do-

cet, quo quis est flagitiosior, eo minus internis animi stimulis angi?

*Ad 2dum.* Tametsi fortasse non adeo pronum sit ostendere, quæ inter temporarium virtutis ac vitii actum, & præmiorum, ac pœnarum æternitatem proportio obtineat; satis tamen pro hoc loco est æternitatem tum ex essentia, ac natura præmii, tum ex divinis perfectionibus clare deduci. Imprimis enim præmium virtutis aliud certe esse nequit, quam finis ipse, cujus possessione anima perfecte beata efficiatur: sicut igitur perfecta beatitas in se æternitatem includit (§. 252.); ita quoque ad essentiam veri præmii pertinet. Finge animam ad cognitionem, & amorem Dei admissam ignorare tamen, utrum hoc præmium æternum duraturum sit; putasne eam beatam futuram? Tanto certe majore sollicitudine, ac metu cruciabitur, quo majus fuerit bonum, quod possidere inceperit. Deinde præmium istud, cum a Deo infinite bono, sapiente, & provido conferendum sit, comparate quoque ad has perfectiones spectari debet. Jam vero animam præmio, cujus possessione beata sit, jam fruentem rursus eodem privare ipsamque longe, quam ante fuerit, infeliciorem reddere pugnat omnino cum bonitate Dei. Sapientia autem ejus, & providentia postulant media validissima, quibus homines ad virtutum exercitium, vitiorumque fugam, salva libertate, impellantur, qualia non sunt nisi præmia, aut pœnæ æternæ (§§. 254. 5. 6.). Media nempe efficacissima practice, ac moraliter sufficere debent omnibus spectata naturæ humanæ imbecillitate, ac propensione in malum. Tale medium non foret longæva felicitas, & miseria, seu cruciatus; nam nunc quoque homines, qui ex Revelatione Divina æternas fore pœnas credunt, a gra-

vissimis tamen sceleribus non absterrentur; non bona, aut mala fama ad posteros propaganda; quid enim inde incommodi redundaret in animam non amplius existentem? quid pœnæ referent scelera occulta? & nonne qui sceleribus jam assueverunt, adeo infamiam non timent, ut etiam de turpissimis factis publice glorientur? non acerbissimus dolor, aut ingens gaudium ipso mortis momento percipiendum; quod enim momento transit, facile contemnitur; non denique ipsa virtutis honestas, aut vitii turpitudo; cum enim virtutis exercitium perquam arduum sit, magnaque ad vitia propensio, illicia vehementissima, quibus voluptates præsentes homines ad scelera invitant; necesse omnino est ad provide gubernandum genus humanum, ut sicut in omni republica bene ordinata, ita & in hac, cujus caput ipse est naturæ Auctor, præmia, & pænæ constituantur, quæ spectatis omnibus adjunctis comparate ad omnes practice, & moraliter sufficiant.

8.) Deus potest a nobis quæcumque virtutum opera postulare, quin ullum præmium conferre teneatur; est item se solo dignissimus, ut ipsi summus honor, & cultus sine omni remunerationis spe exhibeatur: igitur justitia infinita non postulat, ut Deus virtutem remuneretur.

℟. Tametsi spectato solo supremo Dei in homines dominio id fieri possit, non tamen, ut ita fiat, cum aliis perfectionibus congruit. Nimirum licet Deus ut auctor supremus, Dominus undequaque independens a nobis tamquam mancipiis omne servitium gratis exigere possit, tenetur tamen, postulante id naturali perfectione, bonitatem suam sapienter administrare, ac proinde manifesta erga probos favoris, erga improbos displicentiæ signa edere, quod præmiis &

pœnis obtinetur; atqui bonitas sapienter administrata ipsa est Dei justitia: igitur hæc omnino postulat, ut Deus virtutem remuneretur, vitium contra puniat. Id ipsum vero & bonitati, & providentiæ, quam maxime consentaneum esse dixi (§§. 253. 255.). Deinde sola legislatoris dignitas potest fortasse aliquos perfectiore Dei cognitione instructos validissime ad virtutem incitare: medium autem comparate ad omnes, & spectata naturæ humanæ infirmitate practice, & moraliter sufficiens esse non potest; quemadmodum in omni humana republica usuvenit.

Atque his, que adhuc tam copiose disputata sunt, seria mente expensis, nullam prorsus rationem verisimilem superesse minutis philosophis de perpetua animæ duratione dubitandi ego omnino arbitror; demus autem etiam omnia argumenta allata absolutam certitudinem non efficere, efficient sane procul dubio certitudinem, aut probabilitatem, quæ in rebus humanis obtineri potest, maximam; quid igitur hoc monstri est, ut ii, qui in ceteris majoris momenti negotiis ac certitudine contenti sunt, in negotio omnium gravissimo, cum de æterna animæ salute agitur, esse nolint? sane vel probabilis perpetuæ pœnæ timor ipsos quam cautissimos efficere deberet. Anne sempiterna animæ nostræ vita res est tanto contemptu digna, ut nisi summa adsit evidentia, assensum non mereatur? anne hæc opinio adeo noxia? Dicite, quæso, quid vobis error iste, si reapse esset, in morte oberit? at nonne detrimentum erit æternum, si vestra illa opinatio, ut vere est, falsa sit! Sed nescio, quo fato eveniat, ut multi dentur, qui, quemadmodum Tullius scribit: *Præclarum nescio quid adepti sunt, qui didicerunt, se, cum tempus mortis ve-*

*Qq. tusc. l. 1. c. 21.*

*nisset, totos esse perituros. Quod ut sit, nihil enim pugno, quid habet ista res aut lætabile, aut gloriosum? Nec tamen mihi sane quidquam occurrit, cur non Pythagoræ sit, & Platonis vera sententia. Ut enim rationem Plato nullam adferret, vide, quid homini tribuam: ipsa auctoritate me frangeret. Tot autem rationes attulit, ut velle ceteris, sibi certe persuasisse videatur.* Ego sic existimo: rationem, cur plebeii isti philosophi argumentorum vim non perspiciant, nec in horum infirmitate, nec in ipsorum intelligentiæ imbecillitate, sed in voluntatis depravatione unice sitam esse; quare non tam ratiociniis urgendi, quam vehementer rogandi videntur, ut ad se redeant, vitiosamque voluntatem, edomitis distortis affectionibus, corrigant: quod ni fiat, disputando oleum, operamque perdes, ac notum illud tibi identidem reponi audies: non persuadebis, etiam persuaseris (conf. §. 231. sch. 2. n. 2. log.).

*Schol.* 2. Non possum hoc loco percelebrem in philosophia quæstionem penitus silentio præterire: utrum spiritus finitus umquam sit, aut esse possit absque omni corpore? soli Deo convenire, ut omnis corporis expers sit, contendebat olim Origenes (*a*), nec dubium est eam opinionem a multis deinceps propugnatam fuisse ad sæculum usque quintum, quo idem Faustus Rhegiensis docuit in epistola sexta decima ab Henrico Canisio (*b*) in lucem data. Cudwortus (*c*) laudatis primum pro hac sententia multis patribus, quos ego quidem nimio philosophiæ Platonicæ studio abreptos fuisse opinor, se vehementer in eam propendere ostendit; Trichorius vero ex proposito defendit, edita singulari dissertatione, quam Ochematologiam inscripsit, quæque bibliothecæ Bremensi philologico

Quæ opiniones de spiritibus puris?

(a) περὶ ἀρχῶν l. 2. c. 2.

(b) *Antiq. lect.* t. 1. n. 363. *ed. nov.*

(c) *Syst. intell.* c. 5. s. 3. §. 23. 24.

theologicæ (*a*) inserta est. Sed præcipue hic Leibnitius (*b*) commemorandus est, qui ut animam humanam statim a procreatione cum corpuscolo organico conjunxit (§. 163. sch. 2.), ita numquam eam ab omni corpore vacuam esse voluit. Ratio ipsi erat duplex; primum: verisimile non esse in ordine naturæ spiritus ab omni corporis consortione separatos existere; deinde: unionem animæ cum corpore, quæ naturaliter non incepit, nec naturæ viribus destrui posse. Inde illius opinione mors animantium aliud non est, quam μεταμωρφωσις, seu grandis quædam immutatio: ut nempe anima evoluto per generationem corpusculo seminali, primam mutationem subit, atque ad statum clararum, & distinctarum perceptionum transit; ita altera in morte fit mutatio, tumque anima relicto hoc crassiori corpore aliud quodam tenuissimum vel acquirit, vel ex hoc quodam modo educit; putant enim nonnulli animam constanter, ac immediate cum corpusculo quodam subtilissimo, & in perpetuum duraturo unitam esse, istud vero primum in corpusculo seminali: tum in hoc crassiori corpore immersum delitescere, donec tandem post mortem solum remaneat. Hanc porro sententiam, veteri illi de animi vehiculo simillimam, Wolfius, aliique Leibnitiani avide arripuerunt; Canzius (*c*) certum esse inscite pronunciavit, nullum spiritum finitum cogitare posse, nisi cum corpore, seu ut ille ait, cum schemate perceptionum conjunctus sit; moderatiorem se præbuit Dariesius (*d*), quippe probabilitate contentus. Quæ Boehmio (*e*) sententia steterit, ex his illius verbis disci potest: *Quæri solet, num ejusmodi spiritus finiti anima nostra perfectiores omnes corporibus uniri, an vero aliqui iis destituti sint. Videtur quæ-*

(a) *T. 1. P. 1. pag. 114.*
(b) *Essai de Theod. p. 1. §. 90. p. 2. §. 125.*
(c) *Iurispr. civ. Dei §. 384.*
(d) *Psych. rat. s. 1. c. 2. §. 40. 41.*
(e) *Psych. rat. s. 3. c. 1. §. 650. sch.*

*stio affirmanda. Isti enim spiritus tamquam hujus mundi incolæ cum reliquis entibus eum constituentibus connexi sunt. Ad nostras autem animas attenti deprehendimus spiritus cum aliis entibus connecti per sua corpora, quorum nempe beneficio & sentiunt res alias, & motus desideratos producunt. Quodsi vero inter multas illas spirituum perfectiorum classes tales etiam deprehenduntur, qui v. g. integrum aliquem universi statum, vel integrum quoque tantum globi alicujus planetarii statum simul clare intuentur: quoniam si eorum intuitus supponeret impressiones in organa factas, corpus ejusmodi spiritus totum mundum, vel totum globum planetarium penetraret, quod absonum est asserere; spiritus tam sublimes corporibus carere videntur.*

Atque hi quidem affirmantium partes sustinent, negantium ab omni ævo multo major fuit numerus; horum rationes in summam collegit Cl. Moschemius, ex quo nonnulla proferam. *Me quidem*, inquit, *primum ab hoc dogmate recipiendo id revocat, quod ab initiis parum honorificis esse profectum video. Vetustissimum est illud, quod ante ostendimus, sed plebejum potius, quam philosophicum. Non illud viri sapientes ratione, ac ingenio duce excogitarunt; sed philosophi a poetis, & plebe acceptum in scholas suas recentiori ætate transtulerunt, et exornarunt, ne nimis a ratione alienum videretur*. Poetas autem ad hoc dogma confingendum permotos fuisse putat partim communi rumore, qui defunctorum animas ad sepulchra in forma, & habitu humano sæpius comparuisse ferebat, partim ignoratione naturæ simplicis, & ab omni corpore segregatæ. Tum ita prosequitur vir doctissimus: *Videntur mihi deinde, qui animam immortali cuidam corpori alligant, vehe-*

Quid hac dere Moschemius? *In Cudw* c. 5. s. 3. §. 24. not. 2.

*menter res eorum juvare, qui vel animam naturam esse per se subsistentem negant, vel totam eam corpoream esse pronunciant. Natura enim, quæ numquam sine corpore est, nec esse sine corpore potest, quid quæso est, quam res parum perfecta, nec per se constans, pars, aut si mavis, facultas corporis, quod animat? siccine vero corpus perfectius est, quam anima; nam cum hæc corporis omnis expers — — esse nequeat, corpus e contrario perfectum, & suis numeris absolutum esse potest, tametsi anima plane caret.* Sed ajent existere quidem posse animam absque corpore, at non percipere. *At quis hos viros doctissimos docuit animam nec sentire, nec percipere posse, nisi corpus adjunctum habeat? quasi vero nulla possit alia esse sentiendi via præter eam, qua nunc utimur? equidem Deum, cujus infinita est potentia, firmiter credo animam & doloribus, & voluptatibus afficere posse, corpus licet illi nullum sit additum: idem ego cur credam nihil caussæ video, res extra se constituta haud percipere posse, nisi oculis, auribus, aliisque membris prædita sit. Tantane nobis data est animorum cognitio extra corpus viventium, ut de rebus ejusmodi secure aliquid decernere, & aliis credendi leges rogare queamus?* Denique concludit: *Postremo ex hoc dogmate consectaria duci perspicio ad sanctam illam, quam sacri libri nobis tradiderunt, de mortuorum corporum resurrectione doctrinam quodam modo labefactandam. Etenim si corpore instructi sunt animi naturali, & hinc discedentes corpus suum cœleste ex mortali hoc corpore auferunt, non necesse videtur esse, ut ad ipsum, quod hic gesserint corpus, purgatum, & novis qualitatibus donatum in extremo hujus mundi die recipiant. Utræque nimirum mentes tam*

*beatorum, quam improborum voluptates, & dolores, hoc licet corpore concreto careant, alterius illius corporis interventu percipere possunt.* Deinceps singulatim Cudworthi rationes refellit, quæ cum alioquin nullius sint ponderis, per sese concidunt.

Joannes Christianus Loersius contendit angelos non secus, ac animas humanas, cum suis corporibus consociatos esse: triplicis generis argumentis eam in rem utitur, quæ primum ab auctoritate veterum, tum ex philosophia, denique ex S. Litteris desumsit. Primis, & ultimis brevitatis caussa omissis, de philosophicis quædam attingam.

*Quid Loersius de angelorum corporibus? Dissert. de angel. corp.*

1.) Ex essentiali inter animum, & corpus discrimine colligit, *nullum per se inter corpus, & mentem dari posse commercium: nullum corpus moveri posse per mentem finitam vi propria: nullam mentem, cum nullam superficiem habeat, affici posse a corpore.* Tum multis de fine mundi disserit, mentesque præcipue conditas esse docet, ut ex rerum corporearum contemplatione, summam Dei potentiam, ac majestatem agnoscant, ac glorificent. Inde vero concludit, cum spiritus per se nullum cum corpore commercium habere, nihil sentire, nihil percipere possit, fore, ut angeli, si corpore carerent, mundum corporeum nec intueantur, nec divinas in eo perfectiones agnoscant. At quis illi sine probatione asserenti dabit, spiritum corpore vacuum res corporeas percipere non posse. Deinde, quod præcipue Stephanus Vitus in suo contra Loersium schediasmate urget, secum ipso pugnat; si enim nullum esse possit spiritum inter & corpus commercium, quomodo spiritus cum corpore conjungetur? quomodo item ope sui corporis res alias corporeas percipere poterit? certe alterutrum sit, necesse est; vel datur mutua rea-

*§. 71.*

*Bibl. Brem. philol. theolog. c. 6. p. 3. p. 4. 12.*

lis actio inter spiritum, & corpus: vel Deus per se eas perceptiones in spiritu efficit: si illud, adest commercium spiritus cum aliquo corpore? quod Loersius negat; si hoc: cur non Deus id æque præstare possit absque omni corpore.

§. 22. 2.) Angelos ait a Deo destinatos esse ad varia munia inter homines obeunda, quæ sine corporis interventu fieri posse haud videntur; sæpe enim necesse est, ut diversa corpora moveantur, quod spiritus ab omni corporis concretione separatus efficere minime potest. At rursus, si spiritus per se nequeat movere corpus, quomodo id poterit præstare interventu alterius? nonne necesse erit, ut per se suum, quocum conjungitur, corpus ad motum concitet? Item si necessarium sit corpus ad munera obeunda, quid vetat dicere, tum angelum *sibi* corpus assumere, vel a Deo illo donari, cum ad id genus negotium conficiendum mittitur.

§. 23. 3.) Infelices putat fore angelos omni corpore destitutos, ut qui cæci, surdi, muti futuri sint, cum absque corpore nemo videre, audire, loqui possit. Sed reponit Vitus cæcos, surdos, mutos dici non posse, nisi quibus videre, loqui, audire naturale est, quod in angelis non evenit; tum angelos potius ad divinæ cognitionis perfectionem propius accedere, quo minus ad percipiendas res externas ope sensuum egent.

Hæc igitur cum ita sint, nulla omnino adest ratio, quæ verisimilius persuadeat recedendum esse a communi, maximeque vulgata opinione: esse nimirum mortem veram animæ ab hoc aspectabili corpore separationem, neque transitum ad aliud subtilius; ipsam proinde a morte vitam sibi vivere separatam ab omni corpore, donec suo rursum, quod Revelatio docet, circumdetur. Ita Socrates apud Platonem: *Numquid aliud* (*mors*), *In Phædone.*

*quam animæ a corpore separatio? numquid mortuum esse est solutum ab anima corpus per se seorsum esse; seorsum quoque a corpore animam solutam ipsam? numquid aliud aliquid est mors, quam istud? non, sed hoc ipsum, inquit Simmias.* Quod si vero animæ a morte omni corpore solutæ putandæ sunt, multo magis idem de angelis, quos communi consensione spiritus *puros* vocamus, sentiendum erit.

# APPENDIX

## DE BESTIARUM ANIMIS.

§. CCLXIV. Dixi de anima humana pro scopo, non pro argumenti gravitate satis. Nunc pauca de bestiarum animis; quod res hæc multum tum jucunditatis, tum connexionis, cum præcedentibus habet. Duo autem potissimum quæri possunt: primum utrum quæpiam in bestiis anima existat; deinde cujus ea naturæ sit. En brevem hujus pertractationis summam. Quod argumentum?

### CAPUT I.

### *De Existentia Animæ Belluinæ.*

CCLXV. *Bestiæ perfectiores organa sensoria nostris simillima habent.* Veritatem experientia docet; canes enim, vituli, equi, cervi habent quinque organa eo prorsus modo constructa, quo nostra sunt; nervi quoque a singulis organis ad cerebrum porriguntur, atque iis sectis omnis in illa parte sensus, ut in nobis, desinit; cerebrum denique ejusdem est cum nostro conformationis, quantum oculo etiam armato detegi potest. Bestiæ habent organa ut homines.

*Schol.* Bestias *perfectiores* cum Wolfio voco

illas, quæ quinque organis sensoriis instructæ sunt; imperfectiores, quæ paucioribus ad illas quadrupedes pertinent, quibus proxime aves, & pisces judicio laudati philosophi adnumerari possunt; harum pro gradibus imperfectionis diversæ omnino sunt species, ut ostreæ, cocleæ, muschæ, formicæ, polypi, aliaque insecta.

ponunt actiones, quas nos cum perceptione ponimus; CCLXVI. *Bestiæ ponunt actiones simillimas illis, quæ in nobis cum perceptione conjunctæ sunt.* Prædem iterum habes experientiam; bestiæ certe ita agunt, ut videantur se ipsas ab objectis externis, & objecta ab se invicem discernere. Adverte ad canem domesticum, numquid herum in ingenti etiam hominum turba a quovis alio discernit? ad venaticum, numquid feram ab arbore, leporem a perdice discriminat, cum alio signo hujus, alio illius præsentiam indicat? nonne universim omnes utilia sibi a noxiis optime internoscunt? jam vero discretio hæc conscientiam; conscientia veram perceptionem arguit: in aperto igitur est, poni a bestiis actiones simillimas iis, quas nos cum perceptione exercemus.

pollent facultate sentiendi; CCLXVII. *Bestiæ pollent facultate sentiendi.* Imprimis enim organorum analogia (§. 265.) dubitare non permittit, quin objecta externa eodem modo in ipsarum organa agant; quin motus ab organis usque ad cerebrum nervorum ope propagentur; quin in cerebro ideæ materiales excitentur, prout hæc omnia in nobis efficiuntur. At vero in nobis singulis ideis materialibus respondent ideæ sensuales in anima, atque ideo nobis facultas sentiendi competit: igitur & idem in bestiis fieri censendum est. Certe sicut ex similibus effectibus eadem caussa efficiens: ita ex similibus mediis eadem caussa finalis recte colligitur. Deinde istud quoque firmissime persuadet altera actionum analogia (præc.); tametsi enim corporibus, organisque nostris mechanicum illud a

tificium minime desit, quod in bestiarum corpore deprehenditur, actiones tamen hæ a nobis sine perceptione poni non possunt: igitur etiam idem de bestiis putandum est, licet fortasse, rem abstracte considerando, hæ ipsarum actiones ex solo mechanismo & provenire, & explicari possent.

*Schol.* 1. Simili rationis conclusione ostenditur bestiis quoque phantasiam, & memoriam competere; & quidem quoad primum: videmus utique eas secundum legem imaginationis (§. 27.) operari; ita canis, qui alias verbera persensit, vix elevato ab hero baculo cum ejulatu fugit; piscis semel hamo læsus omnibus unca cibis æra subesse putat. Quid de somnis, quæ a phantasia efficiuntur dicam? certe in canibus, equis, aliisque bestiis dormientibus manifesta somnii signa persæpe deprehendimus. Memoriam denique quis ipsis denegare audeat? Nonne solerti hominum institutione plurima condiscunt, & longo tempore tenent? nonne apes longissime in prata avolantes, cum redeunt, suum quæque alvearium ingreditur? hirundines non raro ex longinquis regionibus, transacta hyeme, revertentes prioris anni nidos repetunt? verisimillimum igitur est pollere bestias facultate cognoscendi inferiore. Jam vero hanc altera, quæ appetitiva dicitur, naturaliter comitatur: igitur ut & hanc iisdem tribuamus, consentaneum est. Sed & ex earum actionibus appetitiones, aversationes, affectus clare elucent; nam cum summa aviditate pabulum quærunt; prædam rapiunt; irritatæ excandescunt, omniaque hominis irati signa arrectis pilis, candentibus oculis, inflammato vultu præferunt; raptis catulis iram, dolorem, tristitiam manifestant. item imaginandi, & memoriæ; nec non appetitu,

*Schol.* 2. Argumentum ab analogia, quo hic utimur, summæ est efficacitatis, atque una

fere in rebus naturalibus via ad veritatem perveniendi. Ex hac multa colligimus, quæ neque a priori, neque a posteriori demonstrari possunt, ita tamen colligimus, ut de iis dubitare ridiculum plane foret; sic scio vitulum, quem vivum intueor, habere cor, lienem, pulmones non alia de caussa, quam quod has partes in aliis, quos dissectos conspexi, inesse novi, atque ita scio, ut me nullæ argutationes a concepta opinione dimovere possint (conf. §. 143. sch. log.).

& motibus stricte spontaneis; CCLXVIII. *Bestiæ exercent motus stricte spontaneos.* Movent quippe se secundum appetitionem, aut aversationem præsentem, ut videre est in cane jacente, cum surgit, accedit, offamque projectam devorat; inchoant item, & abrumpunt ex se motum, nec non perdurante velocissimo motu repente directionem, & celeritatem mutant, etsi nulla determinatio sufficiens externa adsit. Ita equus sola virgæ umbra territus aut citius currit, aut in aliam partem cursum inflectit; in aperto campo vel tenui sibilo ad velocissimum cursum impellitur, contra ut se ex alto præcipitem agat, nulla vi adigi potest. Atque motus late solum spontanei, seu tantum automatici legem omnibus notissimam constanter sequuntur, atque nec incipiunt, nec desinunt, nec mutantur absque determinatione externa. Accipe machinam quacumque arte confectam, qualis illa Kircheri fuit, quæ aquam in Tyberi haustam domum tulit; pone eam motu automatico, confecta quadam via, ad fossam pervenire; anne sistet, aut iter inflectet, aut transiliet? minime vero: qua ire cœperat, perget, & prona in foveam incidet; vide, quantum inter machinæ, & bestiæ motum intersit. Igitur vel dicendum est, universales motuum leges perpetuo violari, aut bestiarum motus non mechanicos, sed stricte spontaneos esse; illud omnino improbabile est, & analo-

giæ legibus contrarium: ergo hoc asserendum.

*Schol.* Ajunt congrue dici posse structuram corporis in bestiis eam esse, ut ex impulsione, quam objecta externa in sensuum organis efficiunt, ii in corpore motus consequantur qui nobis spontanei videntur. At si ita, tum bestiæ in iisdem adjunctis positæ eosdem semper motus ederent, quod cum experientia pugnat. Ponamus in iisdem prorsus adjunctis duas bestias, unam jam sæpius insidias expertam, alteram numquam: ista cæce in easdem irruet, illa circuitione declinabit. Nec dici potest in priori factam fuisse minimarum in organis fibrillarum mutationem, qua fiat, ut motus alii, declinandis insidiis apti consequantur; hoc enim falsum esse vel ex eo patet quod bestia sæpius decepta, semper autem illæsa abire permissa, tandem non amplius insidias timet, ac plane mansuefit.

CCLXIX. *Inest in bestiis anima.* Bestiæ sentiunt, imaginantur, recordantur, appetunt (§. 267. sch.), motusque stricte spontaneos exercent (§. præc.): ergo inest in ipsis harum omnium operationum principium quoddam; atqui principium istud recte anima dicitur, quemadmodum in nobis hominibus: igitur in bestiis anima inest. quare in ipsis anima inest.

*Coroll.* Bestiæ igitur non sunt machinæ undique corporatæ, sive automata, quale ex. gr. horologium.

*Schol.* 1. Jam olim Diogenes Cynicus, teste Plutarco (*a*), & multi ex Stoicorum familia cum Seneca (*b*) brutis omnem sensum detraxerunt contendentes, omnes illorum motiones vi solius structuræ, ut in quavis machina, perfici. Recentius Gomezius Pereira eamdem sententiam amplexus est in opere physico, quod a patris, & matris cognomento *Antoniana Margarita* inscriptum anno 1554 Quæ philosophorum opiniones?

(a) *De plac. phil. l.* 5. *c.* 20.

(b) *De ira l.* 1. *c.* 3.

in lucem dedit; tum sæculo insequente Cartesius (*a*), nactus continuo plures sectatores Antonium le Grand (*b*), Antonium d'Illy d'Ambrun (*c*), Darmansonium (*d*); Malebranchium, aliosque, tandem ab omnibus Cartesianis mira consensione recepta est. Verum hi, quamvis in re conveniant, diversas tamen vias in ea explicanda ingrediuntur: qui rigidum occasionalismum profitentur, hic quoque Deum ex machina advocant, omnesque brutorum motus ab eo ipso, occasione impressionum ab objectis externis in organis effectarum, produci arbitrantur; hos alias refutavimus. Alii machinam bestiæ miro prorsus artificio a Deo constructam ab ipsis impressionibus in organa sensoria factis ad eos motus, qui spontanei videntur, determinari docent; utque hoc aliqua ratione verisimile reddant, ad effluviorum congruentiam, amicitiam, inimicitiam, sympathiam, antipathiam aliaque ejusmodi lascivientis ingenii commenta confugiunt, ac mille hypotheses arbitrarias accumulant, ut unam arbitrarie constitutam sufulciant. Dicti veritatem ex Purchotio egregio Cartesiano accipe: *Sit in exemplum*, ait ille, *quod de duobus lupis narratur, qui per noctem hybernam fame compulsi ad rustici tugurium accedunt, ut ibi prædam inveniant. Unus ex iis pone sepem, quæ atrium, seu horreum claudit, abscondere se dicitur, dum alter recta per patentem aditum subit ipsam chortem, in qua canis tugurii custos recubat: qui statim excitatus latrando exsilit & in lupum incurrit. Dum vero lupus fugere, & canis insequi, donec ambo extra chortem exeant. At ubi ex ea sunt egressi, illico superveniens alter lupus, qui stabat in insidiis, canem a tergo occupat, simulque prior lupus, qui fugiebat, ut canem alliceret, faciem convertit; quo fit, ut canis inter lupos*

(a) *Dissert. de method.*
(b) *Dissert. de carent. sens. & cogn. in brut.*
(c) *Trait. de l'am. & de la connoiss. des bêt.*
(d) *La bête dégradée en machine.*

*Instit. phil. t. 3. phys. p. 3. s. 2. c. 1. prop. p. 3.*

*coercitus ipsis fiat præda, famemque illorum expleat.* Audi jam mirabilem explicationem. *Ambo lupi urgente fame prædam quærere dicuntur: qua in re non ratione, sed sola stomachi vellicatione, & mechanica determinatione est opus. Deinde inter incedendum odore canis feriuntur, quo adducuntur ad rustici tugurium; ita tamen, ut eorum alter forte fortuna in sepem incidat, quo canis odor præpeditur, ibique proinde immotus consistat: alter vero recta in atrium pergens canem excitet. In eo pariter necessaria non est ratio. Dum canis excitatus latratum edit, quo latratu lupus, qui in atrio est, ad fugiendum, qui vero latet pone sepem, ad consistendum, & sepi se applicandum mechanice determinatur. Quemadmodum si tectum ruinosi cujusdam ædificii corruat, illius fragor homines prope parietem stantes ad se colligendum, & parieti applicandum; remotiores vero ad fugiendum excitat. Sed ubi canis priorem lupum insequens prætergressus est eum, qui stat in insidiis, tunc odore suo ipsum ad se pertrahit: sicque inter ambos lupos conclusus canis utrinque dentibus apprehenditur, & devoratur. Omnes igitur ii motus in mechanicas leges, quas naturæ auctor sancivit, refundendi sunt, non veræ, & proprie dictæ rationi aut prudentiæ sunt tribuendi.* Sed adverte, a Purchotio hic per rationem non modo facultatem superiorem, sed inferiorem quoque, seu omnem veram cogitationem intelligi, ac excludi, ut ex antecedentibus colligitur. Inde vero ingens fingendi libido in Cartesianis apparet, quæ hanc sententiam merito suspectam reddit, neque ullum ei inter probabiles locum admittit. Alii denique ad harmoniam quampiam præstabilitam confugiunt, docentque Deum prævisis omnibus adjunctis, ac impressionibus ab externis

objectis efficiendis ipsam bruti machinam ita aptasse, ut vi solius mechanicæ structuræ omnes ii motus successive edantur, qui tam accurate cum objectorum in organa actionibus congruunt. Hi præter solam possibilitatem nullam habent positivam rationem, quæ ipsorum caussæ vel probabiliter patrocinetur. Sed jam cominus cum Cartesianis congrediamur.

Expediuntur dubia.

*Schol.* 2. 1.) Ajunt: Deus certe efficere potuit, ut in brutis vi solius mechanismi sine principio cognoscente omnes motus peragerentur: igitur etiam ita fecisse censendum est; secus enim otiose quidpiam molitus fuisset.

℟. Salvis universalibus motuum mechanicorum legibus istud Deus efficere nequaquam potuit (conf. §. 268.). Quod si autem possibilitas in abstracto spectetur, nulla quidem in id genus machinis contradictio apparet; at non propterea Deus aliquid otiose molitus fuisse dicendus erit: ut enim pro suprema sua libertate mundum condere, vel non condere potuit, ita quoque liberrimum ei erat caussas ita ordinare, ut effectus certi ab hoc potius, quam alio ente, hacque potius, quam alia ratione proficiscantur. *Non dubium est,* ait du Hamelius, *quin Deus potuerit ejusmodi machinas efficere; sed utrum fecerit, quæstio est, & an bestiæ, quæ omnibus ad sentiendum organis, iisdem oculis, palato, lingua sunt præditæ, quibus corpus nostrum fuit instructum, eæ tamen non magis sentiant, aut videant aut doleant, quam horologium, aut quævis machina? Ac nescio, an non hæc quædam illusio futura sit, quæ nos in errorem necessarium inducat, quæque in sapientissimum, & optimum naturæ Conditorem cadere non potest. Et quidem nobis licet ab iis, qui contra sentiunt, vicissim requirere, an non potuerit Deus, ut sensuum organa, sic vim sentiendi tribuere? Si potuit, quin ita*

Met. tract. 3. disp. 3. q. 5.

*fecerit, ne illi quidem dubitare possunt. Enim vero nemo dubitat, quin ea, quæ cernimus, omnino existant in rerum natura, ut sol, terra, & alia quoque sensuum objecta; et tamen potuit Deus ita sensus nostros afficere, ut simili modo moverentur, ac si adessent objecta. Non dissimili proinde ratione id Deus potuit efficere, ut bestiæ essent machinæ omni sensu, et cognitione destitutæ, sed ex iis, quæ cernimus, non major de earum sensu, et perceptione nobis relinquitur dubitandi locus, quam de rerum, quas intuemur, existentia.* Universim nempe probe notandum ex sola rei possibilitate nihil concludi posse, cum de illius existentia agitur; hoc autem loco non quærimus, quid fieri potuerit, sed quid factum fuisse prudentem censendum sit? Quare, ut judicium saltem probabile formari queat, posita primum possibilitate in utramque partem, rationes deinde aliæ investigandæ sunt; atque has analogiæ leges nobis suppeditant.

2.) Eo ipso, quod actiones, quæ a bestiis cum vera ratiocinatione poni videntur, sine ea poni possint, non est ratio probabilis ipsis intellectum, & rationem tribuendi; quia nempe, ut habet vetus verbum, essentiales entium perfectiones sine necessitate multiplicandæ non sunt; ergo etiam hoc ipso, quod actiones quæ a bestiis cum aliqua cognitione poni videntur, absolute rem spectando, a pura machina perfici possint, non est ratio probabilis ipsis veram cognitionem tribuendi; nam similiter aliud axioma vetat: ne entia sine necessitate multiplicentur.

℞. Similitudo illa actionum omnino non sufficit, ut bestiis intellectus, & ratio tribuatur; nam & longo intervallo eæ a perfectione earum actionum, quas nos ratiocinando ponimus, distant, & rationes præterea positivæ satis firmiter evincunt, nihil veri in-

telleᶜtus, & rationis in illis inesse, ut deinceps videbimus. At vero contra brutorum cognitionem nulla ratio probabilis adferri potest; quare argumentum illud ab analogia desumtum totum robur retinet. Quod si quis communem hominum consensionem adjicere velit, non abs re fecerit: certe ut vulgo omnes bruta cognitione, & sensu pollere; ita contra intellectu, & ratione destitui, ac *animalia irrationalia* recte dici arbitrantur.

3.) Similitudo organorum inter me, & alium hominem probat eum non tantum cognoscere, sed etiam ratiocinari, quemadmodum id mihi de me sensu intimo constat; igitur etiam si similitudo organorum in hoc argumento aliquid probaret; probaret ea simul bestias ratiocinari; atqui hoc nimium est, & qui nimium probat nihil probat.

℟. Ex sola organorum similitudine nihil aliud directe colligitur, quam existentia alicujus entis, quod iis organis ad percipienda objecta sensibilia utatur: cujus deinde naturæ ens illud sit, aliis ex rationibus determinari debet. Si itaque videantur ab eo ente tales quoque actiones effici, quæ ratiocinium certo postulant, legitime concluditur, illud intellectu, & ratione instructum esse. Atque istud in hominibus evenit; non ex sola organorum similitudine, sed ex sermocinatione, aliisque actionibus adæquate illis similibus, quas a me sine ratiocinatione poni non posse experior, colligo in altero quoque animam rationalem esse: nihil contra horum in brutis obtinet. Neque obest, quod ejusmodi actiones in infantibus, aut amentibus non deprehendamus, quibus tamen animam quoque rationalem tribuimus; nam experientia satis edocti, scimus infantes adolescere, amentes ante hunc morbi statum rationatos fuisse, quin sæpe quoque medicamentorum ope iterum rationis usum adi-

pisci, quo fit, ut sine dubitatione pronunciemus in infantibus, aut adultis amentibus animam rationales nostræ similem inesse, siquidem nullam veri speciem habet, idem corpus a pluribus successive animis incoli.
4.) Hæc organorum similitudo non deprehenditur in omnibus bestiis: inde igitur omnibus inesse animam non probatur; quod si autem non in omnibus, jam sententia periclitatur.
℟. Verum est, in bestiis esse quemdam descensum in serie continua a perfectis homini simillimis usque ad plantas; ut igitur argumentum istud ab organorum analogia concludat, per gradus, & pedetentim instituendum est. Argumentamur nimirum primo ab hominibus ad bestias nobis maxime in organorum numero, & perfectione similes; ab his deinde ad alias, quæ illis magis, nobis minus similes sunt, & sic denique gradatim ad imperfectiores quasque pervenimus. Hoc porro argumentum tamdiu stringit, quamdiu organa quædam sensoria, licet jam admodum imperfecta, adsunt; vim vero amittit, quamprimum constat nullum vero sensu organum sensorium adesse: quod in plantis evenit, quæ vasis solum aliquibus ad humorum circuitionem aptatis instructæ sunt. Præterea ubi primum argumentum ad bestias perfectiores applicamus, easque anima instructas esse conficimus, jam rite concluditur omne illud, quod ad bestiarum genus pertinet, anima præditum esse; quæstio solum quandoque superesse poterit, utrum res quæpiam determinata, ut exempli caussa polypus, hoc genere contineatur: verum istud definire ad eos, qui naturam scrutantur, pertinet. Similitudo itaque organorum tametsi non in omnibus bestiis eadem deprehendatur, in omnibus tamen inesse animam, si non eodem, saltem diverso modo probat.
*

5.) Si in bestiis anima inesset, forent eæ quoque doloris, & voluptatis capaces; at hoc non est verisimile: nam cum divina bonitate non congruit, ut sine propria culpa miseræ sint; essent autem certe; præsertim cum Deus hominibus plenum in ipsarum vitam dominium concesserit. Usurpant hanc in rem illud S. Augustini: sub Deo justo nemo sine culpa miser.

*Essai de Théod. p. 3. §. 250.* ℞. Vera miseria, verumque gaudium absque reflexione distincta super ea, quæ quis patitur, & sine aliqua in futurum providentia subsistere non potest, quemadmodum Leibnitius monuit; certe nos homines non tam iis, quibus affligimur, malis cruciamur, quam reflexa eorum apprehensione, & cogitatione in futurum porrecta, qua eadem vel diu duratura, vel augenda etiam prævidemus: quare cum his facultatibus bestiæ careant, veram quoque tristitiam, aut gaudium persentiscere nequeunt. Etsi autem aliquos tamen dolores patiantur bestiæ, nihil inde contra divinam bonitatem, aut providentiam arguitur; non enim inconveniens est, ut Deus quodvis ens producat, & ad suam naturam congrue conservet; sunt autem bestiæ sua natura his malis obnoxiæ. Pleno deinde jure Deus bestiis dominatur, cur igitur nequeat illas hominum servituti subjicere, ut iis tamquam nobilioribus creaturis singularem benevolentiam exhibeant? Ut homo homini servitutem serviat, cum justitia naturali non pugnat, cur justitiæ divinæ opponatur, ut bestiæ ad hominum servitium destinetur? Denique compensantur etiam dolores temporalibus voluptatibus, quibus absque omni suo merito bestiæ perfruuntur, ut adeo ipsis Divina Providentia non desit.

## CAPUT II.

### *De Natura Animæ Belluinæ.*

CCLXX. *Anima bestiarum est ens simplex.* Omne ens, quod cogitat, est ens simplex (§. 142.); sed anima bestiarum cogitat (§. 267.): igitur anima bestiarum est ens simplex. Anima bestiarum est simplex.

*Schol.* Falsæ igitur sunt opiniones Epicureorum, Peripateticorum, & Gassendistarum, qui etsi bestiis sensationes & appetitiones tribuerint, ipsarum tamen animam vel in atomis fortuito coalescentibus, vel in fluidissima sanguinis portione, vel in spiritibus animalibus, vel in flammula tenuissima, aut quibusdam igniculis constituerunt. At experimentis constare putant belluinas animas reapse in partes secari posse, eamque in rem sequentia proferunt: 1.) Lumbrici, viperæ, serpentes, aliaque similia insecta in plures divisa partes longiore tempore vivunt; singulæ enim partes moventur, signaque doloris, cum acu punguntur, edunt. 2.) Polypi aquarum dulcium, observante Cl. Trembley, in plurimas partes dissecti, octo circiter dierum spatio, in totidem integros polypos abeunt, qui omnes actiones ei animalculo competentes exercent. 3.) Scharabæus, teste Pardiesio, ablato capite ultra mensem vixit, volavit, aliosque motus edidit. Occurritur dubio. *Memoire pour servir à l'hist. d'un genere des polyp.*

℟. Etsi hæc naturæ mysteria difficiliorem explicatum habent, non tamen conclusionis veritas periclitatur; nam evidentissimum est ens compositum cogitare non posse; cum igitur, qui hæc, & similia objiciunt, veram in bestiis cognitionem agnoscant, non minus perspicuum est animam cogitantem in his casibus non dividi. Sed ne tamen nihil dicam. 1.) Motiones in dissectis vermium partibus a subtilissimo fluido, quo pristinum motum aliquamdiu conservat, progigni, quin

etiam per fermentationem cum diversis particulis in aere volitantibus, & corporis putrefactionem augeri possunt; neque contractio illa, quæ acu admota fit, doloris signum est, sed ex structura corporis, certaque annulorum, quibus illud constat, conjunctione oritur. 3. ) De polypis ita doctissimus Scherfferus scribit ; *hæc perpendenti procul dubio vegetationis species videretur polypus, nisi analogia cum altero marino, cujus ova deprehenduntur, inter animalia collocandum suaderet. At annon dici possit, pellem illam polypi esse quasi indumentum quoddam animalis, quod exiguum fortassis sit, uti testa pluribus est piscibus; formari hanc pellem e succo quodam glutinoso animalis: esse præterea polypum ejus generis, quod simul semen fœcundas habet, ut in regno vegetabili flores antheris, & theca seminali præditi, latere in illa pelle plura semina jam fecundata, ad quorum exclusionem nihil desit, quam ut se expandere possint : si igitur secetur polypus, cur non exclusum aliquod ovulum ceteris maturius inchoatam jam testam suam mollem, si ita vocare licet, perficiat? Etenim universum mihi valde credibile videtur, admodum difficulter determinari posse, quænam apparentes alicujus corporis organici partes vere sint animales, quænam præcise muniminis, & involucri loco additæ, ut sæpius alias pro aliis habeamus.* Non incongrue fortassis dici posse alius quidam autumat, absectam polypi partem in novum corpusculum brevi concrescere, cui Deus secundum generalem legem a se constitutam animam infundat, qua hypotesi assumta nihil insolitum, & extraordinarium foret præter generationis modum, neque hunc tantopere mirandum, cum & ramum terræ commissum radices agere, ac in arborem excrescere sæpe experiamur. Verisimilitudinis speciem

Instit. phys p. 2. exert. 7. art. 6. a. 587. edit. 1. ma.

auget tum, quod ipsum polypi corpus aliud fere non sit, quam tubulus quidam posteriore parte contractior; anteriore brachiolis quibusdam filamentorum instar armatus, ac vegetabili similior, quam animali. Tum quod lumbricis quibusdam in duas partes dissectis, aliquot dierum intervallo, & caput, & cauda succrescat, quod Reamurium expertum fuisse Scipio Maffei scribit: similiter limacibus, quibus caput absecuerat, novum succrescere nuper adeo Spalanzanius Mutinæ in Italia detexit, quod experimentum felici successu Ratisbonæ in Germania nostra Christianus Schefferus sæpius iteravit. 3.) Quod ad scarabæum: dici non incongrue potest, sensorium commune, in quo animæ sedes est, in insectis non in capite, sed vel infra illud, vel in altera corporis parte constitui, quare si caput ea arte rescindatur, ut illud illæsum permaneat, fieri poterit, ut animal capite multatum & vivat, & actiones per reliquam corporis structuram possibiles exerceat, donec tandem alimenti inopia pereat.

*Della formaz. dei fulmi. lett. 17. p. 110.*

CCLXXI. *Bestiæ frequenter casum similem expectant.* Cum enim facultate sentiendi, imaginandi, & memoria polleant (§. 267. sch.); expectatio autem casuum similium hisce facultatibus efficiatur (§. 75.), hanc iisdem competere negari nequit. Id ipsum quoque experientia, luculenter testatur; certe quando canis conspecto truci heri vultu, elevatoque baculo cum ejulatu fugit, satis ostendit, expectare se verbera, quæ alias cum dolore sentit.

**Bestiæ expectant casum similem.**

*Coroll.* Expectatio casuum similium & rationis analogum, & quampiam ratiocinii umbram continet (§. 73.): igitur & hæc bestiarum animis tribuenda sunt. Vid. Tullium.

**Habent rationis analogum.**

*De nat. D. l. 2. c. 47. seqq.*

*Schol.* Bestiæ itaque syllogismos nonnumquam conformant, verum imperfectos admodum, utpote quorum præmissæ & singulares sunt, & sensatione tantum, ac imaginatione ni-

tuntur. Ita exempli caussa canis feram persequens, cum ad trivium venit, explorato uno, & altero tramite, animadversoque odoratus ope, neutro feram fugisse, tertium sine nova indagine ingreditur, tacite secum ratiocinatur: fera hæc via trita incedere solet; sed ista, & illa non incessit: ergo hac.

Ad sermocinationem soni articulati requiruntur.

CCLXXII. *Ad sermocinationem soni articulati, & ex arbitrio instituti necessarii sunt.* Ad sermocinationem requiritur, ut singuli soni singulas ideas partiales, eorumque conjunctio idearum partialium in unam compositam conjunctionem significent, ut in nostro sermone patet: nos enim per vocabula ideas singulas, per propositionem, sive vocabulorum consociationem integram ideam totalem, ac partialium inter se relationes denotamus; atqui id, nisi soni articulati, & ex arbitrio instituti non præstant; qui enim soni confusi, & naturales sunt, integram quidem ideam compositam, aut integram unam aliquam appetitionem exprimere possunt, ut videre est in pantomimis, aut hominibus mutis, qui signis suis integras actiones, quas vel ipsi susceperunt, vel ab aliis exerceri viderunt, aliis exhibent: ergo ad sermocinationem soni articulati, & ex arbitrio instituti necessarii sunt.

Bestiæ sermocinari nequeunt.

CCLXXIII. *Bestiæ sermocinari nequeunt.* Etsi bestiæ signa quædam naturalia edant, quibus inter se aliquod loquelæ genus constituere videntur, ut patet in gallina pullos ad escam convocante; carent tamen sonis articulatis, aut aliis similibus ex arbitrio institutis: nam id genus signa condisci debent, ad quod tempus, institutio, usus requiritur, quorum nihil esse in bestiis experientia docet; illæ quippe, quæ ab incunabulis ab aliis separatæ erant, eo momento, quo cum suis similibus conveniunt, pari, qua aliæ familiaritate cum iis conversantur. Atqui soni articulati, & ex arbitrio instituti ad sermo-

cinationem necessarii sunt (§. præc.): igitur bestiæ sermocinari nequeunt.

*Schol.* Certe tametsi aves nonnullæ longo labore quædam vocabula articulate enunciare condiscant, numquam tamen eo pervenerunt, ut illis ad sua nobiscum sensa communicando uterentur; quare falsum omnino est, quod quidam sine probatione asserere ausus est: minimum solum obstare, quominus bestiæ sermocinentur, atque istud etiam aliquando tollendum esse. Sed qui fit, quæret fortasse curiosior quispiam, ut bestiæ mutuo signa sua naturalia intelligant? Per expectationem casuum similium; si enim bestia vel olim similem repræsentationem, aut appetitionem habuit, eumdemque conatum illud signum edendi in se experta est, vel ab aliis & signum edi, & simul actionem poni sensu percepit, nunc recurrente sensatione ejusdem signi, eamdem in altera sensationem, appetitionem, vel actionem expectat. Hac ratione & nos signorum a brutis editorum significationem persæpe assequimur, quod venatores, aliique, quorum frequentius est cum bestiis commercium, optime noverunt.

*Les animaux plus que machine p. 6.*

CCLXXIV. *Bestiæ possent sermocinari & reipsa sermocinarentur, saltem aliquæ, & aliquando, si pollerent intellectu.* Ad facultatem sermocinandi tria hæc solum requiruntur: recta organorum conformatio ad enunciandos sonos articulatos; adjumentum vocabulorum, eorumque significationem memoriæ imprimendi; facultas distincte percipiendi ea, quorum nomina proferenda sunt, mutasque eorum relationes, quæ per vocabulorum compositionem, sive propositionem exprimi debent; sed primum bestiis non deest; præterquam enim quod anatomici nullum in ipsarum organis vitium detexerint, experientia docet psittacos, aliasque aves vocabula, quæ docentur,

*Bestiæ sermocinarentur, si haberent intellectum.*

nitidissime enunciare: neque alterum; nam illæ saltem bestiæ, quæ perpetuo cum hominibus conversantur, audiunt vocabula pronunciari tum, cum res significatas simul oculis percipiunt, quod ad ea memoriæ imprimenda sufficit: igitur si neque tertium, id est, intellectus bestiis deesset, possent sane sermocinari, & reipsa saltem aliquæ, & aliquando sermocinarentur.

Bestiæ carent intellectu.

CCLXXV. *Bestiæ carent intellectu.* Bestiæ nequeunt sermocinari (§. 573.); sed possent sermocinari, si intellectu pollerent (§. præc.): ergo bestiæ carent intellectu.

*Coroll.* Ad intellectum reliquæ facultates superiores pertinent: igitur bestiæ tota facultate cognoscendi superiore, atque adeo etiam appetendi carent.

Diluitur dubitatio.

*Schol.* Sed obstare videntur opera quædam a bestiis exerceri solita, quæ ejusmodi sunt, ut in hominibus, si ab iis ponerentur excellens ratiocinium arguerent: igitur & in bestiis intellectus, & rationis signa sunt.

℟. Si homines ejusmodi opera ex inventione propria, & cum distincta legum cognitione perficerent, procul dubio excellens ratiocinium patefacerent: non vero, si ea cum simplici solum, ac phantastica operis, modique conficiendi apprehensione absolverent. Quis ignorat homines rudissimos, & maxime hebetes confecisse artefacta satis præstantia? Fieri nempe potest, ut homo vivida imaginatione, & memoria pollens secundum exemplar sibi propositum, vel alias conspectum simile artefactum egregie conficiat; nemo tamen propterea ipsius intellectum, ac ratiocinium demiratur, cum constet eum nec invenisse, nec cum distincta legum, ac principiorum cognitione operatum fuisse. Non igitur ex operis solum præstantia, sed ex ratione potissimum illud conficiendi intelligi potest, quo, & quam insigni in-

tellectu operans polleat. Jam vero bestiæ nec ex inventione propria, nec cum legum cognitione, sed cum aliqua duntaxat, phantastica operis conficiendi apprehensione laborant. Profecto, qui hæc a bestiis cum intellectu, & ratione effici contenderit, tribuat iisdem, necesse est, intellectum humano multum perfectiorem; cum enim ob summam cognitionis intuitivæ difficultamen ne homo quidem ante sermonis usum in cognoscendis veritatibus universalibus, & in ratiociniis contexendis aliquem progressum faciat (§. 63. sch. 1.), consequens omnino foret, ut bestiæ signis arbitrariis destitutæ (§. 273.), si in operationibus suis intellectu, & ratione uterentur, & intellectu longe excellentiori polleant, & eo melius uti norint, quod quamquam ab Rorario duobus libris propugnatum, aperte tamen a vero abhorret. Ut porro clarius pateat, actiones bestiarum, quantumvis miras, sine intellectu, & ratione ope solius analogi rationis, & expectationis casuum similium perfici, eas cum Boehmio in tres classes distribuo: aliæ astutiam quamdam, & calliditatem, aut etiam mutuum pactum & conventum arguere videntur; aliæ sunt naturalia quædam artificia; aliæ denique artes, quas ab hominibus condiscunt. *Psych. rat. appen. §. 678. sch.*

1.) Serviet casus, qui a P. Bourgeant refertur, atque a laudato Boehmio ita proponitur, & resolvitur. *Non nemo in campo ambulans conspexit lupum, qui videbatur gregi ovium insidiari, imminensque periculum judicavit opilioni adjungens consilium, ut ipsum canibus suis fugaret. Minime gentium id faciam, respondit custos; hic enim, quem contueris, lupus saltem adest, ut dissipet attentionem meam; & alius quidam lupus, qui e regione se abdidit in occultum, illud unice momentum, quo ca-* *l' Amusem. phil. sur le lang. des bêtes 2.*

nes mei illum persequantur, expectat, continuo dein prædaturus ovem. Alter igitur collocutor, num res ita se habeat, nosse cupiens promisit se soluturum pretium; & evenerunt omnia a pastore prædicta. Stratagema tam provide, ut putat auctor, conventum pactum, sermonem, & rationem brutorum indicat. Salvis acutiorum judiciis nobis ita videtur res accipienda. 1.) Lupus posterior latet post fruticetum videns oves (sensatio præsens); inde oritur appetitus sensitivus rapiendi unam, vel alteram. 2.) Oculis suis videt canes (sensatio præsens). Canes illum olim morsu vexarunt (sensatio præterita). Semet ipsum sibi repræsentat hac occasione olim a canibus sauciatum, & fugatum (imaginatio). Iterum repræsentat sibi se morsum iri, & fugatum (expectatio cas. sim.). Inde oritur metus: igitur cupido rapiendi ovem, & metus a canibus simul adsunt; hic prædominatur tamquam vehementior, ut patet ex facto. Non accedit quasi invitus ad gregem metu habenas injiciente (explicatio status primi animæ). 3.) Videt etiam alterum lupum gregi vicinum (sensatio præsens). Ipse gregi vicinus sibi conscius est se videre oves, & appetere unam ex illis (sensatio præsens): expectat eandem visionem, eumdemque appetitum in altero (expectatio cas. sim.). Hic nihil fingi docet canis, qui, dum os rodit, socium, quem diligit, edit. Semetipsum sibi repræsentat data ejusmodi occasione a canibus fugatum (imaginatio jam supra allegata, quam firmiter animæ inhærere, ex durante adhuc effectu, nempe metu patet). Expectat itaque alterum lupum etiam iri a canibus fugatum (expect. cas. sim.). Spei respondet eventus docente historia. 4.) Lupus videt alterum lupum fugere, canes sequi, & a grege amoveri (sensatio præsens).

*Igitur ratio metus hactenus animum cohibentis cessat. Ipse metus cessat: quia sublata ratione tollitur rationatum: non quasi ita argumentaretur lupus, sed quia universalissimo principio omnia subsunt. Appetitum rapiendi ovem solus metus hactenus refrenavit* (supra). *Ratio igitur, ob quam appetitus hactenus in actum non erupit, cessat. Appetitus in actum erumpit* (explicatio status animæ secundi).

2.) Alterius classis actiones cum intellectu, & ratione non fieri ita porro Boehmius ostendit. 1.) *Haud præcipue urgemus edi illam magis ab insectis, quam ab iis animalibus, quæ & corpore hominibus magis similia, & calliditate aliis præterea speciminibus declarata propius ad nos accedunt.* 2.) *Autem advertimus ejusmodi aliquod animalculum semper idem facere, omnemque ejus artem in uno eodemque semper opere conficiendo collocatam esse: quæ, si a ratione esset, magnam subinde theoriam, & ad infinita alia exhibenda sufficientem argueret; ita apes, quas minus artis, ac videtur, impendere constat, si favos suos cum reflexione construerent, integram l. 5. Euclidis notitiam animo comprehensam tenerent.* 3.) *Omnia ejusdem speciei individua semper unum, idemque ex una materia, uno ordine, uno modo, uno fine faciunt.* 4.) *Quorum individuorum opera quodammodo differunt, ea pertinent ad varias unius speciei species subalternas, quarum quælibet in suo peculiari artificio perficiendo desudat: ita varii aranearum ordines varias telas texunt.* 5.) *Quamprimum lucem aspiciunt, vel corporis aptitudinem, & vires sufficientes consecuta sunt, suum opus aggrediuntur, etiam numquam visum antea.* Et 6.) *pari statim ante, ac aliud quodcumque exercitatissimum, eamdem perfectionem operi*

L' Hist. de l'acad. roy. an. 1711. p. 32.

*inferunt minime majoris dexteritatis progressus successive facientia. Duo hi posteriores numeri non tantum clarissime evincunt, nulla prævia meditatione, ac deliberatione inveniri ab insectis hisce rerum faciendarum ideas; non illas demum erui colligendo, aut media finibus comparando, ex horumque intuitu illorum determinationes inferendo: sed probant præterea etiam, nec desumi negotii subeundi exemplum ab eo, quod majores præstituerunt, aut forte invenerunt, nec doceri quasi, & informari juniores a quibusdam præceptoribus. Quorum utrumque uberius inde confirmatur, 7.) quod semel alicui speciei proprium opus numquam novis inventionum accessionibus locupletetur, mutetur, perficiatur; sed usque ad sæculorum finem semper, nec tantillum mutatum subsistat, quale fuit ab eorum initio. Tandem nec hanc adnotationem putamus prorsus esse superfluam; quod 8.) insecta etiam artificiosissima, postquam solemnem suam subierunt metamorphosin, nihil eorum amplius conficiant, quæ antea fecerunt, & olim actorum vix ullam conservare memoriam videantur; interim tamen 9.) ova sua in iis locis reponant, ubi recens exclusi tenelli opifices continuo materiam, & occasionem inveniant artem suam exercendi. Hæc omnia, quæ hactenus recensuimus, uit a multorum aliorum, ita imprimis a formicaleonis exemplo facile abstrahuntur.*

5.) Denique ea, quæ bruta ab hominibus condiscunt, etsi nonnumquam adeo mirabilia, ut vix ab homine expectanda videantur, absque intellectus, & rationis adminiculo perfici vel inde liquido patet, quod ipsi institutores eum docendi modum teneant, qui præter sensum, imaginationem, & memoriam nihil postulat.

CCLXXVI. *Bestiæ carent voluntate, ac ve-*

*ra indifferentiæ libertate.* Voluntas, ac vera indifferentiæ libertas ad facultates superiores pertinet (§§.108.schol.1.215.); sed his bestiæ destituuntur (§.præc.cor.): igitur & voluntate, ac libertate carent. Adde veram libertatem in bestiis otiosam prorsus, ac superfluam futuram; cum enim nullam justi, aut injusti, honesti, ac inhonesti, legis, ac legislatoris, utpote quæ ideæ universales sunt, cognitionem habeant, nullius quoque præmii, ac pœnæ capaces esse possunt. voluntate, ac libertate:

CCLXXVII. *Bestiæ ad omnes actiones suas per ideam clariorem præsentem, aut per vehementiorem appetitionem, seu aversationem probabilius determinatur.* Imprimis enim cum bestiæ voluntate, ac indifferentiæ libertate careant (§. præc.), nequeunt habitis omnibus ad agendum requisitis non agere (§.115.), proindeque nec se ipsas ad actionem ponendam libere determinare. Deinde num diversas actiones per experientiam ponant, ob quod spontaneitate stricte sumta, & arbitrio sensitivo (§§. 105. 108. schol. 1.) gaudent, necesse est, ut aliquid sit, quod ipsas ad unam præ aliis actionem ponendam potius, quam omittendam determinent; atqui nihil convenientius statui posse videtur, quod istud præstet, nisi idea præsens ceteris clarior, aut orta inde vehementior appetitio, aut aversatio: igitur bestiæ ad omnes actiones suas a clariori idea, aut vehementiore appetitione probabilius determinantur. sed ad agendum a clariori idea, aut appetitione determinantur.

*Coroll.* Ita igitur bestiæ agunt, ut homines agerent, si sententia Wolfii, ceterorumque Leibnitianorum de humana libertate obtineret.

*Schol.* Sic dum canis porrecta carne, at simul elevato cum minis baculo jam accedendo, jam recedendo quasi consultare videtur non consultat reapse: sed ad accessum ab appetitione carnis, ad recessum ab aversatione, seu timore verberum determinatur. Hac

porro ratione, quod magnum veritati pondus addit, naturalia artificia, aliæque actiones, quas bestiæ nullo instruente ad vitam conservandam suscipiunt, facilem explicatum habent. Nimirum facile concipi potest, quomodo aves tanta arte nidos construant, apes cellulas ædificent; aranei telas texant, si idea admodum clara totum opus, modumque conficiendi exhibens in ipsorum anima existere, eosque ad ita laborandum determinare dicatur. At unde hæ ideæ? num innatæ? necesse non est: quid igitur? Organa corporis, & præcipue minimæ sensorii communis fibrillæ ita comparatæ esse possunt, ut in certis adjunctis illi motus excitentur, quibus utpote ideis materialibus hæ in anima ideæ respondeant. Hæc quidem organorum comparatio perfectior est, quam nobis naturæ Auctor concessit; verum istud non obest: est illa ad bestiarum species in hoc orbe conservandas necessaria; cum enim bestiæ institutoribus, ac tutoribus careant, absque tali corporis constitutione nec victui necessaria conquirere, nec sibi noxia fugere possent (conf. §. 228. sch. 2. n. 5.).

Anima bestiarum non est materia. CCLXXVIII. *Anima bestiarum non est materia, seu id genus ens simplex, quale est elementum corporis*. Tametsi enim bestiarum anima facultate cognoscendi superiore careat (§. 275. cor.), pollet tamen facultate cognoscendi inferiore (§. 267.), protindeque vere cogitat; sed ens materiale nulla ratione cogitat (§. 144. sch.): igitur in aperto est animam bestiarum materiam non esse.

An spiritus? *Schol.* 1. Utrum vero hoc ens spiritus compellari possit, lis est de nomine. Negant Leibnitiani putantes ad ideam spiritus intellectum, & voluntatem pertinere, propterea que illud vocant ens *immateriale*, quod

medio loco inter spirituale, & materiale collocandum sit. Affirmant contra alii quamvis cogitandi vi essentiam spiritus constitui contendentis. Quidquid tenueris, a vero non aberrabis (conf. 147. sch. 1. fin.).

*Schol.* 2. Nonnulla tamen dubia resolvenda sunt: ajunt. Solvuntur dubia.

1.) Si bestiarum anima immaterialis, quin & spiritus dici posset, consequens foret, ut & immortalis sit, quod cum veritate minime congruere videtur.

℟. Tametsi, quid cum bestiarum animis post corporis corruptionem Divina Providentia constituerit, omnino ignoremus, consecutio tamen hæc neganda est; neque enim ex eo duntaxat, quod ens & simplex sit, & facultate cogitandi inferiore polleat, continuo sequitur, illud quoque immortale esse. Ad immortalitatem nimirum naturalem requiritur, ut ens nec a viribus entium creatorum, nec a Deo, ut naturæ Auctore existentia, aut vita spoliare possit (§. 247.): at vero bestiarum animæ poterunt fortasse a viribus creatis, quæ corporis corruptionem efficiunt, vita privari; cum enim facultatem cognoscendi solum inferiorem, & ab organis corporis pendentem possideant, fieri posset, ut a destructo jam corpore separatæ cogitare nequeant, quo casu existentiam quidem, non tamen vitam continuarent ac proinde immortales non forent. Posset item fieri, ut corporis corruptio secundum leges universales a Deo constitutas ipsarum annihilationem postulet, quemadmodum ejus organizatio illarum creationem exigit; quod si ita foret, possent hæ animæ a Deo ut naturæ auctore, id est, ut secundum leges universales a se constitutas agente, destructo corpore, annihilari. Istud quidem eo probabilius affirmatur, quo certius videtur, nullum illis finem præ-

ter corporis informationem præstitum fuisse; quodvis vero ens in hac rerum universitate naturaliter cessat, cum finem porro existendi non habet. Denique cum intellectu, & ratione careant, nec Deum cognoscere, & amare, nec actus moraliter bonos aut malos exercere, nec præmium, vel pœnam promereri possunt, neque etiam iis proprietatibus, quæ æternam conservationem postulant, instructæ sunt, ex quibus supra animæ humanæ immortalitatem demonstravimus.

2.) In hac itaque sententia congrue dici potest animas bestiarum, etsi simplices, & immateriales, quin & spirituales naturaliter cum corpore perire; inde autem facile quis occasionem sumet, idem de anima humana affirmandi: igitur hæc sententia ut periculosa omnino proscribi meretur.

℞. Occasio hæc accepta foret, non data: minime istud ex natura doctrinæ promanat, utpote quæ immensum inter hominis, & bestiæ animam discrimen constituit. Quare si quid ejusmodi eveniat, erit illud malevolentiæ, aut imperitiæ hominis tribuendum; possunt enim & veritatis, sicut rerum sanctissimarum abusus fieri. Sed telum in adversarios convertamus, reliquæ duæ opiniones, quæ solum in præsenti argumento aliqua probabilitatis specie tueri se possunt, certe longe majus periculum adjunctum habent. Si quis cum Cartesianis contendat bestias non esse, nisi machinas, nonne promta inde erit ad homine conclusio? nonne dici poterit actiones hominum, quantumvis multo excellentiores, a sublimiori quodam mechanismo proficisci? si quis cum Gassendistis aut Peripateticis animam compositam, sed tamen vere sentientem brutis tribuat, nonne & istud facile ad animam humanam transferetur? cum

enim sensationes sub cogitationum genere contineantur, illi, qui ens compositum sentire posse admittit, nullum amplius argumentum superest, quo simplicitatem, & spiritualitatem animæ humanæ, sine quibus naturalis immortalitas subsistere nequit, demonstret. Igitur & ratione malevolentiæ nonnullorum habita nostram opinionem præ reliquis omnibus amplecti longe prestantius est.

CCLXXIX. *Anima bestiarum interno discrimine ab anima humana differt*. Entia, quæ diversis attributis pollent, interno quoque discrimine inter se differunt; sed istud in præsenti obtinet; facultates enim superiores attributa sunt; quæ animæ humanæ, non item belluinæ competunt (§. 275.): igitur anima bestiarum ab anima hominis interno discrimine differt. Differt essentialiter ab anima hominis.

*Coroll.* 1. Anima bestiarum est alterius speciei, ac ordinis inferioris, quam anima humana sit; proindeque non ex eadem massa decerpuntur, ut quidam inepte pronunciavit. *L'Homme plante p. 31.*

*Coroll.* 2. Animæ bestiarum non ideo tantum imperfectius operantur, quod imperfectiora corporis organa habent: quod Manichæi olim, ac alii metempsychoseos patroni docuerunt.

*Schol.* Hinc quoque colligitur haud probabilem esse singularem eam opinionem, quæ docet bestiarum corpora ab infelicibus geniis e cœlo deturbatis, ac ad hæc in aliquam de actis pœnam condemnatis animari, donec post extremi judicii diem ad infernum reapse descendere, ac ibi promeritas pœnas sustinere cogantur. Si enim bestiarum animæ comparate ad hominum animas in ordine inferiore constituantur, eæ cacodæmones, utpote natura sua spiritus longe nobiliores, & ordinis superioris, esse non possunt. Deinde dubitari jure potest, utrum angeli, quos communi consensione ut spiritus puros, atque ad *Amusem. phil. sur le lang. des bêtes.*

nullum corpus ordinatos concipimus, ita cum corporibus conjungi possint, ut mutuum illud commercium, seu realis animæ a corpore, & corporis ab anima, quam in brutis quoque observamus, dependentia oriatur. Quid quod rationes suæ opinationis auctor in illis potissimum bestiarum actionibus quærat, quæ intellectum, & rationem, mutuum conventum, sermonem & pactum arguere videntur? At quam infirmæ hæ rationes sint, ex superioribus facile colligitur. Denique sententia hæc philosopho minus digna videtur, atque eo fere ex capite, quo supra Cartesianos refutavimus, impugnari potest: nempe existentia malorum geniorum ratione naturali nobis non constat; philosopho autem, qui ex principiis per rationem cognitis docere debet, quid de bestiarum anima probabiliter sentiendum sit, ad spiritus sola revelatione notos confugere non licet. Atque hæc de animis dicenda habui, quæ omnia illius honoribus consecrata volo, cujus conspectu mentem nostram æternum beandam confidimus.

Finis Psychologiæ Rationalis.

# CONSPECTUS

## PSYCHOLOGIÆ.

SECTIO II.

*De Commercio Animæ cum Corpore.*



SECTIO III.

*De Idearum Natura, & Origine.*



SECTIO IV.

*De Perpetua Animæ Humanæ Duratione.*



APPENDIX.

*De Bestiarum Animis.*